

T.C.

**YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE YAŞLILIK OLGUSU VE YAŞLILARA İLİŞKİN
TUTUMLARIN
KÜLTÜREL TEMELLERİ ÜZERİNE BİR ALAN
ARAŞTIRMASI
VAN-MUĞLA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hicret GÖK
VAN-2019**

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE YAŞLILIK OLGUSU VE YAŞLILARA İLİŞKİN
TUTUMLARIN
KÜLTÜREL TEMELLERİ ÜZERİNE BİR ALAN
ARAŞTIRMASI
VAN-MUĞLA ÖRNEĞİ**

Hazırlayan

Hicret GÖK

Danışman

Doç. Dr. M. Zeki DUMAN

VAN-2019

Bu tez çalışması, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından, **SYL-2018-6977** nolu kodu ile desteklemiştir.

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hicret Gök tarafından hazırlanan "**Türkiye’de Yaşlılık Olgusu ve Yaşlılara İlişkin Tutumların Kültürel Temelleri Üzerine Bir Alan Araştırması (Van Muğla Örneği)**"adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından **OY BİRLİĞİ** ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi **SOSYOLOJİ** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

<p>Danışman: Doç. Dr. M. Zeki DUMAN Genel Sosyoloji ve Met. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.</p>	
<p>Başkan:</p>	
<p>Üye:</p>	
<p>Yedek Üye:</p>	
<p>Tez Savunma Tarihi:</p>	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

05.06.2019
Hicret GÖK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİCRET GÖK

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN, 2019

TÜRKİYE'DE YAŞLILIK OLGUSU VE YAŞLILARA İLİŞKİN

TUTUMLARIN KÜLTÜREL TEMELLERİ

ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

VAN-MUĞLA ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışmanın konusu hem dünyada hem de Türkiye'de değişen nüfus yapısı ve artan yaşlı nüfus oranıyla birlikte önemli bir toplumsal gerçekliği içinde barındıran yaşlılık ve yaşlanma olgusudur. Yaşlılık, takvimsel yaşın artması sonucu bireyde görülen fiziksel, bilişsel ve sosyal düzeyde fonksiyonel yetersizlik ve düşüşlerin görülmesidir. Yaşadığımız çağda bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ilerlemesi ve önem kazanması toplumun demografik yapısını da değiştirmiştir. İnsan ömrünün uzaması ve doğum oranlarının düşmesi, giderek Türkiye'deki yaşlı nüfusunu arttırmıştır. Bu nedenle diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye de hızla yaşlanan ülkeler arasına girmiştir. Araştırma, Türkiye'nin doğusu olarak nitelendirilen ve daha çok geleneksel tutum ve değerleri ile öne çıkmış Van ili ile Batı ili olarak kabul edilen görece modern, seküler bir yaşam tarzının hâkim olduğu Muğla ilinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma, Türkiye'nin iki önemli ili olan Van ve Muğla'da yaşayan bireylerin kültürel düzeyde yaşlılığa bakış açıları, yaşlılığa yükledikleri anlamlar, yaşlı bireylere ilişkin algı ve tutumlarını ele almayı amaçlamıştır. Araştırma kapsamında Türkiye'deki yaşlılara yönelik algı ve tutumlar nicel ve nitel veriler üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demografik Dönüşüm, Nüfus, Yaşlılık, Yaşlılık algısı,

Sayfa Adedi: 208

Tez Danışmanı: Doç. Dr. M. Zeki DUMAN

Master Of Science Thesis

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

JUNE, 2019

**A FIELD STUDY ON THE PHENOMENON OF AGİNG AND
CULTURAL FOUNDATIONS OF THE ATTİTUDES TOWARDS ELDERLY
PEOPLE IN TURKEY: VAN-MUĞLA CASES**

ABSTRACT

This is subject of study and the World as well as hosting an important social reality of aging case with changing demographics and their creasing elderly population ratio in Turkey. Aging is The functional, physical and cognitive deficits and decreases seen in individual stduetot their crease in calendar age. Theprogress of scientific and technologic ald developments and gaining importance in ourage has changed the demographics structure of the society. The drop in the birth rate and lengthening of the human life span has in creased the in creasingly elderly population in Turkey. İt has there foreentered between the rapidly aging countries in Turkey as in other çountries pf the World. Research, Turkey, described as thee astern and more cametot the fore with tradional attitudes and values which are definend as West Van province and the modern, secular will take place do minanted by Muğla province of life style. The study, Turkey's two mojour provinces of Van and Muğla cultural level perspepectives of individual sliying in old age, meaning that they up load to old age are reaimed at addressingsperceptipons and attitudes about the elderly. Perceptions and attitudes towards the elderly in Turkey within the scope of the research were studied through quantitatiye and qualitatiye data.

Key words: Demographic Transformation, population, Aging, Aging Perception of Aging,

Number of Pages: 208

Scientific Director: M. Zeki DUMAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
KISALTMALAR.....	viii
GRAFİKLER DİZİNİ.....	ix
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
İNSAN YAŞAM DÖNGÜSÜNDE ÖNEMLİ BİR EVRE: YAŞLILIK, YAŞLILIĞIN SINIFLANDIRILMASI VE YAŞLILIKLA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	1
1.1 Yaşlılık Tanımı ve Türleri	1
1.1.1 Yaşlılığın Tanımı	2
1.1.2. Yaşlılık Türleri	8
1.1.2.1 Kronolojik açıdan Yaşlılık.....	9
1.1.2.2 Biyolojik Açıdan Yaşlılık.....	10
1.1.2.3 Psikolojik açıdan Yaşlılık.....	13
1.1.2.4 Sosyolojik Açıdan Yaşlılık.....	16
1.3 Demografik Bir Dönüşüm Olarak Yaşlılık: Kavramlar.....	18
1.3.1 Demografik Dönüşüm	19
1.3.2 Dünün Genci Olarak Tanımlanan Birey: Yaşlı	21
1.3.3 Bireyi Tanımlayan Bir Kategori: Yaş.....	22
1.3.4 Bir Yaşlılık Bilimi: Geriatri.....	22
1.3.5 Yaşlılığın Sosyal Bilimi: Gerontoloji	24
1.3.6 Yaşlılığın Sosyokültürel Boyutu: Sosyal Gerontoloji	27
1.3.7 Yaşlılık Sosyolojisi: Gerontososyoloji	28
1.3.8 Bireyin Gelişim Süreci: Yaşlanma	29
1.3.9 Yaşlılığın Sosyolojik Görünümü: Sosyal Yaşlanma	33
1.3.10 Yaşlılığın Gizlenmiş Maskesi: Emeklilik.....	35

1.3.11 Yaşlanmanın Diğer Bir Yüzü: Başarılı Yaşlanma.....	37
2.1 YAŞLILIK VE YAŞLANMANIN KURAMSAL BOYUTU	38
2.1.1 Yaşlılık Üzerine Biyolojik Kuramlar.....	41
2.1.2 Yaşlılık Üzerine Toplumsal Kuramlar	42
2.1.2.1 Yapısal İşlevselci Kuram Açısından Yaşlılık	44
2.1.2.2 Geri Çekilme Kuramı	46
2.1.2.3 Aktivite Kuramı	49
2.1.2.4 Süreklilik Kuramı	53
2.1.2.5 Toplumsal Rol Kuramı	55
2.1.2.6 Modernleşme Kuramı	57
2.1.2.7 Çatışmacı Kuram	60
2.1.2.8 Yorumsamacı Etkileşimci Kuram	62
2.1.2.9 Feminist Kuram	66
2.1.2.10 Alt Kültür Kuramı	68
3.1 YAŞLILIKIN TARİHSELİĞİ: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE	
YAŞLILIK	70
3.1.1Eski Toplumlarda Yaşlılığın Dünyası	70
3.1.2 Dünyada Yaşlılık	74
3.1.3 Türkiye’de Yaşlılık.....	78
3.1.4 Kırsal Toplumda Yaşlılık	80
3.1.5 Kent Toplumunda Yaşlılık	81
3.1 TOPLUMSAL YAPI UNSURU: KÜLTÜR.....	83
3.1.1 Kültür Tanımı.....	83
4.1.2 Kültürel Temeller	88
4.1.2.1 Dil	88
4.1.2.2 Din:	88
4.1.2.3 Ahlak:	89
4.1.2.4 Tutumlar	90
4.1.2.5 Değer ve Kurallar	90
5.1 TOPLUMUN GÜÇLÜ KURUMU AİLE: AİLEDE YAŞLININ YERİ.....	91
6.1 GELENEKSEL TOPLUMDA YAŞLI.....	96
7.1 MODERN TOPLUMDA YAŞLI	98

İKİNCİ BÖLÜM	103
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	103
2.1 Araştırmanın Konusu ve Amacı	103
2.2 Araştırmanın Önemi	105
2.3 Araştırmanın Problemleri	106
2.4 Araştırmanın Yöntemi	107
2.4.1 Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	107
2.4.2 Araştırmanın Veri Toplama Araçları.....	107
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	109
ARAŞTIRMANIN BULGULAR VE YORUMLARI	110
3.1 Araştırmanın Niceliksel Verileri Ve Analizi	110
3.1.1 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Sosyo Demografik Özellikleri	110
3.2 Araştırmanın Niteliksel Verileri ve Analizi	144
3.2.1 Muğla ve Van’da Görüşülen Kişilerin “Yaşlılık Tanımı” İle İlgili Görüşleri.....	144
3.2.2 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Yaşlılara İlişkin Tutumları	148
3.2.3 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin “Yaşlı Bireyler İle Birlikte Yaşanılır Mı” Sorusuna İlişkin Görüşleri.....	153
3.2.4 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Aile içindeki Yaşlının Rol ve Statüsü Hakkındaki Görüşleri	156
3.2.5 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Yaşlının Dini Değerler İçerisindeki Yeri İle İlgili Görüşleri	159
3.2.6 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Yaşlılığın Toplumsal Algılanışı ve Değişimi İle İlgili Görüşleri	162
3.2.7 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Yaşlılığın Kaybı ve Kazanımı İle İlgili Görüşler	167
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	172
KAYNAKÇA	176
EKLER	183
GÖRÜŞME FORMU	184
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR

DSÖ	:Dünya Sağlık Örgütü
WHO	:WorldHealthOrganization (Dünya Sağlık Örgütü)
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
ĐİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1 Van'da “Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı”	112
Grafik 2 Muğla'da “Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı”	113
Grafik 3 Van'da “Araştırmaya Katılanların Yaşa Göre Dağılımı”	113
Grafik 4 Muğla'da “Araştırmaya Katılanların Yaşa Göre Dağılımı”	114
Grafik 5 Van'da “Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna göre Dağılımı”	115
Grafik 6 Muğla'da “Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna Göre Dağılımı”	115
Grafik 7 Van'da “Araştırmaya Katılanların Doğum Yerine Göre Dağılımı” .	116
Grafik 8 Muğla'da “Araştırmaya Katılanların Doğum Yerine Göre Dağılımı”	116
Grafik 9 Van'da “Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı”	117
Grafik 10 Muğla'da “Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı”	117
Grafik 11 Van'da “Araştırmaya Katılanların Aylık Gelir Dağılımı”	118
Grafik 12 Muğla'da “Araştırmaya Katılanların Aylık Gelir Dağılımı”	118
Grafik 13 Van'da “Yaşlılık Her İnsanın Yardıma Muhtaç Olduğu Bir Evredir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	120
Grafik 14 Muğla'da “Yaşlılık Her İnsanın Yardıma Muhtaç Olduğu Bir Evredir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	121
Grafik 15 Van'da “Yaşlılık Her İnsanın Yaşamak Zorunda Olduğu Bir Hatalıktır” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	121
Grafik 16 Muğla'da “Yaşlılık Her İnsanın Yaşamak Zorunda Olduğu Bir Hatalıktır” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	122
Grafik 17 “Van'da Yaşlılar Aileleri Tarafından Bakılması Gerekmemektedir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	123
Grafik 18 Muğla'da “Yaşlılar Aileleri Tarafından Bakılması Gerekmemektedir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	124
Grafik 19 Van'da “Yaşlıların Huzurevlerinde Olması Gerekmemektedir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	124
Grafik 20 Muğla'da “Yaşlıların Huzurevlerinde Olması Gerekmemektedir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	125

Grafik 21 Van'da “Yaşlılara Yardım Etmek Dini Bir Gerekliliktir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	126
Grafik 22 Muğla'da “Yaşlılara Yardım Etmek Dini Bir Gerekliliktir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	126
Grafik 23 Van'da “Yaşlılara Yardım Etmek Kültürel Değerlerimizin Bir Gereğidir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	127
Grafik 24 Muğla'da “Yaşlılara Yardım Etmek Kültürel Değerlerimizin Bir Gereğidir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	128
Grafik 25 Van'da “Yaşlıların Bakımı Ev Ortamında ve Aileleri Tarafından Yapılmalıdır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	128
Grafik 26 Muğla'da “Yaşlıların Bakımı Ev Ortamında ve Aileleri Tarafından Yapılmalıdır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	129
Grafik 27 Van'da “Yaşlıların Bakımı Sosyal Hizmet ve Huzurevleri Tarafından Yapılmalıdır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	130
Grafik 28 Muğla'da “Yaşlıların Bakımı Sosyal Hizmet ve Huzurevleri Tarafından Yapılmalıdır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	130
Grafik 29 Van'da “Bütün Yaşlılar Saygıyı Hak etmektedir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	131
Grafik 30 Muğla'da “Bütün Yaşlılar Saygıyı Hak etmektedir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	131
Grafik 31 Van'da “Yaşlılar Genellikle Geçimsiz Olduklarından Ailede Huzuru Bozmaktadır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	132
Grafik 32 Muğla'da “Yaşlılar Genellikle Geçimsiz Olduklarından Dolayı Ailede Sorunlar Yaratmaktadır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	133
Grafik 33 Van'da “Yaşlılar Her Şeye Karıştıkları İçin Aile Huzurunu Bozmaktadır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	134
Grafik 34 Muğla'da “Yaşlılar Her Şeye Karıştıkları İçin Aile Huzurunu Bozmaktadır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	134
Grafik 35 Van'da “Yaşlılarla Aynı Evde Yaşamak Kuşak Çatışmasına Neden Olmaktadır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	135
Grafik 36 Muğla'da “Yaşlılarla Aynı Evde Yaşamak Kuşak Çatışmasına Neden Olmaktadır İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	136
Grafik 37 Van'da “Yaşlılar Gençlere Saygı Duymuyorlar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	136
Grafik 38 Muğla'da “Yaşlılar Gençlere Saygı Duymuyorlar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	137

Grafik 39 Van'da “Yaşlılar Gençlerin Fikirlerini Önemsemiyorlar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	137
Grafik 40 Muğla'da “Yaşlılar Gençlerin Fikirlerini Önemsemiyorlar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	138
Grafik 41 Van'da “Yaşlılar Gençlerin Yaşam Tarzları ile Alay Ediyorlar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	139
Grafik 42 Muğla'da “Yaşlılar Gençlerin Yaşam Tarzları İle Alay Ediyorlar”	139
Grafik 43 Van'da “Yaşlılar Gençlere Baskı Uyguluyorlar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	140
Grafik 44 Muğla'da “Yaşlılar Gençlere Baskı Uyguluyorlar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	141
Grafik 45 Van'da “Yaşlılar Gençlerin Özel Yaşamlarına ve Arkadaşlık Seçimlerine Karışmamalılar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	141
Grafik 46 Muğla'da “Yaşlılar Gençlerin Özel Yaşamlarına ve Arkadaşlık Seçimlerine Karışmamalılar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	142
Grafik 47 Van'da “Yaşlılar Gençlerin Mesleki Seçimlerine Karışmamalılar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	142
Grafik 48 Muğla'da “Yaşlılar Gençlerin Mesleki Seçimlerine Karışmamalılar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	143
Grafik 49 “Van'da Yaşlılar Gençlerin Giyim Kuşamlarına Karışmamalılar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	144
Grafik 50 Muğla'da “Yaşlılar Gençlerin Giyim Kuşamlarına Karışmamalılar İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	144
Grafik 51 Van'da “Yaşlılar Aile İçinde Birleştirici ve Koruyucu Bir Role Sahiptir İfadesine verilen Cevapların Dağılımı”	145
Grafik 52 Muğla'da “Yaşlılar Aile İçinde Birleştirici ve Koruyucu Bir Role Sahiptir İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı”	145

ÖNSÖZ

İnsan yaşam döngüsünün son evresi olarak tanımlanan yaşlılık, 65 yaşına gelen her bireyin kaçınılmaz bir şekilde yaşayacağı bir evredir. Bilim ve teknolojideki ilerlemeler tıp ve sağlık alanlarını iyileştirmiştir. Tıp ve sağlık alanında meydana gelen gelişmeler, insan yaşam ömrünü uzatmıştır. Uzayan ömür, toplumda 65 yaş üzeri insan sayısının artmasına neden olmuştur. Yaşlı nüfus oranının yükselmesi ile sadece birey yaşlanmamakta aynı zamanda toplumlar da yaşlanmaktadır. Her ne kadar gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfus oranının arttığı söylenirse de gelişmekte olan ülkelerde de bağımlı nüfus dediğimiz 65 yaş ve üstü bireyler çoğalmaktadır. Bu bağlamda yaşlılık ve yaşlanmayı, sadece bireysel bir olgu değil aynı zamanda toplumsal bir olgu olarak da incelemek gereklidir.

Toplumsal olgu ve olayları ayakta tutan, güncelliğini korumasını sağlayan unsurlardan biri de bireylerin anlam haritalarında inşa edilen toplumsal algı, tutum ve değerlerdir. Yaşlılık ve yaşlanma olgusuna ilişkin toplumların bakış açısı, algı ve tutumlarını incelemek için öncelikle her toplum kendi içerisinde ve yaşadığı çağın sosyal, psikolojik, kültürel, ekonomik değerlerine uygun bir biçimde incelenmelidir. Bazı toplumlarda en üst konum ve statüye yerleştirilen yaşlı, bazı toplumlarda ise işe yaramaz ve yük halinde olan bireyler olarak görülmüştür. Bu doğrultuda yaşadığımız çağda yaşlılık ve yaşlı bireylere ilişkin bireylerin yapacağı değerlendirmeler, verecekleri bilgiler ve toplumun nasıl bir tutuma sahip olduğu yapılacak çalışmalar açısından önem kazanmaktadır. Bu kapsamda hazırlanan tez çalışması, Türkiye'nin doğu ve batı bölgelerindeki yaşam kültürünün yaşlı bireyler üzerindeki etkisi ve bireylerin kültürel dünyalarında yaşlı ve yaşlı bireylere yönelik bakış açıları dikkate alınarak yazılmıştır. Bu nedenle Van ve Muğla illerinde çalışma yürütülmüş, her yaş grubunda bireylerin yaşlılık algılarına dair bulgular elde edilmiştir.

Çalışma genel itibari ile üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm çalışmanın daha çok teorik kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde yaşlılık ve yaşlanma olgusuna ilişkin kavramlar ve sınıflandırmalar, sosyolojik yaklaşımlar, yaşlılık ve yaşlanma olgusunun tarihsel serüveni, Dünya ve Türkiye toplumunda yaşlılık ve yaşlanma, modern ve geleneksel toplumlarda yaşlılık ve yaşlanmanın seyri gibi konulara

değınilmiştir. Aynı zamanda yaşlılık ve yaşlanma olgusu ile birlikte kültür kavramına ilişkin tanımlar, kültürel temeller ve tartışmalara da yer verilmiştir.

İkinci bölüm araştırmanın metodolojik kısmını oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında belirlenen evren, örneklem, araştırma problemi ve araştırma teknikleri açıklanmıştır. İki farklı alanda yapılan araştırmaya dair bilgiler verildikten sonra, görüşme yapılan kişilerin genel özellikleri tanımlanmış, görüşmeler sonucunda elde edilen deşifreler analiz edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ortaya çıkan veriler sonucunda araştırmaya katılan görüşmecilerin sosyodemografik özellikleri ortaya konulmuş; ayrıca yine, bu bölümde bireylerin yaşlılık ve yaşlı bireylere ilişkin tutum ve algılarına yer verilmiştir.

Çalışmanın yürütülmesinde ve gerçekleşmesinde öncelikle dört yıllık lisans ve sonrasında yüksek lisans eğitimim boyunca hem teorik bilgisini hem de uygulamalı alan bilgisini benden esirgemeyen başta tez danışman hocam Doç. Dr. M. Zeki DUMAN olmak üzere Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün tüm değerli hocalarına teşekkür eder, sevgi ve saygılarımı sunarım. Aynı zamanda Muğla ve Van'da çalışmama katılan anket ve görüşme sorularına büyük içtenlikle cevap veren bütün görüşmecilerime, alan araştırmam süresince beni çok güzel karşılayan Muğla halkına teşekkürlerimi bir borç bilirim. Son olarak tüm eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteği ile her zaman yanımda olan annem Mesude Gök'e teşekkür ederim.

GİRİŞ

İnsan doğumla başlayıp bebeklik, çocukluk, ergenlik, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık şeklinde devam eden bir yaşam döngüsüne sahiptir. İnsan yaşam döngüsü, bireyin anne rahmine düştüğü ilk andan başlamakta yeni doğan, bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve son evre olarak yaşlılık döneminden oluşmaktadır. Bu yaşam döngüsünün her evresi farklı özellikleri içinde barındırmakta ve bu özelliklere bağlı olarak farklı biçimlerde şekillenmektedir. İnsan sosyal bir varlık olduğundan yaşam döngüsünün her evresinde birilerinin yardımına ihtiyaç duymakta; bu ihtiyaç yaşlılığın fiziksel ve zihinsel gerilemesine bağlı olarak yaşlılık evresinde etkisini daha çok hissettirmektedir. Sosyal bir varlık olan insan, tüm yaşamı boyunca tıpkı toplum gibi sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olmanın yanı sıra; yaşamının her evresinde yaşamı anlamlandırma ve öğrenme çabasındadır. Dolayısıyla birey, bu sosyalleşme sürecinde içinde yaşam döngüsünün her evresini, yaşadığı toplumu, toplumsal yapı unsurlarını öğrenmekte ve buna dair toplumsal bir algı oluşturmaktadır.

Var olan hayat içerisinde doğan ve yaşamını devam ettiren birey, bu süreçte insanlar arasındaki etkileşim ve iletişimi sayesinde sosyalleşir. Sosyalleşen birey, yaşadığı toplumu, toplumsal yapı, olgu ve kurumları tanımaya ve yeniden inşa etmeye çalışır. Toplumsal bir olgu olarak tanımlayabileceğimiz yaşlılık olgusu da bu açıdan bireyler tarafından yeniden inşa edilmektedir. Yaşlılık algısı toplumsal inşalara bağlı olarak yeniden şekillenirken birey de bu çerçevede toplumsal yaşamına biçim vermektedir.

Toplumsal açıdan bireyin “yaşlı” olarak algılanması, bazı rol ve statü kayıpları yaşaması olarak görülmektedir. Buna karşın ilerleyen zaman içinde birey, yeni bazı statüler kazanmaktadır. Gerek toplumsal, gerekse kişisel açıdan yaşlılığın bir sorun olarak algılanmasının temel nedeni; yaşlı bireyin kendine yetememesine, yardıma ihtiyaç duymasına dayanmaktadır.

Günümüz toplumlarında yaşlılık, hem bireyin kendisi hem de toplum açısından üzerinde durulması gereken bir olgu haline gelmiştir. Bunun başlıca nedeni yaşanan demografik dönüşüm, yaşlıların fiziksel ve zihinsel fonksiyonlarındaki yavaşlamaya bağlı olarak, yaşlıların geçmişe kıyasla sosyoekonomik hayata aktif

katılamamaları ve kendiişlerini görmede zorluklar yaşamalarıdır. Yaşlanma sürecinin bu özelliği birey açısından kolay kabul edilebilen bir durum değildir. Bazı bireyler bu durumu kabullenme noktasında karşı tepki gösterirken bazı bireyler de yaşlanmanın kaçınılmaz bir sonuç olmasından dolayı bu durumu kabullenmektedir. Yaşlılık ve yaşlanma olgusuna direnç gösteren bireyler hayatlarını daha çok güçleştirmekte ve yaşlılık evresinin toplumda olumsuz bir algının oluşmasına yol açmaktadır. Oysaki yaşlanma olgusunu kabullenen birey, hayatının geri kalan kısmını, daha aktif ve başarılı bir şekilde geçirecektir. Daha aktif ve başarılı yaşlanma, bireyin yaşlılık evresinde kendisinin daha mutlu ve yaşlılığın getirdiği pek çok gerileme ve yavaşlamalardan daha az etkilenmesine yol açacaktır. Bu bağlamda yaşlılık, anlaşılması ve çeşitli yapılarca bu konuda gerekli çalışmalar yapılması gereken bir olgudur.

Günümüzde giderek artan yaşlı nüfus sayısı göz önünde bulundurulduğunda gelecek yıllarda tüm dünya ülkelerinde yaşlı birey sayısının artacağı tahmin edilmektedir. Yaşlı nüfus yaş grubuna göre incelendiğinde; 65 yaş üstü birey oranlarının toplumun diğer yaş gruplarına göre yükseleceği öngörülmektedir. Bir nüfusun yaş yapısının değişimi olarak tanımlayabileceğimiz nüfusun yaşlanması, diğer bir deyişle; yaşlı nüfus bağımlılık oranını arttıracak bu durum toplumsal, ekonomik ve sağlıkla ilgili bir takım değişim ve sorunlara yol açacaktır. Dünya genelinde yaşam süresinin uzamasına bağlı olarak, yaşlı nüfusunda geçmişten günümüze değin daha önce hiç görülmediği kadar bir artış olduğunu, ülkelerin nüfus istatistiki verileri ve çeşitli çalışmalar ortaya koymuştur. Ancak artan bu yaşlı nüfus oranı her toplumda ve her kültürde aynı hızda ve oranda olmamakta, her toplum bu demografik dönüşümü farklı şekillerde yaşamaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapı unsurlarındaki farklılık, toplumların birbirlerinden farklı hız ve oranda yaşlanmasına neden olmuştur.

Toplumların sürekli bir değişim içinde olması ve toplumsal yapı unsurları arasındaki ilişkisellik, nüfus yapısı ve dinamiklerini ciddi şekilde etkilemekte ve dönüştürmektedir. Bu değişim ve dönüşümler, toplumların ve bireylerin dünü bugünü ve özellikle yarınları hakkında değerlendirmeler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Daha iyi bir yaşam ve beslenme koşullarının düzelmesi, sağlık hizmetleri

alanında önemli gelişmelerin sağlanıyor olması, giderek eğitime verilen önemle beraber çalışma hayatında meydana gelen değişimler, özellikle kadının çalışma hayatına atılması gibi durumlar; toplumsal dinamizmi sağlamış, buna paralel olarak artan yaşlı nüfus bazı toplumsal sorunları ön plana çıkarmıştır.

Giderek yükselen yaşam standartları nüfus yapısını dönüştürmekte; yani doğal nüfusun azalmasını, bu azalmaya bağlı olarak da genç nüfusun yerine yaşlı nüfusun artmasını, en önemlisi insan ömrünün uzamasını sağlamaktadır. Gelecekte de belirginleşecek olan “uzun ömür” olgusu dünya toplumları ve Türkiye toplumu üzerinde nasıl ve ne derece iyi olacağı henüz tam olarak fark edilmemiştir. Bu etkiyi ortaya koyabilmek için de uzun ömrün ve buna bağlı olarak şekillenen yaşlılık ve yaşlanma olgusunun toplumların yaşamını etkileyen sosyal, ekonomik, sağlık, eğitim gibi yapıların yanında incelenmesi ve aynı zamanda toplumsal ön kabullerden temizlenmiş bir şekilde araştırılması gerekmektedir.

Gelişmiş sanayi ülkelerinde kadınların çalışma hayatına katılımı ve yaşam standardının yükselmesi, düşük doğum oranları gibi faktörler ülkelerin genel nüfus yapısını değiştirmiş, yaşlı bireylerin sayısında artışa neden olmuştur. Bu durum özellikle sanayileşmiş ülkelerde genel nüfus içindeki yaşlı nüfus oranını arttırmış, yaşlılığın bireysel bir olgudan ziyade toplumsal bir olgu olma özelliğini kazanmasına neden olmuştur. Bu nedenle yaşlılık ve yaşlanma olgusu sadece sağlık bilimlerinin ilgi alanına girmemiş sosyal bilimlerin de ilgi alanına dâhil olmuştur. Yaşlılık, yaşlanma, yaşlılık algısı ve beklentileri, yaşlılık sorunları, yaşlının bakımı, yaşlının toplum ile etkileşimi, emeklilik, yaşlı sağlığı ve psikolojisi gibi konular ile yaşlılık olgusu akademik çalışmalarda her yönüyle incelenip araştırılmıştır. Yaşlılık ve yaşlanma olgusu disiplinler arası bir konu haline gelmiş, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, gerontoloji gibi bilimlerin de çalışma alanına girmiştir. Yaşlılığın multidisipliner alana dâhil olması yaşlılığa yeni bir anlam kazandırmıştır. Bu açıdan baktığımızda yaşlılığın toplumsal yönünün olması ve toplumu ilgilendiren her yapı ile bu denli iç içe olması yaşlılık ve yaşlanmanın sosyolojik perspektiften de incelenmesini gerekli kılmıştır.

Tarihsel süreç boyunca kültürden kültüre yaşlılık ve yaşlanma olgusuna dair toplumların farklı değer ve tutumları vardır. Deneyimlere bağlı olarak üretilen

fikirler, yaşlılıkla ilgili toplumsal kalıp ve yargıları ortaya koymaktadır. Toplumda yaygın kabul görmüş belli fikir ve görüşler vardır. Bu fikir ve görüşler bireylere gerçek ve değişmez doğrular şeklinde aktarılır, insanlar da çevresiyle olan etkileşimleriyle bu bilgileri sorgulamadan alıp benimsemektedir. Bireyin toplumsal etkileşimler içerisindeki yatkınlığı, genellemeçi hazır bilgilerin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Toplumla bireyin etkileşimine bağlı olarak yeniden üretilen bu mekanizma düşünce, tutum ve davranışlarımıza temel oluşturmaktadır. İnsanlar yaşadığı toplumun normları ve değer yargılarını etkilemekle birlikte toplumsal norm ve değerlerden de etkilenmektedir. Toplumsal bir olgu olarak değerlendirilen yaşlılık ve yaşlanma olgusuna ilişkin toplumsal yapı içerisinde bir takım değerler ve normlar yaratılması yaşlanmanın toplumsal yönünü gün yüzüne çıkarmaktadır. Daha çok biyolojik temelli bilinen yaş, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir özelliği de içinde barındırır. Toplumsal yapıda yaşayan bireyin sosyal bir varlık olması, yaş kavramının ve yaşlılık olgusunun sosyal bir boyutunun olduğunu göstermektedir. Sosyal yapının varlığı yaşlılığı ve yaşlanmayı sosyolojik bir boyuta taşımaktadır. Dolayısıyla yaşlılığın biyolojik bir olgudan önce toplumsal bir olgu olduğunu söylemek belki de daha doğru olacaktır.

Sosyoloji bilimi, yaşlılık olgusuna sosyolojik bir perspektifle bakmaktadır. Yaşlı bireyi ve toplumu var olan toplumsal yapı ve unsurları ile bir ilişkisellik içinde değerlendirmektedir. Yaşlılık ve yaşlanmanın toplumsal yönü, bireylerin toplumsal değer ve yargılardan etkilenmeleri ve bu değerleri etkilemelerinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar yaşlılık ile ilgili çalışmalar, yaşlılığın biyolojik temelli gerçekleştiğini vurgulasalar da yaşlılığın toplumsal yönü biyolojik yönünden önce gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yaşlılık bireysel bir olgu olmakla beraber, toplumsal bir görünüm de kazanmaya başlamış, farklı kategorilerin yanında toplumlar “genç toplumlar” ve “yaşlı toplumlar” olarak kategorize edilmektedir. Doğum oranlarının azalması ve insan ömrünün uzaması, toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranının artması anlamına geldiğinden bireylerin yaşlanmasından çok “toplumların yaşlanması” kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır

Başta Türkiye toplumu olmak üzere dünya toplumları yaşlanmaya, özellikle tıp ve sağlık alanındaki kalite artışı yaşlı nüfusun toplumda en büyük paya sahip

olmasına neden olmuştur. Tolumda yaşlı bireylerin sayısının artıyor olmasının nedenleri arasında; sağlık, ekonomik, sosyal, eğitim, kültürel alanlardaki gelişimlere, bağlı tutulsa da bunun pek çok nedeni daha sayılabilir. Yaşlı oranının artmasının bir nedeni, kentleşme, sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin ortak bir sonucu olarak kadınların çalışma hayatına daha aktif bir şekilde katılmalarından kaynaklanan doğum oranlarının hızla düşüşü olmuştur. Doğurganlıktaki bu düşüşün arka planında, modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin birlikte ortaya çıkardığı yaşam koşullarında meydana gelen değişimler; geçmişe nazaran kadınların sosyal, kültürel, ekonomi alanında değişen rolleri, genel anlamda sosyal değerlerdeki dönüşümler bulunmaktadır. Kentleşme ve kadının çalışma hayatına katılım oranının yükselmesi, aile yapısını da değiştirmiş, toplumsal yapıda çekirdek aile türünü yaygınlaştırmıştır. Sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin değerlerine bağlı olarak artık modern insanlar, geçmişten daha az çocuk dünyaya getirmeyi tercih etmiştir. Nüfusun yaşlanması sadece aile yapısını dönüştürmekle kalmamış, toplumsal yapının hemen hemen bütün kurumlarını etkilemiştir.

Yaşlılığın yapısal değişimleri, her geçen gün yaşlıların potansiyellerine ilgiyi artırmaktadır. Tüm dünyada yaşlı nüfusun artış gösterdiği kabulünden hareketle yaşlanan toplum üzerine bir yaşam kurgusunun gerekliliği ve önemi açığa çıkmaktadır. Yapısal dönüşümler, yaşlılara duyulan ilgi ve verilen değerden ziyade yaşlılık fikrinin kabulü ve yaşam pratiklerinin yaşlılara uyumlandırılmasını gerekli kılmaktadır. Yaşlılık, bireyin hem fiziksel hem de ruhsal yönden değişime uğramasıdır. Bu değişme genelde bir gerileme olarak bilinse de bireyin bu dönemi nasıl geçirdiği ile de ilişkilidir. Ayrıca bu durum bireye özgü olmakla birlikte, toplumsal değerler ve diğer etkenler toplumda yaşlı ve yaşlılığa verilen değeri ve yeri belirlemektedir. Bu nedenle yaşlılık sadece bireysel ve biyolojik bir olgu olmayıp, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olgudur.

Bu açıdan, yaşlı bireyler olmak üzere diğer yaş grubunda olan bireylerin, yaşlılık ve yaşlanma olgusunu toplumsal açıdan nasıl değerlendirdiğini kültürel boyutu ile yaşlılığın bireylerin zihninde nasıl şekillendiğini ortaya koymak ve ilerleyen dönemlerde bu konuda yapılacak olan bilimsel ve akademik çalışmalara katkı sağlayabilmek tez çalışmasının önemini oluşturmaktadır. Türkiye’de yaşlılık olgusu ve yaşlılığın kültürel temelleri üzerine bir inceleme: Van-Muğla il örneği” başlıklı yüksek lisans tez çalışması kapsamında, yaşlılık ve yaşlanma olgusu tanımlanmış; hem dünya da hem de Türkiye’de yaşlılığın seyri, yaşlı nüfusun son elli yılda istatistiki veriler göz önünde bulundurularak yaşlılık ve yaşlanma olgusunun toplumlarda ne derece yer edindiği, her iki il örneğinde benzer ve farklılaşan yönlerinin neler olduğu, bu iki ilde yaşlılığın yaşanma tarzı, algılanış biçimi, uygulama pratikleri, ortaya konulmuş; ülkemizde biri modern ve seküler yaşam tarzı ile daha çok ön plana çıkan Muğla ili ile, daha çok geleneksel tutum ve değerlerin hakim olduğu Van ilinde yaşlılık konusu toplumsal bakış açısı ve yaşlılık algısının benzer ve farklı yönleri, alan araştırması sonucunda literatür bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Van ile Muğla illerinde yaşayan bireylerin bakış açıları hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Yaşlıların her iki ilde nasıl bir konuma sahip oldukları, bireylerin yaşlılık algısı, yaşlı bireylere karşı tutum ve davranışları ile ilgili veri toplamak amaçlanmıştır. Yaşlılık konusuna ilişkin yapılmış olan geniş çaplı bu çalışma, yaşlılara dönük yapılacak çalışmalara, Türkiye’de yaşlıların daha iyi ve kaliteli bir yaşama sahip olmaları için geliştirilecek hizmet ve politikalara, toplumsal yaşamdaki yaşlılara yönelik olabilecek önyargılara ışık tutması açısından önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN YAŞAM DÖNGÜSÜNDE ÖNEMLİ BİR EVRE: YAŞLILIK, YAŞLILIĞIN SINIFLANDIRILMASI VE YAŞLILIKLA İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1 Yaşlılık Tanımı ve Türleri

Bu başlık altında yaşlılık kavramının ilişkisel olduğu ve çalışmada kullanılmış olan temel kavramlara değinilmiştir. Bu kavramlar içinde, özellikle yaşlılık ve yaşlanma kavramlarına yüklenen çeşitli anlam ve tanımlamalar üzerinde durulmuştur. Ek olarak yaşlılık ile ilgili yapılan çeşitli tanımların ortaya koyduğu yaşlılık türlerine bakılmıştır.

İnsan yaşamı, doğum ile başlayıp ölüme sona eren bir süreçtir. İnsanın yaşam döngüsü bebeklik, çocukluk, ergenlik, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık adı altında başlıklandırılabilir. Bu başlıklar kendi içerisinde farklılaşmakla birlikte yaşlılık olgusu, yaşamın son evresi olarak görüldüğünden ayrı bir tanımlamayı ve anlamlandırmayı gerektirmektedir. İnsan yaşamında çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi birbirinden farklı olan ancak birbirinden kesin çizgilerle ayrılmayan bu dönemler içerisinde yaşlılık, yaşamın korkulan ölüme yakın son evresini ifade etmek için kullanılmaktadır.

İnsan yaşamı gelişimsel olarak sıralanan dönemler çerçevesinde incelenir. Genellikle yetişkinliğe kadar devam eden gençlik, yaşamın ilk dönemidir. Gençlik dönemi, sürekli gelişme ile karakterize edilen, bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerini kapsayan, fiziksel büyüme ve olgunlaşmanın devam ettiği, çevrenin bireyi her yönüyle yetişkin hale getirmek için hazırladığı, sosyalizasyonun gerçekleştiği dönemdir. İkinci dönem, orta yaş ya da yetişkinlik olarak adlandırılır. Biyolojik açıdan bireyin en üretken olduğu bu dönemde yaşamla ve toplumla ilgili görevler yerine getirilir, sosyalizasyon sürecinden elde edilen kazanımlar uygulamaya geçirilir. Üçüncü dönem ise yaşlılıktır. Bu dönemde fiziksel olarak gerileme, biyolojik kapasitelerde azalma, toplumsal rollerde ve yaşamda esneklik, bireysel ve toplumsal beklenti düzeyinde giderek hızlanan düşüşten söz edilebilir. Gençlikten yetişkinliğe, yetişkinlikten yaşlılığa geçiş “yaşlanma” sürecini ifade eder. Birey yaşadığı sürece, yani doğumdan itibaren her gün bir önceki güne göre bir gün

daha yaşlanır ya da yaş alır. Fakat yaşlanmak, genellikle yaşlılık dönemi dikkate alınarak kullanılır ve bu bağlamda karşılık bulur (Canatan, 2009: 13-14).

1.1.1 Yaşlılığın Tanımı

Literatür taraması yapıldığında yaşlılık kavramı ile ilgili pek çok tanımın olduğu fark edilecektir. Yaşlılık, kişiden kişiye değişen bir kavram olmakla birlikte toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişen bir kavramdır. Tarihsel süreçte kişilerin ve toplumların kültürel, ekonomik, psikolojik ve sosyal yapısı, yaşama biçimleri, değerleri ve dini ve sosyal inançları yaşlılığa ve yaşlılara olan bakış açısını değiştirmiştir.

Kutsal (2003:1)'a göre “yaşlılık, bireyin yaşam sürecinin bebeklik, çocukluk, gençlik, erişkinlik gibi doğal ve zorunlu bir evresidir”. Böyle bir tanım, yaşlılığın tıpkı bireyin diğer yaşam evrelerinde olduğu gibi yaşam döngüsünün doğal ve kaçınılmaz bir süreç olduğunu belirtmiştir. Her ne kadar insan yaşamının doğal bir dönemi olarak tanınsa da yaşlılık kavramını tanımlamak oldukça güçtür. Yaşlılığı kesin olarak ortaya koyan bir tanım yoktur. Bu nedenle literatürde ortaya atılan pek çok yaşlılık tanımı, içinde yaşanılan çağa, döneme, topluma ve kişiye göre değişmekte, yaşlılık göreceli bir kavram haline gelmektedir.

İnsan yaşam döngüsünün her bir evresi kendi içinde yeni değişim ve gelişim ve bazen de gerileme gibi süreçleri barındırmaktadır. Bu evreler tamamen birbirinden bağımsız gelişen evreler değildir. Her evre bir öncekini etkilemekte ve bir önceki evreden etkilenmektedir. Bu konuda Köknel, (2015: 21) yaşlılığın, insan yaşamında, bebeklik, çocukluk, gençlik, erişkinlik, orta yaş gibi bir dönem olduğunu, yaşlılık ve diğer evreleri birbiri ardına gelen, önceki çağdan eklenen, sonraki çağı etkileyen, değişen, gelişen, duraklayan, gerileyen en son yaşam evresi olarak değerlendirmiştir.

İnsanın yaşam döngüsü sürekli gelişim ve değişimi barındıran kademeli bir süreçtir. Bu süreçte bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemi biyo-psikososyal açıdan gelişme dönemi olarak ele alınırken, yaşlılık dönemi gerileme olarak değerlendirilmektedir. Yaşlılık dönemindeki bu gerilemeler bilimsel ve

teknolojik gelişmelerin yararlanılarak yavaşlatılsa ya da geciktirilse bile, hastalıkların ya da fizyolojik değişimlerin yarattığı fizyolojik gerilemelerin varlığı yadsınamaz (Kalınkara, 2016: 2). Diğer evrelerden farklı olarak yaşlılık, daha çok fiziksel ve zihinsel bir gerileme, işlevsel açıdan bir kayıp dönemi, ya da bazı düşünürler tarafından bir hastalık olarak ele alınsa da tam anlamıyla yaşlılığı bu şekilde tanımlama doğru olmayacaktır. Tarihte tanınmış düşünürler, yazarlar ve şairler yaşlılığı farklı şekilde tanımlamışlardır. Örneğin; Aristoteles, Seneca, Shakespeare, yaşlılığın daha çok negatif yönlerinin olduğunu her açıdan bir kayıp ve gerileme dönemi olarak görürken; Goethe, Platon, Cicero gibi düşünürler de yaşlılığın daha çok pozitif yönlerine vurgu yapmışlardır.

Seneca (İÖ 4-İS 65) yaşlılığı tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa benzetmiş, doktor olan Galen ise (İS 129-199) bu görüşü eleştirerek yaşlılığın, bir hastalık olmadığını, çünkü hastalıkların belli bir insan grubunu etkilediğini ve yaşlanmanın her evrede, tüm insanlarda görüldüğünü ileri sürmüştür. Platon'un 'devlet' adlı önemli eserinde yaşlı birey, bilgi ve deneyimi sembolize etmiş, insan yaşam döngüsünün bir evresi olarak tanımlanmıştır. Bir yargıcın ve yöneticinin, devlet adamlarının gençlerden değil de yaşlıdan olması gerektiğini, yaşlının etraflıca ve iyi düşünme yeteneğine atıf yapan Platon, eserinin ilerleyen bölümlerinde yaşlıya sahip olduğu özelliklerden dolayı, saygı duyulması gerektiğini vurgulamıştır. Shakespeare (1564-1616) insan yaşamını birbirinden farklı yedi döneme ayırmıştır. Yaşlılığı fiziksel değişmelerin ve bedensel yetersizliklerin sıklaştığı son iki dönem içinde değerlendirmektedir. Goethe (1749-1832) diğerler düşünürlerden farklı düşünerek, yaşlılığın davranışları sınırladığı düşüncesine karşı çıkmış ve yaşlı üzerindeki algıların değiştirilerek onların yeni duruma kolay uyum sağlayabilmeleri için cesaretlendirmiştir (Kalınkara, 2016: 3-5).

Aristoteles'e göre yaşlı birey, yaşamı boyunca elde ettikleri birikim ve tecrübeler ile bilgili bir kişidir. İlişkilerinde ve yaşamlarında hoş'u önceleyen gençlere karşın, faydalıyı önceleyen ya da faydayı önemseyen kimsedir. Yaşlılar, içinde yaşadığı ortamda utanç verici hal ve hareketler göstermeyen akli başında, bir bakışıyla hüküm verebilme tecrübesine sahip olan kimselerdir. Aristoteles, "hastalığı, zamansız gelen bir yaşlılık ve yaşlılığı doğal bir hastalık" olarak kabul etmiştir (Er,

2009: 134). Birey, yaşlandıkça bir takım fiziksel ve bilişsel gerileme, yetersizlikler ve kayıplar yaşaması doğal bir durum olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle yaşlılığı bir hastalık olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü hastalık sadece yaşlılarda görülen bir durum değildir. “Yaşlanmayı bir hastalık olarak düşünenler, insanın sonsuza dek yaşayabileceğine ve bu hastalığın kontrol altına alınabileceğine inanmaktadırlar Yaşlanmanın önüne geçilmez ve yaşlılık kaçınılmazdır” (Ceylan, 2015: 29).

Diğer taraftan yaşlı bireye “her açıdan kayıplar yaşatan bir süreç olduğu” açıklamasına da çalışmalarda pek çok kez karşılaşmaktayız. Bu yaklaşıma göre, yaşlılıkta bireyin her alandaki yetileri zayıflamaktadır. Tufan (2007) bu değerlendirmeyi eleştirmiş, bu evrede fizyolojik yetilerde bir gerileme yaşanabileceğini ancak bunun yanında yaşlının zekâ ve hafıza ile ilgili yetilerinde herhangi bir kayıp olmayabileceğine vurgu yapmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında Tufan’ın yaptığı değerlendirmeye göre yaşlı birey, her açıdan kayıp ve gerilemeler yaşamamakta, fizyolojik açıdan bir takım ve yetersizliklere maruz kalabilmektedir (Çağlar, 2017: 23-24).

Çünkü zekâ ve hafıza ile ilgili kayıplar her yaşlı da aynı oranda görülmeyebilir. Yaşlılık döneminde insanların değişimlere ayak uydurması diğer dönemlere kıyasla daha güç olabilmektedir. Dünya sağlık örgütü (DSÖ) (1997) de yaşlılığı çevresel etmenlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması olarak tanımlamıştır (Çağlar, 2017: 25). Yapılan tanımlara baktığımızda yaşlılığın negatif yönlerini ortaya koyan tanımların olduğunu görmekteyiz. Fakat yaşlılığın, tüm yönleriyle bir kayıp dönemi olduğunu söylemek, eksik ve yanlış bir tanıma yol açacaktır. Yaşlılık döneminde bireyin, hem fiziksel hem de zihinsel olarak belli başlı gerilemeler yaşadığı yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur. Fakat böyle bir durum daha çok yaşlılık dönemini nasıl geçirdiğimizle ilişkilidir. Özellikle zihinsel aktivitelerini koruyan bireylerin yaşlılık dönemini daha rahat, işlevsel ve kaliteli geçirdiği belirlenmiştir. Hem dünyaya hem de ülkemize baktığımızda en önemli düşünürlerin, filozofların, yazar ve şairlerin yaşlılık döneminde de çok iyi eserler ortaya koyduğu görülmüştür. Dolayısıyla, yaşlılık bir kayıplar dönemi değildir, bir üretkenlik dönemi de olabilmektedir.

Yaşlılıkla ilgili tanımlamalar değerlendirildiğinde iki temel bakış açısının ortaya çıktığını söylemek olanaklıdır. Bunlardan biri, yaşlılığın kendine özgü kayıpları diye niteleyebileceğimiz duyu ve yetilerde kayıp, değişime kapalı olmak gibi olumsuz yönlerine vurgu yaparken; diğeri ise kazanım olarak görülebilecek deneyim, bilgi birikimi, yaşama daha sakin ve tutarlı bakış gibi olumlu yönlerine vurgu yapmaktadır. Temel olarak insanlık tarihine bakıldığında, daha önceki dönemlere kıyasla fiziksel ve bilişsel kapasitede olagelen azalmalar yaşının yaşama, eskisi gibi katılımını engelleyebilmektedir. Yaşlanan birey, hastalıklara daha açık olabilmektedir. Ancak yaşlılık ile hastalığın aynı şeylermiş gibi bir algılamının yanlışlığını da vurgulamakta yarar vardır (Çağlar, 2017: 25).

Yaşlılığı temel alan çalışmaların çoğunda yaşlılık tanımı ve sınıflamasında fizyolojik boyutu ele alınmaktadır. Kronolojik olarak yaşlanma da 65 yaş üstü olarak kabul edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü psikogeriatrik yaşlılık dönemini 65 yaş ve üstünü yaşlı, 85 yaş ve üzerini çok yaşlı olarak tanımlamıştır. Gerontolojistler ise yaşlılığı 65-74 yaş arası genç yaşlı, 75-84 yaş arasını orta yaşlı ve 85 yaş üzerini ileri yaşlılık (ihtiyarlık) devri olarak sınıflamışlardır (WHO, 1972; akt, Beğer ve Yavuzer, 2012: 1). Biyolojik yaşlanma, böyle bir gelişimi zorunlu kılmakla birlikte, bu değerlendirmenin kesin ve değişmez olduğu söylenemez. Yaşlanma ile birlikte zihinsel ve fiziksel kapasitede azalmalar, hareket yeteneğinden yavaşlama görülse de, birey kendini yaşlı hissetmeyebilir. Yaşlılık, durağan ve değişmez bir yaşam dönemi değildir. Tam karşıtı, yaşlılık çeşitli güçlerin etkileşimini içerir. Bu güçlerin temelinde yaşamın tüm evrelerinin zorlamalarına karşın varoluşunu sürdürebilmiş olmanın bilgeliği ve iç görüşü bulunur (Beğer ve Yavuzer, 2012: 1). Genel olarak günümüzde yapılan çalışma ve tanımlamalarda yaşlılık döneminin belirlenmesinde kronolojik yaş temel alınmış, 65 yaş ve üstü bireylere yaşlı denilmiştir. Fakat yaşlılık dönemi, herkeste aynı belirtileri göstermeyeceği gibi yaşlılığın başlangıcı için de net bir sınır belirlemek doğru olmayacaktır. Çünkü yaşlılık; sadece kronolojik bir boyut değil, aynı zamanda psikolojik, sosyolojik boyutları da içinde barındırır. Yaşlılık, bireyin kendini nasıl hissettiği ve nasıl gördüğü ile ilişkilidir.

Yaşlılığın başlangıcı konusunda Köknel, (2015: 47), yaşlılığın toplumsal ilişkilerin bozulması sonucu daha belirgin olarak ortaya çıktığını söylemiştir.

Toplumsal iletişimin bozulması yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilebilir. Başka bir deyişle, bedensel ve ruhsal değişimler, yaşlının toplumla ilişkisine, iletişimine olanak verdiği sürece yaşlılıktan söz etmek güçtür. Tersine, yaşlının bedensel ve ruhsal sağlığı yerinde olsa bile toplumla ilişkisi, iletişimi kesilince toplumsal yeri ve rolü kaybolunca yaşlılık belirtileri ortaya çıkmaya başlar. Bu bağlamda yaşlılığın sosyal boyutuna dikkat çekilmiş, sosyalizasyon süreci ile yaşlılık dönemi arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapılmıştır. Bireyin sosyal bir varlık olması ve toplum denilen sosyal bir çevrede yaşıyor olması onun diğer bireyler ile olan iletişimini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle bireyler arasındaki iletişim her evrede önemini korumakta; yaşlılık evresinde ise etkisini hissettirmektedir.

Yaşlılığın nasıl ortaya çıktığı ve nasıl bir gelişim süreci geçirdiği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki yaşlılığın insanda ortaya çıkmasını, beyin hacmindeki artış ile insan türleri çevresel ölüm tehditlerini azaltmayı başarmışlardır. Aynı zamanda daha etkin kullandıkları beyinleriyle besin kaynaklarını artırıp çeşitlendirmişlerdir ve daha kolay ulaşmayı sağlamışlardır. Bunun sonucu olarak hayatta daha uzun kalmayı başarmışlar ve yaşlılık yaşamın bir parçası haline gelmiştir (Beğer ve Yavuzer, 2012: 1).

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren bireyler, yaşamını devam ettirme yollarını bulmak için zihinsel işlevlerini kullanarak yaşam etkinliklerini arttırmış, olumsuz yaşam koşullarını iyileştirmişlerdir. Yaşlılık dönemini daha iyi ve kaliteli kullanmanın yollarından biri olan fiziksel ve zihinsel aktivite, yaşlılığın nasıl ortaya çıktığı ile de ilişkilidir. İkinci görüş ise yaşlılığın ortaya çıkmasında biyolojik etkenlerden çok toplumsal değişimin daha etkin rol oynadığıdır. Bu görüş, aile bireyleri arasındaki yardımlaşma ve ileriki yıllara aktarılan bilgi birikiminin önemi vurgulamaktadır. İnsan evriminin erken aşamalarında toplum içerisindeki bazı kadınlar, kendi doğurganlıklarından vazgeçerek toplumun devamlılığının sağlanabilmesi için diğer doğum yapmış kadınların çocuklarına bakımı üstlenmişlerdir. Bunun neticesinde torunların daha iyi yetişmesi sağlanırken doğurganlık çağındaki kadınların daha fazla çocuk yapmasının önü açılmıştır. Bu yardımlaşma sayesinde toplumda aile içi ilişkiler gelişmeye başlamış, yaşlı bireylerin sayısı zaman içerisinde giderek artmıştır (Duyar, 2005: 209-214).

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, insan yaşam evrelerinde de değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Yaşlılığın sadece biyolojik bir süreçten ibaret olmadığı sosyal ve kültürel değişimlerden de etkilendiği, toplumsal yapı unsurları içinde yoğrulduğu gözden kaçırılmayacak bir detaydır. Yapılan çalışmalarda yaşlılığın ortaya çıkışında daha çok biyolojik sürecin etkili olduğuna vurgu yapan çalışmalar; yaşlılığın, toplumsal ve kültürel unsurlarla olan etkileşimini göz ardı etmiş, bu iki önemli sürecin yaşlılık olgusu üzerinde ne kadar etkili olduğunu gözden kaçırmışlardır.

Can kaybıyla sonuçlanan herhangi bir kaza geçirmeyen ve erken ölümü beraberinde getirecek ciddi bir sağlık sorunlarıyla karşılaşmayan kişi, yaşamının belli bir bölümünde yaşlılık sürecini deneyimlemektedir. Bebeklik ve çocukluktan başlayıp, ergenlik, gençlik ve yetişkinlik gibi yaşam döngüsünün sonunda birey, yaşlılık evresine geçmektedir. Yetişkinlik döneminin bir devamı olarak görebileceğimiz yaşlılık evresinde birey, bu sürecin tüm özelliğiyle karşılaşmakta; getirileri ve götürülerini deneyimlemektedir (Şentürk, 2018: 11). Bireyde erken ölümü gerektirecek her hangi bir durum olmayışı herkesin mutlaka yaşlılık evresinden geçeceğini göstermektedir. Dolayısıyla böyle bir durum yaşlılığın kaçınılmaz özelliğini ön plana çıkarmakta, herkesin bu evreyi deneyimleyeceğine işaret etmektedir.

Yaşlılık, belli bir dönüm noktası olmayan, ancak özellikle emeklilik yıllarında belirtileri sıkça görülmeye başlanan biyolojik bir eskime dönemidir. Sağlık durumu bireyin, günlük hayatını normlar ölçüsünde rahatça sürdürmesine imkân veren; psikolojik ve sosyal yönleri de olan ve insan ömrünün diğer dönemlerine göre çok fazla olumsuz olarak algılanmaması gereken bir dönemdir. Doğumdan ölüme kadar insan sürekli bir değişme içindedir. Bu değişme, bir yandan insanın kendi bünyesinde, diğer yandan da diğer insanlarla onun arasındaki ilişkilerde yer alır. İnsan yaşlandıkça ölçüleri, görünümü, dış dünya algısı, zihin yeteneği, cinsel güdöleri ve daha pek çok şeyi değişir (Günce, 1984: 2; akt, Akçay, 2015: 21). Yaşlılık, insan yaşamının doğal, kaçınılmaz her evrede olduğu gibi olumlu ve olumsuz yönleri olan bir takım özelliklerle ön plana çıkan bir evredir. Birçok filozof, düşünür ve yazarların yaşlılık olgusu ile ilgili tanım ve görüşlerinden hareketle

yaşlılığın tek boyutlu bir süreç olmadığı, fizyolojik boyutu ile birlikte psikolojik sosyolojik ve kültürel boyutu ile de değerlendirilecek bir olgu olduğu ortaya çıkmıştır.

1.1.2.Yaşlılık Türleri

Biyolojik, kronolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutları ile tanımlanan yaşlılık, başlangıcı noktasını belirlemek güç olmakla birlikte günümüzde yaşlı bireyi, herhangi bir yaş sınırı ile tanımlamak oldukça zordur. Bunun nedenini toplumdan topluma, kültürden kültüre, kişiden kişiye değişen ve farklılaşan yaşlı tanımı, algısı ve her yaşlının yaşlılık evresini aynı geçirmediği ile açıklayabiliriz. Bu noktada, yapılan çalışmalarda Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün yaşlılık tanımı ve kronolojik yaş sınırı temel alınmıştır. “Yaşlılık” kavramının sınırlarının çizilmesinde “yaş” dışında farklı kriterlerin de dikkate alınması gerektiğinden hareketle farklı yaşlılık tanımlamaları yapılmaktadır. Bu anlamda yaşlılık, aslında insanın kendisiyle ilgili bilgi üretmeye başladığı ilk dönemden itibaren konu edilen bir alan olmuştur.” (Ceylan, 2015: 30).

Yaşlılığın sadece ilerleyen takvim yılı ile açıklanamayacak kadar girift ve çok yönlü bir olgu oluşu, onun ancak farklı açıdan değerlendirilmesini veya farklı yaklaşımlarla ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Şentürk, 2018: 103). İnsan yaşamı doğumla başlar, ölümlle sonlanır. İnsan yaşam döngüsü bebeklik, çocukluk, ergenlik, gençlik, yetişkinlik ve en yaşlılık evrelerinden oluşmaktadır. Her bir evrenin farklı tanım ve özellikleri vardır. İnsan yaşam döngüsündeki bu evreler, birbirine benzer özellikler göstermekle birlikte birbirlerinden tamamen farklılaşabilmektedir. İnsan yaşam döngüsü gelişimsel olarak bu evreler çerçevesinde okunur ve araştırılır. Yaşlılık evresi de bu döngünün son evresi olmaktadır. Bu evrede daha çok fiziksel alanda gerileme, zihinsel anlamda yeti kayıpları, biyolojik kapasitenin azalması, toplumsal rol ve statülerde azalma, bireysel anlamda da yalnızlık gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Yaşlılık, bireyin hem fiziksel hem de ruhsal yönden değişime uğramasıdır. Bu durumu etkileyen sadece biyolojik faktörler değil toplumsal ve kültürel faktörlerde vardır. Bireyin toplum içerisinde sahip olduğu rol ve statü, bu değişimler üzerinde önemli bir etkidir. Dolayısıyla yaşlılık, sadece biyolojik bir olgu değil aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir olgudur.

Yaşlılık ve yaşlanma olgusunun tek bir tanımı olmaması ve farklı boyutları içinde barındırıyor olması yaşlılığın çeşitli açılardan ele alınmasını sağlamıştır. Yaşlılık ve yaşlanma olgusunun gelişimsel sürecine bağlı olarak yapılan çalışmalar da kronolojik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olarak beş farklı türde sınıflandırılmıştır.

Yaşlılık sadece biyolojik, psikolojik, fiziksel ve toplumsal değil, bu etkenlerin tümünün kesişimidir. Yaşlılık nedenleri, koşulları ve etkileri bağlamında çözümlendiğinde biyolojik, psikolojik yönlerinin de toplumsal olarak belirlendiği çok yönlü bir yaşlılıktan bahsetmek gerekmektedir (Ceylan, 2015: 30). Yaşlılık evresinin bu beş farklı türü birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamış her bir tür birbirinden etkilenmekte ve etkilemektedir. Yapılan çalışmalara baktığımızda yaşlılık ve yaşlanma olgusu bu boyutlar çerçevesinde incelenip değerlendirilmiştir.

Son yıllarda yaşlı sağlığı gelişimi ve iyileştirilmesi açısından yapılan çalışmalarda yaşlılığın fiziksel, psikolojik ve toplumsal boyutuyla değerlendirilmesi gereken bir süreç olduğu vurgusu yapılmış ve de yaşlılıkta görülen belirtilerin her bireyde farklı olabileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra sosyal açıdan yaşlılık, bireylerin yaşadıkları toplumdaki sosyal yapıya ve bu yapı içerisinde yaşlılığın konumlandırılış biçimine göre değerlendirilmesi gerekmektedir.

Psikososyal açıdan değerlendirildiğinde, başarılı bir yaşlılık sürecinin geçirebilmesi için öncelikle yaşlı bireylerin aile ve yakın çevresiyle olan ilişkilerinin canlı tutulması yönünde stratejiler geliştirilmesi gerektiği söylenebilir (Beğer ve Yavuzer, 2012: 3).

Aşağıda, yukarıda kısaca bahsedilen yaşlılık ve yaşlanma olgusunun gelişimsel sürecine bağlı olarak yapılan kronolojik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olmak üzere ele alınan beş farklı sınıflandırma yer almaktadır:

1.1.2.1 Kronolojik açıdan Yaşlılık

İnsan ilk doğduğu andan itibaren içinde yaşadığı zamana kadar geçen süreye literatürde kronolojik yaş denilmektedir. İçinde yaşadığı süreyle birlikte birey, kronolojik olarak yaş almaktadır. Doğal ve kaçınılmaz olan yaşlılık evresi, yaşamdaki canlı ve cansız tüm varlıklar için yaşanılacak bir dönemdir. Dolayısıyla

yaşlılık evresinin özelliklerine bağlı olarak birey kronolojik olarak da yaşlanacak, kronolojik yaş yaşlılık döneminin özelliklerine dair bizlere bilgi sunacaktır. Dünya sağlık örgütü (WHO) yaşlılığı, kronolojik olarak 65 yaşı belirlemiş, yapılan çalışmalarda da genellikle 65 yaş sınırı esas alınmıştır. Kronolojik yaş, yaşlılık evresinin özelliklerine dair bilgiler vermektedir. Kronolojik yaş olarak 65 yaş sınırı belirlendikten sonra bireyler genç, orta ve ileri yaşlı olarak tanımlanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü, 1963 yılında yaşlıların sağlık konusunda düzenlediği toplantıda yaşlıları kronolojik olarak üçe ayırmaktadır. (1) orta yaşlılar (45-59 yaş), (2) yaşlılar (60-74 yaş) ve (3) ileri yaşlılar (75 yaş ve üzeri). Birleşmiş Milletler ise 60 yaş ve üzerini yaşlı olarak tanımlarken, birçok gelişmiş ülke 65 yaş, özellikle sosyal güvenlik sisteminden yararlanmak için yaşlılığın başlangıcı olarak referans almaktadır (Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu, 2014). Dolayısıyla yaşlı tanımında göz önüne alınan ilk kriter, kronoloji veya takvim yılıdır. Bu bağlamda 65 yaş geride bırakan kimsenin yaşlı olarak tanımlanması üzerinde bir fikir birliği vardır. Ancak, her dönem ve toplumda “yaşlı” sayılma yaşının farklılaştığı görülmektedir (Şentürk, 2018: 17)

Doğumda beklenen yaşam süresinin 50 yılın altında kaldığı ülkeler içinse 60 veya 65 yaş kriteri yaşlılığı belirleme noktasında geçerli bir ölçüt değildir. Dolayısıyla yaşlılık sadece yaşın ilerlemesi olarak ele alınabilecek bir konu olmaktan öte bir tanımlamayı gerekli kılmaktadır. Zira yaşlılık, yaşın ilerlemesinden öte bir anlam ifade etmektedir (Ceylan, 2015: 32). Her toplum farklı nedenlerden dolayı üzerinde uzlaştığı ve kişilerin artık “yaşlı” olarak görülmesini sağlayan bir yaş kriter almaktadır. Ancak bu yaşın hangi yaş olduğu, toplumdan topluma ve zaman içinde değişmektedir. Bu da yaşın sadece kronolojik bir sıralama değil; aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olgu olduğunu işaret etmektedir.

1.1.2.2 Biyolojik Açıdan Yaşlılık

Yaşlanma yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Belli bir başlangıç ya da bitiş anı yoktur. Gerontologlar, 65 yaşın üzerini yaşlı olarak kabul ediyorlarsa da fizyolojik olarak bu sınırı kabul etmek zordur. Yaşlanma sürecinde önemli bireysel

farklılıklar olabilir. Yaşlılığın yalnızca kronolojik yaş ile değerlendirilmemesi gerekir. Yaşlanma sürecini etkileyen bireysel farklılıkların olması yaşlılığa bireysel ve biyolojik yaşlanma boyutlarını getirmiştir.

Biyolojik yaşlanmada doku ve hücrelerde histolojik değişiklikler ve organlarda fonksiyon azalması söz konusudur (Kalınkara, 2016: 104). Yaşlanma sürecinin gelişimi ve seyri her bireyde aynı serüveni göstermemektedir. Yaşlanma sürecinde önemli bireysel farklılıkların olması yaşlanma ve yaşlılık olgusunu farklı bir boyuta taşımıştır. Bu boyut biyolojik yaşlanma olmakla birlikte, yaşlılığın biyolojik boyutu kronolojik yaşlanma kadar belirgin özellikler göstermez. Bireylerin takvimsel yaşı olarak bilinen kronolojik yaşlanma, her birey de aynı iken biyolojik yaşlanma kişiden kişiye değişmekte, her bireyin biyolojik yaş sınırı farklılaşmaktadır. “Kronolojik yaşı değiştirmek olanaksızdır. Ancak biyolojik yaşı genç tutmak, sağlıklı yaşam olasıdır” (Köknel, 2015: 56).

Biyolojik yaş, bireyin kalıtsal etmenlerinin yanında, kimyasal, fizyolojik, anatomik, psikolojik; birçok çevresel etmenlerin ve yaşam tarzının karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıkmakta, bunun sonucunda, kronolojik yaşları aynı olan bireyler arasında farkların görülmesiyle, her bireyin biyolojik yaşı meydana gelmektedir (Akın, 2006: 10).

Biyolojik yaşlanma kalıtsal etmenlerin etkisiyle oluşmaktadır. Kalıtım, sağlık ve iş gücüne göre saptanan görünüş yaşlanması olarak açıklanabilecek olan biyolojik yaşlanma; içinde bulunan biyolojik basamağın zaman birimi olarak gösterilmesidir. Biyolojik yaş, bireyin bedeninin ve organlarının işleyişine göre sağlık durumunu yansıtır. Görünüm yaşı bireyin dış görüntüsünün diğerlerince nasıl algılandığına ilişkindir. Biyolojik yaş kalıtsal etmenlerin etkisiyle oluşmaktadır. Kronolojik yaştan ayrılan özellikler göstermektedir. Bazı kişilerde kronolojik yaşlanma, bazı kişilerde ise biyolojik yaşlanma önde gider ayrıca insan organizmasındaki organların yaşlanması birlikte ilerlemez. Bunların kişisel kullanıma ve yapılarına göre ayrı ayrı yaşlanma ve yıpranma kronolojisi vardır (Akçay, 2015: 13).

Baran, (2011: 138) biyolojik yaşlanmanın ana rahminde döllenme ile başlayıp ve organizmanın ölüme kadar süren fizyolojik değişimleri olarak tanımlar.

Organizmanın patoloji ve hastalık olmaksızın biyolojik yaşlanma, kişi için kaçınılması zor bir süreçtir. İnsanın biyolojik yaşı, vücut yaşı olarak da ifade edilebilir. Bireyin sağlık durumu, sosyal çevre, yaşanan zaman ve mekâna göre yaşlı insanların biyolojik kayıpları da birbirinden farklı olur (Kalınkara, 2016: 9).

Biyolojik yaşlanma, anne karnında başlayıp bireyin tüm yaşam boyu süren bir olaydır. Özellikle bireyin 20’li yaşlardan sonra vücut kapasitesinin maksimum seviyeye ulaştığı dönemlerde belirginliğini hissettirir. Tıpkı yaşlılık gibi biyolojik yaşlanma da birey için kaçınılmaz ve doğal bir durumdur.

Biyolojik yaşlanma, zamana bağlı olarak bireyin anatomi ve fizyolojisindeki değişimleri kapsar. Bireyin yaşlanması aslında döllenme ile başlar ve zaman akışı içinde gittikçe hızlanarak orta yaş sonuna doğru saç ağarması, deri kırışması, kas gücünün zayıflaması gibi dış görünüşteki yaşlanma belirtileri ile tanımlanabilir duruma gelir. Yaşlanma orta yaşta aniden başlamaz gittikçe ilerleyen, birikmeli ve ağırlaşan bir tarzda, tüm yaşam boyunca ortaya çıkan değişikliklerle kendini gösterir. Biyolojik yaşlanma belirtileri, toplam yaşlanma değişikliklerinin bir kısmıdır ve genellikle daha az belirgin olarak ortaya çıkan, daha yavaş seyreden psikolojik ve sosyal yetenek ve işlevlerdeki değişikliklerden çok daha önce gözlenmeye başlar (Arpacı, 2005: akt, Kalınkara, 2016: 103). Bireyin fizyolojik kapasitesindeki azalma ve gerileme, organların zaman içerisinde yıpranması, zihinsel yeti kaybı gibi fonksiyonel düşüşler bireyde gerçekleşecek biyolojik yaşlanmanın göstergelerindedir.

Yaşlanma döneminin belirtileri aynı zamanda biyolojik yaşlanma belirtilerini de kapsamaktadır. Yaşlanma döneminde ortaya çıkan bu belirtiler kimi bireylerde yavaş yavaş ortaya çıkarken kimlerinde ise daha hızlı ve ani olabilmektedir. Kişilerde organların yaşlanması aynı zamanda ve oranda gerçekleşmemektedir. “Biyolojik yaşlanmanın hızı kişiden kişiye değişebilmektedir. Çünkü insanların genetik özellikleri, yaşam tarzları, yakalandıkları hastalıklar, kazalar, yaralanmalar ve bunlarla başa çıkma yolları kişiden kişiye değişmektedir” (Ceylan, 2015: 33). Bazı bireylerde kronolojik yaşlanma bazı bireylerde biyolojik yaşlanma önde gider ayrıca organların yaşlanması da birlikte ilerlemez. Organların kişisel kullanıma ve yapılarına göre ayrı ayrı yaşlanma ve yıpranma kronolojisi vardır (Akçay, 2011: 13-

14). Dolayısıyla insanların aynı zaman diliminde yaşamalarına rağmen biyolojik olarak yaşlanma süreçleri değişebilmektedir. Biyolojik yaşlanma ait ortaya atılan teorilerin bir kısmı bireyin vücut yapısı ile ilgili ortaya çıkan değişikliklerle ilgilenmişlerdir. Biyolojik yaşlanma, bireye özgü genetik bilgilerle ilişkilidir. Bireyin genetik yapılanması biyolojik yaşlanma üzerinde etkili olan önemli bir faktördür. Bu nedenle her bireyin genetik yapılanması farklı olduğundan biyolojik yaşlanmanın etkileri de her bireyde farklı olacaktır. Çoğu zaman yaşlılık ve yaşlanma olgusunu tanımlarken bireyde ortaya çıkan biyolojik değişikliklerden faydalanılır.

Biyolojik yaşlanmanın belirlenmesinde ve ortaya çıkmasında genetik faktörünün yanında çevresel etmenlerde etkilidir. Yaşlanmayla ilişkili bireyin genetik yapısı, yaşadığı çevre, yaşam biçimi, içinde yaşadığı dönemin tarihsel, sosyal, kültürel, ekonomik koşulları da biyolojik yaşlanma üzerindeki etkileri araştırılmalıdır. “Araştırmalar bireysel (Biyolojik) yaşı belirleyen etkenlerin başında yaşam biçiminin yer aldığını göstermiştir. Yaşam biçimine özen gösteren insan, doğru, sağlıklı beslenme, yeterli bedensel etkinlik, yüklenme ve zorlanmayla baş etme becerisi ile bedensel, ruhsal ve toplumsal olumsuz, zararlı etkenlerden uzak durarak bireysel yaşını belirleyebilir” (Köknel, 2015: 56).

1.1.2.3 Psikolojik açıdan Yaşlılık

Psikolojik boyut, yaşın kronolojik ilerlemesine bağlı olarak bireyin algılama, öğrenme, problem çözme gibi hafıza, bellek gücü ile kişilik kazanma alanlarında uyum sağlama kapasitesindeki değişimleri kapsar. Diğer deyişle, bireyin davranışsal uyum yeteneğindeki yaşa bağlı değişimler psikolojik yaşlanmayı oluşturur. Psikolojik yaşlılık, daha çok bireyin kendini yaşlanmaya hazırlanmamasından doğar (Kalınkara, 2016: 05).

Psikolojik yaşlanma, insanların yaşlanmanın kronolojik ve biyolojik yönüne direnç gösterme süreciyle ilgilidir. Bu direnmenin şiddeti bireyin ruhsal psikolojik durumuyla ilgilidir. Biyolojik ve kronolojik yaşlanma elbette bireyin psikolojik yaşlanmasını etkiler. Bununla beraber psikolojik yaşlanma, yaşlılığın sorunlarına başarılı uyum sürecini kapsar. “İnsan hissettiği yaştadır.” diye bilinen yaş psikolojik

yaştır ve bireyin kendisinin hangi yaşta hissettiğiyle ilgilidir. Yaşlılığın ayırt edici özeliği olan ve her çeşit patolojik sürecin dışında kendini gösteren zihinsel güçlerin zayıflaması, nöronların azalması sonucudur (Akçay 2015: 14).

Deneyimlerin artmasıyla oluşan davranış değişikliği ve davranışsal uyum yeteneğinde yaşa bağlı değişimler yaşanır. Psikolojik yaşlanma zekâ, hafıza ve duygu gibi alanlarda fonksiyon yitimi olarak ortaya çıkan, bunun yanı sıra geçmişe özlem, geleceğe ilişkin güvensizlik duygusu, kimi zamanda önceden gerçekleştirilemeyen idealler ve başarısızlıklar için üzülmeye biçiminde ortaya çıkar. Bu bağlamda yaşlılığın, insanın kendisini yaşlı hissetmesi ve kabul etmesiyle yakın ilişkisi olduğu söylenilebilir (Kalınkara, 2016: 9). Psikolojik yönden yaşlılık dönemi, ya benlik (manevi) bütünlüğünün kazanıldığı ya da sosyal-ahlaki/etnik manevi çöküntünün yaşandığı bir dönemdir (Kalınkara, 2016: 25). Yaşlılığın sonucu olarak değerlendirebileceğimiz ruhsal değişim ve farklılıklar fizyolojik değişimlere oranla daha az bilinmekte ve daha az hissedilmektedir. Bireyin yaşlılık öncesi evrelerde geçirdiği gelişim ve değişim süreci, ruhsal değişimlere yansımakta, bu durum davranışlarda uyum olarak kendini göstermektedir. Bireyin geçmişe olan bağlılığı, geçmişe özlemi, geleceğe dair belirsizlik ve güvensizlik durumu yaşlı bireyin psikolojik yaşını etkilemektedir.

Psikolojik yaşlanma, zekâ, hafıza ve öğrenme becerileri, yaşlanma sürecinde bireyin karşılaştığı olaylar ve sosyalleşme süreci gibi durumlar ile bağlantılıdır. İnsanların bireysel yaşam hikayeleri, yaşadıkları toplumun yaşlıyı tanımlayışı, kültürel faktörler gibi konularla da ilişkilidir. Zekâ, hafıza, öğrenme, dikkat, anlama yetisi gibi bilişsel beceriler ve duygu duygulanım gibi ruhsal durumlar psikolojik yaş ile ilişkilendirilir. Toplumun yaşlı bireyleri algılayışı ve tanımlayışı, kültürün toplum ve bireyler üzerindeki belirleyiciliği, yaşlının yaşamını geçirdiği çevre ve ortam psikolojik yaşlanmada ortaya çıkabilecek durumların potansiyelini artırır.

Yaşlılığın psikolojik boyutu zihinsel beceriler ve ruhsal durumların değişimiyle ilgili bir süreçtir. Psikolojik boyut, bireyin biyolojik değişimleri ile birlikte kendini ruhsal ve zihinsel olarak yaşlılık evresine hazır hissetmeme durumudur. Bireyin emekli oluşu, çocuğun veya eşinin ölümü, yaşlılıkta ortaya çıkan sağlık problemleri gibi nedenler yaşlının kendini yalnız hissetmesi, yetersiz

hissetmesi, başkalarına yük olacağı düşüncesi, ölüm korkusu gibi duyguların oluşmasına yol açar. Psikolojik yaş, bellek, akıl, öğrenme kapasitesi, bilişsel süreçleri merkeze alarak tanımını oluşturmakta, ilerleyen yaşlarda algılama, tanımlama, hatırlama, kavramlaştırma gibi zihinsel işlevler ve buna bağlı olarak bireyde ortaya çıkan ruhsal ve davranışsal değişiklikleri kapsamaktadır.

Yaşlanma ile birlikte algılamada ve yaratıcı yeteneklerde azalma, dikkatsizlik, düşünme hızında yavaşlama görülebilir. Buna karşın birey, yaşam deneyimleri ile zenginleşmiş olduğundan, iyi bir değerlendirme ve zengin konuşma dili de bu dönemin kazançları olarak sunulabilir. Öğrenme yeteneğindeki azalmaya, hareketlerdeki yavaşlama da eşlik edebilir (Kalınkara, 2011: 104-105). Psikolojik yaşlanma, bilişsel anlamda bir gerileme olarak kabul edilse de bu dönemde psikososyal gelişim devam edebilir.

Yaşam döngüsü içerisindeki diğer evreleri mutlu, aktif ve kaliteli geçiren birey, yaşlılık evresini de daha mutlu, aktif ve kaliteli geçirecektir. Bu durum psikolojik yaşlanmanın özelliklerine yansiyacak, yaşlı bireyin kendisini daha genç hissetmesine yol açacaktır. Yaşlılık döneminde ekonomik güvencesini ve bağımsızlığını elinde bulunduran, bu evreyi yalnız geçirmeyen birey, yaşam tecrübelerine bağlı olarak bu dönemde seyahat etmek, ailesine ve arkadaşlarına zaman ayırmak gibi yaşamını daha çok zenginleşmiş aktiviteler ile geçirecektir. Bu durumda psikolojik gelişimi üzerinde olumlu etkiler yaratacaktır. Psikolojik yaş, bireyin daha çok kendini nasıl gördüğü ve nasıl hissettiğiyle bağlantılıdır.

Bireyler kendilerini yaşlı hissetmeyip yaşlılığı kabul etmeyebilirler. Bireyin psikolojik olarak kendisini yaşlı hissetmesi pek çok faktör tarafından etkilenmektedir. Zira psikolojik yaşlanma; kişinin ekonomik durumu, eğitim düzeyi, cinsiyeti ve kendi yaşam serüvenine bağlı olarak değişen bir süreçtir (Tufan, 2001: 39).

Yaşlanma süreci ile yaşlılık döneminin başlangıcı, farklı olarak ele alınmalıdır. Yaşlanmanın başlangıcını fizyolojik olarak belirlemek oldukça zordur; beyinde ise doğumla birlikte başladığı söylenebilir. Doğumdan sonra beyin dokusunda sinir hücrelerinin ölümü sabit bir hızla yaşam boyu sürer. Psikolojik

olarak ise hemen hemen olanaksızdır. Bir insan kendini yaşlı hissettiğinde, yaşlı gibi davrandığında yaşlanmış demektir. Yaşlılığın belirtisi olduğu söylenen fiziksel değişimler ve yaşlılıkla birlikte ortaya çıktığı düşünülen hastalıkların çoğu 65 yaşını beklemez, daha önceden ortaya çıkar. Sonuç olarak yaşlılığın başlangıcının psikolojik olarak belirlendiği söylenebilir (Akçay, 2015: 16).

1.1.2.4 Sosyolojik Açıdan Yaşlılık

Literatürde yaşlılık ile ilgili yapılan sınıflandırmalara bakıldığında yaşlılığın sadece biyolojik bir süreçten ibaret olmadığı, toplumsal ve kültürel değerlerin yaşlılık olgusu üzerinde etkili olduğu görülecektir. Dolayısıyla insan yaşamının son evresi olarak algılanan yaşlılık evresi üzerinde toplumsal anlamlandırmalarımız ve kültürel değerlerimiz önemli rol oynamaktadır. Başka bir ifade ile açıklamak gerekirse yaşlılık evresi de toplumsal olarak inşa edilmiş, sosyal ve kültürel normlarla yoğrulmuştur.

İnsanlar, içinde yaşadığı toplumun koşulları ve özelliklerinden etkilenecek yaşamlarını gerçekleştirmekte olan varlıklardır. Yaşlılık konusu da buna dâhildir. Doğduğu andan başlamak üzere içinde yaşadığı toplumsal çevre ve koşullarının yaşlılığa biçtiği rol ve yaşlılığa ilişkin tutum ve değerler, kendi içinde bir yaşlılık oluşturur. Bu süreç, yaşlılığın toplumsal yönüdür (Şentürk, 2018: 29).

İnsan sosyal bir varlıktır. Belli bir grup ve topluluk içerisinde varlığını sürdürür. Sosyal varlık olan insan yaşamını devam ettirebilmesi için gruptaki ve topluluktaki diğer insanlarla iletişim halinde olması gerekir. Bu şekilde sosyal çevre edinen birey, çevrenin normlarına bağlı olarak belli rol ve sorumluluklar edinir. Oluşturduğu rol ve statülere bağlı olarak birey, yaşamının her alanını ve evresini anlamlandırma çabası içine girer. Dolayısıyla sosyalleşen her birey, kendi tahayyülünde bir yaşlılık dünyası oluşturmakta ve yaşlılığın sosyolojik yönünü ortaya koymaktadır. “Yaşlılığın sosyolojik yönü, bireyin içinde yaşadığı toplumdaki yaşla ilgili değer ve normlar, diğer deyişle toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen davranışlar ve o toplumun o gruba verdiği değerlerle ilintilidir. Her bir sosyal rol yaşamın belli bir dönemine aittir. Sosyal statü ve rollerin yaşamın belli bir dönemine ait olması, yaşlanma ve yaşlılığın bu kategori içine sokmaktadır”(Kalınkara, 2016: 107).

Evrensel bir olgu olan yaşıllığın, her dönem, toplum ve kültürde aynı özelliklere sahip olmadığı bilinmektedir. Eğitim, cinsiyet, sağlık, sınıf, gelir, toplumsal yapı, kültür gibi değişkenlerle yaşlı bireylerin durumu değişmekte, yaşıllık olgusu ve algısı bu değişkenlere göre oluşmaktadır. Birey, yaşam döngüsünün her evresinde farklı rol ve statülere sahip olur. Yaşıllık evresinde edindiği rol ve statüler yaşadığı toplumun beklenti ve tutumlarına göre şekillenmektedir. Bu bağlamda yaşıllığa yüklenen rol ve statülerde toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıkların olduğu gözlenmiştir.

Bireyin toplumsal yaşamda çalışma işgücünün ve yeteneğinin azalması, sosyal değerlerin yavaş yavaş ortadan kaybolması, toplumda oluşacak yeni gelişimlere ayak uyduramaması gibi durumlar yaşlı bireyin toplumsal rol, statü ve beklentilerinin değişmesine yol açmıştır. Bir toplumda ya da bir grup içinde yaşlı birey sosyal ve ekonomik yönden topluma ayak uyduramadığı durumlar da toplumdan ayrı bir varlıkmiş gibi bir role bürünürler.

Gerek biyolojik gerekse de psikolojik yaşlanmanın toplumsal yaşlanmadan etkilenmesi doğaldır. İnsanlar yaşadığı toplumdaki yaşlanma ve yaşıllıkla ilgili değerlerden etkilenir. Böylece biyolojik yaşlanmadan önce toplumsal yaşlanma gerçekleşir. Yaşıllıkla ilgili efsaneler, kalıp yargılar ve değerler, yaşıllığın ve yaşlanmanın aynı zamanda ve belki de her şeyden önce toplumsal bir olgu olduğunu ifade etmektedir. Yaşlanmanın toplumsal yönünü incelemeyen önce yaşlanma sürecini sağlıklı olarak algılayabilmek mümkün değildir (Akçay, 2015: 15). Zaman faktörü ile oluşan kronolojik yaşıllık, insan fizyolojisi ile anlamlandırılan biyolojik yaşıllık, bilişsel ve ruhsal etmenlerle değerlendirilen psikolojik yaşıllık türlerinin sosyal yaşıllık türünden etkilendiği düşüncesi sosyal yaşamın ve sosyolojik değerlendirmelerin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Birey, sadece kronolojik yaş temelli sosyal bir varlık değildir. Aynı zamanda her bireyin bir psikolojik ve sosyolojik yaşı vardır. Bireyin sosyolojik yaşı kronolojik yaşı üzerinde önemli etkilere sahiptir. “Yaşıllık kavramının, insani yönünü kronolojik ve biyolojik yaşlanmadan daha çok sosyal yaşlanma tanımlamaktadır. Zira yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel, teknolojik ve demografik değişimlerle birlikte yaşıllık olgusu farklı bir anlam ve değer kazanmıştır” (Koşar, 1996:1; akt, Ceylan: 2015: 37).

Yaşlılık kavramı ile ilgili yapılan açıklamalarda bireyin sosyolojik yaşının ön plana çıktığını ve sosyolojik yaşının tanımlandığı görülmüştür.

Yaşlı denildiğinde gençlikteki ve yetişkinlikteki özelliklerini sürdüren bireyin yaşlanmış hali anlaşılmalıdır. Zira yaşlı önceki özelliklerinden psikolojik, duygusal ve sosyal yönden tamamen farklılaşmıştır (Akın, 2006: 6). Yaşlı birey gençlik ve yetişkinlik evresindeki özelliklerin çok az bir kısmını devam ettirebilir. Çünkü yaşlılık evresinde birey, fizyolojik ve psikolojik olarak değişimlere uğramıştır. Dolayısıyla yaşlı birey, önceki dönemlerine göre fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik özellikleri noktasında farklılaşmıştır. Bu bakımdan yaşlı ve yaşlılık olgusunun biyolojik gelişim ve süreciyle birlikte psikolojik ve sosyolojik yönüyle de incelenmelidir.

Sosyolojik yaşlanma ya da yaşlılığın sosyolojik yönü, bireylerin kendi ve toplum düzeyinde yaşa bağlı olarak belirginleşen özelliklerine biçtiği rol ve sorumluluklarla tanımlanmaktadır. Sosyolojik yaşlanma, yaşlılıkla ilgili toplumsal rollerin, statünün ve beklentilerin değişmesidir. Sosyal statü ve roller zaman içinde yapılan tanımlara göre değişebilmektedir. Başka bir açıdan her bir sosyal rol ve sorumluluklar yaşamın ve toplumun belirli bir dönemine hitap etmektedir.

Bilimsel araştırmalar biyolojik yaşlanmayı geciktirmek ve uzatmak doğrultusunda önemli gelişmeler sağlamıştır. Ancak ruhsal ve toplumsal yaşlanmayı geciktirmek, toplumun ortak kültürünün yaşlılara yaklaşımının değişmesine bağlıdır. Daha açık seçik bir deyişle, toplumun yaşlılara “işe yaramaz,” “yaşlılar çekilsin,” “emeklilik çağı geldi” düşüncesi ile yaklaşmaması gereklidir (Köknel, 2015: 56).

Kaçınılmaz bir evre olan yaşlılık ve yaşlanma olgusunu tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa da bu evreyi geciktirmek ve daha kaliteli ve iyi bir duruma getirmek mümkündür. Bilim adamları ve tıp uzmanları bu konuda çalışmalar yürütmekte, çalışmalar genel itibarıyla biyolojik yaşın geciktirilmesi ve uzatılması yönündedir. Bu nokta da belirli ilerlemeler ve gelişimler sağlanmıştır. Fakat psikolojik ve sosyolojik yaşlanmayı geciktirmek daha çok sosyal varlık olan insanların ve yaşamını geçirdikleri toplumun sosyal ve kültürel yapılarına bağlıdır.

1.3 Demografik Bir Dönüşüm Olarak Yaşlılık: Kavramlar

Yaşlanma”, “yaşlılık ve ihtiyarlık” gerontoloji ve geriatri alanlarında oldukça sık kullanılan ve karışan kavramlardır. Bu kavramlar irdelendiğinde birbirleri arasındaki ayrımın net olmadığı ve çoğu zaman yanlışlıkla birbirleri yerine kullanıldığı görülmektedir (Beğer ve Yavuzer, 2012: 1). Yaşlılık ve yaşlanma olgusunu daha iyi kavrayabilmek ve ayrıntılı bilgiler edinmek için bu alan da çok sıklıkla kullanılan kavramlara değinmek faydalı olacaktır.

Yaşlılıkla ilgili kavramlar açıklanırken sadece tıbbi veriler ölçü olarak ele alınmaktadır. Bu yanlışın düzeltilmesi için yaşlılık hakkındaki kavramların tekrar ele alınmaya ihtiyacı vardır. Yaşlanma ile ilgili kavramlardaki karmaşayı önlemek için ilgili tüm kavramlara değinmekte yarar vardır (Akçay, 2015: 10). Bu bölümde yaşlılık ve yaşlanmaya dair kavramlar çeşitli yönleriyle ve anlamlarıyla tanımlanmaya çalışılmıştır. Yaşlılık ve yaşlanma olgusunda, tıbbi kavramların yanında sosyal içerikli kavramlarda mevcuttur. Bu nedenle çalışmalarda daha çok tıbbi bir kavram olarak ele alınan geriatri kavramının yanında yaşlılık sosyolojisinin alt dalları arasında geçen gerontoloji kavramına da değinilecektir. Bunun yanı sıra Yaşlanma, yaşlılık, sosyal yaşlanma, başarılı yaşlanma gibi önemli kavramlar üzerinde de durulacaktır. Tüm bunlardan önce yaşlılık ve yaşlanma olgusuna dair kavramların tümünü içinde barındıran demografik dönüşüm kavramına değinmek daha doğru olacaktır.

1.3.1 Demografik Dönüşüm

Demografik dönüşüm kavramı ilk kez 1929 yılında Amerikalı demograf Warren Thomson tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Thomson, o dönemde yakın bir süre önce başlayan doğum ve ölüm oranlarındaki bazı değişimleri açıklamak için bu kavrama müracaat etmiştir. Doğum ve ölüm oranlarındaki düşmeyle baş gösteren yaşlı sayısının geniş nüfus içindeki artışı, demografik dönüşüm olarak nitelendirilmektedir (Şentürk, 2018: 81). Demografik dönüşüm ya da demografik yaşlanma olarak bilinen kavram, günümüz dünyasında küresel ölçekte dikkat çeken önemli kavramların başında gelmektedir. “Demografik yaşlanma ya da nüfusun yaşlanması; bir nüfusun yaş yapısının değişerek o nüfustaki çocukların ve gençlerin genel nüfus içindeki paylarının azalması ve yaşlı insanların payının göreceli olarak artmasıdır” (DPT, 2007: 5). Başka bir deyişle nüfus yaşlanması ya da demografik

yaşlanma, toplumda yaşlı olarak tanımlanan bireylerin sayısal artış göstermesidir. Demografik dönüşüm gösteren toplumlarda düşük doğum oranı ve ölüm hızının düşmesine bağlı olarak çocuk ve gençlerin sayısı azalırken yaşlı bireylerin sayısı artmaktadır.

Dünya nüfus yapısını son yıllarda istenen ve gelecekte de gündemde olacak en önemli olgulardan birisi nüfus yaşlanmasıdır. Bu olgu, dünya nüfus yapısındaki değişimleri ortaya koyan ilgili istatistiksel göstergelere bakıldığında açıkça görülmektedir. Bu göstergelerden biri, dünya insanının ortalama yaşıdır. Dünya insanı 1950 yılında 23.5 yaşındayken 1998 yılında 20.1 ve 1999 yılında 26.4 yaşında olmuştur. Bu sayının 2007 yılında 37.8 olacağı tahmin edilmektedir (Akçay, 2015: 2). Tıp ve sağlık sektöründe yaşanan gelişmeler, çalışma ve ekonomik alanda cinsiyet bazında dönüşümlerin yaşanıyor olması, sanayileşme ve kentleşmenin aile başta olmak üzere toplumsal yapıda meydana getirdiği değişiklikler insan ömrünü uzatmış, insanın ortalama yaşını yükseltmiştir.

Demografik göstergelerden ikincisi, yaşlı insan sayısı ve oranıdır. 1986 yılı Birleşmiş Milletler istatistiğine göre dünyada 65 ve üstü yaş grubu nüfusu 286.000.000 'u bulmuştur. Bu sayı dünya toplam nüfusunun %6'sını oluşturmaktadır (United Nations, 1986: 189; akt, Akçay, 2015: 2). Genel nüfus içinde yaşlı nüfusun artması yaşam süresinin uzaması şeklinde okunabilir. Bu tür bir okumada demografik dönüşümü ortaya çıkartmaktadır.

Toplumlarda demografik yaşlanmanın giderek hızlanması ve etkisini göstermesi ileriki zamanlarda yaşlı sorunlarını ortaya çıkaracaktır. Her ne kadar nüfusun yaşlanması bugün modern toplumlarda yaşanan bir sorun olsa da küreselleşen dünyada demografik yaşlanmanın gelişmekte olan ülkeler için de bir tehdit olarak ortaya çıkması çok uzun zaman almayacaktır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde nüfusun yaşlanması gelişmiş ülkelerden çok daha hızlı gerçekleşmektedir (Ceylan, 2015: 14).

Demografik yaşlanma olgusu sosyolojik, siyasi, ekonomik ve psikolojik, boyutlarıyla Türkiye'de henüz tartışılan konulardan biri değildir. Oysa uzun süreden bu yana bir dünya sorunu haline gelmiştir. Ayrıca genç nüfusa sahip olan ülkelerin,

gelişmiş ülkelerden daha hızlı gelişen bir demografik yaşlanma sürecine girdikleri gerontoloji alanındaki teorik ve pratik birçok çalışmalarla kanıtlanmıştır (Kalınkara, 2016: 94). Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere oranla daha hızlı bir şekilde yaşlandığı ve demografik dönüşüm geçirdikleri anlaşılmaktadır. “Demografik yapıda meydana gelen değişim açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler farklılaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin nüfusları henüz yaşlanmadan zenginleştikleri, gelişmekte olan ülkelerin ise zenginleşmeden yaşlanmaları nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerde yaşlı nüfusun ekonomik açıdan yoksulluk, sosyal açıdan ise yalnızlık sorunları ile karşılaştıkları görülmektedir” (Ceylan, 2015: 15). Bu durum yaşlı bireyler ve gelişmekte olan ülkeler için sorun teşkil etmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de çok önemli demografik bir dönüşüm olan yaşam süresinin uzaması, hem yaşlı sayısını arttırmakta hem de uzun bir yaşlılık dönemini ortaya çıkarmaktadır. Geçmişte eşi benzerine hiç rastlanılmayacak bir uzun yaşlılıkla, bugünün insanı karşılaşmaktadır. Bilim ve teknolojideki olağan üstü ilerlemeler, sağlık alanındaki gelişmeler, önleyici ve koruyucu tedavi yöntemleri, konforlu çalışma ve yaşam koşulları, artan eğitim imkânları, yaşam önceliklerindeki farklılaşmalar, ölüm oranlarını düşürerek uzun yaşama olanağını ortaya çıkarmaktadır (Şentürk, 2018: 187). Bilim, sanayi, teknoloji ve tıp alanlarında yaşanan gelişmeler toplumların sosyal, ekonomik, siyasi, yapılarını değiştirmekle kalmamış nüfus yapısını da değiştirmiştir. Özellikle sanayi ve kentleşmenin ortaya çıkardığı yüksek yaşam kalitesi ve artan refah düzeyi toplumsal yapıda köklü değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Azalan doğurganlık ve artan yaşam süresiyle birlikte genel nüfus içinde yaşlı sayısında yükselme şeklinde bir demografik değişim kendisini hissettirmektedir. Toplumsal yapı unsurlarındaki değişimlerin bir uzantısı olarak beliren artan yaşlılık, siyaseten, ekonomiye; sosyal hizmetlerden aileye; kent planlamacılarından sağlık bilimcilerine kadar çok geniş bir alanı etkilemekte ve bu alanlar tarafından ilgiyle takip edilmektedir (Şentürk, 2018: 4)

1.3.2 Dünün Genci Olarak Tanımlanan Birey: Yaşlı

Yaşlı, yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili tanımlama ve değerlendirmeler, onun belli bir takvim yılıyla açıklanamayacak kadar geniş ve çok yönlü bir olgu olduğunu;

biyolojik ve psikolojik yönünün yanı sıra toplumsal bir yönünün bulunduğu gerçeğini genel hatlarıyla ortaya çıkarmaktadır.

Yaşlı, gençlik ve olgunluk dönemlerinde kazanmış olduğu özelliklere aynen sahip kişinin yaşlanmış şekli değildir. Yaşlı, önceki özelliklerinden farklı hale gelmiştir. Morfolojisi, fonksiyonları ve psikolojisi değişmiş bir kişidir (Akın, 2006: 6).

1.3.3 Bireyi Tanımlayan Bir Kategori: Yaş

Sosyolojik açıdan “yaş” biyolojik anlamda ve doğuştan yüklenilen bir statü belirleyicisidir. Doğuştan yüklenildiği için, bireyin biyolojik anlamda kronolojik olarak yaşını değiştirmesi veya kontrol etmesi mümkün değildir. Çünkü fiziksel yaşlanma insan yaşamında doğal bir süreç olarak kabul edilir (Kalınkara, 2016: 109).

1.3.4 Bir Yaşlılık Bilimi: Geriatri

Yaşlılık ve yaşlı bilimleri yeni yeni gelişmektedir. Yaşlılık bilimine ilgi ilk batı toplumlarında ortaya çıkmıştır. Özellikle 20. Yüzyılda batı toplumlarında artan yaşlıların sorunlarına bilimsel ve gerçekçi bir temel oluşturması amacıyla yaşlı bilimleri doğmuştur. Yaşlılık alanında çalışmalar, önceleri sağlık bilimleri alanında yapılmasına karşın sonradan yaşlılığın karmaşık yapısının anlaşılmasından dolayı sosyal bilimlerin perspektifine de ihtiyaç duyulup, disiplinlerarası bir bakış geliştirilerek yaşlılık ve yaşlanma olgusuna bakılmıştır (Kurt, 2008: 84). Yaşlılık ve yaşlı bilimi Türkiye’de yeni gelişen ve üzerinde henüz çalışmaların yeni yapıldığı disiplinlerarası bir alandır.

Yaşlılarla ilgili çalışmaların tarihi oldukça yenidir. 20. Yüzyıl’ın başında önce tıp biliminin özel bir dalı olarak gelişen ve yaşlılığın patolojisini inceleyen “geriatri” kurulmuştur. Bunu izleyen yıllarda yaşlanma sürecini inceleyen “gerontoloji” çalışmaları başlamıştır. Yaşlılığı sistemli olarak inceleyen gerontoloji, yaşlılığı biyolojik, psikolojik, sosyolojik yönleri olan bir olgu kabul etmekte ve bu üç alanda çalışmaktadır (Emiroğlu, 1995: 83; akt, Kurt, 2008: 84).

İlk çalışmalara bakıldığında, daha çok yaşlılık döneminde ortaya çıkan hastalıkların tedavisi için çözümler üretmeye çalışan geriatri bilimi alanında çalışmaların yapıldığı görülecektir. Yaşlılık ve yaşlanma olgusu etkisini ilk zamanlar

tıbbi geriatri alanında hissettirse de sonralarda sosyoloji, psikoloji gibi sosyal sorunları anlamaya çalışan sosyal bilimler alanına da girmiştir.

Tıp biliminin bir kolu olan geriatri, “geras” (ihtiyarlık yaşı) ve “iatros” (fizikçi) kelimelerinden türeyen geriatri terimi, yaşlılıkla ilgili olabilecek bütün psikososyal konuları ve hastalıkları inceleyen bilim dalıdır. Yaşlılık halinde ortaya çıkan hastalıkların kapsamı ile ilgilenen, yaşlılıktan doğan hastalıkların koruyucu, tedavi edici, rehabilite edici ve sosyal yönleri ile ilgilenen tıp biliminin dalıdır. Gerontoloji, yaşlanma süreci ile ilgilenirken; geriatri, daha çok yaşlılarda görülen hastalıkların tedavisi üzerine çalışmalar yapmaktadır. Gerek sosyal gerontoloji, gerekse sosyal geriatri yaşlanma sürecinin ve yaşlı hastalıklarının sosyal boyutu üzerinde durmaktadır (Kalınkara, 2016: 21).

Geriatri, yaşlılık ve yaşlanma olgusunun tıp bilimi anlamına gelir ve yaşlılığı geciktirmek, yaşlılık evresinde ortaya çıkan rahatsızlıklara çözüm üretmek, bu konu da yapılması ve kullanılması gereken yöntem ve araçların tümünü incelemeye çalışmaktadır. Bu nokta da geriatriğin başta tıp bilimi olmak üzere sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin araç ve metotlarından faydalanabileceğini söyleyebiliriz. “Tıbbın alt kollarında biri olan geriatri, bir taraftan yaşlı hastaların özel sorunlarına çözümler aramakta, diğer taraftan yaşlıların rehabilitasyonu ve tedavileri ile ilgilenmektedir” (Kalınkara, 2016: 17). Yaşlı bireylerin iyileştirme ve sağlık sorunlarının doğru tedavi edilebilmesi, sağlık bakımı, yaşamını etkileyen tıbbi, bilişsel, sosyal işlevselliğin uygun ve doğru bir yöntemle değerlendirilebilmesini geriatri bilimi sağlamaktadır.

Çok boyutlu ve interdisipliner bir bilim olan geriatri, yaşlılık ve yaşlanma döneminde henüz tanısı konulmamış problemlerin tanımlanmasına, bu problemlere bağlı olarak ortaya çıkabilecek fizyolojik ve psikolojik sağlık sorunlarının görme, işitme, beslenme, demans, depresyon, Alzheimer, motor ve kas sinir sistemlerinde fonksiyonel yetersizlikler gibi rahatsızlıkların saptanmasını ve tedavi edilmesini kapsamaktadır. Geriatrik değerlendirme, yaşlının tıbbi ihtiyaçlarının yanı sıra tüm özel ihtiyaçlarını da dikkate almalıdır. Yaşlı bireylerin kapsamlı olarak değerlendirmesi yaşlının bu evreyi daha kaliteli geçirmesinde etkili olacaktır.

1.3.5 Yaşlılığın Sosyal Bilimi: Gerontoloji

Son zamanlarda toplumları ve toplumların sosyal, kültürel, ekonomik yapısını değiştiren ve dönüştüren, yaşlılık ve yaşlanma olgusunun önem kazanmaya başladığını yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır. Bu olgunun giderek daha ilgi çeken bir inceleme alanına dönüşmesinin arka planında bazı gelişme ve olgular yatmaktadır. Bu gelişme ve olgulardan ilki, özellikle gelişmiş ülkelerden başlayarak ve gelişmekte olan ülkelerde de görülmeye başlanan bebek doğum oranlarındaki azalma ve buna bağlı olarak Dünya'nın demografik (nüfus) yapısındaki dönüşümlerdir. Bu gelişme, yaşlanma süreciyle ilgilenen yaşlılık çalışmalarının artmasına, yaşlılık olgusunu inceleyen bilimlerin geriatri, gerontoloji gibi bilimlerin doğmasına ve bu tür çalışmaların giderek daha önemli olmasına neden olmuştur. İkinci olarak son yıllarda teknoloji ve tıp alanındaki gelişmeler, insan ömrünün uzamasına yol açmakta ve bu gelişmeye paralel olarak da yaşlı bireylerin toplam nüfus içindeki oranını arttırmaktadır. Yaşanan demografik dönüşüm, insan hayatının yaşlılık evresine ve bu evreye ilişkin sorunlara ilgi ve önemi arttırmaktadır.

Tarihsel olarak gerontoloji bilimi yenidir. Zaten yaşlanmanın ve yaşlılığın toplumsal bir sorun olarak ele alınması da yenidir. Gerontoloji ile ilgili ilk çalışmalar yirminci yüzyıl başlarında ele alınmıştır. "Gerontoloji" bilim dalından 1940 yılından söz edilmeye başlanmıştır. Gerontoloji, alanına ilk el atan ülkeler ABD, Sovyetler Birliği ve Almanya'dır. 19. Yüzyılın sonları ile 20. Yüzyıl başlarından itibaren gerontolojik araştırmalarla başlayan bu ülkelere gerontolojinin öncüleri de denilebilir. Gerontoloji dalında ilk resmi kurum 1945'te ABD'de kurulmuştur ve 1950' yılında International Association of Gerontology" çalışmalarına başlamıştır (Tufan, 2001: 42).

Gerontoloji, disiplinler arası bir bilim dalıdır. Birçok bilimin teorilerinden ve uygulama alanlarından faydalanmakla birlikte yaşlılık ve yaşlanma olgusunu bu doğrultuda incelemektedir. "Gerontoloji, teorik ve uygulamalı olmak üzere iki önemli alanda çalışmalar yapan disiplinler arası bir bilim koludur. Yaşlanma ve

yaşlılıkla ilgili problemlerin çözümünde ortak platformlar oluşturmaya çalışır” (Tufan, 2006: 74). Gerontoloji bilimi, akademik alanda 1960’larda başlamakla birlikte günümüzde yaşlılık ve yaşlanma olgusuna artan ilgi, bilimin, çok hızlı gelişmesine ve etki alanlarını yaygınlaştırmasına yol açmıştır.

Yaşlanma bilimi olarak dilimize çevrilebilecek Gerontoloji, uzun süre büyük ölçüde tıbbın verileri ölçüt alınarak tanımlanmıştır. Bugün bile bu yanlışlık büyük ölçüde devam etmektedir. Geçmişten günümüze yaşlılık, insanlar tarafından korkulan, gelmesi istenmeyen, ölümün çağrıştıran bir olgu olarak algılanmış ve yaşamın daha çok olumsuz yönleri ile açıklanan insan yaşamının son basamağı şeklinde değerlendirilmiştir.

“Zamanın ilerlemesine bağlı olarak ortaya çıkan ve yetişkinlik sonrası yaş dönemlerine özgü koşulları ve değişimleri inceleyen bilim dalıdır.” Bu tanım, gerontolojiyi tıba bağımlı halden kurtarmıştır. Kısacası gerontoloji, yaşlıların ekonomik, sosyal, psikolojik, biyolojik sorunlarıyla uğraşan bilimdir. Bu bağlamda, gerontolojiyi tıba bağımlılıktan ve tek boyutluluktan kurtarmak üzere toplumsal Gerontoloji kavramından da söz edilmektedir. Bu kavramda “Bireyin yaşlanmasına bağlı davranış biçimlerine ve toplumsal bir olgu olarak yaşlanmaya ve ayrıca bu ikisi arasındaki karşılıklı etkileşime ilişkin bilgilerin düzenlendiği alandır” (Lehr, 1994: 12, akt Akçay, 2015: 11). Gerontolojinin “zamanın ilerlemesine dayalı olarak kişide ortaya çıkan yetişkinlik sonrası yaş dönemlerine özgü koşulları ve değişimleri inceleyen bilim dalıdır” şeklindeki tanımı, gerontolojinin yaşlılık evresini sadece tıbbi boyutu ile değil, evreyi psikolojik ve sosyal yönden de ele alan geniş kapsamlı bilim olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal psikoloji, biyoloji, sosyoloji, sosyal konut, yaşlılar politikası ve kent planlaması ile yakından ilgili olan gerontoloji, bireyin yaşamına yıllar eklemekten dolayı, bireyin yaşlılık halinde de kaliteli bir yaşam sürmesini sağlamak isteyen bir bilim dalıdır. 1945 yılında Amerika’da ilk “Gerontoloji Derneği” kurulmuş, 1960’lı yıllarda gerontoloji, Batı dünyasında görülen nüfus azalması ile birlikte toplumda artan yaşlanma oranının etkisiyle akademik bir disiplin olarak hızla gelişmiştir (Kalınkara, 2016: 21). Gerontoloji, yaşlılıkta bireylerin yaşadığı fizyolojik,

psikolojik ve sosyal değişimlerin yarattığı birtakım sorunlarla ilgilenmekle beraber çözümler de üretmeye çalışmaktadır. Gerontoloji, yaşlılık ve yaşlanma olgusu üzerine inceleme yapan bilim anlamına gelmektedir. Gerontolojinin amacı, korkulan ve ölüme yakın bir evre olarak tanımlanan yaşlılık döneminde bireyleri bağımlılıktan kurtarabilecek aktif, üretken, mutlu bir yaşam kalitesi sunmaktır.

Gerontoloji bilimi, yaşlılığın ne olduğu, kompleks yaşlanma süreci mekanizmaları, yaşlının biyolojisi, yaşlının psikolojisi, yaşlının sosyal durumu, yaşlının davranışları, yaşlının yaşadığı çevre ve bu çevrenin özellikleri, yaşlanmayı yavaşlatan değişik etmenler, yaşlının bakımı ve tedavisi gibi her biri onlarca alt başlıklı halinde inceleme ve araştırma konuları oluşturmak suretiyle yaşlıyı ve çevresini çok iyi tanımamız gerektiğini ortaya koymuştur (Akın, 2006: 5). Hem toplum hem de bireysel düzlemde uzayan yaşam olgusu, gerontoloji bilimini ortaya çıkarmakla birlikte bilimin, yaşlılığın bütün yönlerini incelemesine ortam hazırlamıştır.

Gerontologlar, yaşlanmayı sürekli, evrensel, içsel, zararlı ve yaratılıştan gelen bir olgu olarak tanımlarlar. Gerontoloji yaşlanmanın ve yaşlılığın bedensel, psişik, sosyal, tarihsel ve kültürel yönlerinin tanımı, açıklaması ve modifikasyonu ile ilgilenmektedir. Yaşlanma açısından önemli ve yaşlanmayı yapılandıran çevreler ve sosyal kurumları da analizlerine dâhil etmektedirler. Gerontolojinin yaşlanma ve yaşlılık olgularıyla ilgili temel sorularına yanıt ararken takip ettiği “geleneksel” sistematığı yaşlanmanın karmaşık, çok boyutlu bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bilim dalının amacı ise “yaşlanmanın nedenlerinin ve koşullarının araştırılması, aynı zamanda yaşla ilgili olan ve düzenli bir ilerleme gösteren davranış değişimlerinin incelenmesi ve titizlikle tanımlanmasıdır (Kalınkara, 2016: 11).

Yaşlılık ve yaşlanma olgusunu merkezine alan gerontoloji, yaşlılık evresini tanımlamanın yanı sıra bu sürecin nedenlerini yarattığı değişimleri, sorunları, sosyal yapı ve kurumları araştırır. Başka bir deyişle gerontoloji, bu sürecin tamamını incelemektedir. Yaygın olan birçok görüşün aksine gerontolojinin temel amacı, kaçınılmaz olan yaşlılık evresini sonlandırmak ve ortadan kaldırmak değil, bu evreyi ve sonuçlarını olabildiğince azaltmak, bireyi bu süreçte her yönüyle ayakta tutmaktır. Yalnızlaşan bireyi, toplum içerisinde var etmek, başkalarına bağımlı hale gelmesini

önlemek ve yaşlıyı sağlık ve sosyal anlamda dinç tutmak gerontolojinin bir diğer amacıdır. “Çağdaş gerontolojinin uğraş alanı, sadece yaşlanma sürecini incelemek, ya da ömrü uzatmak değildir. Gerontolojinin bir amacı da çok ileri yaşlarda bulunan insanların imajlarını değiştirmek, daha sağlıklı ve mutlu bir yaşlılık dönemi beklentisini, insanların zihinlerine sokabilmektedir”(Akçay, 2015: 11).

Avcı ve toplayıcı toplumlarda gıda kaynaklarının sınırlı oluşu ve çok sık yer değiştirmeyi gerektirmesi nedeniyle, Gerontoloji tarihinin yerleşik yaşama geçilmesi sonucu tarım ile başladığı söylenilebilir (Kalınkara, 2016: 12). Tarihsel arka planda gerontoloji biliminin oluşumu, insanların yerleşik düzene geçmesiyle başlamışsa da en genel anlamıyla bilimin ortaya çıkması, bu yerleşik düzende yaşlı insan sayısının artması belirleyici olmuştur. Dolayısıyla gelecek yıllarda artması beklenen nüfus ve yaşlı birey sayısı, gerontoloji bilimine olan ihtiyacı ve ilgiyi derinleştirecektir

1.3.6 Yaşlılığın Sosyokültürel Boyutu: Sosyal Gerontoloji

Yirminci yüzyılın başlarında bir tıp dalı olarak başlayıp gelişen geriatri yanında 1954 yılında Clark Tibbits’in katkılarıyla tıbbi ve psikoloji gerontolojiden ayrı olarak yaşlılık dönemindeki kimselerin toplumsal ve kültürel çevreden soyutlanmadan incelenmesi görüşü doğrultusunda sosyal gerontoloji, terminolojik olarak literatüre girmiş ve buna bağlı olarak yaşlılar, içinde yaşadığı psikososyal çevreyle birlikte incelemeye alınmıştır. Böylece yaşlı nüfusun içinde yaşadığı toplumsal yapıyı nasıl etkileyip ondan nasıl etkilendiğini veya toplumsal yapı ile yaşlı nüfus arasındaki karşılıklı ilişkiyi kuramsal bir çerçeveye oturtan sosyal gerontoloji doğmuştur (Kalınkara, 2016: 15).

Yaşlı nüfusun içinde yaşadığı sosyal çevreyle ilişkiselliğini inceleyen sosyal gerontoloji, gerontolojinin bir alt dalı olarak çalışmalarını yürütmektedir. Yaşlılık sürecini, yaşlanmanın nedenlerini ve koşullarını, yaşla ilgili davranış biçimleri yanı sıra yaşlanma süreci çerçevesinde değişen tutum ve davranış kalıplarını inceleyen gerontoloji, bireyin birey, bireyin grup ve kurumlar arasındaki ilişkilerini nesne olarak ele alıp inceleyen bir disiplin olan sosyoloji disiplinin birlikteliğinden sosyal gerontoloji şekillenmektedir (Şentürk, 2018: 99). Sosyal gerontoloji, toplumsal

gerçeklik ile yaşlılık olgusu arasındaki karşılıklı etkileşim üzerinde durmaktadır. Başka bir ifadeyle yaşlı bireyler, toplumdan bağımsız düşünülmemeyeceği için sosyal gerontoloji bireyi; içinde yaşadığı toplum, aile, sosyal gruplar ve kurumlar içerisinde inceler. Sosyal gerontoloji, yaşlı bireyi içinde yaşadığı toplumun özellikle kültür başta olmak üzere politik, ekonomik, antropolojik yönleriyle incelemektedir. Yaşlı bireyin, dili, dini, inancı, toplumsal ve ahlaki değerleri, kültürel inançları sosyal gerontoloji için önemli konular arasındadır.

Sosyal gerontoloji, sadece yaşlı bireyi toplum içerisinde bulunduğu konum ve yaşlı toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi incelemekle kalmaz aynı zamanda yaşlı bireyin sosyal çevre içinde yaşadığı problemleri de incelemektedir. Bu bağlam da sosyal gerontoloji, yaşlı bireyin yaşadığı sosyal problemlere çözüm getirmeye çalışmaktadır. Sosyal gerontoloji, yaşlılık sosyolojisinden daha geniş bir alanı kapsar. Sosyal gerontoloji disiplinler arası bir alan olarak ekonomi, siyaset, kültür, sağlık ve sosyolojiyi de dâhil etmek üzere diğer sosyal bilimlerden gelen bilgilerin uygulaması ile davranış bilimlerini içerir.

Yaşlılık ve yaşlanma olgusunun sosyal yapı ve çevreyi nasıl etkilediği ve karşıt olarak bu yapıdan nasıl etkilendiği sosyal gerontolojinin inceleme alanıdır. Sosyal gerontoloji, yaşlılığın tüm dünya da ve toplumlarda hatta aynı toplumun farklı kesimlerinde benzer yaşanmadığı; değişen toplumsal şartlarda yaşlılık olgusunun farklılaştığına vurgu yapmaktadır. Sosyal gerontoloji tıpkı gerontoloji bilimi gibi disiplinlerarası çalışan bir alandır.

1.3.7 Yaşlılık Sosyolojisi: Gerontososyoloji

Yaşlılık sosyolojisi, sosyolojik perspektiften yaşlılığı anlamaya ve tanımlamaya çalışır. Yaşlılık sosyolojisi ve sosyal gerontoloji arasındaki ayrım net değildir.

Sosyolojinin alt kolu olarak ortaya çıkan gerontososyoloji, iki kola ayrılmaktadır: (1) yaşlılık sosyolojisi ve (2) yaşlanma sosyolojisi. Yaşlılık sosyolojisi, toplumsal sosyal yapıların yapılarını analiz etmektedir. Çünkü bunlar yaşlıların yaşam koşullarını belirlemektedir. Yaşlanma sosyolojisi ise son yıllarda yaşlılık politikaları ve uygulama alanlarında yoğun çalışmalar yapmaktadır. Bunlar arasında sosyal güvenlik, yaşlılıkta bakım, yaşlıların sosyal ve kültürel yaşama

katılımı, aile ilişkileri ve yaşlılara yapılan yardımların kapsamı ve sınırları gibi birçok alanda araştırma, inceleme ve uygulamalar yer almaktadır (Kalınkara, 2016: 18).

Yaşlılık sosyolojisi, yaşlı bireylerin toplum tarafından nasıl algılandığının yanı sıra bireyin yaşlılık evresini nasıl değerlendirdiği de önemlidir. Toplum nazarında yaşlı bireyin bulunduğu konum, yaşlı insanın kendisine olan bakış açısını da etkilemektedir. Yaşlılık sosyolojisinde diğer bir nokta devlet ve sosyal politikaların yaşlı ve yaşlı sorunlara ne derece yer verdiğidir. Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda yaşlılık sosyolojisinin çalışma alanının geniş olduğu ve birçok alandan faydalandığı görülmektedir.

Yaşlılık sosyolojisi, yaşlı sorunların çözümünde aktif rol oynayan ve gerontoloji bilimine enformasyon sağlayarak ülkelerin yaşlı politikalarına katkı sunan sosyolojinin bir alt dalıdır. Ülkemizde genel sosyoloji bölümü içinde yaşlılık sosyolojisi ile ilgili yeterli çalışma yapıldığını söyleyemeyiz. Zaten yaşlılık sosyolojisi, batı toplumlarında çıkmış ve yaygınlık kazanmıştır (Kurt, 2008: 87).

1.3.8 Bireyin Gelişim Süreci: Yaşlanma

21. yüzyılın en önemli demografik olgularından birisi yaşlanmadır. Öncelikle gelişmiş toplumlarda görülen, yakın gelecekte de gelişmekte olan toplumlarda kendini gösterecek olan yaşlanma olgusu, insanların daha uzun yaşaması, doğum oranlarının azalması ve dolayısıyla yaşlı nüfusun oransal artışı olarak kendini belli etmektedir. Nüfusun yaşlanması ise ekonomi, aile, sağlık ve sosyal güvenlik vb. gibi toplumun birçok alanını etkilemektedir. Yaşlanma; artık gelişmiş ülkeler kadar, gelişmekte olan ülkeler açısından da önemle değerlendirilmesi gereken bir konudur. (Nazlı, 2016: 1). Yaşlanma tüm birey ve toplumlarda görülen evrensel ve geri dönüşmez bir süreçtir. Bireyin biyolojik olarak döllenmeye başladığı ilk zamandan itibaren bebeklik, ergenlik, çocukluk, yetişkinlik evrelerini kapsayan yaşamın son ana kadar devam eden bir süreçtir. Bireyin tüm gelişim süreçlerini (biyolojik, psikolojik, sosyolojik) kapsar.

Yaşlanma, her canlı için intrauterin yaşamda başlayıp, ölüme kadar süren bir değişim süreci olarak kabul edilmektedir. Teknolojinin insan yaşamına sağladığı

kolaylıklar, tıptaki gelişmeler, sağlığı koruma ve sürdürme konusunda bilinçlenme, beklenen yaşam süresini uzatmış ve toplumda yaşlı nüfus oranı artmıştır (Kalınkara, 2016: 1).

Yaşlanma, yaşlılık bakımı ve sorunları geçmiş toplumlardan 20. yy kadar çoğunlukla bireysel bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Fakat günümüz modern toplumlarında yaşlılığın toplumsalla olan bağlantısının fark edilmesi ve toplumların yaşlanmaya başlamaları nedeniyle yaşlanma, bireysellikten uzaklaşarak sosyalleşmeye ve sosyal bir olgu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Yaşlanmanın biyolojik niteliği yanında toplumsal ve kültürel bir olgu olması, yaşlanma olgusunu bireysel ve toplumsal bir platformda, kendi sosyokültürel ve sosyoekonomik görünümü ile birlikte var etmektedir. Yaşlanmaya ilişkin bireysel düzeyde ortaya çıkan her türlü görünüm, içinde yer aldığı toplumun ekonomik, siyasal, kültürel vb. her türlü niteliğinden etkilenmekte ve onu toplumsal düzleme taşımaktadır. Bu nedenle de yaşlanma ve yaşlılık hem bireysel hem de toplumsal düzlemde karşımıza çıkmaktadır. Sosyal içeriğe sahip görünümü ise her toplumda kendine özgü olarak varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle de yaşlanma, toplumdan topluma benzerlikler ve farklılıklar barındırmakta ve sosyolojik bakışa da ihtiyaç duymaktadır (Nazlı, 2016: 5).

Timiras, yaşlanmayı "kaza, hastalık ve diğer çevresel baskıların kaçınılmaz bir biçimde artmasına neden olan fizyolojik yeterlilik azalması" olarak tanımlamaktadır. Zamanın geçmesi ile ölme olasılığı da böylece artmakta ve bireyin doğal nedenlerle ölmesi yaşamsal süreçlerin gerilediğini ve sonucun ölüm olduğunu ortaya koymaktadır (Kalınkara, 2016: 124). Timiras, her ne kadar yaşlanmayı fizyolojik yetersizlik olarak tanımlasa da yaşlanma sadece fizyolojik boyutu ile incelenecek bir olgu değildir. Yaşlanma, birey ile ilgili her türlü değişimi barındırmakta, fizyolojik yetersizliklere bağlı olarak ortaya çıkacak sağlık, sosyal, psikolojik kültürel değişimleri kapsamaktadır. Fizyolojik yetersizlik olarak tanımlanan yaşlanma, Dünya Sağlık Örgütü tarafında özürüllüğün ve bağımlılığın artışı olarak değerlendirilmiştir. "1998 yılı Dünya Sağlık Raporu'nda yaşlanma; özürüllüğün artması ve başkalarına daha fazla bağımlı hale gelme şeklinde tanımlanmaktadır" (Kalınkara, 2016: 137).

Yaşlanma, hücre yapısını ve organellerini oluşturan moleküler yapılarından başlayıp hücre organelleri, hücre, doku, organ ve organ sistemlerine kadar organizmayı oluşturan tüm yapıların, morfolojik, anatomik yapı ve fonksiyonlarında bozulma ve gerilemelerin meydana geldiği birikimli ve karmaşık bir süreçtir. İnsanda bunlardan başka ruhsal ve sosyal yönde değişimler, yetersizlikler de devreye girer. Yaşlanma birikimli süreç olduğundan doğumla başlar ve bir daha durmaz. Bu nedenle yaşlanmada meydana gelen yapısal, fizyolojik, psikolojik ve sosyal yetersizliklerin tümü daha önceki değişim ve gerilemelerin vektöriyel bir sonucudur (Akın, 2006: 85).

Yaşlanma; kronolojik, biyolojik, fizyolojik, sosyal ve psikolojik boyutları olan, doğumdan başlayarak ölüme kadar süren ve kaçınılmaz olan bir büyüme ve gelişme sürecidir. Organizmanın molekül, hücre, doku, organ ve sistemler düzeyinde, zamanın ilerlemesiyle ortaya çıkan, geriye dönüşü olmayan, yapısal ve fonksiyonel değişikliklerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Saygılı, 2017: 21). Her canlının yaşlanma süreci aynı hız ve oranda gerçekleşmediği gibi, vücudun bütün doku, organ ve sistemlerinde de farklı hız ve oranda bozulma ve gerileme yaşanmaktadır. Bu nedenle yaşlanma süreci bireysel olarak değerlendirdiğinde her bireyin yapı ve fonksiyonunda farklı değişimler görülecektir.

Yaşlanma ve yaşlılığın doğru olarak algılanabilmesi ve tanımlanabilmesi için, öncelikle yaşlılık üzerindeki faktörler belirlenmelidir. Yaşlılığın tanımlanmasında genetik faktörlerin önemli rol oynamasına rağmen gerontolog, çevresel farklılıkların doğuştan gelen potansiyel üzerinde etkili olduğunu belirtmiş, bu bireysel farklılıkların uzun ömür üzerindeki etkisine inanmıştır. Bu çevre faktörlerinden bazıları, orta yaşlarda edinilen hastalıklar, beslenme ve psikolojik streslerdir (Stub, 1984: 104, akt, Akçay, 2015: 21). Yaşlanma süreci sadece genetik etmenlerle oluşan bir süreç değil aynı zamanda sosyoekonomik düzey, yaşam kalitesi, iklim, beslenme alışkanlığı gibi çevresel etmenler ile de ortaya çıkan bir süreçtir. “Yaşlanma, her organizmanın bir özelliğidir. Organizmanın genetik yapısı ve çevresinin etkileşimiyle ortaya çıkan ve organizmanın yapı ve fonksiyonlarında gerilemelere yol açan etmenler sonucu, yaşlanma meydana gelir” (Akın, 2006: 14).

Toplumsal yaşamın kaçınılmaz olgularından olan bireyin anne rahmine düştüğü ilk andan itibaren başlayıp insanın ölümüne kadar olan süreci kapsayan yaşlanma, bireyin hem kendine hem de sosyal çevresine olan alışkanlık ve uyumunu kaybetmesiyle sonuçlanabilir. Yaşlanma, bireysel düzlemde ölümle sonuçlanacak olan bireyin fiziksel ve ruhsal etkinliklerinin azalması olarak değerlendirilebilir. Bireyin çevreye olan uyumunun azalması, sosyal ilişki ve iletişiminin zayıflaması yaşlanma sürecinin yalnız ve etkinliklerin azaldığı bir dönem olarak tanımlanmasına sebep olmaktadır.

Yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının birbirlerinden ayrıldıkları en önemli nokta, iki sürecin başlangıçlarıdır. Yaşlanma sürecinin başlangıcı, yaşlılığından çok önce başlar. Yaşlılık döneminin belirtileri olarak gösterilen fiziksel ve zihinsel yeterlilik ve yetenek kayıpları, yaşlılık dönemi olarak kabul edilen dönemden daha önce de görülmeye başlar. Vücudun normal fonksiyonlarının yavaşlaması, fiziksel gücün azalması, literatürde yaşlılık döneminin başlangıcı olarak kabul edilen 60'lı yaşlardan çok önce başlayabilir (Akçay, 2015: 11). Yaşlanma: her ne kadar yaşlılık olgusu ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılsa dahi her iki kavram ayrı anlamlara gelmektedir. Yaşlılık, yaşlanmadan farklı olarak bireyin genetik yapısından ve toplum, çevre ile olan ilişki durumundan kaynaklanan bireyin biyolojisinde ruhunda ve bedeninde yaşadığı değişimleri ve bir yaşam evresini kapsar. Yaşlanma, bireyin doğduğu andan itibaren ölümüne kadar olan doğal bir süreç olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla bireyin ana rahmine düştüğü ilk andan itibaren başlayan yaşlanma, yaşlılık evresinden önce gerçekleşmektedir. Yaşlılık, kaçınılmaz bir evreyken yaşlanma, yaşlılık belirtilerinin her bireyde farklı yaşandığı bir sürece tekabül etmektedir. Bireyin yaşam biçimine bağlı olarak yaşlanma süreci daha erken veya daha geç başlayabilmektedir.

Bazı yazarlar sabit ve durağan bir yaşam periyodunu çağrıştıran yaşlılık deyimini yerine, normal bir ömrün sürekliliğini ve değişimini anlatan yaşlanma deyimini kullanmışlardır (Koşar, 1996; akt, Kalınkara, 2016: 7). Yaşlılık, insan yaşamının son evresi, Yaşlanma bir evreye denk gelmemekle birlikte, insan yaşamının devam eden bir sürecini karşılamaktadır. Yaşlanma ve yaşlılık da incelenmesi ve birbirinden ayrılması gereken kavramlardır. Gerontoloji ve geriatri

kavramlarındaki değişime paralel bir gelişme de yaşlanma ve yaşlılık kavramlarında olmuştur. Yaşlanma tek boyutlu biyolojik bir kavram olarak ele alınmıştır. Ancak günümüzde yaşlanma sürecinin diğer boyutları toplumsal, psikolojik ve kültürel yönleri giderek önem kazanmıştır.

Yaşlanma yavaş gelişen bir süreçtir. Bu sürecin başlangıcı insanın yaşadığı çağa, doğal ve toplumsal ortamın özelliklerine göre değişebilir. Yirminci yüzyılın başlangıcında ortalama yaşam süresi 40 yaş dolaylarında iken, günümüzde 70-75 yaşları dolayındadır. Yaşlılık sürecinde beyin yapısı ve işlevindeki azalma ve gerileme, kalıtım, kişilik yapısı, beslenme, iyi ve kötü alışkanlıklar, doğal ve toplumsal ortamın nitelikleri, özellikleri gibi öğelerin etkisine göre farklı olabilir (Köknel, 2015: 21). Yaşlılık evresinde olduğu gibi yaşlanma olgusunun da toplumsal, bedensel, ruhsal, kültürel özellikleri vardır. Yaşlanma, erken dönemlerde başlayan ve yavaş yavaş gelişen bir süreç olsa da bireyin ve toplumların içinde bulunduğu çağın ve çevrenin özelliklerine göre değişebilmektedir. Bireyin doğuştan taşıdığı kalıtsal özellikler ile toplumların karakteristik özellikleri sonucunda yaşlanma seyri farklılaşmaktadır. Toparlamak gerekirse yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının tanımlanmasında ve gelişiminde farklı unsurların rol aldığı, unsurları etkileyen biyolojik, psikolojik, sosyolojik, kültürel boyutların olduğu görülmektedir.

Yaşlılıkla ilgili bir başka önemli nokta da insan vücudundaki yaşlanmanın homojen olarak gerçekleşmediğidir. Yaşlanma, bir organizmanın teker teker her organın değişik zamanlarda, değişik süreler sonunda bozulup, faaliyetlerinin son bulması olayıdır. Komplike bir olaydır. Doğumdan kısa bir süre sonra fonksiyonlarını kaybeden organlar olduğu gibi, çok ileri yaşlarda bile mükemmel çalışan organlar vardır (Ataç, 1991: 387; akt, Akçay, 2015: 19). Yapılan araştırma ve çalışmalar sonucu yaşlanmanın yaşam sürecinin başlangıcından itibaren vücuttaki tüm yapı, fonksiyonların ve sistemlerin birikimli olarak devam eden bir değişim süreci geçirdiği kanısındadır.

1.3.9 Yaşlılığın Sosyolojik Görünümü: Sosyal Yaşlanma

Yaşlanma olgusunun sosyal içeriğini sistematik bir biçimde açıklamak ve yaşlanmanın sosyolojik içeriğini daha net gösterebilme adına bireysel yaşlanma ve toplumsal yaşlanma olarak iki temel düzlem ayırt edilmiştir. Yaşlanan bireyin sosyal

bir varlık oluşu ve bir toplumda yaşıyor olması nedeniyle aslında her iki düzlem birbiriyle çok sıkı etkileşim içindedir (Nazlı, 2016: 1). Bireyin sosyal bir yapı içinde doğması ve hayatının geri kalanını bu sosyal yapı içinde sürdürmesi bireylerin sosyal bir varlık olduğunun göstergesidir. Bu nedenle yaşlılık, her ne kadar bireysel düzlemde görülüyor olsa da yaşlılık aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Dolayısıyla yaşlılık, sosyalizasyonu olan bir süreçtir. Sosyal yapı içinde doğan birey, yaşamının tüm evrelerini bu sosyal yapı içinde gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda insan yaşamının son evresi olarak görülen yaşlılık da sosyal yapıdan ve birey toplum ikilemi dediğimiz sosyal ilişkilerden bağımsız düşünülemez.

Bireysel bir olgu olarak algılanan yaşlanmanın sosyal içerikli görünüşleri, her toplumda kendine özgü olarak varlığını sürdürmektedir. Adı geçen bu görünüşlerin, bireyin içinde yaşadığı toplumdan ayrı var olamayacağı gerçeğinden hareketle toplumsal bir boyuta da sahip olduğu kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle, yaşlanmaya ilişkin var olan ve bireysel düzeyde ortaya çıkan her türlü görünüş, içinde yer aldığı toplumun sahip olduğu ailesel, ekonomik, siyasal, kültürel ve benzeri niteliklerinden etkilenmekte ve yaşlılığa ilişkin çeşitli toplumsal algılar ve sosyal anlamlandırmalar ve sosyal görünüşler ortaya çıkmaktadır (Nazlı, 2016: 2). Yaşlanmanın sosyal içeriği, birey ve toplum arasındaki ilişkiden, toplumsal yapının önemli mekanizmaları olan sosyal, kültürel, ekonomik, sınıfsal unsurlardan oluşmaktadır.

Bireyin sosyal bir varlık olması, içinde yaşadığı toplumu tanımlamasını ve anlamlandırmasını doğurmuştur. Birey, sosyal yaşamda karşılaştığı her olayı yeniden anlamlandırma çabası içine girmekte, bu anlamlandırmalar sosyal bir varlık olması yönünde bireyi üretici bir pozisyona ulaştırmaktadır. Günlük rutin yaşamında etkileşim içinde olan bireyler, sosyal yaşamlarına ilişkin gerçeklikleri kendi kültürleri ve toplumsallıkları içerisinde inşa etmektedir. Söz konusu birey ve toplumun karşılıklı etkileşimi sonucu oluşturulan sosyal inşalar, her defasında sosyal anlamlandırmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütün sosyal olgularda olduğu gibi yaşlılık olgusu da doğası gereği belli başlı bazı özelliklere ve değişmez kurallara sahiptir. Yaşlılık doğası gereği, fiziksel ve ruhsal gerilemeleri içinde barındırmaktadır. Bu çerçevede birey, fiziksel ve ruhsal

güçlerini geri dönülmez bir şekilde yitirmektedir. Yaşlılık evresinde meydana gelen gerilemeler, bireyin günlük yaşamını ve sosyalleşmesini etkilemektedir. Dolayısıyla sosyal yaşamda eski gücünü ve statüsünü kaybeden yaşlı bireye karşı, toplumun diğer üyeleri tarafından yaşlı olduğuna dair mesajlar verilmektedir. Kısacası toplumsal açıdan bireyin yaşlı olarak etiketlendiği ve bunun sonucunda yaşlı bireyin fiziksel ve ruhsal gerilemesinin yanında statü ve güç kaybı yaşadığı ortaya çıkmaktadır.

Yaşlı birey dünün genci olduğundan yaşlılığı kolay benimsemeyebilir, kabul etmeyebilir. Ancak, toplum o bireye, yaşlılık statüsüne ilişkin bir anlam atfeder. Bu nedenle konuya bu perspektiften bakıldığında, farklı kültürlerin, farklı dönemlerinde toplumların yaş kategorilerine atfettiği anlamların değiştiği görülür. Yani yaşlanma toplum aracılığı ile bir toplumsal süreç olarak bilinir (Kalınkara, 2016: 109).

Sosyal açıdan yaşlanmak, yaşama yaşayarak yıllar katmak, öğrenmek, kültürleşmek, kültürlenmek ve deneyim sahibi olmaktır (Şentürk, 2018: 29). Bu açıdan sosyal yaşlanma, kişinin içinde yaşadığı toplumla girdiği iletişim ve etkileşim süreciyle oluşmaktadır. Nitekim toplum, içinde yaşayan kişilerin görev, rol ve sorumluluklarını yaşa, cinsiyete ve sosyal konumuna göre tanımlamaktadır. Sosyal yaşlanma, bireyin zaman içindeki geçişine bağlı olarak içinde bulunduğu konumun değişmesidir. Bireyin yaşadığı fizyolojik gerilemeler sonucunda sosyal ve çalışma hayatında yeteneğinin ve gücünün azalmasıdır. Yaşlanmanın sosyal içeriği, onun her toplumda farklı özellikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sosyal yaşlanma, toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Kısacası sosyal yaşlanma, bireyin yaşlanma sürecinde geçirdiği tüm değişimlerin toplumsal yönüne vurgu yapmaktadır.

1.3.9 Yaşlılığın Gizlenmiş Maskesi: Emeklilik

Yaşlanmanın en belirgin yüzü kendisini emeklilikle ortaya çıkarmaktadır. Çalışma hayatının sona ermesi olarak değerlendirilen emeklilik, aslında kişinin yaşlandığının resmi ağızdan belgelenmesinden başka bir şey değildir. 65 yaşına yaklaşan kişi, emeklilik sürecinin etkisini yaşlı psikolojisine girerek yaşamaktadır. Aktif bir çalışma yaşamının sonunu işaretleyen emeklilik, kişiye yaşlandığını göstermektedir (Şentürk, 2018: 231). Sanayileşme, çalışma hayatında yaşlılara duyulan ihtiyacın giderek azalmasına ve bağlantılı olarak belirli bir dönemden sonra

iş piyasasının dışında kalmalarına neden olmuştur. Bu noktada bireyin hangi yaşta iş piyasası dışında kalacağı ve geçimini nasıl sağlayacağı konuları yaşlılığın yeni bir tanımının yapılmasını beraberinde getirmiştir (Tufan, 2002: 121-122). Bunun sonucunda özellikle sanayileşmiş ülkelerde yaşlılıkla emeklilik özdeş hale gelmiş; emeklilik yaşı, yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Yani yaşlılığın 65 yaş ile başlatılması emekliliğin bu yaşta başlamasıyla ilgilidir (Ceylan, 2015: 70). Emeklilik bireyin yaşlılığına işaret eden göstergelerden bir tanesidir. Günümüzde yaşlılığın başlangıcı ile emekliliğin başlangıcı 65 yaş olarak belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle çalışma hayatından soyutlanarak emekli olan bireyin yaşlılık evresinde olduğu söylenebilir.

Yaşlılık, bireyin toplumsal rollerinde bir değişikliğe ve çoğu zamanda bir kayba yol açar. Çalışan insanlar için emeklilik, yaşlılıkla gelen en önemli değişikliklerden biridir. Emeklilik, beklenen bir biçimde ve bireyin kendi isteği ile gerçekleşmişse bir ruhsal sıkıntı kaynağı olmamaktadır. Fakat emekliliğin toplumsal normlarla belirlenmiş emeklilik yaşından çok daha önce ya da sonra olması ruhsal sıkıntıya ait belirtilerin ortaya çıkma riskini arttırmaktadır (Kalınkara, 2016: 107). Mesleğini, çalışma hayatını, yaşamının merkezine koyan birey için emeklilik, derin anlam kayıplarının yaşandığı bir dönemdir. Birey hem toplumda hem de aile içerisinde işe yaramadığı duygusuna kapılabilmekte, kendini toplumdan soyutlayabilmektedir. Çünkü çalışma ve iş hayatı birey için sadece bir geçim kaynağı değildir. Çalışma hayatı bireyin anlam dünyasında bir iş ortamından öte kimlik ve aidiyet taşıdığı bir yaşam alışkanlığıdır. Emeklilik, yaşlının aile ve toplum içindeki rollerinin değişmesine neden olmaktadır. Yaşlı, bu döneme uyum sağlayamadığı noktada çeşitli sorunlarla karşılaşacaktır. Emeklilik, yaşlıyı ekonomik anlamda güvence altına alabilmekte fakat sosyal alanda değer ve statü kaybı yaşamasına yol açmaktadır. Bu noktada yaşlı bireyin emekli olduğunda sosyal dışlanma faktörü ile karşılaşması mümkün olmaktadır. Yaşlılığın beraberinde getirdiği fiziksel, ruhsal ve zihinsel değişim bireylerin yaşamını hem nitelik hem de nicelik bakımından değişime uğratmaktadır. Emeklilikle birlikte üretici konumdan tüketici konuma geçen birey, toplumsal yaşamın dışına itilmektedir. Kısacası yaşlı için emeklilik bir kayıplar dönemini ifade etmektedir. Yaşlılığın özellikle çalışan insanlar açısından toplumsal rollerde bir takım kayıpların yaşanmasına neden olduğu açıktır. Özellikle

emeklilikle birlikte kişinin aktif çalışma yaşamından uzaklaşmasıyla ortaya çıkan ekonomik ve sosyal kayıplar farklı şekilde telafi edilemezse bireyin yaşam kalitesi bu süreçten olumsuz etkilenmektedir (Ceylan, 2015: 38). Emekliliğin yaşlı birey için bir kayıplar dönemi olduğunu ifade eden düşüncelerin yanında kazanımlar dönemi olduğunu savunun düşüncelerde mevcuttur. “Emekliliğin yaşlıda ekonomik, sosyal ve ruhsal sorun yaratacağına yönelik yaygın kanı her zaman doğru değildir. Burada kişinin önceki yaşamı, emeklilik sonrasını çok yakından etkileyebilmektedir. Emeklilik, kişi de ekonomik ve sosyal kayıplara neden olabildiği gibi kişide o zamana kadar deneyimlerini uygulamaya koyma fırsatı da yaratabilmektedir” (Şentürk, 2018: 233).

Emeklilik, her toplum için aynı anlama gelmemektedir. Gelişmiş ülkelerde yaşam koşullarının ve çalışma şartlarının iyileşmesine paralel olarak insanlar daha geç emekli olmak isterken az gelişmiş toplumlarda emeklilik bir an önce erişilmesi ve sığınılması gereken bir liman olarak görülmektedir (Ceylan, 2015: 72). Birçok toplumdaki gibi bizde de emeklilik yaşlılıkla eşanlı görölür, yaşlılığı çağırıştırır. Oysa bu hatalı bir değerlendirmedir, çünkü emeklilik çağına gelmiş olan insan bilgi birikimi, deneyimi ve görgüsüyle başkalarına yararlı olacak aşamaya gelmiştir. Gençlik çağında diktiği orta yaşta olgunlaşan ağacın meyvelerini toplayıp dağıtma, harcama zamanıdır emeklilik (Köknel, 2015: 168).

Ülkemizde emeklilik yaşı, gelişmiş ülkelere nazaran düşüktür. Gelişmiş ülkelerde genellikle emeklilik ile kariyerin sonlanması bir arada görülmektedir. Bunda emeklilik yaşının yüksek olmasının ve bireyin zaten çalışma isteğinin kalmamasının yanında, emeklilikte sağlanan ekonomik olanakların yeterliliği etkili olmaktadır. Ülkemizde ise, emeklilik yaşının düşük olması ve yaşlılık aylık düzeyinin yetersiz olması nedeniyle, emekli olduktan sonra da bireyin çalışma gücü ve isteği devam etmektedir (Demirbilek, 2007: 141). Bu bağlamda emeklilik tanımlanışı ve yaşı ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir.

1.3.10 Yaşlanmanın Diğer Bir Yüzü: Başarılı Yaşlanma

Başarılı kavramına yakından bakıldığında, bu kavramın orijinal içeriğinin kapitalist Batı toplumlarının rekabete ve üretken olmaya dayalı değerlerine işaret eden ve üretken, hasta olmayan elit bir yaşlı grubunu hedef alan bir kavram olduğu

görülmektedir. Başarı kavramı içinde üretken olma ve aktif olmaya ilişkin oldukça yoğun bir sosyal/kültürel vurgu vardır ve bu vurgu, modern batı toplumlarının yaşlılığa ilişkin kültürel sosyal inşasının içeriğidir. Başarı ve başarılı kavramıyla yakından ilişkilendirilen üretkenlik ve aktiflik kavramı da kültürel içerikli sosyal bir inşadır. Nitekim batı toplumlarının kültüründe bir sosyal değer olarak üretken ve başarılı olma, sosyal alanda var olabilmenin önemli koşuludur. Sosyalizasyon süreci içinde genç kuşaklardan başlayarak bu değerler, aile okul gibi temel sosyalizasyon ajanları yardımıyla kazandırılmaktadır (Wilcox, 2007; akt, Aylin, 2016: 3).

Başarılı yaşlılık yaklaşımı son zamanlarda yaşlılıkla ilgili çalışmalarda önemle üzerinde durulan bir konudur. Başarılı yaşlılık genellikle olumlu çıktılardan elde edilmesi, maksimize edilmesi, olumsuz çıktılardan sakınma ve olumsuzlukların minimize edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Kalınkara, 2016: 244).

Modern batı toplumları, tıp ve teknoloji desteğiyle, yaşlanma sürecinin olabildiğince ideal ölçütler çerçevesinde gerçekleşmesini sağlamaya ve yaşlanmayı başarılı yaşlanma olarak tanımlanan bir sürece çevirmeye çalışmaktadırlar. Palmorer'a göre, başarılı yaşlanma yaşam memnuniyeti, uzun ömür, engellilikten muafiyet bileşenleri temelinde tanımlarken, Rowe ve Kahn'a göre ise başarılı yaşlanma, hastalık ve engellilikten korunma, yüksek fiziksel ve bilişsel işlevlerin korunması ve toplumsal/üretimsel alanlara dâhil olma şeklinde tanımlanmaktadır (Phelon, Larson: 2002; akt, Nazlı, 2016: 5).

Başarılı yaşlanmanın içerdiği bileşenler temelinde birçok model ortaya konulmuş olmasına rağmen bu bileşenleri, ortak bir zemin üzerinde bir araya getirmek mümkündür. Baltes ve Baltes, ortak bir zeminde buluşan bu zeminleri şöyle sıralamaktadır: yaşamın uzunluğu, biyolojik sağlık, mental, sağlık, bilişsel yeterlilik, sosyal yeterlilik ve üretkenlik, bireysel kontrol ve yaşam memnuniyeti (Baltes, 1993; akt, Nazlı, 2016: 3).

2.1 YAŞLILIK VE YAŞLANMANIN KURAMSAL BOYUTU

Yaşlılık ve yaşlanma süreci çok eski çağlardan beri üzerinde durulan bir konu alanı olmasına rağmen, son yüzyıla kadar konu üzerinde ciddi bir akademik çalışma yürütülemediği. Bu nedenle, son yüzyılın ikinci yarısına kadar, yaşlılık konusunda

sistemli, bütünlüklü ve tatmin edici kuramsal yaklaşımlar mevcut değildir. Hatta günümüzde de, konu ile ilgili öne sürülen birçok kuram olmasına rağmen, bu kuramların ne tek tek her birinin, ne de tümünün birden yaşlılığı tam anlamıyla açıkladığı iddia etmek bilimsel gerçekliği tam olarak yakalamak adına doğru değildir. Bunda yaşlılığın dinamik bir olgu olması; zamandan zamana, kültürden kültüre ve kişiden kişiye değişmesinin payı yüksektir (Şentürk, 2018: 114). Yaşlılık ve yaşlanma konusuna ilişkin kuramların ve yaklaşımların açıklanması ve geliştirilmesi literatüre bakıldığında uzun bir zamana yayıldığı görülecektir. Yaşlılık olgusunun içerisinde çok yönlülüğü barındırması ve toplumsallıkla bu denli iç içe olması bu sürecin uzamasına ve konu ile ilgili birden çok kuramın ortaya atılmasına neden olmuştur.

Yaşlanma ile ilgili kuramları, biyolojik etkileri ön plana çıkaranlar ve sosyal yaşam ve uyum noktasında ele alanlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Biyolojik teorileri daha çok tıp ve biyoloji gibi alanlar ön plana çıkarırken, sosyal yaşam ve çevresel uyum, hayata bakış vs. gibi noktaları ön plana çıkaranlar psikologlar, psikiyatrisiler ve sosyologlardır (Yapıcıoğlu, 2015: 5).

Yaşlılık ve yaşlanma olgusu ile ilgili sosyal kuramlar, toplumsal yapı ve unsurların da sosyal ilişkilerde yaşlıların buldukları konumu anlamaya ve açıklamaya yönelik oluşturulan kuramlardır. Günümüze kadar yaşlılığı açıklamak için 130'dan fazla teorinin ileri sürülmesi ve bunlardan her birinin yaşlanmanın bir veya birkaç yönünü açıklayabilmesi gibi nedenler, yaşlanmanın birikimli ve çok karmaşık olaylar zincirinin bir sonucu olduğunun en güzel kanıtlarındandır (Akın, 2006: 2). Bu teorilerden toplumsal anlamda en önemlileri de sosyal yaşlılık teorileridir. Kökleri psikolojiye ve sosyolojiye dayanan sosyal yaşlılık teorilerinin çoğu 1950'li ve 1960'lı yıllarda geliştirilmiştir. Bu yönüyle ilk dönem teorileri olan yaşamdan geri çekilme, rol, aktivite ve süreklilik teorileri fonksiyonalizme dayandırılmıştır (Canatan, 2012: 364-365).

Kuşkusuz toplumsal yaşlılık kuramları mikro/makro odak açısından ya da açıklamayı amaçladıkları konuların düzeyi açısından farklılaşır. Bu kuramlar arasındaki bir diğer önemli fark da kuramların altında yer alan görüşler ve ideolojilerdir. Yaşlılık sosyolojisindeki değişik görüşler arasında çeşitli açılardan

ayrımalar yapılabilir. Pek çok giriş niteliğindeki sosyoloji ders kitabı, alışveriş, sembolik etkileşimcilik, yapısal işlevselcilik ve çatışma görüşlerini ele alır. Bu görüşler zengin sosyolojik kuramlaştırma geleneğini içerir ve yaşlılıkla ilgili kuramların sınıflandırılması için yararlı bir yol sunarlar. (Kalınkara, 2016: 40). Sosyal bilimler alanında sosyoloji geleneğinin ortaya attığı pek çok önemli teorilerin, yaşlılık bilimi gerontoloji alanına da temel oluşturduğu görülmektedir. Önemli toplumsal konu ve olguları bir inceleme nesnesi olarak gören sosyoloji, yaşadığımız son yüzyılda toplumsal bir olgu olarak görülen yaşlılık konusunu da inceleme alanına dâhil etmiş, toplumsal kuramlar için de yaşlılık ve yaşlanma olgusuna yeni bir kimlik oluşturmuştur. Bu aynı zamanda farklı bilimlerin oluşturduğu kuramların birbirlerinden etkilenmesini ve bazı kuramların diğerlerine temel oluşturduğu bilinmektedir.

Yaşlılıkla ilgili kuramlar, birkaç disiplinin kendi alanlarında kullandıkları kuramların bir araya getirilmesiyle şekillenmiştir. Yaşlılık olgusu gerontoloji, geriatri, sosyoloji, sosyal psikoloji ve psikoloji disiplinlerinin ortak ilgi alanlarına girdiğinden yaşlanmayla ortaya çıkan durumu açıklayabilmek için her disiplin, kendi kuramından hareket etmekte ve böylece bir kuramlar dizisi ortaya çıkmaktadır (Şentürk, 2018: 117).

Yaşlılıkla ve yaşlanmayla ilgili teoriler, modern endüstri toplumlarında ortaya çıkmış ve toplumların yaşlılığa dair algılarını ifade etmiştir. Zira yaşlılık daha önce hiçbir toplumda ve hiçbir dönemde toplumsal bir konu olarak ele alınacak kadar önemli görülmemiştir. Yani hiçbir dönemde modern dönemin endüstri toplumlarında olduğu kadar bir toplumsal yaşlanma yaşanmamıştır (Ceylan, 2015: 40). Yaşlılık ve yaşlanma olgusuna yönelik ortaya atılan teoriler modern endüstriyel toplumun ürünüdür. Temelde bu teoriler yaşlının iş piyasasından çekilmesiyle, yani üretim ve tüketim sürecinin dışında kalmasıyla ortaya çıkabilecek sosyoekonomik sorunlar dikkate alınarak geliştirilmiştir. Bu nedenle bu teoriler modern toplumun üretim ve emeklilik anlayışı ile bağlantılı olarak değerlendirilmelidir (Tufan, 2002: 122).

Yaşlanma ve yaşlılığı açıklamaya çalışan her kuram, incelediği konuyu toplum ve toplumun kültürel değerlerinden hareketle açıklayabilir. Bu nedenle sosyolojik perspektiften yaşlanma ve yaşlılık olgusunu inceleyen bu çalışma,

sosyolojik teorilerin yanı sıra diğer sosyal teorileri de toplumun kültürel değerlerini göz önünde bulundurarak inceleyecektir. Yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili kuramları biyolojik açıdan ve psikososyal açıdan olmak üzere iki boyutta incelemek mümkündür. Bu çalışmada yaşlılığın tıbbi boyutlarından daha çok toplumsal yönleri ele alındığından, biyolojik kuramlar sadece isim olarak verilecek ve ayrıntılı bir şekilde incelenmeyecektir.

2.1.1 Yaşlılık Üzerine Biyolojik Kuramlar

Yaşlılığın tanımı Sosyal Gerontolojide sorun olarak görülürken, aynı zamanda biyoloji için de bir sorundur. Biyologlar bunu açıklamak için çeşitli kuramlar (somatik mutasyon kuramı, katastrof kuramı vb.) geliştirmişlerdir. Ancak bu kuramların hiç biri tek başına yeterli bulunamamıştır.

Yaşlanma, kalıtsal yapı ve çevresel etmenlerin karşılıklı etkileşimi sonucu, hücrelerin biyokimyasal reaksiyonlarından başlayarak, beden yapısı ve fizyolojisinde süregelen bozuklukların, aksaklıkların ve etkinliklerin birikimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Yaşlanma sürecinin işleyişini canlıların sahip oldukları kalıtsal özellikleri ile açıklamaya çalışan birçok kuram vardır (Akın, 2006: 97).

- Evrimsel Kuram
- Hücresel Saat kuram
- Serbest Radikal Kuram
- Mitokondriyal Kuram
- Somatik Mutasyon Kuramı
- Metabolik Hız Kuramı
- Telomer Kuramı
- Aşınma ve Yıpranma Kuramı

Yaşlılık olgusunu biyolojik açıdan değerlendiren beş kuram bireyde oluşan değişiklikleri açıklamaktadır. Biyolojik kuramlar yaşla birlikte ortaya çıkan anatomik ve fizyolojik değişiklikleri incelemeye ve açıklamaya çalışmaktadır.

Yaşlanma kuramlarını biyolojik ve psikososyal olmak üzere iki boyutta incelemek mümkündür. Bu tez çalışmasında yaşlılığın biyolojik ve tıbbi

boyutlarından öte daha çok sosyolojik yönleri ele alındığından psikososyal kuramlar daha derinlemesine ele alınmıştır.

2.1.2 Yaşlılık Üzerine Toplumsal Kuramlar

Yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili sosyal kuramlar, toplumsal yapı ve ilişkilerde yaşlı bireylerin değişen sosyal statü, rol, davranış ve konumunu anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Yaşlılık ve yaşlanma sürecinde sadece niceliksel bir artış olmamakta aynı zamanda niteliksel değişimler de olmaktadır. Bu bağlamda yaşlılıkla ilgili toplumsal kuramlar, yaşlanmayla ortaya çıkan birtakım değişimler ile bireylerin sosyal yaşamda yeniden şekillenen konumunu ve bu değişimlerin birey ile topluma nasıl yansıdığını irdelemektedir.

Her toplumsal kuram doğası gereği, kısmi ve görecelidir. Başka bir ifadeyle, hiçbir kuram, toplumsal gerçekliğin tamamını açıklama güç ve potansiyeline sahip değildir. Her kuram, gerçekliğin ancak belli bir bölümünü açıklayabilecek donanıma sahiptir (Şentürk, 2018: 113). Dolayısıyla hiçbir kuram, toplumsal konu ve olguları tam olarak bütünlüyci bir şekilde açıklayamaz ve inceleyemez. Çünkü her kuram gibi toplumsal kuramlarda bazı eksiklikleri ve güçsüzlükleri içinde barındırmaktadır. Toplumsal kuramlar, toplumsal yaşamda meydana gelen her sosyal gerçekliğe anlam ve kimlik kazandırma çabası içine girmektedir. Sosyal gerçeklikler için ortaya atılan her sosyal kuram kendinden önceki veya aynı dönemde ortaya atılan diğer bazı kuramların eksikliğinden veya başarısızlıklarından doğmaktadır. Bir kuramın açıklama da yetersiz kaldığı nokta da başka bir kuram devreye girmektedir. Bu bağlamda her kuram kendinden önceki kuramın çıkış kaynağı veya uzantısı olabilmektedir. Başka bir deyişle her toplumsal kuram bir önceki kuramdan etkilenmekte bir sonraki kuramı da etkilemektedir.

Yaşlanma ile ilgili ortaya atılan toplumsal kuramlar sosyoloji ve psikoloji kökenli olduğu bilinmektedir. Bu durum yaşlanma ile ilgi çok fazla kuramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her bilimin oluşturduğu kuramlar dizisi belli bir sınıflandırmayı gerekli kılmıştır. Bazı bilim adamları tarafından yaşlılık kuramları, belli kriterler göz önünde tutularak kategorilendirmeler yapılmıştır.

Quadagno (1999) makro ve mikro olarak sınıflandırmış; “geri çekilme”, “aktivite”, “süreklilik”, “alt kültür”, “toplumsal değiş tokuş”, “sosyal yapılandırıcılık” kuramlarını mikro başlığı altında; modernleşme, yaş tabakalaşması, ekonomipolitik ve feminist kuramları ise makro başlığı altında sınıflandırmıştır. (Kalaycıoğlu vd, 2003: 10). Burada geçen makro kavramıyla toplumsal yapının bireydeki etkisi, mikro kavramıyla da bireyin yapı ve koşul üzerindeki etkisinin belirleyiciliği kast edilmektedir (Şentürk, 2018: 116).

Yaşlılık kuramlarını sınıflandırma girişimlerinden bir diğeri de Hooyman ve arkadaşlarından gelmiştir. Hooyman ve arkadaşları ise yaşlılık kuramlarının ortaya çıkış veya gelişim sürecini dikkate alarak bir sınıflandırma yapma yolunu tercih etmişlerdir. Buna göre 1960 öncesi erken dönem çalışmalarında “rol ve aktivite kuramı”nın; 1980 sonrası yeni gelişme döneminde yaş tabakalaşması, “toplumsal alış veriş”, “yaşlanmanın politik ekonomi ve sosyal yapılandırıcılık kuramı” ve “yaşam döngüsü” yaklaşımının en son dönemde ise “sosyal fenomenoloji” ve “feminist gerontoloji” kuramlarının etkili olduğu ya da tercih edildiğini ileri sürmüşlerdir (Şentürk, 2018: 116).

Her şeyden önce yaşlılığın ve yaşlanmanın tanımını ortaya koyabilmek, toplumsal gerçekliğin bir parçası olan yaşlı bireylerin geçmişten günümüze tarihsel gelişimini, sosyal, kültürel, psikolojik anlamda yaşadıkları değişimi, en önemlisi değişen toplumsal konumlarını irdelemek çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Literatür araştırmasından hareketle yaşlılık ve yaşlanma olgusuna ilişkin farklı kuramsal çerçevelerden bahsetmek olanaklıdır. Doğal olarak her kuram yaşlılığı kendi perspektifinden açıklamaya ve incelemeye çalışmıştır. Bu çalışma da ise yaşlılık olgusunun toplum ve toplumsal yapının bütünü içinde önemli bir sosyal gerçekliği vurgulaması, yaşlılara yönelik toplumsal algının ne olduğu, yaşlı bireylerin toplumsal yapı içerisinde nerde durduğu, toplumsal yapı içinde yaşlı bireylerin nasıl bir işleve sahip olduğu ve değişen konumu gibi sorulara açıklık getirmek için yapısal fonksiyonel kuramdan yararlanılmıştır.

2.1.2.1 Yapısal İşlevselci Kuram Açısından Yaşlılık

Yapısal fonksiyonalist düşüncenin temelleri 19. yy'da August Comte'un çalışmalarına başlamış ve daha sonra Herbert Spencer tarafından formüle edilmiştir. August Comte'un Fransız Devrimi ile birlikte toplumda görülen çalkalanmaların önüne ne şekilde geçileceği ve toplumun birliğini sağlamak için nasıl bir yaklaşımla hareket etmek gerektiği; sonrasında Durkheim'in endüstri devrimiyle ortaya çıkan toplumsal bunalımların çözümü amacıyla geliştirdiği düşünceler, yapısal fonksiyonalist yaklaşımın temel taşlarını oluşturmuştur. Bu düşüncenin temel varsayımı, birbirlerine bağımlı parçalardan oluşmuş bir sistem olarak toplumun görüntülenebileceği şeklindedir. Durkheim'a göre toplumu oluşturan parçalar, işlevlerini gördüklerinde toplumsal yapı uyum ve ahenk içindedir, normal konumdadır. Buna karşılık organlar görevlerini yapamaz durumda iseler bu anormal durumdur (Poloma, 1993: 32; akt, Çağlar, 2017: 52). Yapısal fonksiyonalist teori, sosyal bilimlerde özellikle sosyoloji de en önemli teorik yaklaşımlardan biridir. Bu yaklaşımın dayandığı temel düşünce toplumun tıpkı canlı bir organizma gibi parçalardan oluştuğu ve her bir parçanın farklı bir işlevi meydana getirdiği ve belli bir amaca hizmet ettiğini vurgulamışlardır. Yapısal işlevselciler, toplumsal yapı ile canlı organizma arasında analogi kurup, toplumsal yapıyı meydana getiren parçalar arasında var olan denge ve uyuma dikkat çekmektedir. Organizmada olduğu gibi parçalardan birinde yaşanacak olan değişme diğer parçaları da etkileyecek, toplumsal yapı ve bütünlüğe zarar verecektir.

Yapısal fonksiyonel kuram, toplumun nasıl devam ettiğini ve geliştiğini açıklamak için toplumun analiz unsurları (toplumsal kurumlar ve yapılar) ile ilgilenen makro düzeyde teorik bir duruştur. Kuramda toplum, insan vücuduna benzetilmekte, eş deyişle insan vücudu kuram açısından uygun bir benzetmedir. Vücudun nasıl çalıştığını anlamak için, her bir organın nasıl çalıştığını, organlar arasındaki ilişkiyi ve bir bütün olarak vücutla ilişkilerini öğrenme ihtiyacınız vardır (Şentürk, 2018: 117). Bu bakış açısı ile toplum, içinde çok fazla unsurları ve bileşenleri barındıran biyolojik bir yapıya benzetilmiştir.

Yapısal fonksiyonalistler, toplumsal yapıyı tartışırken sistem kavramını sıkça kullanmaktadırlar. Sistem, en öz haliyle bütünü oluşturan ve birbirleriyle ilişki içinde

olan parçaların örgütlenmesidir denebilir. Toplum içerisinde aile, din-inanç, ekonomi, adalet, siyaset, eğitim gibi çeşitli sistemler vardır. Bu sistemler bir araya gelerek daha büyük bir sistemi oluştururlar. Yapısal fonksiyonel modelde toplumların alt sistemleri incelenirken bireye kadar inilir. Statü ve roller bireylerin toplum içindeki fonksiyonlarını yerine getirmeleri konusunda önemli bir yere sahiptir. Yani toplum içindeki bu sistemler toplumu bir arada tutma fonksiyonunu yerine getirirler (Çağlar, 2017: 54). Örneğin yaşlı bireyleri koruma ve bakım sistemleri toplumsal yapının bu konudaki eksiklerini ve sorunlarını giderebilecek büyük bir işleve sahiptir.

Toplumdaki her bir organ ya da birliğin (yaşlı insanlar gibi) işlevsel çalışmasının bir bütün olarak toplumun huzurunda etkileri vardır. Toplumsal düzenin sürmesinde amaç ve normları belirleyen evrensel ve kabul edilmiş bir değerler kümesinin olduğu varsayılır. Bundan dolayı toplumsal düzenin karmaşa yerine anlaşma yoluyla devam ettiğini farz eden bir kuramdır (Victor, 2005: 17; akt, Şentürk, 2018: 117). Denge, düzen ve uyum kavramlarına dikkat çeken yapısal fonksiyonelci yaklaşım, aynı zamanda toplumsal düzen ve devamlılığa da odaklanan bir kuramdır.

Sosyolojideki temel makro yaklaşımlardan birisi olan yapısal fonksiyonel teori, genel anlamda toplumun alt sistemlerindeki değişimleri açıklamaya ve toplumsal değişme dinamiğini bu yolla ortaya koymaya çalışır. Odak noktası, yaşadığımız toplum, toplumsal yapı ve bunların alt birimleridir. Diğer bir deyişle toplumu, toplumsal yapıyı ve bu yapı içerisindeki alt sistemlerin fonksiyonları ve bu fonksiyonların toplum için önemi üzerinde durmuştur.

Sosyal gerontolojide teorik çerçevelerin gelişiminde fonksiyonelci yaklaşım yüksek derecede etkili olmuştur. Geri çekilme, aktivite, süreklilik, toplumsal rol/yaş ve modernleşme kuramlarının hepsi yapısal fonksiyonel kuramın bakış açısından ve terminolojisinden etkilenecek gelişmiştir (Şentürk, 2018: 116). Bu bağlamda yapısal fonksiyonelci kuram, diğer düşünce sistemlerinde olduğu gibi gerontolojik düşünce üzerine de etki yaratmış ve gerontoloji kuramların oluşumuna zemin hazırlamıştır.

2.1.2.2 Geri Çekilme Kuramı

Birinci kuşak kuramları arasında geçen, en geniş kuram, olarak bilinen aktivite kuramına tepki olarak doğan, yaşamdan geri çekilme kuramı, yaşlılıkta sosyal etkileşim ve moral konularına işlevsel bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Modern toplumda yaşlıların toplumdaki yerini açıklamaya yönelik kapsamlı çabalardan biri, yaşlılığın doğal sonucu olarak yaşama katılmama ya da yaşamdan geri çekilme kuramıdır. Bu kurama göre çalışma ve emeklilikte olduğu gibi, hem bireyin hem de toplumun karşılıklı ayrılma yaşadığı bir dönemdir (Kalınkara, 2016: 31).

Modern toplumlardaki yaşlıların toplumdaki yeri ve görünümünü çözümlenmeye çalışan kuram, hem bireyin hem de toplumun birbirlerinden karşılıklı olarak uzaklaşmasını konu edinmektedir. Elaine Cumming ve William E. Henry'in kurucuları olduğu kurama göre yaşlılıkla birey; fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan geçmişteki konumundan uzaklaşır. Etkinlikleri ve etkileşimi azalır; çevresi daralır ve bunların bir sonucu olarak kendi iç dünyasına doğru çekilme süreci yaşanır William E. Henry'in geliştirdiği bu kuramda yaşlılık fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan toplumsal yaşamdan aşamalı geri çekilme süreci olarak görülmektedir. Yaşlıların fiziksel etkinlikleri azalırken toplumsal olarak da bir uzaklaşma yaşar, etkileşimleri azalır ve kendi iç dünyalarına çekilirler. Bu durum ayrıca, rollerin kaybı ya da azalmasıyla ilgili olup, bireyi toplumsal açıdan yararlı kılan olanaklarını da giderek azaltır. Birey, toplumdan geri çekilir toplum da bireyden elini çeker (Kalınkara, 2016: 31). Yaşanan toplumsal değişimler yaşlı bireylerin sosyal yönünü de etkilemektedir. Toplumlar gelecek odaklı olduklarından bu tür toplumlarda genç, yeni, aktif ve daha güçlü olana değer verilmektedir. Dolayısıyla gelecek imgesini taşıyan gençler, toplumsal yapı içerisinde önemli ve yüksek bir payı elinde bulundurmaktadır. Bu durum birey ile yaşlı arasında ilişkinin kesilmesine ve toplumsal birçok işlevi gençlerin yerine getirmesini zorunlu kılmıştır. Böylelikle yaşlı toplumdan uzaklaşmaya ve geri çekilmeye başlar.

Kuram, insanların yaşlılığı orta yaşlarında kendilerini meşgul eden çeşitli rollerinden ve sosyal ilişkilerinden aşamalı olarak kopmalarına verdikleri tepki süreci için "kopuş" kavramını kullanır. Daha gençken sahip oldukları bu rollerin ve sosyal

ilişkilerin hepsini birlikte yürütebilmek için gerekli enerjiyi ve zindeliği zamanla kaybettiği için böyle bir kopuşun yaşlıların yaşantısında bir kırılma getirdiği düşüncesi kuram tarafından ileri sürülür (Zastrow, vd., 2015:23). Bireyin ilerleyen yaşına bağlı olarak yaşadığı fiziksel, sosyal, ruhsal gerilemeleri göz önünde bulunduran kuram, yaşlı bireylerin zaman içerisinde etkinliklerinin azaldığını, toplumsal yapıda pasif duruma düştüklerini vurgulamaktadır. Kuram, yaşlı bireylerin bu durumdan memnun olduklarını, bu durumun hem birey hem de toplum açısından faydalı sonuçlar doğuracağını savunmaktadır. Yeni olana ve değişime açık olmayan yaşlı birey, toplumsal değişimlere uyum sağlayamayacağından dolayı toplumsal yaşamın beklentilerinden muaf tutulacaktır. Böylelikle birey, huzurlu, sakin ve rahat bir yaşlılık evresi geçirecektir.

Cox'a (2001) göre yaşlanmayla birlikte, yaşlananların yerine topluma dinamizm katacak genç kuşağın geçme fırsatı doğmaktadır. Birey için geri çekilme, yüksek üretkenlik için yapıdan bir uzaklaşma imkânı sağlarken; toplum için de değişimin gerçekleşmesine katkı sağlanmaktadır. Aslına bakılırsa yaşlı kimsenin rollerinden geri çekilmesi, onun bir tür kendini savunma ya da güvene alma refleksidir. Yaşlı, geri çekilmeyle o dönemde baş etmekte zorlandığı rollerinden ve toplumsal baskıdan kurtulmaktadır. Sosyal çevreye karşı kendini kabul ettirme zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. İlerleyen yaşıyla yaşlı kimse, kendisini karşı cinse beğendirme gereksinimi duymamaktadır. Giydiği giysinin uyumlu olup olmadığını daha önceki yaşam sürecindeki gibi pek çok önemsememektedir (Şentürk, 2018: 119).

Kuram, yaşlılığı birey ile toplum arasındaki bağların çözüldüğü bir süreç olarak tanımlanmıştır. Bu sürecin tüm bireysel farklılığına rağmen, tüm insanlarda görüldüğü ifade edilmiştir. Toplumsal ilişkilerin azalması ve etkileşimin zayıflaması, yaşlı insanlar için bir özgürlük artışı olarak kabul edilmiştir. Çünkü diğer insanlarla ilişkiler bir kalıplar takımını gerektirmektedir. Yaşlı, bu çekilme ile kalıplardan kurtulmakta ve özgürleşmektedir. Geri çekilme kuramı, kişinin psikolojik enerjisinin yaş ile azalacağını öne sürer. Kurama göre yaşlılığı açıklayan özellikler, yaşlılıkta toplumsal rollerin azalmasına uyum, ölümü beklemek, azalan enerji, kaygı, kendine iç bakış, yaşamı gözden geçirme ve ölümle yüzleşmektir (Meltzer, 2001: 16; akt,

Akçay, 2015: 35). Kuram, yaşlılığın aşamalı bir süreç olduğunu, bireyin toplumsal çevresi ile iletişimin zayıflamaya başladığını, bu evre de geri çekilmenin kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir. Geri çekilme, yetişkinlik evresini tamamlayan bireyin yaşlılık evresine doğru geçişini yumuşatmayı amaçlamıştır. Gençlik ve yetişkinlik evresindeki rollerini, sorumluluklarını, beklentilerini mümkün oldukça minimum seviyeye indirmeyi amaçlamaktadır.

Kurama göre normal yaşlanma, doğal ve kaçınılmaz nitelikte toplum ve bireyin karşılıklı geri çekilmesi ve ilgiyi kesmesidir. Yaşlılık, yaşlıların ait olduğu toplumsal sistemdeki diğer bireylerle azalan etkileşimle başlar. Bu kaçınılmaz süreç, sadece niceliksel bir araştırmayı değil, niteliksel azalmayı da vurgular ve toplumla birey arasında karşılıklıdır. Bu geri çekilme toplum ya da birey tarafından başlatılabilir; parçalıda olabilir bütün de. Yaşlı insanların gençlere göre toplumun daha az içinde olduğu gözlenmiştir. İnsanlar yaşlanırken toplumdan daha uzağa düşme deneyimi yaşarlar ve toplumla yeni ilişki tipleri geliştirirler. Toplumun yaşlılar istese de istemese de onları toplumdan ayrılmaya zorladıklarına ilişkin kanıtlar mevcuttur (Akçay, 2015: 39). Bu kuram, yaşlı insanların etkinlik düzeylerini azalttıklarını, daha pasif rolleri araştırdıklarını, diğerleriyle daha az sıklıkla etkileşim kurduklarını ve bunun da normal, kaçınılmaz ve kişisel bir tatmin olduğunu savunur. Hem birey hem de toplum bu parçalanmadan memnundur. Bu kuramın savunucuları, geri çekilmenin birey için de toplum için de faydalı olduğunu savunurlar. Birey için çekilme yüksek üretkenlik için yapılan toplumsal baskıdan uzaklaşmayı sağlar. Toplum için yaşlı üyelerin çekilmesi, muhtemelen daha genç, enerjik, becerikli ve daha geç zamanlarda eğitilmiş kişilerin, yerine getirilmesi gereken rolleri üstlenmesine izin vermektedir (Cox, 2001; akt, 2015: 39). Bu kurama göre toplumların yaşlı bireylerden çok genç bireylere ihtiyaç duyduğunu, hem toplumun hem de bireylerin yararı için geçlerin daha etkin ve aktif durumda olmaları gerektiğini ifade etmiştir.

Kurama göre yaşlı insanların toplumda giderek daha az etkili olmasının çeşitli nedenleri vardır. Nedenlerden bazıları, bireyin kontrolü ötesindeki zorunlu emeklilik, akraba ve arkadaşların ölümü ve çocukların evden uzaklaşması gibi faktörler yüzündendir. Yaşlı insanlarda geri çekilme, yaşam alanının dereceli azalması, daha

az insanla daha az sosyal etkileşim ve daha az sosyal rolle meşgul olmak suretiyle olur. Ek olarak toplumun yaşlı insanlardan beklentileri de azalmaktadır. (Eysenck, 2006; akt, Akçay, 2015: 39).

Toplumun yaşlı üyelerinin geri çekilmesinin sosyal sistemin kurtuluşu için gerekli olduğu iddiası, toplum üyelerini ve bileşenlerini işlevsel olarak inceleyen sosyolojik işlevselliğin bir örneğidir. Sosyal sistemin içindeki işlevsel davranış kalıpları toplumu sürdürmeye ve bileşenlerini bütünlemeye yardımcı olabilir; işlevsiz kalıplar ise toplumsal çöküşe doğru götürülebilir. Bundan dolayı genç insanlara doğru yumuşak bir güç geçişi sağladığı için, yaşlıların toplumdan kopmasının toplum için işlevsel, ya da yararlı olduğunu ifade etmektedir (Cox, 2001; akt, Akçay, 2015: 40). Bu kuram, yaşlılıkta mutluluğu aktif bir yaşamın ardından gelen pasiflikle mümkün olduğunu savunmaktadır. Yani bedenen ve ruhen çöken yaşlının artık dinlenmesi gerektiği iddia etmektedir (Tufan, 2002: 141-142). Emiroğlu, (1995) bu kuram; yaşamdan kopmanın kaçınılmaz bir olgu olmadığı, yaşamdan kopmadan da yaşlılığa uyum sağlanabileceği, ayrıca yaşamdan kopan yaşlıların en mutlu yaşlılar olmadığı gibi nedenlerle eleştirmektedir (Ceylan, 2015: 43).

Tüm bu eleştirilere rağmen Kohli, ilgisizlik kuramının olumlu yönlerinin dikkate alınması gerektiğini söylemektedir. Kohli'ye göre ilgisizlik kuramı, yaşlılık sorununa sosyolojik bir boyut kazandırması bakımından önemlidir. Aktivite kuramı yaşlılığı kişisel bir boyutta ele alırken ilgisizlik kuramı yaşlılığı toplumsal boyutta ele almaktadır. Bu yönüyle gerontolojide pek rastlanmayacak şekilde ilgisizlik kuramının sosyolojik bir dayanağı vardır. Böylelikle yaşlanma ve yaşlılıktan kaynaklanan sorunların toplumdan kaynaklanan birer sorun haline geldiği ve yaşlının kişisel sorumluluktan kurtarıldığı ifade edilmektedir (Tufan, 2002: 144). Kuram, yaşlı bireylerin toplumsal yapının bir unsuru oluşunu göz ardı etmesi, yaşlının sosyal ve psikolojik yönden yalnızlaştırması ve bireyin duygusal çöküntü içine girmesinden dolayı eleştiri almaktadır.

2.1.2.3 Aktivite Kuramı

Yaşlılığın biyomedikal ve hasta model temeliyle geri çekilme sürecinin beklenen kaçınılmazlığı, geniş ölçüde akademik eleştiriye de maruz kalmıştır. Geri çekilme kuramı, sosyal gerontolojinin gelişiminde yüksek derecede etkili olmasına

rağmen deneysel test ve tartışmalar bu kuramın zayıflıklarını ortaya çıkarmıştır. (Şentürk, 2018: 124). Geri çekilme kuramına yöneltilen eleştiriler ve kuramın ortaya çıkan eksiklikleri, kurama karşıt yeni bir kuramın; aktivite kuramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aktivite kuramı, etkinlik ve çalışma kavramlarına dikkat çekerek yaşlılık ve yaşlanma olgusunun önemli konularında biri olan başarılı yaşlanma kavramının oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Başarılı yaşlanma ve yaşlılıkta aktivite gibi konularda alanı domine eden ve birbirine zıt iki temel kuramsal modelden birisi de aktivite kuramıdır. 1953'te Havikhurst ve Albrecht tarafından geliştirilmiştir. Aktivite kuramı, yaşlanma konusunda en eski ve muhtemelen en yaygın olarak kabul gören kuramdır. Aktivite kuramı, yaşlılıkta serbest kalma kuramına karşı geniş ölçüde desteklenen bir kuramdır. Deneysel araştırmalar aktivite kuramına geri çekilme kuramından daha fazla taraftar bulmuştur. Bu kuram temelinde kural olarak, bireyin günlük yaşamındaki faaliyetleri ile onların yaşamdan aldıkları doyum arasında doğru bir orantı olduğunu kabul eder. İnsanların orta yaştaki etkinlik ve davranışlarını mümkün olduğunca sürdürmeleri; terk etmeleri gereken etkinlik ve davranışların yerine de kabul edilebilir olanları sürdürmeleri beklenir (Udd, 2001; akt, Akçay, 2015: 47). Kuramın savunduğu temel düşüncelerden biri bireyin günlük faaliyetlerini ve yaşam etkinliklerini düzenli olarak sürdürmeleri ve korumalarıdır. Özellikle kuram, orta yaş etkinliklerine dikkat çekmiş; orta yaş, başarılı yaşlanmanın temel dinamiğini oluşturduğunu savunmuştur.

Aktivite kuramına göre, yaşlının etkinlik durumunu önceki yaşam biçimi, sosyoekonomik durumu ve sağlık düzeyi belirlemektedir. Yaşlı bireyin yaşamdaki etkinliğinin giderek azaldığı kabul edilmekle birlikte, toplumun yaşlı bireyden elini çekmesiyle toplumsal etkileşim azalmaktadır. Bu kuram, yaşamdan geri çekilme kuramına bir tepki ve alternatif olarak sosyolog Robert J. Havighurst, Bernice L. Neugaten ve Sheldon S. Tobin'in "yaşlılığa kişisel uyum" üzerine yaptıkları çalışmalardan geliştirilmiştir. Havighurst ve arkadaşları (1953) tarafından geliştirilen bu kuram orta yaştaki davranış kalıpları ve değerlerin ileri yaşlarda da sürdürülerek başarılı bir yaşlılığa ulaşılabileceğini tartışır. Yaşam doyumunu devam ettirmek için orta yaşta edinilen ve sonra kaybedilen önemli ilişkilerin, etkinliklerin ve rollerin

yerine yenileri konulup devam ettirilerek yaşlılıkta mutluluğa ulaşılır. Bu kuram aktif olan yaşlıların, aktif olmayan yaşlılara göre daha iyi uyum yaptıkları ve daha çok tatmin olduklarını iddia eder. Sosyal etkinlikler yaşlının sosyal bütünleşmesine yardım eder bu kurama göre, biyolojik ve sağlıkla ilgili kaçınılmaz değişmeler dışında, yaşlı kişilerin psikolojik ve sosyal ihtiyaçları orta yaşlılarla aynıdır (Kalınkara, 2016: 27). Kurama göre yetişkinlik ve yaşlılık evresi arasında biyolojik ve sağlık açısından meydana gelen değişimler dışında bir farklılığın olmadığı, birbirlerinin devamı niteliğinde geçişlerin sağlandığı ileri sürülmektedir.

Kuramın iki temel varsayımı vardır. Birincisi, yaşam doyumu ve manevi güç, toplumsal ağlara yüksek katılım ve sosyal bütünleşme ile olumlu bir şekilde ilişkilendirir. Başka bir ifade ile bütünleşme ve etkinlikleri yüksek düzeyde olanlar, daha doyum sağlamış kişilerdir. İkincisi, emeklilik veya dulluk gibi, yaşam doyumu ile ters olarak ilişkilidir ve telafi edici etkinliklerin bu kayıpların yerine geçmesiyle dengelenmesi gereklidir (Victor, 2005: 21-22; akt, Şentürk, 2018: 125). Geri çekilme kuramına karşıt olarak aktivite kuramı, bireyin sosyal ilişkilerinin güçlü olması gerektiği, kendini toplumdan soyutlayan bir birey yerine, toplumsal bütünleşmeyi yakalayan, sosyal bağları güçlü olan bir bireyi formüle etmiştir. Burada kuram; etkinlik, hareketlilik, meşguliyet ve sosyalleşme kavramları ile yaşam memnuniyeti arasında bir ilişki kurulmuş ve aynı zamanda başarılı yaşlanma paradigması kaynak kabul edilip, yaşlılık kavramlaştırması yapılmıştır. Aktivite kuramının diğer bir çıkış noktası, yaşam içerisinde kaybedilen bazı rollerin yerine yeni yaşamsal aktivitelerin geçmesi gerektiği, geçmiş yılların kayıpları ile geriye kalan yılların kazançları arasında dengenin sağlanmış olması kuramın temel dayanaklarını oluşturmuştur.

Aktivite kuramı, etkinlik düzeyi ile doyum arasında olumlu bir ilişki olduğunu varsayar. Etkin olan yaşlı insanlar, daha az etkin yaşlılara göre doyum içinde, iyi uyum sağlamış ve daha yüksek bir benlik duygusuna sahiptirler (Bearon, 1996; akt, Akçay, 2015: 47). Bazı araştırmalar daha aktif kalan ve yaşayan yaşlıların diğerlerine göre psikolojik olarak daha sağlıklı, daha moralli, daha uzun yaşama isteğine ve yüksek yaşam doyumuna sahip olduklarını göstermektedir (Eysenck, 2006; akt, Akçay, 2015: 47). Bu durumda, başarılı yaşamının anahtarı, hem fiziksel hem de zihinsel olarak etkin kalmaktır. Aktivite kuramının temelinde başarılı

yaşlanmak için bireyin etkinlik düzeyinin yeterli olması gerektiğini savunmuştur. Kuram, yaşlılığın pozitif yönlerine vurgu yaparak, yaşlıların pasif, tüketici konumdan çıkartarak aktifleşmesini savunur. Birey toplumsal yaşamda yeni roller kazanmalı yeni aktivitelerde bulunmalıdır.

Bu kurama göre yaşlılar toplumdaki biraz koparlar fakat bunu seçerek yapmazlar. Toplum bu davranışı yapmaya zorlar. Örneğin insanlar, çalışmak istemelerine karşı bazı etkenler tarafından zorlandıkları için emekli olmak zorunda kalırlar. Etkinlik kuramı içinde yaşlı insanlar için en iyi strateji kalabildikleri kadar etkin kalmayı benimsemeleridir (Eysenck, 2006; akt, Akçay, 2015: 48). Kuramı savunanlar, bireyin toplumsal yaşamdan uzun süreli uzak kalmadığını ve bu kopuşun toplumsal temelli olduğunu ileri sürmüştür. Başka bir ifade ile birey, toplumdaki uzaklaşmamakta, toplum yaşlı bireyden elini eteğini çekmektedir. Tek yönlü olan bu ilişki geri çekilmelerin zorluğunu ve yaşlılığın pasifleştirilmiş yönünü ortaya koymaktadır. Geri çekilme kuramının aksine aktivite kuramı, yaşlı bireyin kalan yaşamını daha iyi, kaliteli ve olumlu geçirmesini sağlamış, yaşlılığın daha çok olumlu yönlerine vurgu yapmıştır. Yaşlı birey, daha önceki alışkanlık ve etkinliklerinin yerine yenilerini koymasını gerektiğini savunmuştur. Burada orta yaş ileriye yaşların devamı niteliğinde olup, orta yaşlarda yerine getirilen faaliyetlerin ve katılımların ilerleyen yaşlarda da yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Vurgulanması gereken nokta aktivite kuramının yaşın niceliksel yönünü değil niteliksel yönüne vurgu yaptığıdır. Bireyler arasındaki ayrımları ortaya koyan yaş değil, yaptıkları etkinliklerdir. Yaşam memnuniyeti ve doyumunun takvimsel yaşa bağlı değişmediği, toplumsal katılım ve etkinliklere bağlı değiştiğidir. Toplumsal rol ve etkinlikler aktivite kuramı için önemli olan aşamalar arasındadır.

Aktivite kuramı, yaşamsal bir kaynak olarak meşguliyet ve toplumsal yaşama katılımı temel alır. Yaşamdan geri çekilme kuramının tersi olarak nitelenen aktivite kuramı, insanların aktif oldukları ölçüde yaşamdan haz duyacağı görüşüne dayanır. Kuramı, kendimizi nasıl düşündüğümüzün, yaptığımız faaliyetlere ya da rollere bağlı olduğunu kabul eder; “ne yapıyor isek o’yuzdur” der. Aktivite kuramı, çoğu yaşlı insanın yaşamının önceki dönemlerinde oluşan rolleri ve yaşam faaliyetlerini sürdürdüğünü benimser ve bunun nedeni olarak da yaşlıların önceki dönemlerdeki

ihtiyaçlara ve değerlere sahip olmaya devam etmesini gösterir. Aktivite kuramı, sembolik etkileşim ilkelerine dayanır. Yaşlılığa olumlu yönde uyum sağlamayı açıklamaya çalışan aktivite kuramı, insanların kaybettikleri rollerin yerine yenilerini üstlenme ve toplumdaki katılımlarını sürdürme ihtiyacında olduklarını ileri sürer. Bu katılım benlik duygusunu pekiştirir ve ayrıca birbirimizle girdiğimiz etkileşim yoluyla oluşan sosyal düzenin sürmesine yardımcı olur (Kalınkara, 2016: 29). Aktivite kuramının bakış açısı önemli sosyoloji teorilerinden biri olan sembolik etkileşimci kuramın bakış açısından faydalanmaktadır. Sembolik etkileşimci bakış açısına göre kimliğimiz, algılarımız, benliğimiz ve ilişkilerimiz toplumsal etkileşimler tarafından belirlenir. Küçük gruplar arasında var olan ve sürdürülen iletişim, bireylerin toplumdaki soyutlanmasını engellemekte böylelikle birey, toplumsal aktivite ve katılımlardan uzaklaşmamaktadır.

Çok sayıda yapılan araştırma sonuçları aktivite kuramını destekleyen niteliktedir. Süregelen araştırmalarda, toplumsal katılım ve üretici rollerin tamamının hem ruhsal hem de fiziksel sağlığa katkı sağladığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Yaşlı, ilerleyen yaşına rağmen yaşamsal doyumunu sağlayacak ve koruyacak direnç mekanizmaları yaratmalı, geçmiş dönemdeki sosyal ilişkilerini ve rollerini devam ettirmelidir.

2.1.2.4 Süreklilik Kuramı

R.C Atchley tarafından geliştirilen bu kuram, yaşlılıkta bazı rollerle ilişkinin kesilmesi ve bazı rollerdeki başarının sürdürülmesine dayanmaktadır. Yaşlı insan kaybettiği rollerinin yerine yenilerini geliştirerek çevresine uyum sağlamaya devam eder. Bu teoriye göre yaşam doyumunun temel şartı başarılı yaşlanmadır. Her zaman pasif ve çekingen, içlerine kapalı insanlar emeklilikte de aktif olamazlar. Benzer şekilde her zaman aktif, iddiacı ve sosyal katılımlı olanlar, yaşlandıklarında sessizce evlerinde oturamazlar. Birey büyürken olgun ve bütünleşik bir kişilik geliştirirse başarılı şekilde yaşlanmaktadır. Dolayısıyla birey, gençlik ve yetişkinliğinde nasılsa yaşlandığında da öyledir (Kalınkara, 2016: 38).

Süreklilik kuramı, yaşlanma boyunca bireyin sürdürdüğü yaşam biçimini, alışkanlıklarını, tercihlerini korumayı ve ilerleyen zamanda da dengede tutmayı amaçlamaktadır. Aktivite kuramında olduğu gibi süreklilik kuramı da başarılı

yaşlanmaya dikkat çekmiş, başarılı bir yaşlanma geçiren bireylerin yaşlılık evresini daha mutlu geçirdiğini iddia etmiştir. “Hem geri çekilme hem de aktivite kuramı, başarılı bir yaşlılığın tek yönlü bir hareketle gerçekleşeceğini ileri sürerken süreklilik kuramı, bireyin mümkün olduğu kadar sevdiği yaşam biçimini korumaya çalışacağı öncülünden hareket etmektedir” (Şentürk, 2018: 129). Değişen zaman ve yaşam koşulları, bireyin bir takım yaşam alışkanlıklarını ve uyum sürecini etkilediği gerçeği, kuram tarafından göz ardı edilmemektedir. Birey, mümkün olduğunca gençlikteki ve orta yaştaki yaşam alışkanlıklarını sürdürmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Süreklilik kuramı, aktivite kuramına benzer; daha biçimsel detaylandırılmasını temsil etmektedir. Yaşlanan insanların kayıp rollerinin yerine benzerlerini koymasını gerektirir. Kuram, bireylerin değişimlere biyolojik, fiziksel ve sosyal durumlar içinde nasıl adapte olacağını açıklar. Çalışmalar göstermiştir ki süreklilik duygusunu kurma arzusu, yaşlanmada daha kuvvetlidir (Ya-Fen, 1999; akt, Akçay, 2015: 51). Süreklilik kuramı Atchley, tarafından geliştirilmiştir. Atchley, bireyin yaşamının sürekli geliştiğini, yeni durumlar karşısında bireyin uyum sağlama kapasitesinin korunabileceğini savunmuştur. Denge, uyum sağlama, koruma ve sürekli gelişim kavramları süreklilik kuramının anahtar kelimeleri arasında yer almaktadır.

Bu kuramda geçmiş deneyimlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Süreklilik kuramı, yaşlanan bireyin kaybolan rollerinin yerine yenilerini koyduğunu ve çevresine uyum için geliştirdiği tipik yollarını korumaya devam ettiğini varsayar. Kuram insanların alışkanlıklarını, tercihlerini, yaşam tarzlarını ve ilişkilerini orta yaşta geç yıllara doğru taşıdığını varsayar (Akçay, 2015: 51). Süreklilik kuramı, sosyal davranış ve olanakların içsel olduğu kadar dışsal sürekliliği ile çevreye uyum sağlamanın yollarını bulmak için bu rollerin sürdürülmesi gerektiğini de ileri sürmektedir. Temel kişilik, tavırlar ve davranışlar, yaşam süreci boyunca sabit kalırlar. Kuram, bireyin kişisel geçmişi ile bugünkü amaçlarının bütünleşmesine izin veren bir evrim ve gelişmeyi varsayar. Bu izin, yaşlılara geçmiş öğrenmelerini kullanarak bir sistem içinde zamanla değişmesi içindir (Meyers, 2001; akt, Akçay, 2015: 51). Yaşadığımız süre boyunca oluşturduğumuz içsel ve dışsal mekanizmalar

vardır. Birey bu mekanizmalar üzerine yaşamını kurar ve temellendirir. Yaşlılık evresinde de içsel ve dışsal mekanizmalar varlığını korumakta ve yaşlı birey için olabilecek en ideal düzeni oluşturmaktadırlar. Kuram içsel ve dışsal düzenimizin yaşlılıkta devam ettiğini ve sürdürülebilir olduğunu vurgulamaktadır. İçsel süreklilik, bireyin benlik kısmını dışsal süreklilik ise bireyin çevresel kimliğini oluşturmaktadır. İçsel süreklilik benliğimiz neler hissettiği ve neyi düşündüğü ile ilgidir. Bireyin algı, mizaç, benlik ve tutumlarıdır. Dışsal süreklilik ise bireyin geçmiş alışkanlık ve etkinliklerini belirleyen çevrenin belleğini ve bireyin içyapısını oluşturmaktadır. Bireyler yaşadığı çevre, aile, yaş, cinsiyet vb. etkenlerden dolayı farklı algılamalara sahip olabilirler. Kısacası bireyin algı ve tutumları çevreye, dışsal sürekliliğe göre şekillenmektedir. İki süreklilik biçimi de birbiri ile ilişkilidir. Sosyal ilişki ve davranışlarımızın uyumuna dikkat çeken kuram, içsel ve dışsal sürekliliğin devam zorunluluğu olduğunu belirtmiştir.

Araştırmalar, sağlıkta ve sosyal durumlarda belirgin değişikliklere karşın, yaşlı yetişkinlerin büyük çoğunluğunu, düşünme, etkinlik profilleri, yaşam düzenlemeleri ve sosyal ilişki modelleri üzerinde önemli ve azımsanmayacak bir zaman geçirdiklerine ortaya koymuştur. Süreklilik kuramı da bu araştırma sonuçları üzerine kurulmuştur (Meltzer, 2001; Akçay, 2015: 17).

2.1.2.5 Toplumsal Rol Kuramı

Toplumsal yapı içerisinde anlam kazan birey, içinde doğduğu ve yaşadığı fiziki ve sosyal çevrenin koşullarından etkilenecek yaşamını devam ettirir. Birey doğduğu andan itibaren kendisinden önceki bireylerin oluşturduğu kültürün etki alanına girer. Var olan kültürel yapı, bireye yeni rol ve görevler hazırlar. Sosyal bir varlık olan birey, sosyalleşme süreci boyunca kültürel yapının yarattığı rol ve görevleri içselleştirmeye sonrasında uygulamaya başlar. Kültürel yapı, bireyin topluma katılımını kolaylaştıran ve bireye toplumsal rol kazandıran toplumsal öğelerin başında gelmektedir. Birey, yaşamın her döneminde edindiği belirli sosyal kategoriler içindeki rollerini ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışır.

Toplumsal rol kuramcıları olan Hooyman ve Kıyak (2002: 256-257), toplumun hazırladığı yaş normlarından bahsetmektedir. Onlara göre, toplum, üyelerinin yaşlarına uygun davranacakları bir norm belirlemektedir. Birey, bunu

topluma hazırlık yaptığı dönemde öğrenerek yaşamı içerisinde uygulamaya koymaktadır (Şentürk, 2018: 132). Sosyal varlık olan birey, yaşamı süresince birden fazla role sahip olmaktadır. Bir birey aynı anda anne, eş, evlat, ev hanımı olabilmektedir. Tüm bu roller sosyalleşme süresince öğrenilir ve paylaşılır. Toplumsal roller, bireylerin içinde buldukları sosyal pozisyonlara göre değişmektedir. Birey, rollerini toplumsal beklentiler çerçevesinde yerine getirir. Dolayısıyla toplumsal rol kuramının savunduğu temel düşünce olan, toplumun bireye belirli roller kazandırdığı ve bu rollere bağlı olarak bireyin yaşamını devam ettirdiği öne çıkan konular arasındadır.

Toplumsal rol kuramı bir dizi kurallar, düzenlemeler ve rollerin var olduğunu ve birey yaşlandıkça sahip olduğu sosyal rollerin sayısında bir değişim olacağını ve bunların nasıl gerçekleşeceğini tahmin eder. Burada roller, Parsoncu eğilimle kavramsallaştırılmıştır ve hem role uyum hem de rolden beklentiler anlamında tanımlanmıştır. Sosyal beklentilerden sapmalar için yaptırımlar olduğundan roller, toplumun normatif düzeninin bir parçası ve güçlü belirleyici etmenleridir. En sade bir sosyal rol, özel bir toplumsal statüye sahip bir bireyden beklenen bir davranış biçimi olarak kavramsallaştırılmaktadır (Şentürk, 2018: 133). Bu bağlamda yaşlılık bireye toplumsal bir statü sağlamaktadır. Toplumsal bir statü olan yaşlılık, bireye çeşitli roller kazandırmakta, yaşlı birey, aynı anda eş, ebeveyn, kardeş, çalışan dede rolünde olabilmektedir. Her bir rol yaşlı bireyin farklı bir yönünü vurgulamaktadır.

Bireyler yaşamlarında, öğrenci, anne, eş, evlat, iş kadını, büyükanne gibi çeşitli roller oynarlar. Bu roller, bir kişiyi sosyal bir birey olarak tanımlar ve benlik saygısının temelini oluşturur. Roller, bireyin kim olduğunu, kendi hakkındaki görüşlerini belirler ve davranışlarını etkiler; sırayla organize olurlar ve bu nedenle yaşamın belli dönemleriyle eş zamanlıdır (Akçay, 2015: 30).

Birçok toplumda toplumsal rol ve sorumluluklar, yaş temelli belirlenmektedir. Çünkü yaş bireyin sosyal konumunu, sosyal uyum ve elverişliliğini belirleyen bir unsurdur. Sosyal varlık olan bireyin kimliğinin oluşumunda önemli bir paya sahiptir. Bireyin rolünün belirlenmesinde ve gerçekleştirilmesinde yaş sınırı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Örneğin birey, toplumda emekli olabilmek için 65 yaş sınırını beklemelidir. Anne, eş, çalışan gibi bazı rollerin biyolojik, sosyolojik,

psikolojik yaş temeli vardır. Toplumsal yapı içerisinde rollerin yerine getirilmesi için yaş sınırının yanında aynı zamanda yaş normları da olabilmektedir.

Yaş normları, yaşla ilgili yetenek ve sınırlılıklarla ilgili inançlardır. İnsanların farklı yaşlarda oynadıkları rolleri düzenlerler. Yaş normları insanlara kronolojik yaş olarak verilen rollerin başlangıç ve bitişini belirler. Yaş normları yaşla ilgili bir insanın yapabileceği veya yapması gereken şeylerin kapasite ve sınırlılıklarının varsayımıdır. Her toplum yaş normlarını sosyalleşme ile iletir ve yayar. Bireylerin yeni rolleri öğrenmesi, yeni rollere uyum sağlaması, eskilerinden vazgeçmesi, yaş temelli bir sosyal zaman kavramını içselleştirmesi ve böylece toplumla bütünleşmesi, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Yaşlı yetişkinler yaşlılık yıllarıyla birlikte gelen yeni rollerle toplumsallaşırlar. İlave olarak onlar rol kayıplarıyla baş etmeyi de öğrenmelidirler. Örneğin; eşin kaybı, dulluk, emeklilik (Akçay, 2015: 30). Sosyolojik öğeleri içinde barındıran yaş normları, genç kuşak ile yaşlı kuşak arasında farklılıklar göstermektedir. Toplumun genç kuşaktan beklentileri farklı yaşlı kuşaktan beklentileri de farklı olacaktır. Dolayısıyla yaşlı birey, toplumun önceki beklentileri ile yeni beklentileri arasında bir çatışma yaşayacak, çeşitli rol ikilemleri yaşayacaktır. Toplumsal roller, bireyin sosyalleşmesinde de oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Birey, toplum içerisinde anlam kazandığı gibi toplumsal roller ile de sosyalleşmesini sağlamaktadır. Bu durum yaşlılık evresinde de geçerliliğini korumaktadır. Yaşlı birey, yaşlılık evresine geçişle birlikte önceki bazı rollerini kaybetmekte, bazı rol kesintileri yaşayabilmektedir. Fakat yaşlı bu evre de yeni roller kazanmaktadır. Kaybedilen eski roller yerini yeni toplumsal rollere bırakmakta, yaşlı birey, kazandığı bu roller ile yeniden sosyalleşmektedir.

2.1.2.6 Modernleşme Kuramı

Modernleşme sürecinde nüfus içindeki yaşlı insanların oranı, önce yavaş, sonra ise hızlı bir şekilde büyümüştür. Bu sosyoekonomik ve demografik değişimler, yaşlılık çalışmaları için de bağlamı değiştirmiştir. Modernleşme bağlamı içinde yaşlılık araştırmaları, sosyal değişimin yaşlılar üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Modernleşme sürecindeki değişimler, yeni roller ile insanları ve ailelerini de kapsayacak şekilde statü değişikliklerini de beraberinde getirmiştir (Akçay, 2015: 34).

Sanayi öncesi toplumlarda yaşlıların konumu, saygıdeğer ve otoriter olarak tanımlanır. Genellikle tarihteki her sahne kendi “altın çağını” hatırlar görünmesine rağmen sanayi öncesi toplum, yaşlı insanlar ve yaşlılık için “altın çağ” olarak tasvir edilir. Geçmişin bu basmakalıp bakışı, yaşlıların daha kötü durumda oldukları düşünülen modern toplumdaki konumlarıyla çelişmektedir. Çünkü yaşlılar, modern dönemde anlamsız emekliliğe sevk edilmekte, aileleri tarafından önemsenmemekte ve hüküm süren genç kültür tarafından ihmal edilmektedir. Modernleşme teorisinin temel tezi, “toplum kırsaldan sanayiye doğru hareket ettikçe yaşlıların durumu kötüleşir, kentleşme ve endüstrileşmenin birleşmesi geniş aileye zarar verir ve toplumun temel birimi olarak çekirdek aile geniş ailenin yerini değiştirir ve yaşlı insanları hem aile hem toplumdaki soyutlar” (Şentürk, 2018: 135). Modern ve geleneksel kültür arasındaki ikilemler tarihsel ve toplumsal düzeyde yaşlılık imajlarını farklılaştırmıştır. Bu kuramda toplumlar, gelenekselden modernliğe doğru evrildikçe yaşlıların konumunda kötüleşme ve gerileme yaşandığı iddia edilmektedir.

1972’de Cowgill ve Holmes’in geliştirdiği kuramda, modernleşmiş toplumlarda modernleşmenin yansımalarının yaşlıların statülerini de düşürdüğü belirtilmiştir. Kuram, yaşlıların statülerinin azalmasının dört anahtar yönünü belirlemiştir. Bunlar; sağlık teknolojisi, ekonomik ve endüstriyel teknoloji, kentleşme ve eğitim. Cowgill’e göre, sağlık teknolojisi, insan yaşamının süresini arttırdığı gibi, yaşlı insanlar üzerinde olumsuz etkileri de olmuştur. İnsanlar daha uzun yaşayınca işgücü pazarında yarışma artmaktadır. İşverenler daha genç ve yeni mesleki becerilere sahip olanları tercih etmekte ve yaşlıları emekliliğe zorlamaktadır. Emekli olunca da gelir kaybı, prestij azalması ve işgücünden ayrılmanın getirdiği statü değişikliği ortaya çıkmaktadır. Yine gelişmiş teknoloji ile çalışan fabrikalar, kırsal genç kuşağı oldukça cezp etmiştir. Bu olgu, yetenekli genç çalışanların hareketliliğini, yaşlı çalışanlara kıyasla arttırmıştır. Kentte göç olgusu ile birlikte çekirdek aileye geçiş yolu ile aile yapısı ve kuşaklararası ilişkiler de değişmiştir. Eğitim düzeyinin ve olanaklarının gelişmesi de bilimsel bilgiyi ve dolayısıyla gencin bilgisini ortaya çıkarmıştır. Kısacası, modernleşme toplumsal yapıyı, yaşlı için olumsuz sayılabilecek yönde değiştirmiştir. Ancak daha sonraki araştırmalar, yaşlıların statüsündeki düşüşün modernleşme sürecinin ileriki aşamalarında tekrar yükselişe geçeceğine ilişkin sonuçlara ulaşmışlardır (Street and Parham, 2010; akt,

Akçay, 2015: 35). Cowgill, modernleşme tezini dört parametre ile şekillendirmiştir. Teknolojiye bağlı olarak tıp, sağlık ve ekonomi alanındaki ilerlemeler ile kentleşme ve eğitim düzeyinin yükselmesi yaşlı ve hayatını etkilemiştir. Sağlık alanında yaşanan gelişmeler, yaşam süresini ve yaşlı sayısını artırırken aynı zamanda yaşlılar üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Kentleşme ile birlikte ekonominin yön değiştirmesi genç kuşağa olan ihtiyacı arttırmış, yaşlı bireyi de ekonomi ve çalışma hayatının dışına itmiştir. Eğitim alanında yaşanan değişimler ve toplumun eğitim düzeyinin yükselmesi yaşlı bireylerin genç nüfus üzerindeki etkisini ve geçerliliğini azaltmıştır. “Modernleşme kuramı makro bir kuram olarak, modern kültürdeki ikilemlerle yaşlılık imgelerine nasıl anlam verildiğine ilişkin bir görüşten hareket eder. Bu kuramda, toplumlar daha modern hale geldikçe yaşlıların konumunda bir gerilemenin olduğu iddia edilir” (Kalınkara, 2016: 34).

Kuramsal bir çerçeve olarak modernleşme kuramı, sosyal ve teknolojik değişmelerin yaşlı insanlarla birlikte toplumun üzerindeki zaman içinde oluşan etkilerini belirten bir dizi biçimsel düzenlemeleri kapsar. Kuram az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkelerle aynı yolu izleyerek gelişebileceklerine ilişkin görüşü savunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ihracat yoluyla, gelir, eğitim, teknoloji ve değerlerin gelişmekte olan ülkelere yayılmasını sağlayarak onları cesaretlendirilebileceği beklentisi mevcuttur. Modernleşme yoluyla geleneksel kurumlar, uygulamalar ve inançlar, batı ülkelerindeki gibi değişecektir (Akçay, 2015: 34).

Modernleşme kuramına göre, gelişen toplumdaki “*yaşlıların yapabildikleri*” ile teknolojik gelişim hızı ve olanakları denk olmamaktadır. Bu değişim hızına yetişemeyen ya da beklentileri karşılamayan yaşlı bireyin de zaman zaman modası geçmiş bulunmaktadır (Kalınkara, 2016: 35). Modern toplumların beklentilerini karşılamayan yaşlı birey, toplumsal aidiyetini kaybetmektedir. Modern kültürde genç bireyler hüküm sürerken geleneksel kültürün hâkim olduğu toplumlarda yaşlı bireyler öncelikli konumdadır. Daha çok geçmişi, eskiyi ve geride kalanı temsil eden yaşlı modern toplumlarda çok yer bulamamakta, modern olmayanla nitelendirilmektedir. Modernleşme kuramına göre sanayileşen ve modernleşen toplumlarda yaşlıya verilen değer ve saygı azalmakta, yaşlının

toplumsal konumu ile modern kültürde yaşanan gelişmeler ters orantılı olarak ilerlemektedir. Kurama göre modernleşme ile birlikte yaşlının sadece toplum içerisindeki konumu değişmemekte aynı zamanda aile içindeki statüsü ve konumu da değişmektedir. Modernleşme ve kentleşmenin getirdiği sosyal hareketlilik ailelerin parçalanmasına ve aile modellerin küçülmesine neden olmuştur. Yaşlı, toplumda olduğu gibi aile içerisinde de ikinci plana itilmekte değeri ve statüsü azalmaktadır. Geleneksel geniş aile türünde yüksek mertebelere çıkartılan yaşlı modern çekirdek ailede daha düşük statüde değerlendirilmiştir.

Modernleşme kuramı, sanayileşme ve kentleşme süreci ile meydana gelen değişmelere odaklanarak sürecin yaşlılar üzerindeki yansımalarını açıklamaktadır. Sürecin meydana getirdiği değişmelere bağlı olarak bireysel ve toplumsal ilişkilerde meydana gelene kırılmalar, kuramın ilgilerini yoğunlaştırdığı alanlardır. Teknolojik ve sosyal gelişmeler, başta aile kurumu içinde olmak üzere, toplumda birtakım değişimleri beraberinde getirmektedir. Bireyselleşme konusunda bir artışın deneyimlendiği bu yeni sürece yaşlı uyum sağlamaya çalışmaktadır (Akçay, 2015: 138). Modernleşme kuramının savunduğu bu görüş bazı eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanayi öncesi toplumlarda onurlandırılan yaşlılar, sanayi toplumlarında düşük statü değerlendirilmiştir. Ancak sanayi önceki dönemlerde bazı toplum ve kültürlerde yaşlıların bugünkünden çok daha kötü muamele ile karşılaştığı; kendi kaderine terk edildiği, sınırlı üretim ve besin eksikliği nedeniyle ölmelerine göz yumulduğu gerçeği gözden kaçırılmıştır (Kalınkara, 2016: 35). Modernleşme ile birlikte yaşlıların yaşamında bir takım gerilemeler yaşansa da bu durum sanayi öncesi bazı toplum ve kültürlerde görüldüğü gerçeğini ortaya koymaktadır. Yaşlıların yaşanan toplumsal değişmelere ve toplumun ihtiyaçlarına bağlı olarak tarihsel süreçte bazı değişimlere tabi tutulduğu ve bir takım olumsuz koşullara maruz bırakıldığı araştırmalar ve çalışmalar sonucu ortaya koyulmuştur.

2.1.2.7 Çatışmacı Kuram

Çatışmacı kuram, fonksiyonel kuramcılarının toplumda karşılıklı bağımlılık ve birlik gördükleri yerde, toplulukların güç elde etmek için birbirleriyle mücadele ve rekabet ettikleri düşüncesini savunur. Kuram temsilcilerine göre toplum, güç için mücadele edenlerin denetim altına alınması adına bir rakibin bastırıldığı bir arenadır.

Fonksiyonel kuramın taraftarları, vatandaşlık hukukunu toplumsal bütünleşmeyi arttırmanın bir aracı olarak görürken, çatışmacılar, bazı grupların diğerlerinin aleyhine fayda sağladıkları belirli bir düzeni tanımlama ve desteklemenin yolu olarak düşünürler. Fonksiyonel kuramda normlar, değerler ve ortak ahlak için ifade edilen toplumsal düzen olgusu, çatışmacılar açısından hangi türde olursa olsun üst konumdaki üyelerin diğer bazı gruplar üzerinde baskı elde ederek egemenlik kurmalarına olanak tanımak olarak değerlendirilir. Düzenin sürdürülmesinde fonksiyonel kuramcıların toplumsal değerlerin yarattığı iç bütünlüğe vurgu, yerini çatışmacılarda baskıya bırakmıştır. Çatışmacılar için toplumsal yaşamın merkezinde düzenden ziyade anlaşmazlıklar, çatışma ve mücadele vardır (Tatlıcan, 2011: 87). Sosyal bilimlerdeki pek çok kavram gibi çatışma kavramı da farklı disiplinlerce ele alınmış ve farklı tanımları yapılmıştır. Çatışma sosyolojik açıdan bireylerin sosyal grup ve toplulukların amaç, hedef, norm ve değerlerin farklılaşması sonucu ortaya çıkan anlaşmazlık mücadele durumudur. Sosyolojide yapısal işlevselci teoriye karşıt görüş olarak ortaya çıkan çatışma kuramı, işlevselci teorinin öne sürdüğü toplumsal bütünleşme, denge, uyum ve düzen kavramlarının yerine; mücadele, uyuşmazlık kavramları koymaktadır. Çatışma kuramı Marx'ın toplum bakış açısından hareketle oluşturulmuş, farklı sosyal grupların çıkar çatışmasını vurgulamaktadır.

Kurama göre toplum, sosyal kaynaklara ve kontrole sahip olmak isteyen zıt görüşlere sahip gruplardan meydana gelmektedir. Kuram, yapının birey üzerindeki etkisi vurguladığından makro düzeyli bir özellik taşır. Kuramda toplum, özel grup ve sınıflara tabakalaşmış olarak görülür ve toplum bu farklı gruplar arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak değerlendirilir (Şentürk, 2018: 141). Marx'ın toplumsal tabakalaşma tezi, çatışma kuramının çıkış noktasını oluşturmuş, toplum farklı çıkar çatışması yaşayan birey ve grupların alanı olarak ifade edilmiştir. Marx, toplumsal sınıflar arasındaki ayrımın temel belirleyicisini üretim araçlarının mülkiyetine dayandırmış, sınıfları üretim aracına sahip olan ve olmayan olarak iki gruba ayırmıştır. Marks çatışma kuramını sosyal çatışma üzerine değil, maddi ekonomik ilişkiler ve üretim ilişkilerine dayandırmıştır. Çatışma kuramı, yaşlılık ve yaşlanma olgusu üzerinde toplumsal kuram perspektifinden düşünüldüğünde, sosyal gerontolojik uygulamalarda yapısal işlevselci kurama göre daha az yer edinmiştir.

2.1.2.8 Yorumlamacı Etkileşimci Kuram

Sembolik etkileşimcilik olarak bilinen kuram, George Mead tarafından geliştirilmiştir. Sosyal bilimlerin özellikle sosyolojinin temel kuramsal bakış açılarından biridir. Toplumsal yapının büyük kurum ve gruplarının bireyleri, bireylerin sosyal dünyasını etkilediğini öne süren kuramlar makro kuramlardır. Yapısal işlevselci ve çatışma kuramları bu makro kuramlar arasında geçmektedir. Sosyal yapının küçük grupları ile bireyler arasındaki etkileşimin yönleri ile ilgilenen kuramlar, sosyal bilimlerin mikro kuramları olarak bilinmektedir. Sembolik etkileşimcilik başka bir deyişle Yorumlamacı Etkileşimci olarak bilinen kuram sosyolojik mikro kuramları temsil etmektedir. Sosyal varlık olan bireylerin toplumsal düzlemle olan ilişkilerini nasıl kurdukları ve bu düzlemde nasıl etkilendiğini öğrenmek ve ortaya koymak sembolik etkileşimci kuramın amaçlarındandır. Bu çerçevede sosyal bir gerçekliği olan yaşlılık olgusu ile toplumsal yapı içerisinde yaşayan yaşlı bireylerin sosyal kurum ve gruplarla nasıl bir etkileşim kurduğunu, sosyal çevrenin yaşlı bireyin yaşamını ve sosyalleşmesini ne düzeyde etkilediğini çalışmanın odaklandığı problemlerden biridir.

G. Herbert Mead, simgeler aracılığıyla (öncelikli olarak sözcükler ve sözcük kombinasyonları ile) iletişim kurma becerisinin insanları diğer canlılardan ayıran kilit önemdeki özellik olduğunu belirtir. Bireyler, toplumsallaşma sürecinde düşünme ve simge kullanma becerilerini geliştirirler. Küçük çocuklar ebeveynlerinin davranışlarını taklit ederek sonunda babası, annesi veya çevrelerindeki kimseler gibi yaparak onların rollerini kavrayarak yerine getirmeyi öğrenirler (Zastrow, vd., 2015: 152). Bireyin içinde doğduğu ve yaşamını ikame ettiği çevre, onun sosyalleşme süreci üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Birey, toplumsal rollerini sosyalleşme sürecinde kazanırken aynı zamanda iletişim halinde olduğu bireylerin rollerinden de etkilenmektedir. Erkek, kadın, anne, baba, çocuk, genç ve yaşlılık rolleri, insanlar arasındaki etkileşimin bir ürünüdür. Sosyal etkileşim paradigmasına odaklanan sembolik etkileşimcilik kuramı iki temel bileşen olan eylem ve anlam kavramlarına dikkat çekmiş, bir topluluktaki bireylerin ortak anlam dünyaları, eylemleri ve etkileşimi sağlayan sembollerden hareket etmiştir. Çünkü birey, yaşantısını çevresi ile kurduğu ilişkilerle eylemleri ile ilişkilere verdiği anlam ile kazanır. Sembolik

etkileşimci kuram, bir tür bireyler arasında var olan ilişki alışverişi olarak tanımlanabilir.

Mead'a göre zihin ve benlik gündelik yaşamın toplumsal eseridir. Tüm karakteristik özellikleriyle toplum, bireylerin zihin ve benlikleri ile oluşan bir bütündür. Bireyin düşünmesi, eyleme geçmesi için topluma, bir diğerine ihtiyaç var olduğu gibi, toplumsal işleyişinde bireyin düşünsel eylemlerine benliğine ihtiyaç vardır. Netice itibarıyla zihin ile benlik, bilinç ile eylem, toplumsal rolleri, toplumsal ilişkileri ve toplumsal kurumları kapsayan, işbirliğine dayalı görüngüler oluşturmaktadır (Swingewood, 2012: 286-287; akt, Şentürk, 2018: 147). Kuram, benliğimizin ve zihnimizin toplumsal etkileşimler tarafından belirlendiğini, toplum tarafından inşa edildiğini varsayar. Toplumsal yapının ürünü olan zihin ve benlik, bireylerin diğer bireyler tarafından nasıl değerlendirildiği ve nasıl algılandığı kuram tarafından ortaya konulmaktadır. Bu noktada yaşlılık ve yaşlanma gerçekliğine karşı yaşadığımız toplumun algısını ne olduğu sorusu çalışmada merak edilen konular arasındadır.

Yorumsamacı etkileşimci kuram içerisinde değerlendirilen sosyoloji ve gelişim psikolojisi içerikli üç kuram bulunmaktadır. “Etiketleme”, “alışveriş” ve “yaşam boyu gelişim” şeklindeki bu üç kuram, gerontoloji ilişkiselliğinde yaşlılığı açıklamaktadır (Şentürk, 2018: 151).

Etiketleme Kuramı: Etkileşimci kuramın doğrudan bir uzantısı olan etiketleme kuramı, bir kişiye toplum içinde atfedilen etiketlerin o kişinin yaşamında önemli bir etkisinin olduğunu ileri sürmektedir. Kurama göre kişilere ilişkin üretilen etiketler, sık sık kendini gerçekleştiren kehanetler haline gelir (Zastrow, vd., 2015: 153). Bireyin çevresi ile etkileşime girmesi sonucu çevresi tarafında bazı etiketlendirmelere maruz bırakılmaktadır. Bireye yönelik oluşturulan bu etiketlendirmeler her defasında toplumsal olarak yeniden üretilir. Birey, kendisinde oluşturulan etiketlenme ve nitelendirmeler doğrultusunda tutum, düşünce ve algılarını belirler.

Yaşlı veya yaşlılık, bir toplumsal tanımlama ve etiketleme biçimidir. Yaşlı ilerleyen, emekliye ayrılan, aktif yaşamdan çekilen kişi için toplum, bu kavramı

kullanır. Yaşlı etiketleme süreciyle kişi, toplumda daha önce bu nitelendirmeye girmiş olan kişilerin yaşama tarzı ve alışkanlıklarını bilip ona göre yaşamını sürdürmektedir (Şentürk, 2018: 152). Kuşkusuz her bireyin yaşayacağı evre olan yaşlılığın sosyolojik içeriğinin olması onun toplum ve bireyleri tarafından bazı etiketlendirme ve tanımlamalara karşı karşıya kalacağına göstergesidir.

Etiketleme kuramının temel varsayımı, bireyin kendine ilişkin bilgilerini içinde olduğu sosyal çevreyle olan etkileşimden elde eder şeklindedir. Kurama göre biz, kendi değer ve kimliğimizi diğerlerinin bize nasıl davrandığı ve bizimle nasıl etkileşime geçtiğinden anlarız. Böylece yaşlı insanların durumunun önemli ölçüde yaşlı insanları nasıl tanımlayan, sınıflayan ve değerlendiren mevcut sosyal dünyadaki önemli olan diğerlerinin tepkilerine bağlı olduğu görülmektedir (Şentürk, 2018: 154).

Toplumsal etkileşime bağlı olarak ortaya çıkan etiketleme yaşlılığın yaşamını olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Bağımlı, yararsız, marjinal, olarak dış etiketlendirmelere maruz kalan yaşlı, yaşamını bu doğrultuda sürdürecektir, toplumun beklentilerine uygun bir şekilde toplumsal yaşamdan geri çekilecektir. Yaşlı toplumsal beklenti, tutum ve üretilen rollere göre hareket edecektir.

Alışveriş Kuramı: Yorumsamacı etkileşimci kuram içerisinde değerlendirilen alışveriş kuramı, toplumsal davranışları değişen maddi ve maddi olmayan mal ve hizmetlerin etkisi ile açıklayan Mauss'un antropolojik çalışmalarına kadar götürmek mümkündür. Ona göre etkileşim, maddi ve maddi olmayan mal ve hizmetlerin kişiler arasında karşılıklı olarak alışverişle gerçekleşmektedir (Şentürk, 2018: 157).

Yaşlanma ile birlikte, kişilerin sahip oldukları olanaklar ve elde etmeyi hedefledikleri fayda, hem oran hem de nitelik olarak değişse de ilişkilerinde merkezi yere sahiptir. Başka bir ifade ile yaşlılar içinde oldukları dönem itibari geçmiş yaşantılarından farklı olanaklara sahip olmakla birlikte yine geçmiş yaşantılarından farklı şeyleri elde etmeyi hedefleyerek yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu gerçek, yaşlıların neden bazı tutum ve davranışları öne çıkardıklarını, neden toplumun belli bir kesimi ile ilişkilerini azaltırken diğer kesimine yöneldiklerini, günlük yaşantılarında nelerin merkezi rol konumunda olduğu açıklamaktadır. Yaşlanmaya

ilişkin bu bakış açısı, farklı yaşta bireyler arasındaki değişen davranışların, yaş ilerlemesine eşlik eden kaynakların, rollerin ve yeteneklerin bir sonucuna dayandırarak açıklamasını yapmaktadır. Kuram, ayrıca nesiller arasında neyin alınıp verildiği, nelerden vazgeçildiği dengesini açıklamaya çalışmaktadır. Neden yaşlıların bazı insanlarla ilişkiyi sürdürmek isterken bazılarıyla da ilişkilerini asgari seviyeye çekmesi, bu gerçekliği açıklamak adına önemli bir örnektir. Nitekim günlük yaşamda duruma dikkat edildiğinde yaşlıların, yine kendileri gibi yaşlılarla daha çok temasa geçtiği ya da tercihlerini bu yönde kullandığı, diğer dünya hazırlıklarına daha çok yöneldiği, eskisi kadar gündelik olaylara kişisel görüşleriyle katılmadığı gözlenmektedir. Kuram, buradaki değişimi o yaş grubundakilerin sahip oldukları kaynaklar ile elde etmek istedikleri fayda arasındaki denge ile açıklamaktadır (Walter, 2008: 110-11; akt, Şentürk, 2018: 158).

Kurama göre, yaşlı bireyler, kendilerine fayda sağlayacakları ilişkiler içerisine girmektedir. Sosyal etkileşimlerini sadece faydalıysa sürdürürler. Fakat bireyin etkileşim sonucu elde ettiği yarar diğer bireylerin elde edeceği yararlarla bağlı olarak gelişmektedir. Dolayısıyla karşılıklı bir şekilde gözetilen çıkar-fayda ilişkisi sonucu yine karşılıklı bir şekilde olacak değişimi kendisi ile beraberinde getirmektedir. Bu durum sadece yaşlı bireyler için değil toplumun diğer üyeleri için de geçerlidir. Çocukları ile birlikte yaşamını sürdüren yaşlı birey her türlü bakım, koruma, sağlık ihtiyaçlarını aile üyeleri tarafından sağlanmasını isteyecek karşılığında ise ebeveynler, yaşlı anne babası ile yaşayan anne babalar çocuklarının bakımından onların ilgilenmesini bekleyecektir. Bu durum toplumun üyeleri arasında karşılıklı bir alış verişi olduğunu göstermektedir.

Yaşam Boyu Gelişim Kuramı: Yaş, sosyal rolleri, sosyal norm, değer ve etkinlikleri belirlemede ve düzenleme de önemli bir etkiye sahiptir. Birçok toplum toplumsal gelişimini ve düzenini sağlamak için toplumsal ve hukuk kanunlarında yaş ile ilgili düzenlemeler yapmaktadır. Toplumlar, bireylerinin rollerini, sorumluluklarını ve görevlerini yaş kriterini göre ilişkilendirmişlerdir.

İnsan; bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık evrelerinden oluşan yaşam döngüsüne sahiptir. Yaşam döngüsünün her bir evresi farklı rolleri, sorumlulukları içinde barındırmaktadır. Bireyin gençlik ve yaşlılık evresinde

işselleştirdiği roller farklılaşmakta, bireyin içinde yaşadığı çevrenin koşullarına göre şekil almaktadır. Bu bağlamda bireyin aldığı yaşla birlikte düşüncesi, algısı, tutum ve davranışları aldığı rol ve sorumluluklara göre değişmektedir.

Kuramın anlatmak istediği, doğduğu andan itibaren geçirdiği bebeklik, çocukluk, yetişkinlik, olgunluk, yaşlılık ve ileri yaşlılık gibi yaşam evreleri belli bir yaş ve o yaşa bağlı rollerle gelişmektedir. Birey, ilerleyen yaşıyla değişen rollerini içinde olduğu toplumla olan etkileşimiyle elde eder, benimser ve uygular. Gerontologların, Shakespeare'ın yaşamı yedi bölüme bağlayarak yaptığı açıklamalardan etkilenerek, ortaya çıkardıkları kuram, yaşlılığın bireyin bir yaşam döngüsü olduğudur. Kurama göre yaşlı, bu yaşam döngüsünde öncekilerden farklı roller oynamaktadır, farklı davranmaktadır (Victor, 2005: 33; akt, Şentürk, 2018: 160).

2.1.2.9 Feminist Kuram

Feminist kuram, kadın veya kadın olarak var edilen bireyin toplumsal konumunu inceleyen bir kuramdır. Feminizm ve toplumsal cinsiyet kuramları cinsiyet kavramından hareketle bireyin bulunduğu sınıfı, sahip olduğu kültürel değerleri, dinini, işselleştirdiği tüm sosyokültürel değerleri içine alan bir kuramdır. Feminist kuram, genel olarak eleştirel ve yorumsamacı perspektiften kadın ve kadın hareketi ile ilgili çalışmaların yapıldığı ideolojik bir alandır. 1970'li yıllarda yükselişe geçen feminist teori, yaşlılık sosyolojisi literatürüne de yeni girmiştir.

Feminist kuram, sosyal gerçekliği olan her olgu da olduğu gibi yaşlılık olgusunun da cinsiyete dayalı oluşu, olgunun toplumsal cinsiyet temelin de incelenmesini zorunlu kılmıştır. Her toplum ve her kültürün eril bir yapıyı içinde barındırması kuramın doğmasına neden olmuş, tarihsel süreçte kadının erkeğe bağımlı bir yaşam sürmesine yol açmıştır. Ekonomi başta olmak üzere eğitim, sosyal ve çalışma alanlarında kadının birçok fırsatlardan mahrum kaldığı ve bu alanlara dâhil olmadığı kuram tarafından dile getirilmiştir. Kadın, içinde doğduğu çevre ve aile içinde edindiği rolleri işselleştirdiği ilk andan itibaren erkeğe itaat etmesi gerektiği öğretilmiştir. Kuram, sosyal yaşamda kadın ve erkek arasındaki farklılıklara odaklanarak farklı bir kadın gerçekliğine vurgu yapmıştır. “Kuramın kadın gerçekliğine odaklanması, gerontoloji içerisinde kadın çalışmalarına yönelimler

şeklinde yansımaları bulmaktadır. Farklı dönem, toplum ve kültürdeki yaşlı kadın hikâyeleri üzerine çalışmalar, gerontoloji içerisinde yer etmektedir” (Şentürk, 2018: 161).

İlk dönemlerden günümüze, demografik araştırmalarda gözlemlenen kadının erkekten daha uzun yaşama olgusu, kuram tarafından incelenmektedir. Feminist perspektiften, kadınların uzun yaşaması ya da yaşlılar içinde kadınların fazla sayıda olmasına ihtiyatla yaklaşması gerekmektedir. Çünkü yaşlanıncaya kadar kadının yaşadığı ve yaşlı yaşamının kalitesinde belirleyici olan önceki yaşam deneyimi oldukça önemlidir; ancak çoğu zaman görmezden gelinmektedir. Yaşlanıncaya kadar, erkek kadından daha sağlıklı ve konforlu bir hayat sürdürmektedir. Bu bağlamda yaşlılık sorunlarında ve çalışmalarında bir “cinsiyetleştirme” vardır (Şentürk, 2018: 161). Literatür çalışmalarına bakıldığında yaşlı kadın sayısının erkek yaşlı sayısından fazla olması ile kadınların erkeklere oranla daha uzun yaşadığı düşüncesi, tekrar gözden geçirilmesi gereken bir konudur. Çünkü feminist kurama göre toplumsal yapının her alanında kadın deneyimi göz ardı edilen bir konudur. Feminist kuramcılar, sosyal bilimlerde kadının yokluğuna dikkat çekerek, yaşlılık ve yaşlanma olgusunu anlamaya, çalışmada kadının varlığını ortaya koymanın en önemli şey olduğunu savunmuşlardır.

Yaşlılık sosyolojisi çalışmaları çok yakın bir tarihe kadar erkek yaşlıların sorunlarına odaklanmaktaydı. Yakın bir tarihten beri, “bu cinsiyetleştirme” eyleminde bir kırılma gerçekleştirilerek kadın ve erkek arasındaki dezavantaj farkları, ekonomik, sosyal ve siyasal kaynaklara erişim noktasındaki farklılıklara doğru bir ilgi artmaktadır. Kuram, kadın ve erkek yaşının yaşam kalitesindeki farklılığı sosyo kültürel bir durum olarak görmektedir (Şentürk, 2018: 161). Kuram, kadın ve erkek arasındaki farklılıklara, ekonomik, kültürel, sosyal alanlardaki eşitsizliğe, güç ilişkilerine odaklanmaya çalışmaktadır. Geleneksel toplumalarda kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayrımı gözle görülür bir şekilde hissedilmekte ve ayrım daha çok derinleşmektedir. Kadın erkek arasında var olan cinsiyet ayrımı, yaşlılık evresinde de devam etmektedir. Bazı çalışmalar, yaşlılık evresinde bir cinsiyetsizleştirme durumunun söz konusu olduğunu iddia ederken, buna karşı bazı çalışmalar ise yaşlılıkta cinsiyetleştirme durumuna dikkat çekmiştir. Ataerkil bir

yapıya sahip olan toplumlarda geçmiş yıllarda kadına biçilen geleneksel rol ve değerler günümüzde de etkisini göstermektedir. Sosyokültürel ayırım ve eşitsizliğe maruz kalan kadın, yaşlılık evresine de daha dezavantajlı bir şekilde girmektedir. Feminist kuram, bir toplumsal yaşlanma bakış açısıyla toplumların cinsiyet oluşumunu ve cinsiyete dayalı güç ilişkilerini ortaya koyduğu için önemlidir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda cinsiyete özgü bir yaşlılık evresinin olduğu ve yaşlı bireylerin yaşamının bu doğrultuda şekillendiği ortaya çıkmaktadır. Yaşlılık olgusundaki feminist bakış açısı, cinsiyet ayrımı, cinsiyet eşitsizliği, güç ilişkileri, yaşlı kadın sorunları gibi kavramları içinde barındırmaktadır.

Feminist kuram, yaşlanan nüfustaki çoğunluğun ihtiyaçlarına, kadınlara odaklanır. Aynı zamanda yaşlılar arasındaki diğer farklılık oluşumlarını keşfetme ihtiyacına vurgu yapan feministler, geleneksel erkek kökenli ön yargılara meydan okumaya çalışırlar. Ayrıca yaşlanma için yeni modeller geliştirilmesini sağlar (Akçay, 2015: 73).

2.1.2.10 Alt Kültür Kuramı

Arnold Rose tarafından geliştirilen alt kültür kuramı, geri çekilme ve aktivite kuramı ile birçok özelliği paylaşır. Alt kültür, toplumun herhangi bir kategorisi içinde o kategorinin üyelerini birbirleriyle ilişkilerini diğer kategorilerdeki bireylerle ilişkilerinden daha çok olduğu bir kültürün geliştirilmesidir. Bir alt kültür, bir toplumun üyelerini kendi aralarında diğer kategorideki kişilerle olduğundan daha fazla etkileşim kurduklarında ortaya çıkar. Alt kültürler, iki olası durum gerçekleştiğinde gelişir. (1) Toplum üyelerini birbirleriyle bazı noktalarda pozitif yakınlıklarını olması, benzer ilgi ve problemleri paylaşması veya uzun süreli ve güçlü arkadaşlık ve dostluklara, ortak geçmiş ve ilgilerden oluşan bir ilişkiye sahip olması durumunda; (2) daha geniş grupta olan etkileşimden dışlandıklarında ve büyük gruptan ayrı tutulduklarında. Yaşlı insanlar alt kültürün her iki koşuluna da tabi olmaktadır. Yaşlılar, ortak ilgileri, ortak rol değişikliklerini, beklentileri paylaşır ve gençler tarafından soyutlanırlar (Akçay, 2015: 56).

Arnold Rose tarafından ortaya atılan alt kültür kuramı, yaşlı bireylerin kendi benzerleriyle daha çok iletişim halinde olmaları diğer bireylere karşı iletişimlerini sınırlandırdıklarını savunur. Yaşlı bireylerin kendi yaşlıları ve yaşlarına yakın

bireylerle sosyal etkileşime geçmeleri toplumsal yapı içerisinde sosyal gerçekliğe vurgu yapmaktadır. Kurama göre yaşlılar, kendi aralarında bir alt kültür oluşturmuşlardır. Alt kültür kuramı aktivite ve geri çekilme kuramları ile benzer özellikler gösterse de kuramın oluşumunda iki temel dinamik etkilidir. Bunlardan ilki bireylerin uzun süreli ortak geçmişe dayalı arkadaşlık ve dostluk deneyimlerinin olması, benzer ilgi ve tutumlara sahip olmaları, ikincisi toplumsal yaşamın dışında kalmalarıdır. Yaşlı bireyler, bu iki duruma bağlı olarak bir yaşlılık alt kültürü oluşturmuşlardır.

Uzun zamandır çalışmayan, fiziksel etkinlikleri sınırlanmış ve yeni başarılar ve girişimler için fırsatları azalmış emekli kişilerin deneyimleri şiddetle azalır. Bu durum, yaşlanmaya bağlı olarak saygınlığın, toplumsal statünün düşmesi ve azalması durumu ile kışkırtılır. Bu durumda insanlar yaşlandıkça birbirleriyle etkileşime geçme eğiliminde olurlar; bu nedenle de bir alt kültür gelişir. Yaşlanma ile ilgili tüm davranışların hepsi yaşlılık alt kültürü için ayırt edici olmayabilir. Yine yaşlılık alt kültürü içinde iyi fiziksel ve zihinsel sağlığa sahip olanlar yüksek statüye sahiptir (Akçay, 2015: 56). İçinde buldukları durumu ancak kendileri ile benzer durumları yaşayan insanların anlayabileceğini düşünen yaşlılar, hayatlarının geri kalanını bu tür kişiler ile iletişime geçerek devam etme amacını taşımaktadır.

Alt kültür kuramı, yaşlanmanın çatışmacı perspektifinden nasıl görüldüğünü göstermektedir. Bu perspektif, aynı kaynaklar, sosyal ödüller için yaşlıların gençlerle yarıştığını ve sosyal güçlerinin olmayışı yüzünden aynı sınırlılıklara katlanmakta olduklarını iddia eder. Kuram, yaşlıların benzer arka planlara, öz geçmişe, deneyimlere, tutumlara, değerlere, inançlara ve yaşam biçimlerine sahip olanlarla etkileşim girmek için alt kültürleri biçimlendirdiklerini belirtmektedir. Bu sadece seçim ve tercihler, yoluyla değil, ayrımlar sosyal farklılıklar ve yaşam dayalı dağılımlar yoluyla da olur. Bu kuram, yaşlı insanların diğer yaş guruplardaki insanlarla bağlarını kestiğini ve benzer yaşlardakiler ile arttırdığını varsayar (Akçay, 2015: 58). Kuramın oluşumunda toplum ile birey ikileminin yarattığı çift yönlü bir ilişki mevcuttur. Yaşlı birey, ilerleyen zamana bağlı olarak ortaya çıkan yeni değişimlere ayak uyduramamakta bu durum toplumun yaşlıyı kendi çemberinin dışına itmesine neden olmaktadır. Diğer yandan gençlerin ilişkilerini biçimlendiren

yeniçağın toplumuna ayak uyduramayacağını düşünen yaşlı, kendini hem gençlerden hem de bu yeniçağın özelliklerinden uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla toplum, yaşlı ile arasına bir mesafe kayarken aynı durum yaşlı için de geçerli olmaktadır.

Yaşlılıkla ilgili teoriler, özellikler toplumsal yaşlanmanın neden olduğu sosyoekonomik sorunların giderilmesine yönelik çözüm önerileri geliştirdikleri gibi, sağlıklı ve başarılı yaşlanmanın ve yaşlılığa uyum sağlamanın nasıl mümkün olacağını da açıklayarak bireysel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu bakımdan yaşlılıkla ilgili “yaşamdan geri çekilme”, “aktivite”, “ rol ve süreklilik” gibi psikososyal teorilerin ele alınması faydalı olabilir. Modernleşme ve alt kültür teorileri ise bugün geçerliliklerini olmayan zayıf teorilerdir (Tufan, 2002: 146-148). Ortak ilgi ve yönlere sahip yaşlı bireylerin etkileşimi sonucu oluşturulan kuram, günümüzde yapılan gerontolojik çalışmalar sonucu bir geçerliliğin olmadığı yönde eleştirilmiştir. Yaşlılık ve yaşlanma evrensel bir olgu olmasına rağmen her insan, bu olguyu farklı yaşamakta ve deneyimlemektedir. Dolayısıyla iki yaşıt birey arasında karşılaştırma yapmak doğru olmayacaktır. Çünkü yaşlılık, her yönü ile (biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel) farklı özellikler göstermektedir. Yaşlılık ve yaşlanma olgusu her sosyolojik olguda olduğu gibi heterojen bir yapıyı içinde barındırmaktadır.

3.1 YAŞLILIKIN TARİHSELLİĞİ: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YAŞLILIK

3.1.1Eski Toplumlarda Yaşlının Dünyası

Yaklaşık, 5500 yıl öncesinde yazının kullanılmaya başlamasıyla toplumların yaşam şekilleri ile ilgili bilgilerin kayıtlara geçirilmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde yaşlılarla ilgili bilgiler son derece azdır. Yaşlılarla ilgili bilgilerin bazen bir eserde birkaç cümle ve paragraftan ibaret olduğu gözlenmiştir. Yaşlıları doğrudan konu alan çalışmalar ancak 19. yüzyılda görülmektedir. Bunun nedenini belki de, güç yaşam koşullarında, bireylerin daha çabuk yıpranmasında ve topluma olan katkıların kısıtlı olmasında veya toplumda yaşlı oranının çok düşük olmasında aramak gerekmektedir (Kalınkara, 2016: 50).

Avcılık ve toplayıcılıkla geçinen ve sürekli göçebe olarak yaşamlarını sürdüren ilkel toplumlarda yaşlılık, günümüzdeki algıdan ayrı değerlendirilmektedir. Bu toplumlar hareketli toplumlar oldukları için bu tür toplumlarda durağanlığa ve çelimsizliğe, güçsüzlüğe yer yoktur. Geçimlerini sağlamak için sürekli yer değiştiren topluluklarda güçlü ve genç olanlar ön plandadır. İlkel topluluklar, geleceğe yönelik uzun planlamalar yapmadıkları için öncelikli amaçları beslenme, barınma ve tehlikelere karşı korunma idi. Bu koşullar altında yaşlıların bilgeliklerine ihtiyaç duyulmuyordu. Aynı zamanda da güç ve kuvvetten düşmüş olan yaşlı bireyler ekstra bakıma ihtiyaç duyuyorlar, birincil ihtiyaçlarını dahi karşılamakta güçlük çekiyorlar ve dolayısıyla içinde buldukları topluluklara yarar sağlamaktan çok onlara zarar veriyorlardı (Yıldız, 2013: 8).

Geçim kaynağı avcılık ve toplayıcılık olan ilkel toplumlarda olumsuz yaşam koşulları, günlük yaşamda yaşanan zorluklar ve sürekli hayatta kalabilme mücadelesi gibi durumlar yaşlılara yönelik tutumların olumsuz olmasına yol açmıştır. İlkel toplumlarda genç bireyler, yaşlı bireylere oranla toplumda aktör konumunda olup, yaşam alışkanlıkları gereği daha çok ihtiyaç duyulan grup olmuşlardır. Bu tür toplumlarda sağlık ve beslenme koşullarının yetersizliği, tıbbi alanının gelişmemiş olması ortalama ömür beklentisinin düşük olmasına neden olmuştur. Bu nedenle yaşlı bireyler topluluk içerisinde çok az bir kesimi oluşturmaktadır. “İlkel toplumlarda ömür beklentisi kısa olduğundan yaşlılar, toplum içinde küçük bir grup oluştururlar; bu nedenle özel bir inceleme alanı olarak görülmezler” (Kalınkara, 2016: 50).

İlkel toplumlarda yaşlıların içinde bulunduğu durum günümüz dünyasının yaşlı bireylerinden oldukça farklıdır. Günümüz yaşlıları toplumda hürmet edilen, saygı gösterilen, nasihatleri dinlenen konumdadır. Günümüz geleneksel toplumlarında yaşlılar, ailenin önde gelen ve hiyerarşik olarak en üst konumda olan kişidir, son söz ondadır. Yaşlı, aile için huzuru, düzeni sağlayan, ferahlığın ve bereketin sembolüdür. Geçmiş ilkel toplumlarda ise tersi bir durum söz konusu olup, geçinme güçlüğü yaşandığından dolayı zayıf ve güçsüz konumda olan yaşlı, toplumda işe yaramaz konumdadır. Hatta bu tür toplumlarda yaşlı, bağımlı nüfus olduğundan toplumun diğer üyeleri tarafından yük olarak görülmektedir. Yani ilkel

toplumlarda gençler daha değerlidir. Yaşlılar ise değersiz, işe yaramaz bireylerdir. Yaşlının bu durumu çoğu zaman topluluk tarafından ölüme terk edilmelerine neden olmuştur.

İlkel toplumlarda avcılıkla geçinen ya da sürekli göçebe olarak yaşayan topluluklarda yaşam, sürekli bir hareket halindedir. Bu aşamada topluluğun hareketliliğine ayak uyduramayan yaşlılar topluluğa yük olarak görülmekte bu nedenle kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmaktadır. Üretimin sınırlı, doğayla mücadelenin zorlaştığı ve besin kaynaklarının yetersiz olduğu zamanlarda yaşlılar daha genç insanların hayatta kalması için görmezden gelinmiş, yiyeceksiz bırakılarak ölüme terk edilmişlerdir.

İnsanın başlangıcından yerleşik düzene geçinceye kadar, din ve hatta büyü bunlarda az yer tutardı. Ekonomik koşulların daha öne çıktığı ve daha zenginleştiği dönemde, yani doğaya karşı savaşın daha kolay ve doğayla savaşta belirli ilerlemelerin görülmesinden sonra toplumlarda büyü ve din ön plana çıkmıştır o zaman yaşlıların rolü giderek artmış ve karmaşık hale gelmiş, yaşlı veya yaşlılar ellerinde büyük güçleri tutabilmişlerdir. Bazı toplayıcılık ve avcılıkla geçinen ilkel topluluklarda hiçbir etkinliği olmamasına rağmen yaşlılar, toplumda birincil planda rol oynarlar. Yaşlıların pratik deneyimleri grubun esenliği için geçerlidir. Çünkü avlananlar ve bitki toplayanların birçok şeyi bilme ihtiyacı vardır. Yenilebilir besinlerle, yenemeyenler, suyun bulunduğu yerler, zehirli yiyecekleri zehirsiz hale getirilmesi, bilgi, beceri ve deneyimle yapılır. Ayrıca yaşlılar, şarkıları, tören seremonilerini, mitleri ve toplum törelerini bildikleri için bunların toplumda büyük otoriteleri vardır. İlkel insanlarda bilgi, yetenek büyücülükten ayrılamaz. Yaşlıların çevredeki nesnelere niteliklerini ve onlardan en iyi yararlanmayı bilmeleri, büyücülükte bunları kullanması, yaşlının toplumdaki gücünü artırır. Çok yaşlı olunca en yüksek mertebeye (yencon) en yüksek aşamaya ulaşırlar. Yaşlılar bu dünya ile öbür dünya (ahiret) arasında en iyi arabulucu olduklarına inanılır. Yaşlılar dinsel yaşamı yönetir ve bu yaşam da bütün sosyal yaşamı kapsar (Kalınkara, 2016: 55-56). Tarihin ilk zamanlarında doğa karşısında savunmasız ve yaşam mücadelesi veren insanlar kendilerinden önce dünyaya gelmiş ve zorlu yaşam koşulları ile karşı karşıya kalan diğer üyelerin varlığına ihtiyaç duymuşlardır.

Yaşlılığa tarihsel açıdan bakıldığında pek çok ilkel toplumlarda yaşlılar genel itibariyle işe yaramaz ve yük olarak görülmüş yaşlılardan kurtulmak için çeşitli yollara başvurulmuştur. Artık üretemeyen yaşlı ya ölüme terk edilmiş ya da öldürülmüştür. Bunun tek nedeni yaşlının aktifliğini kaybedip tüketen konumda olmasıdır. Bunun aksine yaşlıların sevildiği, saygı ve ihtiyaç duyulduğu topluluklarda mevcuttur. Bazı topluluklarda ise yaşlının büyücü olma özelliği yaşlıdan korkmaya buna bağlı olarak saygı duyulmasına neden olmuştur.

16. ve 17. yüzyıllarda yaşlı insanlar, toplumun ve diğer üyeleri ile aynı haklara sahip değillerdi. Tiyatro sahnelerinde ve gerçek toplumda yaşlılar, faydası olmayan, işe yaramayan, dırdırcı varlıklar olarak görülürdü. Antikçağın sözde saygıdeğer yaşlı görüntüsü bir dönem yerini korusa da 16. ve 17. Yüzyıllara gelindiğinde bu duruşunu koruyamadı. Savaşlardan ve saygın hastalıklardan bunalmış bir halkın, yakında ölecek olan yaşlı insanla ilgilenmesine gerek yoktu. Yaşamın tadına varmak, her anı doyasıya yaşamak varken yaşlıyla kimsenin işi olmazdı. Yaşlı oturup ölümü beklemeliydi (Tufan, 2002: 20).

Yaşlılık algısı ve yaşlılara yüklenen anlam toplumun yaşadığı çağa ve dönemin özelliklerine göre değişmektedir. “Bu toplumlarda kronolojik yaşın hiçbir önemi yoktur. Bir insanın yaşlı olup olmadığı toplum içinde üstlendiği göreve göre tanımlanır. Artık eski gücünü yitirmiş ve ağır işlerin üstesinden gelemeyen insanlar, “yaşlı” olarak kabul edilirler. Kişinin statüsünü belirleyen şey yaşadığı topluma yeni bireyler kazandırabilme veya bu yeteneği kaybetmesidir” (Tufan, 2002: 29-31).

İnsanların yaşlılara karşı olan tutum ve davranışları, bulunduğu çağa, topluma, cinsiyete ve yaşa göre çeşitlilik göstermektedir. Tarihsel süreç içerisinde mevcut hayat şartlarından kaynaklı insanların tek amacı yaşam mücadelesi vermek ve hayatta kalmaktı. Dolayısıyla yaşlılık 19. Yüzyıla kadar inceleme alanı olarak görülmemiştir. 19. yüzyıldan itibaren yaşlılık çalışma alanına dâhil edilmiş, önem kazanmaya başlamıştır.

Yaşlılarla ilgili bilgilerin bazen bir eserde birkaç cümle ve paragraftan ibaret olduğu gözlenmiştir. Yaşlıları doğrudan konu alan çalışmaları ancak 19. yy’da görmekteyiz bunun nedenini belki de, güç yaşam koşullarında bireylerin daha çabuk yıpranmasında ve topluma olan katkıların kısıtlı olmasında veya toplumda yaşlı oranının çok düşük olmasında aramak gerektiği kanısındayız. Farklı, yöre ve

çevrelerdeki toplumlarda yaşlılara da farklı davranıldığını, aile ve toplumdaki yerinin farklı olduğunu görüyoruz. Bir toplumda yaşlı kutsanarak büyük saygı ve kudrete sahip olurken, başka bir toplumda nerdeyse yatırılıp boğazlanarak öldürüldüğüne şahit oluyoruz toplumun yaşlıya gösterdiği bu çeşitli davranış şekillerinin temelinde çevre, ekonomi, inanç, kültür, töre farklılıkları yatmaktadır (Akın, 2006: 58).

3.1.2 Dünyada Yaşlılık

Tüm dünyada yaşlılığın toplumsal olarak değerlendirilmesinin ortak yönü “düşkünlük dönemi” sayılmasıdır. Tarihi ve geleneksel toplumlarda yaşlının toplumda üstün görülmesi söz konusudur. En azından yaşlılık, bir sorun olarak görülmemiştir. Eski Yunan, Roma ve Çin’de yaşlılar güç sahibi olmuşlardır. Birçok toplumda yaşlıların tecrübesi övgü kaynağı olmuştur. Doğulu toplumlarda, özellikle (Çin ve Japon toplumlarında) yaşlıya geleneksel olarak saygı gösterilmiştir. Ailenin en yaşlı üyelerine aile ve toplum tarafından saygı gösterilir ve hürmet edilirdi. Bu nedenle yaşlılığa geçiş yaşlılarda depresyona ve toplumdan soyutlanmaya neden olmamıştır. İlerleyen dönemde tüm dünya konjonktüründe yaşanan dönüşüme paralel olarak yaşlıya bakış da değişmiştir (Şahin, 2015: 48).

Bilim dünyasında yaşlının durumu hakkında bilgi veren ilk yazılı metnin MÖ 2500 yılında Mısır’da filozof ve şair Ptah-hotep’a ait olduğu düşünülmektedir. Düşünür, yazısında yaşlının durumunu “bir yaşlının sonu nasıl zahmetlidir. O her gün zayıflar; görme gücü azalır, kulakları sağır olur, kudreti düşer, kalbi artık rahat değildir; ağzı var dili yoktur ve artık hiç konuşmamaktadır. Zekâ yetenekleri azalmaktadır ve dünün ne olduğunu bugün hatırlaması imkânsız hale gelir. Bütün kemikleri sızı içindedir. Önceleri zevkle yaptığı işler şimdi artık güçlkle yapılmaktadır ve zevk duygusunu da yitirmiştir. Yaşlılık, insanı üzüntüye sokan en kötü mutsuzluktur. Yaşlının burnu da tıkanır ve artık her şeyin kokusunu da alamaz” şeklinde özetlemektedir (Kalınkara, 2016: 48). Yaşlı ve yaşlılıkla ilgili bilgilerin ve tanımların tarihsel arka planına baktığımızda çok eskilere dayandığını görmekteyiz. Yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili yapılan çalışmalar, günümüze yakın bir tarihi gösterse de yaşlılık ve yaşlanma olgusunun tarihin her döneminde insanların ve düşünürlerin zihnini kurcaladığı görülmektedir. Özellikle günümüz toplumlarında yaşanan hızlı

toplumsal gelişmeler yaşlı sayısını artırmış yaşlılık olgusuna da olan ilgiyi arttırmıştır.

20. yüzyılda yaşanan en önemli olgulardan birisi dünya nüfus yapısında meydana gelen gelişmelerdir. Dünya nüfus yapısının değiştiğini gösteren göstergelerden ilki yaşlı insan sayısının artmasıdır. Artan yaşlı nüfus oranı tüm dünya toplumlarının demografik yapısını değiştirmiş buna bağlı olarak toplumların sosyal, ekonomik, kültürel gelişmişlik düzeyini de etkilemiştir. Bu bağlamda yaşanan sadece bireyler olmamakta aynı zamanda dünya toplumları da yaşlanmaktadır. Yapılan nüfus sayımları ve incelenen çalışmalara bakıldığında da yaşlı nüfus sayısındaki artış dikkat çekmektedir. 60 yaş ve üzeri kişi sayısı, 1950 yılında tüm dünyada 200 milyon iken, 2000 yılında bu rakam 400 milyona ulaşmıştır. Dünya nüfusunun 2050 yılında 8,9 milyar olacağı ve yaşlı nüfusun da 2 milyara ulaşacağı belirtilmiştir. 2050 yılında yaşlı nüfusun tüm dünya nüfusunun %22'sini oluşturması beklenmektedir. Her 7 insandan birinin 65 yaşın üzerinde olduğu gelişmiş ülkelerde, yaşlıların bu oranının 2030 yılında her 4 insandan biri olarak değişmesi öngörülmektedir (WHO, 2002).

Dünya nüfus yapısının değiştiğini gösteren göstergelerden ikincisi insan yaşam standardının yükselmesine bağlı olarak insan ömrünün giderek uzamasıdır. Uzayan ömür bireylerin daha fazla yaşamasını sağlamış bu durum yaşlı insan sayısını arttırmıştır. Dünya insanının ortalama ömrünün uzamasını sağlayan pek çok neden ve gelişmeler sıralanabilir. Teknoloji gelişmelere bağlı olarak bilim ve sağlık alanlarında hızlı gelişmelerin olması, düşük doğum ve düşük ölümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Toplumsal yapının ve aile hayatının değişmesi ile birlikte kadınların toplum ve aile içerisindeki rolleri yavaş yavaş değişmeye başlamış, kadınlar artık çalışma hayatında da görülmeye başlanmıştır. Çalışma hayatına giren kadın, daha az çocuk doğurmuş böylelikle toplumlarda düşük doğum oranları ortaya çıkmıştır.

İçinde yaşadığımız yüzyılda ise dünya hızlı bir değişim süreci geçiriyor. Yaşam beklentisindeki dramatik artış sürmektedir. Bu yükselişte enfeksiyon hastalıklarının kontrolü, halk sağlığındaki iyileşmeler, yeni ilaçlar ve rehabilitasyon teknikleri önemli rol oynamaktadır. Teknoloji ve sağlıkla ilgili gelişmelerin yaşam kalitesini artırması, kadının çalışma yaşamına katılması, hızlı kentleşme ve eğitim

düzeyi gibi faktörler nedeni ile tüm dünyada doğum sayısında beklenen ölüm hızında azalma olmuş, yaşam beklentisi artmıştır. 1950'lerde dünya nüfusunun yaşam beklentisi 46 yaş iken 2000'de 65.4'e yükselmiş, 2020'de ise 70.5'e yükselmesi beklenmektedir. Bu değişim gelişmiş ülkelerde 1950-2000'de 65.8'den 75.9'a az gelişmiş ülkelerde ise 41.1'den 63.9'a yükselmiştir. 2020'de ise gelişmiş ülkelerde 77.7'ye, az gelişmiş ülkelerde 69.5'e çıkması beklenmektedir. Buda dünya nüfusunun yaşam beklentisinin giderek yükseldiğini bu durumun ekonomik ve toplumsal pek çok sorunu beraberinde getireceğini ortaya koymaktadır (Kalınkara, 2016: 73). Tıbbın ve teknolojinin gelişmesiyle pek çok hastalık önlenmiş veya etkili tedavileri bulunmuştur. Bunun sonucu olarak, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortalama insan ömür uzunluğunda önemli artış tespit edilmiştir. 20. Yüzyılın başına kadar dünyada ortalama ömür uzunluğu 45 yaşı geçmemiş olmasına karşın, gelişmiş ülkelerde bugün ortalama ömür uzunluğu 75-80'lere ulaşmıştır (Akın, 2006: 2).

Gelişmiş ülkelerin, neredeyse tamamı önümüzdeki on yıllar içinde nüfuslarının yaşlanmasına tanıklık edecek gibi görünmektedir. Sosyoekonomik yönden gelişmiş ülkelerdeki her 7 insandan biri 65 yaşın üzerinde iken, 2030 yılına gelindiğinde bu oran her 4 kişiden biri olacaktır. Bu durum, yaşlı nüfus için "yaşlıların yaşlanması" olarak adlandırılan bir süreci başlatacaktır (WHO, 2002).

Çoğunlukla gelişmiş ülkelerin sorunu olarak kabul edilen demografik yaşlanma olgusu, gelişmiş ülkeler kadar, gelişmekte olan ülkeler açısından da önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Ortalama ömür uzunluğu, yirminci yüzyılın başından itibaren daha hızlı artarak bugün İsveç, İsviçre, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde 80 yıla ulaşmıştır. Günümüzde Afrika ülkesi olan Etiyopya'da 45 yaş, hayatın son günlerini hatırlatırken, İsveç'te daha yaşanacak 30-35 yılın varlığını akla getirir. Bu nedenle yaşlılık, göreceli bir kavramdır (Akın, 2006: 5)

Dünya nüfusu giderek yaşlanmaktadır. ABD Sayım Bürosu'nun 2009 tarihinde yayınladığı rapora göre, dünyada yaşlı nüfus bugüne kadar görülmemiş bir hızla büyümektedir ve yakın gelecekte genç nüfusu geçecektir. Tüm dünyada 65 yaş ve üstü popülasyon 2008 yılı ortalarında 506 milyon olarak hesaplanmıştır. Bu sayı 2040 yılında iki katına çıkarak 1.3 milyar olacak ve tüm dünya nüfusunun %14'ünü

temsil edecektir. Rapora göre 2008 ila 2040 arasında pek çok ülkede 80 yaş ve üstü nüfus %233 artış göstererek, toplam popülasyonun en hızlı büyüyen bölümü olacaktır. Dünya nüfusunun 2014 yılında %8.3'ünü yaşlı nüfus oluşturdu. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ülkeler, sırasıyla %29.5 ile Monoko, %25,8 ile Japonya ve %21.1 ile Almanya oldu. Türkiye bu sıralamada 228 ülke arasında 94. Sırda yer almıştır (Saygılı, 2017: 13).

Artan yaşlılık, dünya toplumlarının yaşlanması şeklinde okunacak bir miktara ulaşmaktadır. Gelişmiş düzeyi ve coğrafik bölge farkı göz etmeksizin toplumların tümü, yakın tarihten beridir yaşlanmaktadır. Bununla birlikte, yaşlı nüfus halen gelişmiş ve refah düzeyi yüksek olan toplumlarda daha hızlı oranlarda artmaktadır. Bu bağlamda yaşlılıkla ilgili olarak dünyadaki genel görünüm hızla değişmekte; yaşlılık, gelişmiş batılı toplumlar için öncelikli bir sorun iken giderek artan oranı ile batı dışı ve gelişmekte olan ülkeler için de öncelikli bir sorun haline gelmeye başlamıştır (Şentürk, 2018: 83).

Birleşmiş Milletler UN 2017'in Dünya Nüfusu Yaşlanıyor raporunda dünyanın yaşlılıkla ilgili başka verileri de bulunmaktadır. Rapora göre 2017 yılında dünya nüfusu içerisinde 60 yaş ve üzerinde 962 milyon insan yaşamaktadır ki bu sayı 1980 yılında 382 milyona ulaşmıştır. Rapora göre, dünyada yaşayan yaşlı insanların üçte ikisi gelişmekte olan bölgelerde yaşamakta ve gelişmekte olan bölgelerdeki yaşlı sayısı gelişmiş bölgelerinkinden daha hızlı artmaktadır (Şentürk, 2018: 85).

Yaşlı nüfusun artış hızı ülkenin sosyoekonomik gelişmesine bağlı olarak ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Örneğin Afrika ülkelerinde AIDS, silahlı çatışmalar, yeterli beslenmeme ve salgın hastalıklar nedeniyle ortalama yaş hala çok düşüktür. Ancak dünya ölçeğinde ölüm oranları kademeli olarak büyük düşüşler göstermektedir. Ölüm oranlarındaki düşüş sonucu Dünya'da yaşam süresi artmaya devam etmektedir. Şu anda en uzun yaşam beklentisi Japonya, Hong-Kong, İsveç ve İtalya gibi ülkelerdedir ve sırasıyla ortalama yaşam beklentisi 82.0, 81.7, 80.6 ve 79.9 yıldır. Bir diğer paralel süreç doğurganlık oranlarındaki düşüştür. Geleneksel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin doğum hızlarında önemli eşitsizlikler vardır, önümüzdeki 20-30 yılda bu eşitsizliğin ortadan kalkacağı tahmin edilmektedir. Düşük doğum oranları ve düşük bebek ölümleri dünya yaşlı nüfusunun

oranını arttıracığa benzemektedir. Aynı süreçte özellikle çok gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfus sayısı, çocuk ve genç adölesanların üzerinde olacak, bu da nüfus piramidini tersine çevirecektir (Kalınkara, 2016: 75-76).

Toplumsal ve kültürel ilişki anlayışımızla oluşturduğumuz yaşlılık, toplumdan topluma farklı özelliklere sahiptir. Söz konusu farklılıkların oluşumunda toplumların kendi iç dinamiklerinin, tarihsel gelişiminin, yaşam ve geçim biçimlerinin payı vardır. Nitekim Batılı toplumlarda yaşam evreleri parçalı biçimde algılanmaktadır. Yaşamı çocukluk, gençlik, erişkinlik ve ihtiyarlık şeklinde evreleyen bu anlayışta ihtiyarlık dönemi acizlik, yalnızlık ve düşkünlükle yakın anlam taşımaktadır. Batılı olmayan toplumların çoğunda ise hayat, doğumdan ölüme kadar bir bütün olarak değerlendirilir. Bu nedenle yaşlılar toplumdan ayrı bir grupta görülmezler ve bakıma muhtaç olarak algılanmazlar (Beğler ve Yavuzer, 2012: 2).

3.1.3 Türkiye’de Yaşlılık

Türkiye, endüstrileşmiş ülkelere göre yaşlılık olgusu ile çok sonraları karşılaşmıştır. Özellikle Kore ve Japonya kadar hızlı yaşlanmasa da nüfus yaşlanmaktadır. Yaşlanan nüfusun sorunlarının aile içinde çözülebilmeye olanağı bulunmamaktadır (Kalınkara, 2016: 6).

Türkiye’de yaşlılık, henüz bir sorun olarak algılanmamakla birlikte nüfusun zannedildiğinden çok daha büyük bir hızla yaşlandığı bilinmektedir. Bunun önemli nedenlerinden birisi genç nüfusun artış hızının azalması; diğer bir deyişle çocuk doğum oranlarının düşmesi iken; bir diğer önemli nedeni yaşam süresinin uzamasıdır. OECD’nin yayınladığı güncel rapora göre (OECD, 2011) 198 ve 2008 yılları arasında, Türkiye’de yaşama süresi ortalama 14 yıl artmıştır. Bahsi geçen yıllar arasında OECD’deki ortalama yaşama süresi artışının 6 yıl olduğu dikkate alındığında, Türkiye’deki yaşlanma sürecinin hızı çarpıcıdır (Arun, 2008).

Türkiye’de yaşlı olarak kabul edilen 65 yaş ve üstü nüfus, diğer yaş grubundaki nüfuslara göre daha yüksek hızda artış göstermektedir. Küresel yaşlanma süreci olarak nitelendirilen “demografik dönüşüm” sürecinde olan Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre genç bir nüfus yapısına sahip gibi

görünse de, mutlak yaşlı sayısı, her geçen yıl, bir öncekine göre yükselme eğilimindedir (Şentürk, 2018: 235).

Türkiye ise Endonezya'dan sonra dünyanın en hızlı yaşlanan ikincisi ülkesi olup şu an 6 milyon yaşlı nüfusa sahiptir. Bu sayının 2020 yılında 12 milyona, 2050'de 19.5 milyona ulaşması beklenmektedir. Bu haliyle bile Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye aday ülkeler arasında en genç ülke olma özelliğini hala sürdürmektedir (Saygılı, 2017: 14).

Ülkemizde yaşlanma sürecinin hızlı olduğu gelişmekte olan ülkeler arasındadır. 1955 nüfus sayımında yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı %3,4 tespit edilirken 2010'daki nüfus sayımında bu oran %7,1'e yükselmiştir. Mevcut demografik eğilimlerin devam edeceği varsayımından hareketle yapılan hesaplamalar, 21. Yüzyılın tüm dünyadaki beklentilere paralel olarak Türkiye'de yaşlı yüzyılı olacağına işaret etmektedir. Değişen, yaş yapısı ile birlikte, özellikle yüzyılın ikinci yarısında, yaşlı nüfusun, sosyal, demografik ve ekonomik açıdan Türkiye'de önem kazanması beklenmektedir (Yavuzer ve Beğler, 2012: 2). Gelişmiş ülkelerde yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilen 65 yaş ve üzeri insan sayısı günümüzde artması ile Nüfus yapısında meydana gelen bu gelişme, gelişmiş ülkeler kadar yüksek bir artış göze çarpmasa da ülkemizde de yaşlı nüfus oranı artmaktadır. Yani yaşlılık, hem gelişmiş dünya ülkelerinde hem de gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerde giderek önem kazanan bir olgu haline gelmiştir. "Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de insanın ortalama ömür süresinin artması, yaşlıların ailesiyle birlikte geçirilen yılların sayısını arttırmaktadır. İnsan ömrünün giderek artması yaşlı nüfusun toplam nüfusa göre oranının artması anlamına geldiğinden yaşlılarla ilgili sorunların gündeme gelmesinde önemli bir etmen olarak görülmektedir" (Akın, 2006: 74).

Bir ülkenin yaşlı nüfusunun %10 ve üzerinde olması o ülkenin yaşlı bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. Nüfusun yaşlandığının bir diğer göstergesi ise ortanca yaşın yükselmesidir. Türkiye'de 2011 yılında 29,7 olan ortanca yaş 2012 yılında 30,1'e yükselmiştir. Demografik dönüşüm süreci yaşayan Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfusu az bir ülke olarak görülse de ülkedeki mutlak yaşlı sayısı oldukça fazladır. Ayrıca ülke nüfusunun yaş yapısı arasındaki dengede değişmektedir. Hızla

düşen ölüm ve doğum oranları yanında artan yaşam süresi ile birlikte toplam nüfus içinde yaşlıların oranı hızla artmaktadır. Yani ülke nüfusu hızla artmaktadır. Türkiye en geç 2023 yılında yaşlı bir toplum haline gelecektir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012a).

3.1.4 Kırsal Toplumda Yaşlılık

Hızlı endüstrileşme, modernizasyon ve göç ailenin küçülmesine ve yaşlı ile birlikte yaşayan yetişkin çocukların sayısında azalmaya neden olmuş, bunun sonucu olarak aile içinde ve toplumda yaşlının rolü gittikçe azalmıştır. Özellikle kırsal kesimdeki yaşlılar için coğrafik izolasyon, sağlık bakımı ile ilgili kaynakların mevcut olmaması veya yararlanılamaması, sosyal destek ve kişisel bakım eksikliği, sağlığın korunması ve refahın sürdürülmesinde kritik sorunlar olarak ortaya çıkmakta bu durum bireyin yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir (Kalınkara, 2016: 243)

Kırsal alanda ailesiyle birlikte yaşam sürdüren yaşlılar, hala birçok yönden kentlerde yaşayanlara göre daha çok avantajlıdırlar ve aileleri tarafından daha çok desteklenmektedirler. Çevrelerinden daha çok saygı gördükleri gibi, uzun yıllar aile içindeki üst konumlarını sürdürme şansına da sahiptirler. Geleneksel yapı içinde geniş aile, yaşlının ruhsal ve fizyolojik gereksinimlerini daha istikrarlı karşılamaya elverişli olmaktadır (Güven, 2000: 94).

Küçük yerleşim yerlerinde geçerli olan samimi ve yakın ilişki ağı, kişiler arasında paylaşımı koruyup artırarak, onların daha tatmin edici bir hayat sürdürmelerine katkı yapmaktadır. Kırsal köy yaşamındaki “biz” duygusu, kişilerin dayanışmacı bir yapı içinde daha güvenli bir yaşlılık sürdürmelerini sağlamaktadır. Aynı sey, kent yaşantısı için geçerli değildir (Şentürk, 2018: 43).

Ülkemizde kırsal kesimde yaşayan yaşlılardan ailesi ile birlikte yaşayanlar, birçok yönden daha avantajlı durumdadır. Kırsal kesimdeki yaşlı, ailesi ve çevredekiler tarafından saygı ve hürmet görmekte, ailede bir karar verme durumunda kalındığında son kararı yaşlı vermekte, yaşlıya ailesi tarafından bakılmakta, desteklenmekte, toplumla ilişkilerde aileyi temsil etmektedir (Akın, 2018: 71).

3.1.5 Kent Toplumunda Yaşlılık

Dünya nüfusunun çok büyük bir bölümü, kentlerde doğup, yaşamlarını kentlerde sürdürmektedir. Toplumsal yapı değişimlerinin bir sonucu olan bu süreçler, aynı zamanda toplumsal yapı unsurlarında bir takım değişimlerin hayata geçirilmesine neden olmaktadır. Nüfus artışı, yaşam sürelerinin uzaması ve doğurganlığın düşmesine bağlı olarak şekillenen toplam nüfus içindeki yaşlı sayısının artması, bu değişimin demografik boyutuna karşılık gelmektedir (Şentürk, 1: 2018).

Günümüzde teknoloji alanında görülen olağan üstü ilerlemeler, sosyoekonomik alanda yaşanan gelişmeler, insanların kırlardan kentlere doğru göçünü sağlamıştır. Toplumsal alanda yaşanan bu hareketlilik, toplumsal yapının tüm unsurlarını etkilemiş, bireylerin toplumsal ve ahlaki değerlerinin değişimine neden olmuştur. Birey, artık kırsal yaşamın değerlerinden uzaklaşıp, kent yaşamının değer ve normlarını benimsemeye başlamıştır.

Modernleşme ve sanayileşme süreçleri kentleşmeyle birlikte yaşanmaktadır. Başka bir ifadeyle modern hayat, kent yerleşim yerlerinde sürdürülmektedir. Kentleşme, bir taraftan kırdan kente göçün tamamlayıcı unsuru olurken diğer taraftan sosyal ve coğrafik hareketliliğe neden olmaktadır. Bu süreçle aile yapısı değişmekte geniş aileden çekirdek aileye doğru bir yönelim ve gençlerle yaşlıların ayrı yerlerde yaşama durumları ortaya çıkmaktadır. Modernleşme ve sanayileşme süreçlerine kadar toplumun çok önemli bir bölümü kırdan yaşayıp kırsal alandaki geçerli değerleri benimserken, bu tarihten sonra başta gençler olmak üzere nüfusun belli bir bölümü kırdan yaşayıp, eğitim ve iş fırsatlarından daha fazla yararlanabilmek için kentlere doğru yönelmektedirler. Kırdan kentlere doğru artan göçler ve sonrasında benimsenen kent değerleri, yaş aralıklarındaki kuşak farklılıklarının artmasına, yaşlılarla olan diyalogun kesilmesine ve daha önceki toplumsal aşamalarda var olan yaşlının değer etki ve öneminin azalmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2018: 75-76). Kent yaşamı, bireyin zihnindeki geleneksel algıyı değiştirip, modern bir algı yaratmaktadır. Kentli birey, aynı zamanda modern birey olmakta, bireyin yaşam stilini ve algısını farklılaştırmaktadır. “Kent yaşamında daha fazla olmak üzere, kent ve kırsal yaşamda aile bireyleri arasında kuşaklararası çekişmeler başlamakta, ailenin

yaşlı bireylerine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi güçleşmekte, sosyal güvenlik sistemimizin yeterli olmamasından yaşlı bakımı, aileye altından kalkılması zor ekonomik yükler getirmektedir” (Akın, 2006: 71). Kentleşmenin doğurduğu önemli sonuçlardan biri de kuşaklararası çatışmaya ve farklılaşmaya da neden olmaktadır. Kent yaşamı, genç bireyi kendi değerleri içinde eritebilmekte, ebeveynlerinden farklı olarak sosyokültürel formel eğitime tabi tutmaktadır. Bu durum yaşlı ve genç birey arasındaki iletişimi zayıflatmakta, fiziksel ve zihinsel mesafe oluşturmaktadır. Modernleşme olgusunu yaratan kentleşme, toplumsal yapıyı oluşturan aile kurumunu da değişime ve dönüşüme uğratmaktadır. Kent yaşamı içinde aile, geleneksel yapısını koruyamayıp, modern bir yapıya evrilmekte geniş aile modelinden çekirdek aile modeline doğru bir geçiş yaşamaktadır. Dolayısıyla kırdan kente göç durumu sadece coğrafi bir hareketlilik olmamakta, aynı zamanda sosyal bir hareketlilik de yaratmaktadır.

Kent yaşamının belirgin özelliklerinden olan sanayileşme, üretken ve yüksek iş gücü potansiyelini elinde bulunduran genç bireyi istihdam etmektedir. Yaşlılık evresindeki birey, fiziksel ve zihinsel yeti kaybına bağlı olarak çalışma ve iş alanından uzaklaşmakta, kent yaşamının dışında kalmaktadır. Kentleşmenin ortaya çıkardığı; modernleşme ve kentleşme süreçleri beraberinde bireyselleşme, rasyonelleşme, rekabet, uzmanlaşma resmi ve ikincil ilişkiler vb. kavramları da ortaya çıkarmıştır. Süreçlerin meydana getirdiği değerlerin bir yansıması olarak günümüz modern kentli bireyi, yaşamında belirgin ve büyük değişiklikler yaşamaktadır

Kentteki resmi ve ikincil ilişkilerin yoğunluğu, bireysellik ve rasyonellik gibi değerlerin ilişkilere egemen olması, kişilerin sorunlarıyla mücadelede yalnız kalmaları sonucunu doğurmaktadır. Kentte çekirdek aile özelliklerinin daha sık gözlemlenmesi ve kadının çalışma hayatına katılımı, yaşlının ya evde yalnız kalması ya da kurumlardan yardım almasına neden olmaktadır (Şentürk, 2018: 43). Birincil ilişkilerin yoğun olduğu, biz duygusu ile hareket eden küçük kırsal yerleşim yerlerinde daha samimi, yüz yüze, ilişkiler yaşanmaktadır. Kent yerleşmelerinde ise bu durumun aksine daha resmi, ikincil, bireysel hâkimiyet ilişkileri ile karşılaşmaktayız. Kent yaşamında bu tür değerlerin egemenliği, özellikle yaşlı

bireylerin yaşayacakları sorunlarla yalnız ve tek başına mücadele etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. “Modernleşmenin somutlaştığı mekânlar olarak kentleşme, kadınlara eğitim ve çalışma hayatına katılma olanağı yanında yeni bir yaşam tarzı sunmaktadır. Eğitim çalışma hayatına katılım ve yeni yaşama alışkanlıklarıyla tanışan kadının, üzerindeki aile, akraba, gelenek, görenek ve adetlerin baskısını azaltmakta ve kadın geleneksel rol ve beklentilerinden uzaklaşmaktadır” (Şentürk, 2018: 87). Kırsal alanlarda gelinleri, kızlar veya torunları tarafından her ihtiyacı karşılanan yaşlı birey, Kentlerde çekirdek aile yapısının görülmesi, kadının çalışma hayatına girerek evdeki rol ve sorumluluklarının değişmesi sonucu sosyal ve sağlık hizmetlerinin yaygın olduğu kurum ve bakım evlerinde ihtiyaçlarını karşılamakta ve bakılmaktadır. Başka bir deyişle kırsal alanda yaşlı bireye sosyal destek aile ve üyeleri tarafından karşılanırken kentlerde ailenin yerini ve sorumluluğunu kurumlar almaktadır. Kentteki her yaşlı artık yaşlanma ile ortaya çıkan fiziksel ve ruhsal sorunların çözümünü bu kurumlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda yaşlı bireyin yaşadığı yerleşim yeri yaşlılık ve yaşlanma sürecini etkilemektedir.

Sonuç olarak toplumsal yapıyı değiştiren bir unsur olan kentleşme, giderek artan bir şekilde bireyleri kentlerde yaşamaya yönlendirmiştir. Sosyal yapıyı değiştiren ve sosyal hareketliliğe neden olan kentleşme, bireylerin geleneksel dayanışma ve yardımlaşma duygularını zayıflatmış, bireyselleşme ve rasyonelleşme adımı verdiğimiz bir sosyal, ekonomik, kültürel değişim yaratmıştır. Teknolojik ilerlemeler, sağlık alanındaki gelişmeler ve rahat kent yaşantısı geçmişten daha farklı özellikleri bulunan bir yaşlı profili meydana getirmiştir. Kırsal alanda bilinen yaşlılara oranla farklı olarak saygınlığını ve statüsünü kaybetmiş, aile içerisinde artık sözü geçerli olmayan bir birey olmuştur.

3.1 TOPLUMSAL YAPI UNSURU: KÜLTÜR

3.1.1 Kültür Tanımı

Kültür ise sosyolojinin ortaya çıkışından beri toplumsal gelişim ve dönüşüm hakkında düşünen hemen hemen bütün sosyologların işgal ettiği bir mesele olmuş, bu konudaki farklı fikirlerde ilk olarak klasik sosyologlar arasında ortaya çıkmıştır. Kültürün toplumsal dünyadaki yeri hakkında ortaya konan çeşitli teorik arayışlar kültür sosyolojisinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Alver-Doğan, 2013:

7). Bu çalışma da toplumsal yapının önemli bir bileşeni olarak değerlendirilen kültür, genel olarak sosyoloji ve özeldense kültür sosyolojisi içerisinde tartışılacak ve kültürel temellerin neler olduğu sosyolojik perspektiften incelenmeye çalışılacaktır. Çünkü toplumsal yapının oluşumunda önemli bir payı elinde tutan kültür ve kültürün meydana getirdiği unsurlar, sosyal yaşamda önemli fonksiyonları yerine getirmektedir.

Toplumsal yapıda aktif rol oynayan tüm unsurlar ve bu unsurların karşılıklı etkileşiminden doğan olguları inceleyen birçok toplum bilimsel kuramlar mevcuttur. Bu kuramlar arasında işlevselciliğin ve pozitivistimin savunucularından olan Durkheim, bir kültüre işaret eden ortak değerler, düşünceler, ahlaki bilinç ve değerler dünyasından söz ederken kolektif bilinç kavramını kullanır. Durkheim, buradaki kolektif bilinç kavramından kültürün, toplumsal bir iş bölümü ve uzmanlaşma ve aynı zamanda toplumsal bütünlüğü sağladığından söz etmektedir.

Durkheim, kültür ile toplum arasında mantıksal işlevsel ve tarihsel açıdan bir ilişkinin olduğunu iddia eder (Paacock, 1981: 97; akt, Köksal, 2013: 72). Durkheim'in önermesinden hareketle toplum ve kültür karşılıklı bir şekilde birbirleri ile etkileşim halinde ve her ikisinin de mantıksal, tarihsel ve işlevsel açıdan aralarında ortak bir anlam dünyasının olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle toplumsal olan her şey kültürel olana dâhil, kültürel olan her şey ise toplumsallığa bağımlıdır. Aynı zamanda Durkheim, kültürel olanın; gelenek, görenek, inanç ve ahlaki değerlerin toplumun oluşumunda dinamik bir olgu olduğunu ve kolektifliğin oluşumunda önemli bir fonksiyonu yerine getirdiğinden söz etmektedir. Yapısalcı toplumsal sistem yaklaşımının önemli temsilcilerinden olan Parsons'a göre, kısmen rol ve beklentilerini belirleyerek, bireylerin birbirleri ile iletişime geçme ve kendi eylemlerini eş güdümlene olanağı sunan sistem 'kültürel sistemdir.' Parsons'cı yaklaşımda kültür, toplumsal düzen, sosyal bütünleşme ve yapının sürdürülmesinde önemli ve gerekli bir işleve sahiptir.

Klasik sosyologlardan Max Weber ise kültürü, "insanın duruş noktasından, dünya olaylarının sınırsızlığı içinde düşünülen sonlu kesiti duyu ve anlama bağlamaktır" şeklinde açıklamaktadır. (Honegger, 1998, akt, Köksal, 2013: 18). Bu noktada düşündüğümüzde kültür, sadece somut olaylarla açıklanan bir kavram değil,

soyut olanı da içine alan bireyin anlam ve değerler dünyasına karşılık geldiği her şeydir. Weber'in bu önermesini destekleyecek şekilde Alver, (2013: 38) "Tarih ve tarihsel dünya değerlerin kaynağı, kültür ve kültürel dünya ise değerlerin barınağıdır. Kültür sosyolojisi somut nesnel olguyu değil insanın değer yüklü eylemlerinden oluşan olguları da incelemektedir," demiştir. Bu bağlamda Doğan (2013: 89) Weber (1949) kültürel olguların maddi şartlara indirgenemeyeceğini, insan değerlerinin toplumsal olguları mümkün kılan birer şart olduğunu söylemiştir. Bu bakımdan kültür bireye anlam ve değerler dünyası sunmaktadır. Weber'in kültür sosyolojisine önemli katkılar yaptığı ve kültürü merkezi bir kavram olarak kullandığı iddiası son yıllarda daha çok gündeme gelmektedir (Zeunner, 2003: 45; akt, Doğan, 2013: 88). Bu bağlamda yaşlılık gibi kültürün de sosyal bir olgu olduğu ve her toplumda farklı ele alınışları yapılan tanımları da farklılaştırmaktadır.

Kültür kavramına ilk kez "insanın yaşama tarzı" anlamının yüklenmesi, 1750 'li yıllara rastlar. O dönemin en çok referans alınan tanımı ise Taylor'a aittir. Nitekim Taylor'a göre kültür, "bilgiyi imanı, sanat ve ahlakı, örf ve adetleri, ferdin bağlı olduğu bir cemiyetin üyesi olması sebebiyle kazandığı alışkanlıklar ve bütün maharetleri içine alan karmaşık bir bütündür" (Erdoğan, 1983: akt, Nişancı, 2012: 128). Tylor'ın bu tanımı kültürün bütün unsurlarını ele almamakta ve bütüncü kavramların ilk örneği olmaktadır. Tylor, tanımını toplum, insan, kapsam ve öğrenme olarak dört değişken unsuru fonksiyonel bir ilişki ile açıklayarak yapmıştır. Tylor'un tanımında, kültürün kazanılması için insanın bir toplumun üyesi olması şartı öngörülmüştür. Fakat insanın kültüre neden ihtiyaç duyduğu, hakkında veya kültürün insan için gereğinin ne olduğu hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Bu noktada Malinowski, Tylor'un eksiğini kapatarak insanın içerisinde yaşadığı tabiat ile bir savaş halinde olduğunu savunarak şu tanımı yapar; insan kültür adını verilen olgu yardımı ile tabiata karşı fakat kendisi için yapma bir çevre yaratmaktadır (Mümtaz, 1969: 45; akt, Kocaoğlu, 2007: 3). Kültür, bireyin hayatında maddi manevi tüm unsurları içeren, bağlı olduğu toplumun tarihinden miras aldığı, yaşam pratiklerinin ve alışkanlıkların toplamıdır. Kültür, bir toplumun ve o toplumun içinde yaşayan bireyin yaşam biçimidir.

Ülkemizde ise; kültürü sistemli bir şekilde ilk tanımlayan kişi Ziya Gökalp'tir. Gökalp, kültürü bir topluma özgü sanat, din, gelenek ve adetler olarak tanımlayarak, kültürün milli olduğunu ileri sürmüştür (Kocaoğlu, 2007: 3). Kültür kavramı, Gökalp sosyolojisinin temel unsurudur. Literatürümüz de kültür kavramına ilk kez tanımlama yapan Ziya Gökalp olmuştur. Kültürü, “bir milletin, yaygın terbiye yoluyla toplumdan kişilere geçen ruh hallerinin toplamı” olarak tanımlar. Mesela, her milletin konuştuğu samimi bir dili vardır ki, toplumdan kişilere yaygın terbiye yoluyla geçer. Yine her milletin türkülerin de, koşmaların da kullandığı samimi bir vezni vardır ki, bu da konuşulan dil gibi yaygın terbiye yoluyla geçmiş olur. Yine her milletin canlı ve coşkunun bir surette yaşadığı dini bir hayatı vardır ki, bu da yaygın terbiye yoluyla geçer. Milletin ahlaki, estetik duyguları da aynı suretle kişiler de vücuda gelir. Kişi milletin hukuki ve ekonomik gelirlerini, sanatını, felsefi ve ilmi eğilimde bu suretle kazanır. İşte bütün bu sosyal müesseselerin toplamına kültür adı verilir” (Önder, 1974). Gökalp tanımında milleti oluşturan ve geleceğe taşıyan temel unsurun kültür olduğunu söylemektedir. Bir millete ve ulusa özgü olan o ülkenin, dili, dini, gelenek, görenek, adetler, inançları, toplumsal yapıyı meydana getiren unsurların tümüne kültür, denir. Tüm bu unsurların dayanağı birey ve oluşturduğu toplumdur. Bu bağlamda kültür, ulusal bir özelliği vurgulamaktadır. Dolayısıyla, her ulusun kültürü farklılık göstermektedir.

Kültür olgusu, tüm sosyal bilimlerde ve sosyoloji kuramlarında ele alınan bir olgu olmasının yanı sıra her toplumun kendine özgü bir kültür tanımı, her bireyin de kendi zihin dünyasında anlamlandırdığı bir kültür kavramı mevcuttur. Farklı bireyler için hep aynı anlama gelen ve benzer şekilde algılanan bir kültür kavramı yoktur. Tüm kültür bilimlerinin, daha dar anlamda söylemek gerekirse sosyolojinin olgularının ya da malzemesinin altında son tahlilde insan gerçeği yatmaktadır. İnsan sosyal olanı oluşturup orada kültüre vücut verir, orasını kendi evi yapar. Kültür sosyolojinin olgularının en kesin temeli bu varlığın zihninde barındırır (Köksal, 2013: 22).

Toplumların da kültürlerin de temel bileşeni bireydir. Birey ya da bireylerin bir aradayken oluşturdukları sosyal ilişkiler, normlar, değerler ve inançlar doğrultusunda toplum ve kültür dediğimiz iki kavram karşımıza çıkmaktadır. Başka

bir deyişle toplum ve kültür kavramlarının varlığı, bireylerin birlikteliği sonucu oluşmuştur. Bireyler, toplum ve kültür dediğimiz iki yapının yaratıcısı konumundayken daha sonra bu iki yapı tarafından etkilenebilmekte ve bu yapılar içerisinde şekillenebilmektedir. Kültür, toplumda yaşayan bireyler tarafından üretilir, yaşanılır ve ortak bir payda da paylaşılır. Paylaşılan bu tutum ve değerler, toplumun kültürünü oluşturur. Bu bağlamda denilebilir ki kültür, “insan tarafından üretilen, öğrenilip aktarılabilen, değişen ve değiştirilebilen, ideali işaretleyen anlam haritalarıdır” (Aydın, 2013: 54). Sosyolojinin ilgilendiği alan toplum, nesne alanı ise insan ürünü olan tüm sosyal gerçekliklerdir. Toplumsal yapının ve toplumsal ilişkilerinin temel belirleyicileri arasında olan sosyoloji için de çok önemli bir yer tutan kültürün ve kültürel temellerin neler olduğu ve bu unsurların bireylerin yaşlılığı anlamlandırmada nasıl bir etkisinin olduğu çalışmanın temel problematiğini oluşturacaktır. İnsanların kendi anlam haritalarından en geniş anlamda insanların kültürel anlam haritalarına bakmak çalışmaya yarar sağlayacaktır. Kültür, Avrupa kökenli bir kavram olup, her ülkede farklı bir anlama bürünen ve tanımı yapılan toplumsal yapı unsurudur. Kültür, kavramı Latince bir kelimedir. Türkçe’de kullanılış şekli Fransızca “culture” sözcüğünden doğmuştur. Latince “cultura” tarlaya ekin ekmek, sütü mayalamak anlamına gelmektedir. Kültür, insan birlikteliği içinde anlam kazanan, insanların bir arada yaşamasını gerekli kılan ve sosyal bir topluluğa vurgu yapan bir yapıdır. Sosyal yaşamın ilişki ve pratikleri içinde bir veya birkaç bireyin ya da bir topluluğun ortak duygu düşünce ve ilişkileri sonucunda oluşturulur. Kültür, sosyalizasyonu olan bir kavramdır. Bu süreçte bireye aktardığı maddi manevi tüm değerleri yine insan aracılığıyla diğer kuşaklara aktarılmasını sağlar. İnsanlar aracılığıyla aktarılan kültür öğeleri; aile, din, topluluk, birliktelik, ortak inanç ve değerler insanlarca yaratılır ve ortaklaşa paylaşılır. Dolayısıyla kültür, toplumsallık kavramıyla iç içelik sergilediği için hem kültürün hem de toplumun temel ortak dinamiği bireydir. Başka bir ifadeyle kültür ve toplum öğeleri birbirine içkindir.

İnsan, yeryüzünde var olmasından itibaren sadece kendine özgü olan kültüre sahip olmuş ve bugüne kadar ulaşmasını da kültürü sayesinde başarabilmiştir. Yaklaşık 2,5 milyon yıl önce çakıl taşı kültürüyle başlayan serüven, çakmak taşından yapılmış ve giderek amaca ve kullanıma daha uygun hale getirilmiş çeşitli el

baltaları, satırlar, kesiciler şeklinde devam ederek, bugün geçmişle karşılaştırılmayacak şekilde aletlere teknolojik yapılara ve bilgi birikimine kavuşmuştur. Her geçen gün de daha ileri adımlar atmaktadır. İnsan, çeşitli dönemlerdeki kültürlerine yine kendisine has olan merakı sayesinde ulaşabilmiştir (Akın, 2006: 93).

Bozkurt Güvenç'e göre kültür, üzerinde çok konuşulan, tartışılan, ancak tanımı konusunda bilim adamları arasında ortaklık sağlanamayan; kullanılması çok kolay, fakat tanımlanması oldukça zor bir kavramdır. Birey, grup ve toplumlarla ilgili çoğu sorunları, kültür ve buna bağlı kavram ve süreçlerle açıklamak görece kolay görülmekte; ancak kültürün ne olduğunu ya da ne olmadığını tanımlamak kolay görülmemektedir (Güvenç, 1985; akt, Kocaoğlu, 2007: 3). Bireyin yaşam şeklini, alışkanlıklarını, pratiklerini; belirleyen, şekil veren kültür hem bireylerin hem de toplumların nitelik kazanmasını sağlamaktadır. Her toplumun üyesinde olduğu gibi yaşlı bireyin yaşamın da ve algısının da kültür ve kültürel temellerin belirleyiciliği rol oynamaktadır. Çünkü kültür, yaşayan bireylerin yaşam şekillerini, kalitesini etkileme gücüne sahiptir. Bireysel farklılıklar gözetmeden tüm bireylerin yaşamını etkileme potansiyeline sahip olan kültürün özünde toplumsallık vardır. Dolayısıyla kültürün sosyal dinamiği onun her toplumda farklı şekil almasının onu tanımlama da farklılıklara yol açmasını sağlamaktadır.

4.1.2 Kültürel Temeller

4.1.2.1 Dil

Kültürün anlaşılması ve kazanılmasında gerekli araçların öğrenilmesine yardım eder ve manaların taşınmasında kullanılan bir işaretler sistemidir. Dolayısıyla da toplumdaki soyut ve somut kavramları içerip insanların anlaşmalarına, geçmişi düşünüp gelecek hakkında yorum yapmalarına olanak hazırlar, kültürün özel ve ayrıcalıklı yönlerini sağlarken, kültürler arası farklılığa sebep olur (Kocaoğlu, 2007: 7).

4.1.2.2 Din:

Din ile kültür arasında karşılıklı ilişki söz konusudur. Din, içinde doğduğu kültürü kendi çerçevesi içerisinde şekillendirebilmekte öte yandan doğduğu

toplumun kültürel özelliklerine göre şekil alabilmektedir. Kültürün kendilerinden oluştuğu öğelere, yani ahlak, hukuk, siyaset, iktisat vb. alanlardaki tutum ve davranışlara yön veren unsurların başında din gelmektedir. Zira dinler sadece Tanrı'nın varlığı, sıfatları, âlemin yaratılışı gibi ontolojik ve kozmolojik meseleler ile ilgili açıklama da bulunmamışlar, antropoloji, sosyoloji toplumsal hayatı düzenleyen ahlak, hukuk ve siyaset kuralları ile ilgili bilgiler de vermişlerdir (Tanrıverdi, 2018: 1). Yani din, kültürel inşa da görev alabilmektedir. Edward Supir'e göre din insanın günlük yaşamını anlaşılabilir ve tehlikelerle dolu ortamı içinde gönül huzuruna götüreceği yolu bulmak üzere giriştiği, bitip tükenmeyen bir çabadır. Dolayısıyla da dinin en önemli fonksiyonunun toplumun üyeleri için gönül huzurunu sağlamak olduğu kabul edilebilir. Aynı zamanda din, insanlarda ortak duygu ve inançların gelişmesinde önemli bir rol oynayan, en ilkelinden en gelişimine kadar bütün sosyal-kültürel sistemlerde mevcut toplumsal bir kurumdur (Kocaoğlu, 2018: 8).

4.1.2.3 Ahlak:

Dinin kültürel öğeler içerisinde çok yakın ilişkisi olduğu alanlardan biri ahlaktır. Onlar arasında sıkı bir bağ vardır. Çünkü insanların yeme içmeleri, giyim kuşamları, ibadet ve dua şekilleri, olaylar karşısındaki tavır ve tepkileri üzerinde belirleyici olan en önemli etmen dindir. Helal ve haram olan şeyler din tarafından belirlendiği gibi, sosyal ve kültürel hayatla ilgili bazı davranışları onaylayıp, bazılarını onaylamayarak toplumun değer yargıları üzerinde belirleyici olmaktadır (Kılıç 2013: 20).

Maddi manevi ihtiyaçlarının olması ve bu ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekliliği insanı, maddi ve manevi hayatı olan bir varlık yapmaktadır. İnsanın maddi hayatı, onun maddi obje ve süjeler ile olan ilişkisinden teşekkül etmekte iken; manevi hayatı ise nihai gerçeklikle olan ilişkisi ve ahlaki değer atfedilen fiillerinden meydana gelmektedir. İşte insanın manevi hayatını belirleyen, fiillerini iyi kötü, sevap- günah, güzel- çirkin olarak nitelenmesine yol açan büyük ölçüde dindir. Bu nedenle bir din mensubu için iyi ve ahlaki olan bir fiil, başka bir din mensubu için gayri ahlaki olabilmektedir. Bu tür farklılıkları ibadetten evliliğe kadar hayatın tüm alanlarında görmemiz mümkündür. Tüm bunlar, dinin kültürel hayat üzerindeki fonksiyonunu gözler önüne sermektedir (Tanrıverdi, 2018: 598).

4.1.2.4 Tutumlar

Kişinin başka kişi, topluluk veya bir objeye karşı, inancının, hislerinin ve tepkilerinin oluşturduğu sisteme kişinin, o kişi toplum veya objeye karşı tutumu denmektedir. Bir insanın sosyal hareketleri onun tutumları ile yürütülmektedir. İnsanların tutumları, inançları ile birlikte kültürü oluşturan öğeler arasındadır. Toplum oluşturulan kişilerin inançları ve tutumların birliği de manevi kültürü birliğini ortaya çıkarır (Kocaoğlu, 2007: 8). Genel anlamda tutum, bireyin etrafındaki herhangi bir durum, olay, konu ile ilgili aldığı tavır ve gösterdiği tepkidir.

Tutumun konusu bir ağaç ya da bir başka birey veya bireyler grubu olabileceği gibi, herhangi bir soyut kavram da olabilir. Bireylerin çevrelerinde sayısız tutum konuları olduğu göz önüne alındığında bunların her biri için bir tutum oluşturmanın zorluğu açıkça görülebilir. Dolayısı ile bireyler bu konuları belli ölçütlere göre sınıflamakta ve bu sınıflara karşı tutum oluşturmaktadırlar. Bireylerin belli bir konuya karşı tutum sahibi olmaları için o konu ile ilgi doğrudan bir deneyim geçirmeleri gerekmez. Dolaylı olarak da birtakım konularda tutum sahibi olabilirler (Baysal, 122). Kültürü oluşturan öğeler incelendiğinde ortaklaşa oluşturulan ve paylaşılan; inançların, değerlerin ve tutumların önemli bir yer işgal ettiği görülecektir.

Tutum, inanç ve değerlerin bir fonksiyonu veya herhangi bir olaya ve objeye yönelik durumun değerlendirilmesi olarak oluşmaktadır. Topluluk içerisinde bireyin tutumu aynı özellikleri gösterirken, oluşumu bakımından bazı farklılıkları da bulunmaktadır. Bireyin tutumu geçmişe dayalı ise, çekirdek bir yapıda olup bunun değişimi genellikle zordur. Eğer tutum çevresel etkilere dayalı oluşuyor ise, bunun değişimi daha kolay olmaktadır. Tutum bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir (Güvenç, 1972).

4.1.2.5 Değer ve Kurallar

Kültür öğeleri içinde, kültürün özelliğini veren, kültürler arası farklılığı veya benzerliği doğuran iki önemli faktör, kural ve değerlerdir. Değerler; kişiler, gruplar ve toplumları ayıran önemli hislerin oluşturduğu kavramlar ve fikirlerle ilgili topluluklardır. Değerler, insanlara öncülük eden genel yönelimlerden ayrılır. Her toplum bir değer sistemine sahiptir ve bu değerler birliği, bir araya gelerek değerler

topluluğunu oluşturan, toplumdaki topluma değişen kavramları doğurur. Faydalı olan ve yarar sağlayan her şey değer olarak düşünölebilir. Dolayısıyla da hangi toplumsal davranışın iyi, doğru ve arzulanan olduğunu belirten ölçüt veya fikirler de denilebilir (Kocaoğlu, 2007: 8).

Değerler, tutum araştırmalarında insanların etik ya da uygun davranışlarla ilgili doğru, yanlış, istenilir olan ve olmayan davranış hakkında taşıdıkları fikirleri gösteren kültürel anlam haritalarıdır (Marshall, 1999: 134). Değerler, her ne kadar kabul görseler de, değerlerin kaynağı, değerlere verilen önem vb. açısından bakıldığında değişkenliği ve göreceliği söz konusu olabilir. Bu anlamda hem farklı toplumsal sınıf ve kategori farklılıkları açısından hem de değerler hiyerarşisine verilen önem açısından aynı değerler farklı toplumsal kategori ve sınıflarda farklı anlamlara gelebilmektedir. Değer yargıları aynı zamanda toplumsal açıdan değerler karşısındaki tutumları ortaya koymaktadır. Bu sebeple özü itibariyle değerli olan bir şeyi bazı toplumlar değerli ya da değersiz bulabilmektedir (İnce, 2017: 90). Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde toplumsal olarak inşa edilen değerler, zaman içerisinde toplumların kültürel, dini, sosyal serüvenini, tarihsel arka planını yansıtan toplumsal ürünlerdir. Toplumsal olarak üretilmiş değer yargıları, gündelik yaşamda farklı yaş gruplarında olan bireylerin yaşlılıkla ilgili yaklaşımlarını da kapsamakta, yaşlılığa yükledikleri anlamlar da toplumsal değerler çerçevesinde incelenebilmektedir.

5.1 TOPLUMUN GÜÇLÜ KURUMU AİLE: AİLEDE YAŞLININ YERİ

Yaşın ilerlemesi, sadece yaşı ilerleyen kişiyi değil, onunla yaşamını sürdürmek durumunda olan aile yakınlarını ve onların da içinde oldukları toplumu yakından ilgilendirmektedir (Şentürk, 2018: 189). Yaşlının aile ve toplumdaki yerinin, yaşlının bulunduğu zamanla ve toplumun yaşadığı çevresel faktörlerle sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Yaşanılan zaman ve tüm çevresel etmenlerin karşılıklı etkileşimiyle, yaşlının aile ve toplum içindeki yeri belirlenmektedir (Akın, 2006: 75).

20. yüzyılın başlarından itibaren sanayileşme etkisiyle toplum ve aile yaşamında hızlı ve önemli değişimler olmuş, bu değişimler toplumsal kurumları, davranış ve değerleri değiştirmiş, ailedeki değişimler yaşlının statüsünü ve

fonksiyonlarını etkilemiştir. Bu süreçte aile yapısı değişirken, ailenin fonksiyonları aynı yönde değişmemiştir (Kalınkara, 2016: 5). Geçmişten günümüze aile ve evlilik kurumu, Türk toplumu ve kültüründeki önemli yer ve konumunu korumaktadır. Türk toplum ve kültüründe büyük değer taşıyan aile, yaşlı açısından çok yaşamsal önem taşımaktadır. İnsanın yetersizlik duygusunu yaşamaya başladığı andan itibaren farklı iki cinsiyetin bir araya gelerek kurduğu tarihin en eski kurumu olan (Budak, 1990: 195) aile, evlilik anne ve babalık, hiçbir toplumda Türk toplum ve kültüründe olduğu kadar önemsenmemektedir. Türk toplum ve kültüründe en önemli değerlerin başında gelen “devlet” ve “vatan” kavramları, anne ve babayla ilişkilendirilerek “devlet baba” ve “anavatan” olarak kullanılmaktadır (Başer, 1990: 19). Sanayi devriminin sonucunda tıp biliminin ilerlemesi, teknolojik gelişmelerin oluşması bireylerin yaşam kalitelerini değiştirmekle kalmamış, toplumsal yapı ve kurumları da değiştirmiştir. Bu değişimin etkilediği kurumların başında aile kurumu gelmektedir. Toplumsal gelişme ve değişme sürecinde, kadının çalışma hayatına katılımı, hızlı kentleşme, eğitim ve sağlık düzeylerindeki olumlu artış geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesini sağlamıştır.

Günümüzde teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler, aile yaşam kalıplarını değiştirmekte; endüstrileşmiş ülkelerde ekonomik bağımsızlık düzeyindeki yükselme, daha iyi sağlık koşulları ve yalnız yaşama konusunda sosyal kabullenme gibi nedenlerle yaşlıların büyük çoğunluğunun yalnız yaşamaya başladıkları görülmektedir. Ancak yine de destekleyici aile ilişkileri varlığını korumaktadır. Yaşlılara verilen yardımın türü ne olursa olsun aile, günümüzde hala en etkili yardım ve destek sağlama sorumluluğuna sahip tek kurumdur (Kalınkara, 2016: 157). Yaşadığımız yüzyılda ülkelerde gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ülkelerde yaşlı sayısı ve oranı gittikçe yükselmektedir. Dünyada görülen bu demografik değişim aynı şekilde ülkemizde de görülmektedir. Dolayısıyla yaşlı nüfus sayısının demografik dönüşümler de hızlı bir biçim de artması ile aile türünü, aile birlik, beraberlik ve bütünlüğünü bozmuş, geleneksel değerlerin yerini daha modern ve bireysel yaşam tarzı almıştır. Yaşlanan ve demografik değişim geçiren nüfusun etkileri her ülkede farklıdır. Türkiye’de özellikle büyük kentlerde geleneksel aile bağlarının yerini modern çekirdek ailenin alması, köyden kentlere göçler, gençlerin ailelerden ve yaşlılardan farklı yerlerde yaşamaları, kadının çalışma hayatına katılımı

gibi sosyo kültürel değişimler ailelerin küçülmesine ve yaşılar için en etkili destek rolünde olan ailenin yerini modern toplumsal kurumların almasına yol açmıştır.

Endüstrileşme ve ekonomik durum, sosyal yapıyı etkileyerek aile kurumunda küçülme ve çekirdekleşmeye yol açmıştır. Bu durum yaşlının toplumsal ve aile içi statüsünün değişmesine yol açmıştır. Aile yapısının değişmesi, ailelerin yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılama güçlerinin yetersiz kalması yaşlılara sunulacak hizmetin önemini artırmaktadır (Kalınkara, 2016: 158). Sanayileşme, şehirleşme ve teknolojik hızlı gelişme ve değişmelere bağlı olarak toplumsal yapı da değişmiş bu da başta aile olmak üzere sosyal kurumları, davranış şekillerini ve geleneksel değerleri önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etkiler; bireyselleşmede ve yalnız yaşamada artış, arkadaşlık bağlarının zayıflaması, yaşlıların kurumlarda hayatlarını sürdürmesi vb şekillerde karşımıza çıkmaktadır (Saygılı, 2017: 38). Geçmişte aile ortamında bakılan yaşlı ve hastalar günümüzde büyük ölçüde hastanelerde ve diğer kurumlarda bakılmaktadır. Toplumsal sistemdeki belirgin çözülme, toplum yaşamında dayanışmayı azaltarak, daha soyut ve ortak bir bağlılık duygusu yaratmıştır (Kalınkara, 2016: 174).

Aile, bireyin sosyalleşmesinde, kimlik kazanmasında ve toplumdaki norm ve değerlerin özümzenerek gelecek kuşaklara aktarılmasında etkili olan temel sosyal kurumdur. Yaşlı açısından bakıldığında ise; aile başlıca psikolojik toplumsal nitelikli destek sistemidir. Günümüz toplumları içinde, aile yaşamının, sağladığı her türlü destek ve yardımlarla birlikte, iyi ve uzun yaşamın kapısını açacak tek anahtar olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Aile yaşamı, sağladığı her türlü destek ve yardımlarla, iyi ve uzun bir yaşamın koşuludur. Ev ve aile yaşamı birey yaşlandıkça daha fazla yaşamın merkezi haline gelmekte, yaşamı bütünüyle içine almaktadır (Kalınkara, 2016: 162). Yetişkinlik döneminde olan birey, yaşamını sürdürmek için kimseye bağımlı olmayan bireydir. Fakat bu durum yaşlılık döneminde farklılaşmaktadır. Yaşlılıkla gelen birtakım değişim ve rahatsızlıklarla birlikte birey, başkalarına muhtaç duruma gelebilmektedir. Bu nokta da aile, yaşlı için temel destek birimi olmaktadır. Yaşlı bireyler bağımlı ve muhtaç oldukları bu evre de kendi evlerinde kendi çocuklarıyla birlikte yaşamak, yakınları, akrabaları ile iletişim halinde olmak isterler. “Bireyler yaşlandıkça çocuklarına yakın olma ve birlikte

yaşama isteği duymakta, sürekli iletişim içinde olmayı beklemektedir. İlerleyen yaş ve azalan fiziksel güç yaşlı bireyi bağımsızlıktan bağımlılığa yöneltmektedir. Yaşlılar, ziyaret eden kimseler olacak yerde, ziyaret edilen, bakıma gereksinim duyan bireyler haline gelmektedir. Bu nedenlerle yaşlıların desteklenmesi ve korunması aile yaşamı bakımından önemli bir alanı oluşturmaktadır” (Güven, 2000: 92-99).

Yaşlı bireylerin desteklenmesi ve korunması aile yaşamı açısından oldukça önemlidir. Yaşlılarda aile kurumunun; koruyucu, eğitici, sosyal güvenlik sağlayıcı, psikolojik ve sosyal açılardan üyelerine güvenlik sağlayıcı hizmetler yürütmesi nedeniyle yaşlılar, aile ortamında kendi üyelerini daha güvenli ve anlamlı bulmaktadırlar. Ancak aile üyelerinin de yaşlının bilgi ve deneyimlerinden yararlanmaları, yaşlılık döneminin sorunlarına uyum göstermeleri aile bütünlüğünün korunması açısından son derece önemlidir (Kalınkara, 2016: 165). Yaşlılık evresinde bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan destek bulmaları, yaşlı için yaşamsal önem taşımaktadır. İnsanların yaşamında önemli bir yer tutan gerektiğinde bireylere, her türlü desteği sağlayan aile kurumu, yaşlılık evresinde oluşacak sorunların çözümünde kilit role sahiptir. Türkiye toplumunda yaşlı birey için sosyal destek, aile üyeleri tarafından sağlanmakta, maddi manevi ihtiyaçları karşılanmaktadır.

Geleneksel olarak yaşlının bakımı aile üyeleri, yakın akrabalar ve çevredeki bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir. Yaşlı bireyler karar alma sorumluluğuna sahip olmaktan, yetki verilmesinden onurlanırlar ve zevk alırlar. Geniş aile yapısı içinde az çok bu fonksiyonlarını gerçekleştiriyorlardı. Bununla birlikte son zamanlarda demografik geçiş, hızlı kentleşme ve endüstrileşme nedeniyle birleşik/geniş aile yapıları dağılmaya başlamıştır. Özellikle tarımsal kesimde insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması geniş aile yapısının çözülmesine neden olmuş, yaşlı birey fiziksel engellerin sonucu sosyal ve ekonomik olarak zayıflamış, duygusal yabancılaşma ve yalnızlıkla karşı karşıya kalmıştır (Kalınkara, 2016: 159). Hızlı kentleşme ve sanayileşme sonucu geleneksel aile bağları zayıflamış, geniş aile yapısı zaman içinde çözülmüştür. Geniş ailede yaşamını sürdüren yaşlı, tecrübeli, sözü dinlenen ve saygı gören birey konumundaydı. Özellikle kırsal yaşamda bu durumun yaygın

olduğu göze çarpmaktadır. Tarımsal üretimde bireylerin yerini yavaş yavaş makinelerin almaya başlamasıyla geniş aile türü dağılmaya başlamış, aileler ve gençler kentlere doğru hareket etmeye başlamışlardır. Bu durum yaşlının hem ailesine hem de çevresine yabancılaşmaya ve sosyal yalnızlıkla baş başa kalmasına yol açmıştır. Sosyal, kültürel, ekonomik, sağlık ve eğitim alanlarında görülen yaşam kalitesi ve standardındaki yükselmeler modern toplumsal kurumların ortaya çıkartmıştır. Bunun sonucunda aile yapısı ve ailevi değerler köklü bir değişim sürecine girmiştir. “Geleneksel geniş ailenin yaygın olduğu dönemlerde, aile yakınlarının varlığı en iyi ve doğal yaşlı bakım garantisiydi. Birkaç kuşağın birlikte yaşadığı dönemlerde, yaşlıların bakım ve sağlık sorunları, aile yakınları tarafından doğrudan karşılanıyordu. Değişen yaşam koşulları, başta aile olmak üzere birçok kurumda ve kurumlarla yakından ilişkili değerlerde değişimi ortaya çıkarmaktadır” (Şentürk, 2018: 185).

Aile ortamı yaşlı için çok önemli bir ihtiyaçtır. Yaşlı için en önemli ihtiyaçların başında gelen sevgi ve kabullenme hissinin en iyi olduğu ortam ailedir. Aile birey için dünyaya gözünü açtığı ilk andan itibaren sosyal, kültürel, ekonomik kimliğini oluşturduğu ilk mekân olmakla birlikte; hem sosyolojik hem de psikolojik gelişimini sağladığı ve idame ettirdiği ilk mekân olma özelliğini taşımaktadır. Birey, yaşamının bebeklik, çocukluk ve yaşlılık evrelerinin büyük bir kısmını aile ortamı içinde geçirmektedir. Bu nedenle yaşlı için aile, büyük bir motivasyon kaynağı olabilmektedir. “Yaşlı genelde zamanının büyük bir kısmını evde geçirmektedir. Bu nedenle yaşlının çocukları ve torunlarıyla olan ilişkisinin, yaşlının yaşamı, davranışları ve psikolojisi üzerinde çok etkili olduğu yapılan araştırmalarda kanıtlanmıştır”(Akın, 2006: 68). Yaşamının büyük bir kısmını aile ortamında ve evde geçiren yaşlının, geri kalan hayatının ve ilişkilerinin kaliteli ve doyum sağlayıcı olabilmesi için aileye ve onun üyelerine ihtiyaç duymaktadır. Farklı bir deyişle yaşlı için aile aynı zamanda sosyopsikolojik destek kaynağıdır. Fakat bu durum daha çok geleneksel geniş aile yapısı içinde görülmektedir. Yaşlının hem fizyolojik hem de psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasın da geniş aile türü daha elverişlidir. “Ancak sanayileşmeyle birlikte geleneksel aile yapısını ortadan kalkması, yaşlının aile ortamının da yok olması anlamına gelmektedir” (Ceylan, 2015: 57). Sanayileşmeye bağlı olarak kentsel özellikler gösteren toplumlar hızlı sosyokültürel değişimler

geçirmeye başlamış bu durum geleneksel aile yapılarının gelişimini ve bütünlüğünü tehdit etmiştir.

Günümüz toplumlarında yaşlılıkta ortaya çıkan en büyük değişim iş ve aile ile ilgilidir (Kalınkara, 2000: 78). Özellikle geniş aile yapısından çekirdek aileye veya tek ebeveynli aileye geçişin yaşandığı bu dönemde, toplumsal roller ve beklentiler de farklılaşmaktadır (Ceylan, 2015: 30). Bu anlamda aile yapısında meydana gelen değişimler yaşlı bireyin yaşamını etkilediği gibi yaşlının yaşamında meydana gelen değişimler de aile ve toplum yaşamını etkilemektedir

6.1 GELENEKSEL TOPLUMDA YAŞLI

Geçmişten bugüne dünya toplumları bir takım nedenler ve koşullar altında değişime uğramaktadır. Her bir toplumun değişim sürecini etkileyen iç ve dış unsurlar bulunmakta, bu unsurlar arasında farklılıklar ve benzerlikler olabilmektedir. Değişim ve dönüşüm sürecinde önemli olan nokta, değişen toplumsal yapıların neler olduğu, bu süreçte yaşlıların toplumsal yapı içerisinde nerde durduğu, yaşlının toplumsal algılanışı ve yaşlı bireylerin kendilerini algılayış biçimidir. Çağdan çağa, toplumdan topluma bu durum değişirken asıl önemli olan kültürden kültüre yaşlıların konumunun ve algılanışının değiştiğidir. Birçok toplumda yaşlılık algısı üzerinde kültürel normlar etkiliyken toplumun geleneksel yapısı da etkisini göstermektedir. Toplumların yaşam koşulları, inanışları, sosyoekonomik, sosyokültürel ve geleneksel yapıları yaşlıların yaşam tarzını şekillendirmiştir.

Modernleşme kuramcıları, toplumları geleneksel modern ayrımı içerisinde ele almaktadırlar. Gelişme çizgisinin başlangıç noktasında Batı-dışı geleneksel/kırsal/tarımsal toplum, nihai noktasında da modern/ kentsel/ endüstriyel Batı toplumu bulunmaktadır. Bu ikili ayırmadan hareket eden modernleşme kuramcıları, geleneksel toplum ile modern toplum arasında belirgin farklar görmüşlerdir. Modern ve geleneksel toplum arasında ortaya çıkan temel farklılık ise bilimsel ve teknolojik bilginin genişlemesine bağlı olarak insanın tabi ve sosyal çevresi üzerinde kurduğu egemenlikte görülmektedir (Huntington, 286: akt, Çoşkun, 2012: 298). Bu bağlamda modern ve geleneksel toplum arasındaki farklılık modern ve geleneksel birey arasındaki farklılıkların kaynağını oluşturmaktadır. Modernleşme

literatüründe geleneksel ve modern toplum arasındaki farklılıklar üzerinde geniş olarak durulmuştur. Geleneksel toplum ile ilgili yapılan tanımlara baktığımızda geleneksel toplum bünyesinde şu özellikleri barındırmaktadır.

Durağan toplumsal yapı; tarıma dayalı ekonomi: düşük okuma yazma oranı; teknolojik düzey geri; düşük hayat standardı; fonksiyonel belirliliği olan kurumlar mevcut değil; yatay ve dikey hareketsizlik; sosyal hayatta yüz yüze ilişkiler yoğun; yönetimde kanun ve kurallardan ziyade gelenekler hâkim; inanç ve düşünüş biçimlerin de kaderci zihniyet ve anlayışlar egemendir. (Çoşkun, 2012: 298). Geleneksel toplum özelliği ile tanınan toplumlar; ekonomik gücü tarıma dayalı olan, teknolojik ve teknik bilgidен yoksun, sosyal hayatta yüz yüze ilişkilerin yaşandığı, eğitim oranı düşük, toplumsal kuralların geleneklere ve inançlara dayalı olduğu toplumsal yapı özelliğini taşımaktadırlar. Homojen bir yapıda olan geleneksel toplumlar, cemaatvari özellikler taşıyan toplumlardır. Bu tür toplumlarda aşırı farklılaşmalara rastlanmamakta, modern toplumlarla karşılaştırıldığında çatışmaların yaşanmadığı görülmektedir. Toplumsal değişmeye bağlı olarak yaşanan değişimler ve kuşaklar arası çatışma aslına bakıldığında modern ve gelenek arasındaki çatışmadır. Toplumda genç birey, modernliği temsil ederken yaşlı birey, gelenekselliği temsil etmektedir.

Geleneksel kırsal toplumlarda değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması modern kent toplumuna göre daha kolaydır. Çünkü kırsal toplumlarda ilişkiler henüz birincil ilişkiler formundadır. Aile geniş ailedir, toplum daha homojendir ve farklılaşma yok denecek kadar az olduğundan çatışmaya yol açacak neden de yoktur (Canatan, 2008: 66). Geleneksel toplumlarda değerler kuşaktan kuşağa aktarılmaya çalışılır. Değerlerin aktarımında bu noktada yaşlı bireyler, aktör konumdadır. Yaşlı bireylerin hem toplumda hem de aile içerisinde ağırlığı bulunmaktadır. “Geleneksel toplumlarda yaşlılardan bilgelikleri nedeniyle yararlanılmakta ve yaşlının sosyal statüsünün daha yüksek olduğu gözlenmektedir” (Kalınkara, 2016: 34). Geleneksel toplumda bilgi ve deneyim önemli bir yer tuttuğundan dolayı yaşlı bireyler, bu tür toplumlar da sonraki kuşağın yetiştirilmesinde ve geleneklerin korunup aktarılmasında önemli bir payı elinde bulundurmaktadır. Başka bir deyişle yaşlı bireyler, geleneksel toplumlarda kültürün taşıyıcısı konumundadırlar. “Yaşlıların birikimleri ve geleneksel kültür unsurları hızlı sosyal değişme nedeniyle kaybolma

riski altındadır. Yaşlılar, birikimlerini genç kuşaklara aktararak kültürel birikimlerin ve değerlerin kaybolmasına engel olabilirler” (Canatan, 2008: 62).

Geleneksel doğu toplumundaki yerleşik değerler ve kültürel özellikler nedeniyle yaşlı bakım ihtiyaçları kendi imkânları ve aile gibi yakın sosyal destek ağları ile karşılanması beklenmektedir. Geleneksel toplum da yaşlı bireyler, sözü dinlenen ve saygı görülen bireylerdir. Bu durum aile içerisinde yaşlı anne babalara karşı çocukların özellikle yetişkin bireylerin sorumluluk aldığı bilinmektedir. Aile içerisinde büyük sorumluluk yaşlı anne babanın en büyük erkek çocuğuna ait olup, ailenin gelini de bu sorumluluktan payını almaktadır.

Toplumsal yapıda endüstriyel gelişmelerin hız kazanması; köyden kente olan göçlerin artmasına, çocukların aileden uzaklaşmalarına ve kadınların ev yaşamından kopup çalışma hayatına atılmalarına neden olmuştur. Buna bağlı olarak kültürel ve geleneksel değişimler, ailenin ve çocukların yaşlı bakımı üstlenme sorumluluklarını azaltmıştır.

Tarım toplumları olarak nitelendirilen geleneksel toplumlar, yaşlı bireylere verilen önem ve değer noktasında ilkel topluluklarla karşılaştırıldığında daha iyi konumda oldukları görülmüştür. Yaşlı bireyin yaşam koşulları, ekonomik durumu, eğitim düzeyi, yaşadığı çevre ve sosyal ilişkileri bireyin yaşlılık dönemlerini oldukça etkilemektedir. Yaşlılık ve yaşlı bireylere karşı algı ve tutumların değişimi 19. yy sonrası sanayileşme ve ona bağlı olarak gelişen kentleşme ve modernleşme hareketleri ile başlamıştır.

7.1 MODERN TOPLUMDA YAŞLI

Sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme, yeni bir toplum yapısını yaratmış, bu toplum yapısı literatüre modern toplum olarak geçmiştir. Dolayısıyla yeni toplumsal yapı da görülen gelişme ve değişimler modernleşme adı altında incelenmektedir. Modernleşme, toplumsal yapı ve unsurlarını içinde barındıran, buna bağlı olarak pek çok tanımı yapılan bir olgudur. Modernleşme olgusu: sanayileşme, kentleşme, sekülerleşme, ticarileşme gibi pek çok toplumsal ve kültürel hareketliliği içinde barındırmaktadır.

Yaşlılık, modern dönem öncesi bilmeye, hikmete, tecrübeye hatta bazı topluluklarda sırra, gizeme ya da kutsal olana dair bilgiyi kapsarken, sonradan da bu olumlu değer yüklü anlam dünyasından uzaklaşmaya başlamıştır. Modernite yaşlılığın geçmişten gelen değerlerini törpüledikçe; kendisine danışılan başvuru olan yaşlılar, artık işe yaramaz ve atıl görülmeye başlamıştır. Çünkü modern düşünce “ilerleme” düşüncesine göre geriye bakmadan gelişme göstermelidir ve yaşlılar da geride olanı temsil etmektedir (Önder, 2016: 4-5). Modern toplumlarda yaşlının konumunun ve statüsünün geleneksel toplumlara göre daha zayıf olduğuna inanılmaktadır. Modernleşme olgusunun getirdiği toplumsal değişimlerden kaynaklı bireysel deneyim ve bilgilere daha az önem verilmektedir. Geleneksel toplumlarda yaşlının statüsü diğer yaş gruplarına oranla daha güçlüdür.

Geleneksel toplumlarda yaşlılık statüsü ve rolü, toplumsal çevrenin atfettiği özellikler açısından bir anlam içermektedir. Modern toplumlarda ise, yaşlı bireyin ekonomik kaynakları, eğitim durumu, çalışma hayatındaki konumu, bireysel beceriler vb. faktörler nedeniyle, statü ve rollerinin çeşitlendiği görülmektedir. Modern toplumlarda, bireyin ulaştığı ve temsil ettiği statüye, bireysel beceri ya da başarısıyla yaptığı katkı, işgal edilen statünün, başkaları açısından toplumsal önemini belirlemektedir. Bu önem biyolojik olarak yaşlı kabul edilen bireylerin, statüsel niteliklerine bağlı olarak oluşturduğu rol potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Bireyin rol potansiyeli kendisine, işgal ettiği statü üzerinden atfedilen toplumsal bir önem ve saygınlık kazandırmaktadır. Ancak toplumsal süreçler ve değişimler, tüm toplumsal kategorilerde ve hatta birey ve gruplarda eş zamanlı olarak yaşanmamaktadır. Türkiye gibi geleneksellikten modernliğe geçiş sürecini yaşayan toplumlarda bu farklılık çok daha görünür bir hal almıştır (Kalaycı ve Özkul, 2017: 90).

Endüstri devrimi sonrasında ortaya çıkan yaşam tarzı, yaşlıların statü, saygınlık ve rollerinin değişimine neden olmuştur. Geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş sürecinde, günlük yaşamdaki değişimlerin nedenleri; endüstrileşme, kentleşme, göç, iş ve mesleki çeşitlilik, kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması ve bir kısım “*güven düzenekleri*” nin (Giddens, 2014: 82) dönüşerek, kamusal düzleme taşınmasıdır. Bu süreçler, geleneksel yaşam tarzını karakterize eden örf, adet ve gelenekler ile kültürel, demografik ve ekonomik özellikleri etkilemektedir.

Geleneksel aile yapısını, aile ve akrabalık ilişkilerini etkilemiş, dolayısıyla geleneksel ailenin etkin bir aktörü durumundaki yaşlı aile üyelerinin aile içindeki statüsünün, rollerinin ve kendisine atfedilen saygınlığın değişmesini de beraberinde getirmiştir (ASPB, 2011: 33). Bu değişimler yaşlılık statüsünden beklenen geleneksel rolleri azaltmış, yaşlıya atfedilen saygınlık ve önem genel olarak “modern yaşama uygun nitelik çeşitliliği” üzerinden bireyler düzeyine indirgenmiş, daha özel olarak da küçük aile grupları düzeyinde genetik ve duygusal bağlılıklar çerçevesinde dikkate alınır hale gelmiştir. Böylece geleneksel toplumlarda toplumsal çerçeve tarafından yaşlılara yüklenen anlam, modern toplumlarda, gittikçe daralan şekilde aile üyeleriyle sınırlı hale gelerek geçmişteki geleneksel konumları ve işlevleri oldukça azaltmıştır. Yaşlı birey, artık aileyi temsil etme gücünü, dolayısıyla aile ilişkilerini yönlendirme inisiyatifini kaybetmiştir. Ancak modern toplum, bütün nüfus kategorileri ve unsurları ile birlikte eşit düzeyde ve eş zamanlı olarak modernleşmemektedir. Özellikle gelenekselden moderne geçiş süreci yaşayan toplumlarda, geleneksel özellikler kısmi düzeyde değişmiş, kırsal alanlarda ve göç yoluyla oluşan ilk kuşak kır kökenli şehir nüfuslarında yaşlı statüsü bahsedilen değişmelerin görece azlığı oranında işlevlerini korumaya devam etmektedir (ASPB, 2011: 23-44).

Modernleşme yolculuğuna sonradan katılan toplumlar açısından değişme, toplumun bütün katmanlarında eş zamanlı olmamaktadır. Bundan dolayı yaşlı bireyden beklenen ve o’na atfedilen toplumsal özellikler, aynı toplumun çeşitli grup, sınıf ve diğer toplumsal kategorilerinde farklı anlamlar içerir. Yaşlılık, modernleşme sürecinde, bütün toplum kesimleri nezdinde yaşanan değişimlerin homojenlik derecesinin koşutluğuna bağlı olarak, yaşlı bireyin biyolojik olarak yetersiz ya da O’nun toplumsal beklentilere artık yeterince cevap veremeyecek hale gelmesi şeklinde anlamlandırılır. Ancak modernleşmeye paralel olarak toplumsal kurumlaşma ve örgütlenmelerin, gittikçe artan bir şekilde birey hak ve özgürlükleri temelinde şekillenmesi, yaşlılık sorunsalının hem biyolojik hem de toplumsal anlamını birbirine yakınlaştırmıştır. Dolayısıyla geleneksel yapılanma içinde biyolojik ve toplumsal nitelikleri “toplumsal” üzerinden anlamlandırılan yaşlılık kavramı, modern dönemlerde, bireyin eş zamanlı yaşadığı ya da sahip olduğu

biyolojik ve toplumsal özelliklerine ve hukuki statüsüne birlikte işaret eden bir değişim yaşamıştır (Kalaycı ve Özkul, 2017: 91).

Tıp ve sağlık alanında yaşanan gelişmeler insanların yaşlı ve yaşlılık olgusuna karşı bakış açısını değiştirirken, günümüz teknolojik alanında yaşanan ilerlemeler sonucu toplumsal yaşamın değişim ve dönüşüme uğraması yaşlılara karşı olan tutum ve tavırlarında değişimine neden olmuştur. Tıp alanındaki iyileşmeler yaşlı sağlığı için olumlu gelişmeler sağlarken modern yaşam tarzının ön plana çıktığı toplumlarda yaşlılar statü ve güç kaybı yaşamaya başlamışlardır. Modern öncesi toplumlarda bilgi, tecrübe ve statüsü ile ön planda olan yaşlı, modern toplumlarda statüsü gittikçe azalan güç kaybı yaşayan, insanlara bağımlı birey konumuna gelmiştir. Günümüz modern toplumlar da yaşlının toplumsal rol ve sorumluluklarının kısıtlandığını görmekteyiz.

Geleneksel dünyanın kucakladığı ve ömrün sonuna dek bakımını üstlendiği, ona daima normal nitelemesi ile yaklaştığı yaşlılar için, modern dünya bir sığınak olmaktan çok uzak görünmektedir. Bunun nedenlerine bakıldığında ilk olarak üretim ilişkilerindeki dönüşüm ile karşılaşılmaktadır. Bilindiği gibi geleneksel üretim ilişkilerinde tarıma dayalı bir ekonomi ve aile yapısı söz konusudur. Bu yapı bireyin ihtiyacı kadarını ürettiği, ürettiği kadarını tükettiği ve üretim sürecine yaşadığı alanda katıldığı bir tablodur. Bu tabloda geniş aile, yapısı varlığını korurken, yaşlılar üretim sürecine çok geç zamanlara kadar dâhil olurlar ve bu sürecin dışında kaldıkları zamanda saygınlıklarını ve değerlerini hiçbir şekilde yitirmezler (Bektaş, 2017: 12).

Modern dünyanın gündelik yaşam tasarımına ilaveten iş ve üretkenlik üzerine yaptığı vurgular, yaşlıların modern toplumda, toplumsal yaşamın kenarında kalmalarıyla sonuçlanmaktadır. Üretimin yükselen bir değer olması, verimlilik ve üretim noktasında yeti sınırlılığı olan yaşlının toplumsal yaşamının dışında, kendi dünyasına çekilmesi ile sonuçlanmaktadır. Toplumda yaşlılar üzerindeki “toplum için elverişsiz” imgeleri, bu durumu iyice pekiştirmektedir (Kalaycıoğlu, 2016: 160).

Modern toplumlar artık yaşlıların hâkimiyetinden çıkıp gençlerin toplumu olarak görülmeye başlanmıştır. Toplumun yaş kategorileri ve gereksinimleri dikkate alınarak üretim planlaması yapılmış ve endüstri toplumu gençlerin toplumu olarak hüküm sürmeye başlamıştır. Böyle bir toplumda yaş kategorileri arasında yaşlıların

şansı çok düşüktür. Yeni ortaya çıkan uzmanlık isteyen işleri yapabilecek durumda olmadıklarından yaşlıların toplumdaki önemleri de azalır (Canatan, 2008: 41). Modernleşme olgusu uzun yaşamayı olanaklı hale getirirken, yaşlıları toplumsal yapı içinde pasifleştirmiş, genç bireylere ise daha aktif ve etkin bir rol hazırlamıştır.

Günümüz modern dünyasında, yaşlıların en sık yaşadıkları sorun, mevcut koşulların onlara göre tasarlanmamış olmasıdır. Modern dünya, üretici ve tüketici bireylerin dünyasıdır. Yaşlılık, bu ilişkilerin dışındadır veya bu ilişkilerin en alt seviyede işletildiği bir evredir (Şentürk, 2018: 216). Kırdan kente dönüşümü sağlayan modern dünya, rasyonelleşme, uzmanlaşma, bireyselleşme ve seküler gibi yeni yaşam tarzını ortaya çıkarmıştır. Bu durumda modern toplumlarda daha ikincil ilişkilerin hâkim olduğu, kolektivizmin yerini bireyselliğin aldığı toplumsal hareketlilik yaşanmıştır. Günümüz modern çağcıl bireylerin de toplum, aile, aidiyet, birlik ve beraberlik gibi duyguların yerini bireysel menfaatlerin aldığını görmekteyiz. Bireyin aile de ve toplum içerisinde edindiği sorumluluklar körelmeye onun yerine bireysel sorumluluklar ön plana çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla modern dünyanın toplumsal çözümleri yaşlılık evresinde olan bireyleri de etkilemiş, sosyal yapı içerisinde yaşlılık kültürü oluşturmuştur.

Modern batı toplumlarında genel nüfus içinde yaşlı birey sayısı giderek çoğalmaktadır. Benzer bir biçimde iyileşen ve gelişen yaşam koşulları yaşam kalitesini attırmış bu durum ortalama ömrün uzamasına da yol açmıştır. Toplumsal yapının değişimi ile nüfus yapısı da değişmiş, bu durum yaşlı bireylerin yaşamında da bir takım değişimler ve sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Kısacası geleneksel topluluklardan günümüz modern toplumlarına kadar yaşlı bireylerin algılanışı, bulunduğu konumu, toplum içerisindeki rol ve statüsü toplumsal yapı değişime uğradıkça değişmiştir. Yaşlı ve yaşlılara karşı var olan tutum ve algının değişmesinde kentleşme, sanayileşme ve modernleşme gibi unsurların etkisi göz ardı edilemez.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1 Araştırmanın Konusu ve Amacı

İçinde yaşadığımız yüzyılda dünya ülkelerinde özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ‘genç bir toplum’ tanımı yerini ‘yaşlı bir toplum’ tanımına bırakmıştır. Bilim ve teknolojiye yaşanan önemli ve hızlı gelişmeler; eğitim, sağlık, ekonomik, kültürel ve en önemlisi toplumsal yapıda belli başlı değişimleri meydana getirmektedir. Eğitim ve sağlık olanaklarının artması ile birlikte kadının çalışma hayatına katılımı doğurganlık seviyesinin düşmesi gibi, bireysel ve toplumsal düzeyde yaşam standardının yükselmesi ve insan ömrünün uzaması, sözünü ettiğimiz toplumsal değişimlere örnek olabilmektedir. Bu durum yaşlı bir toplum tanımını da beraberinde getirmektedir. Genelde gelişmekte olan ülkelerde özeld de Türkiye gibi ülkelerde yaşlı nüfusun artması bu konuda yapılması gereken çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Literatürde daha çok biyolojik tanımları yapılan yaşlanma ve yaşlılık olgusu aynı zamanda bireysel ve toplumsal bir süreç olarak da tanımlanabilir. Yaşlılık sadece biyolojik ve fizyolojik boyutları olan bir süreç değildir. Şüphesiz ki yaşlılık ve yaşlanma olgusu sosyal bilimlerin ilgi alanındadır. Son dönemlerde sosyal hizmet, psikoloji alanlarda olduğu gibi toplumda giderek artan nüfusu, yaşlılığı toplumsal bir gerçeklik olarak sunmuş bu durumda sosyolojinin dikkatini çekmesine neden olmuştur. Dolayısıyla giderek yaşlanan bir toplum haline dönüşmemiz yaşlılık sosyolojisi gibi bir alanın doğmasına yol açmıştır. Başka bir deyişle yaşlılık toplumsal bir değer, anlam ve nitelik kazanmaya başlamıştır.

Yaşlılık ve yaşlanma olgusunun biyolojik ve psikolojik boyutunun yanı sıra sosyolojik boyutu ile de öne çıkması yaşlılığa toplumsal bir gerçeklik kazandırmıştır. Toplumsallığı içinde barındıran her olgu, aynı zamanda kültürel olanı da içine dâhil etmektedir. Çünkü toplum ve kültür ikiliği arasında girift bir ilişki bulunmakta, bu ikili ilişki karşılıklı olarak birbirini beslemektedir. Kısacası toplum ve kültür birbirinden bağımsız olmayan iki yapısal kavramdır. Bu bağlamda toplumsal gerçeklik zemininde yer bulan yaşlılık olgusu, aynı zamanda bizlere kültürel bir

gerçeklikte sunmaktadır. Dolayısıyla yaşlılık ve yaşlanma olgusunun kültür dediğimiz önemli bir kavramı taşıyor olması, tez çalışmamın konusunu Türkiye’de yaşlılık olgusu ve yaşlılığın kültürel temelleri oluşturmasına neden olmuştur.

Toplumsal yapının öznesi durumunda olan birey, kültür ve kültürel temellerin de taşıyıcısı konumunda olmuştur. Toplumsal yapıda kültürün oluşmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir işlevi yerine getiren birey, aynı zamanda toplumun kültüründen de etkilenmektedir. Sosyal bir varlık olan birey, toplumsal olguları anlamlandırma da toplumun kültürel değerlerini de göz önünde bulundurmaktadır. Bu nedenle birey, yaşlılık ve yaşlanma olgusuna ilişkin algı ve tutumlarını içinde doğup ve yaşadığı kültür içerisinde açıklamaya çalışacaktır. Bu bilgiler ışığında tez çalışmamda yaşlılık olgusunun daha çok kültürel temelleri üzerinde durulacak, yaşlılığa ilişkin bireylerin tutumlarının kültürel temellerine dikkat edilecektir.

Tufan’a göre (2002: 15) çağa ve ülkeye göre yaşlılara karşı toplumun takındığı tutum ve davranışlar sürekli değişim göstermektedir. Dönem dönem statüsü yükselen yaşlılar, bazı dönemlerde de önemsenmeyen bir kitle olarak görülmüştür. Yaşlıların gündelik yaşamda gördüğü ilgi ve itibar her dönemde ait olduğu toplumsal sınıfa, cinsiyet ve gelir, mal varlığına göre şekillenmiştir. Yaşlılık ve yaşlılara ilişkin tutumları değerlendirmek için öncelikle her toplumu kendi içerisinde değerlendirmek ve her toplumun sahip olduğu kültürel değerleri göz önünde bulundurmak gerekir. Yaşlılık olgusu ülkeden ülkeye, toplumdaki topluma, kültürden kültüre değişiklik gösterebileceği gibi aynı ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan bireyler içinde farklılık gösterecektir. Türkiye’nin doğu ve batı bölgeleri arasında yer alan toplumsal, tarihsel, ekonomik, sınıfsal ve kültürel farklılıklar daha net söylemek gerekirse yaşam kültürünün farklılaşmış olması, toplumsallıkla üretilmiş olan her olgu gibi yaşlılık olgusuna karşı tutum ve bakış açılarını da farklılaştıracaktır. Türkiye’nin yerli ve yabancı bir nüfusa sahip olan özellikle de kentin kırsal bölgelerinde yaşlı nüfusunun fazla olduğu, Türkiye’nin modern bir batı kenti olarak nitelendirilen Muğla ili ile Türkiye’nin doğusunda bulunan aynı zamanda bir sınır ili olarak, geleneksel tutum ve değerlerin ön planda tutulduğu Van ili arasında sürdürülecektir.

Bu tez çalışmasında amaçlanan pek çok konu olmakla birlikte çalışmanın asıl amacı yaşlılık ve yaşlanma olgusunun ne olduğudur. Bu bağlamda bireylerin kendi zihinsel anlam dünyalarında yaşlılığı ve yaşlıları nasıl algıladıkları, yaşlılara ilişkin düşünce ve tutumların kültürel düzeyde nasıl farklılaştığını, ekonomik, coğrafi, sosyal en önemlisi kültürel boyutu ile birbirinden ayrılan iki il arasında ne tür farklılıklar ve benzerlikler olduğunu sosyolojik bakış açısı ile ortaya koymayı amaçlamıştır.

2.2 Araştırmanın Önemi

Gerek yaşlılık deneyimi ve yaşlılığın etnografisi, gerekse “ileri yaş’ın” kültürlerdeki ve zaman içindeki kurgulanışı konusundaki araştırmalara duyulan ilgi gün geçtikçe çoğalmaktadır (Marshall, 1999: 817). Nitekim yaşlı ve yaşlılık kavramları sosyolojik açıdan ele alındığında toplum tarafından konan normlara ve o toplumun kültürel değerlerine göre biçimlenen tüm değerlendirmeleri kapsar. İnsanların kendi bireysel görüşleri kendi biyografileri, içinde buldukları toplumun yaşlıyı tanımlayışı, kültür ve kültürel unsurlarla bağlantılıdır. Günümüzde toplumsal bir gerçeklik olarak ortaya çıkan yaşlılık, toplumsal, ekonomik, bireysel temellere dayandığı gibi gerçekte de kültürel temellere de dayanmaktadır. Yaşlılığın kültürel boyutu dolayısıyla toplumsal yapıya sosyokültürel farklılığa yansımaları çalışmada kültürün sosyolojik açıdan incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu nedenle yaşlılığın kültürel temeller üzerinden yeniden açıklanmaya çalışılıyor olması yaşlılık literatürüne önemli katkılar sağlayacaktır.

Modernleşme sürecinde ortaya çıkan toplumsal değişimler sonucunda yaşlılık olgusunun, modern batı kentinde ve geleneksel doğu kentinde nasıl bir süreç seyrettiği incelenmeye çalışılacak, yaşlılara ilişkin tutumlar Türkiye’nin iki farklı ili arasında yapılacak olan karşılaştırmalar sonucunda ortaya çıkacak bilgiler çalışmanın önemini ortaya koyacaktır. Çalışmada yaşlılık olgusunun algısal ve tutumsal değişimi bireyin içinde yaşadığı kültür ile ilişkilendirilecektir.

Kültür olgusu da yaşlılık gibi sosyalleşme süreci oluşan aynı zamanda ondan farklı olarak sosyal yapının düzenleyicisi konumundadır. İnsanların birlikteliğinden tüm sosyal unsurlar; gelenek, din sosyal değerler, ahlaki değerler kültürden beslenen ve kültürün bir parçası durumundadır. İnsanlar yapıp ettiklerinde, toplumsal bir

olguya anlam verdiklerinde, kültürlerinin yükledikleri anlam ve kodlamalar doğrultusunda hareket etmeye çalışır. Toplumların geçmişinin aynası olarak görülen yaşlılık, giderek artan nüfusuna bağlı olarak ilerde toplumsal bir sorun olarak görülmeye başlanacağını öne süren çalışmalar da mevcuttur. Dolayısıyla toplumların tarihini ve geçmişini yansıttığı düşünülen yaşlılık olgusunun birbirinden tarihsel toplumsal, ekonomik ve en önemlisi kültürel açıdan farklılık gösteren iki il arasında araştırmanın yapılacak olması, yaşlılık literatürüne yeni bir zemin hazırlayacağı gibi yaşlılık olgusunun toplumsal ve kültürel arenada da nasıl bir tahayyülünün olduğu çalışmanın önemini ortaya koyacaktır.

2.3 Araştırmanın Problemleri

Sosyolojinin ilgilendiği ve incelediği alan toplum, nesnel alanı ise insan ürünü olan tüm sosyal gerçeklik ve olgulardır. Toplumsal yapının ve toplumsal ilişkilerinin temel belirleyicileri arasında olan sosyoloji için de çok önemli bir yer tutan kültürün ve kültürel temellerin neler olduğu ve bu unsurların bireylerin yaşlılığı anlamlandırma da nasıl bir etkisinin olduğu çalışmanın temel problematiğini oluşturacaktır. İnsanların kendi anlam haritalarından en geniş anlamda insanların kültürel anlam haritalarına bakmak çalışmaya yarar katkı sağlayacaktır. Araştırmanın ana probleminin daha iyi anlaşılması için temel problematiğine bağlı olarak aşağıdaki gibi alt problemler oluşturulmuştur.

1. Yaşlı ve yaşlı birey, hangi unsurlar üzerinden tanımlanmaktadır?
2. Yaşlı birey, bireylerin zihin dünyasında hangi yaş gurubuna dâhil olmaktadır?
3. Yaşlılık ve yaşlanmayı etkileyen temel faktörler nelerdir?
4. Yaşlılık, bireyler üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?
5. Daha çok modern ve seküler yaşam tarzı ile öne çıkan Muğla ile geleneksel tutum ve değerlerin hâkim olduğu Van'da öne çıkan bu özellikler yaşlılık ve yaşlanma olgusu üzerinde nasıl bir etki yaratmıştır?
6. Modern ve batı kenti olarak nitelendirilen Muğla ile geleneksel doğu kenti olarak tanımlanan Van'da yaşlı bireyler aile içinde nasıl bir konuma sahiptir?

7. Geçmişten günümüze değişen aile yapısı her iki ildeki yaşlıların aile içerisindeki konumunu nasıl etkilemiştir?

8. Dini ve kültürel değerler yaşlılık ve yaşlanma olgusu üzerinde etkili midir? Bu değerler, Van ve Muğla’da yaşlı bireylere ilişkin nasıl bir toplumsal algı oluşturmuştur?

9. Van ve Muğla illerinde yaşlı bireylere karşı toplumsal algı değişmekte midir?

2.4 Araştırmanın Yöntemi

2.4.1 Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Gerçekleştirilen tez çalışması; yaşlılık olgusuna ilişkin tanımlamalar, yaşlılığın tarihsel serüveni, yaşlılık sınıflandırmaları, yaşlılık teorileri, dünyada ve Türkiye’de yaşlılık olgusu gibi konular geniş kapsamlı bir literatür taraması sonucunda Van ve Muğla örneğinde yaşlı bireylere ilişkin algının ne olduğu, yaşlı bireylerin toplumsal yapıda nasıl bir konuma sahip olduğu, yaşlı bireylere yüklenen anlamların neler olduğu sorularına yanıt aranmak üzere alan araştırılması yapılmıştır.

Çalışmada Van ve Muğla’da yaşayan bireylerin yaşlılığa ilişkin algılarının ne olduğu, kendi kültürleri içerisinde nasıl bir tutum geliştirdikleri, yaşının nasıl bir toplumsal konuma ve ailede nasıl bir rol ve statüye sahip olduğunu öğrenmek amacı ile toplamda Van’da 15 Muğla’da 15 kişi olmak üzere toplamda 30 kişi ile görüşülmüştür.

2.4.2 Araştırmanın Veri Toplama Araçları

“Türkiye’de Yaşlılık Olgusu ve Yaşlılara İlişkin Tutumların Kültürel Temelleri” başlıklı tez çalışması, teorik, uygulamalı metodoloji ve alan araştırması sonucu ortaya çıkan bulgular olmak üzere üç bölümden oluşmuş, çalışmanın teorik bölümü için ilk olarak geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan uygulamalı metodoloji kısmında niteliksel araştırma yöntemine başvurulmuş, niteliksel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu amaçla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcılara bağlı olarak ek sorularda sorulmuştur. Çalışmada

sosyal bilimlerde çok kullanılan gözlem tekniğinden de faydalanılmıştır. Ayrıca görüşmecilerin algı ve tutumunu ölçmek amacı ile likert ölçeği anket sorularına da yer verilmiştir.

Yaşlılık ve yaşlanma olgusu, sosyal bilimlerde yapılan birçok araştırmanın konuları arasında yer almış, yaşlılıkla ilgili son dönemlerde çalışmaların arttığı gözlenmiştir. Çalışmalar daha çok biyolojik ve psikolojik temelli olsa da, yaşlılığın daha çok şu yönlerine dikkat çekmeye çalışılmıştır; yaşlılıkta yaşanan sorunlar yaşlıların yaşam kalitesi, yaşam memnuniyetleri, yaşlıların yaşlılık algısı ve yaşlılara sunulan kurumsal hizmetler odaklı çalışmaların yapıldığı görülmüştür.

Tez çalışmasında, kültürel temeller üzerinden yaşlılık ve yaşlanma olgusuna, Türkiye'nin sosyal, ekonomik, sınıfsal, en önemlisi kültürel olarak birbirinden tamamen farklılaşan iki ili arasında karşılaştırma yaparak söz konusu illerde yaşayan bireylerin yaşlılığa dair ne tür bir bakış açılarının olduğu ve kültürel anlam dünyalarında yaşlılığı ve yaşlanmayı nasıl algıladıklarına bakılmıştır. Toplumsal bir olgu olarak ele alınan yaşlılık ve yaşlanmaya dair bireylerin nasıl bir anlam ve bakış açısı inşa ettikleri, toplumsal bir gerçekliği daha ayrıntılı, doğal ve derinlemesine bilgiler elde etmek için çalışmada niteliksel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Çalışma 2019 yılında Van ve Muğla ilinde yaşayan yaşları 18 ile 65 yaş ve üzeri arası değişen iki ilden eşit bir şekilde toplamda 30 kişi ile derinlemesine görüşme tekniği uygulanarak sahadan bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Görüşülecek kişilerin sosyoekonomik ve sınıfsal özelliklerine dikkat edilerek, gelir düzeyi yüksek, orta gelirli ve düşük gelirli kişilerden seçilmiştir.

Bu araştırmanın alan çalışması 2019 yılının Mayıs ayında ilk olarak Muğla'da daha sonra Van ilinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma etiğine uygun olarak görüşmelere başlamadan önce çalışmanın içeriği ve amacı hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Görüşmeler otuz dakika ile bir buçuk saat arasında tamamlanmıştır. Görüşmeler görüşmecilerin isteğine bağlı olarak buldukları mekânlarda ev ve iş yerlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcılardan izin alınarak tamamı ses kayıt cihazına kaydedilmiş daha sonra deşifre edilmiştir.

Görüşmecilerin adları araştırma etiğine uygun olarak gerçek isimleri kullanılmamış kod isimler verilmiştir.

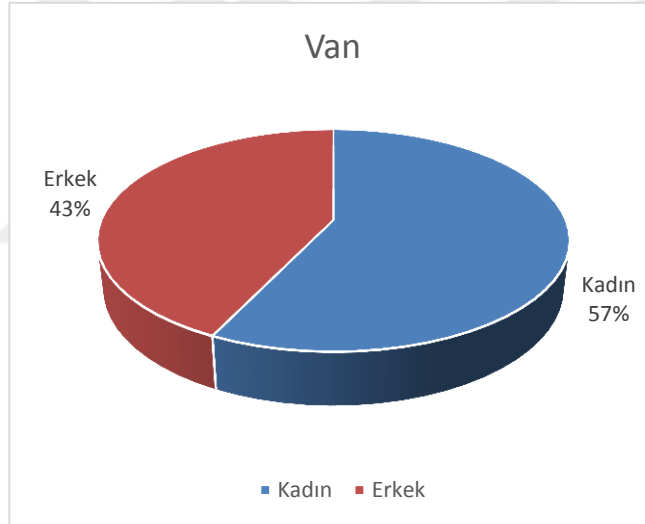
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN BULGULAR VE YORUMLARI

3.1 Araştırmanın Niceliksel Verileri Ve Analizi

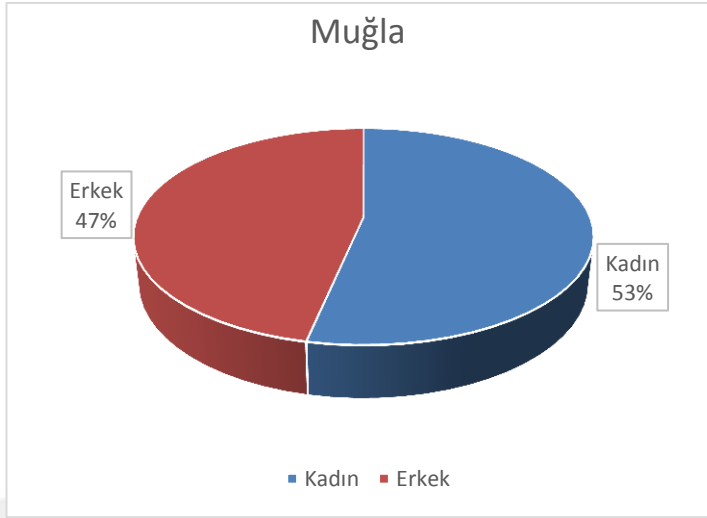
3.1.1 Van ve Muğla'da Görüşülen Kişilerin Sosyo Demografik Özellikleri

Araştırma Muğla ve Van'da yürütülmüştür. Muğla'da 8'i kadın 7'si erkek olmak üzere toplamda 15 kişi ile görüşülmüştür. Van'ın ilçe merkezlerinde ise seçilen 8'i kadın 7'si erkek toplam da 15 görüşmeci ile görüşülmüştür. Görüşmeler, görüşmecilerin isteğine bağlı olarak ev ve iş yerlerinde gerçekleştirilmiştir.

Grafik1: Van'da Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

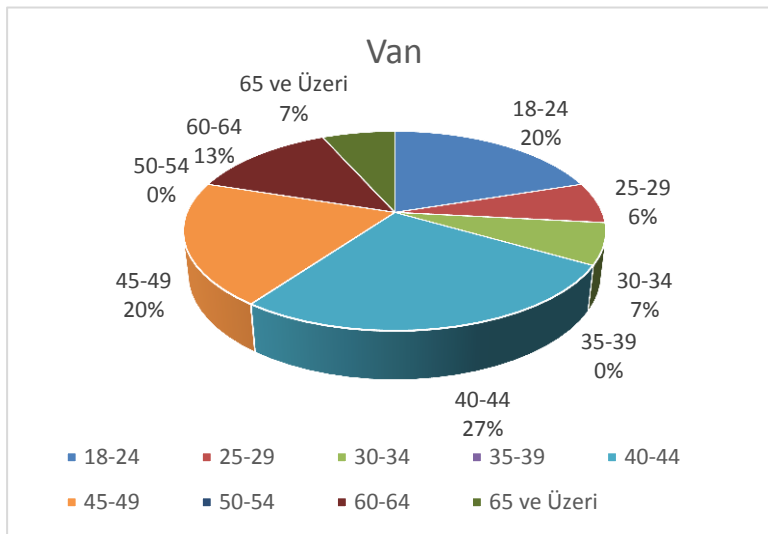

Grafik2: Muğla'da Araştırmaya Katılanların cinsiyete Göre Dağılımı

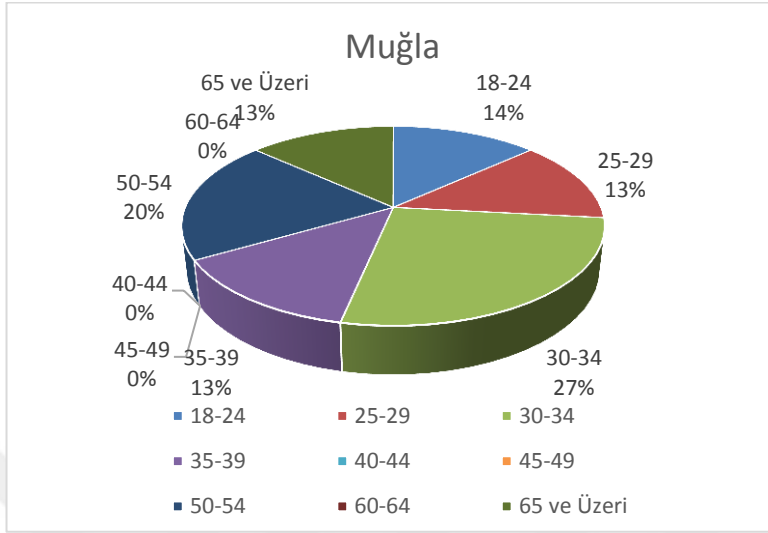

Örnekleme dâhil olan görüşmecilerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında grafik 1'de görüleceği üzere Van'da yapılan görüşmelerin %57'si kadınlardan %43'ü erkek görüşmecilerden oluşmaktadır. Grafik 2 ise Muğla'da yapılan saha araştırmasında görüşmeye katılanların cinsiyet dağılımını vermektedir. Muğla'da yapılan görüşmelerin cinsiyet dağılımına baktığımızda %53'ü kadın %47'si erkek görüşmecilerden oluşmaktadır.

Grafik 3: Van'da Araştırmaya Katılanların Yaşa Göre Dağılımı

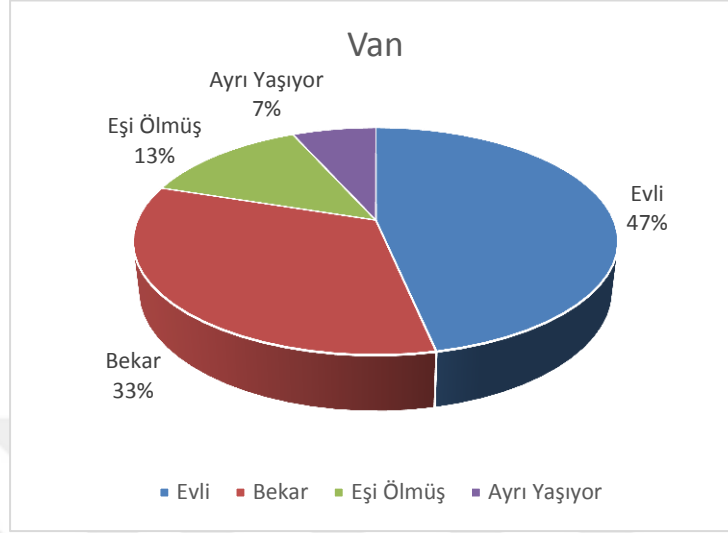

Grafik 4: Muğla'da Araştırmaya Katılanların Yaşa Göre Dağılımı

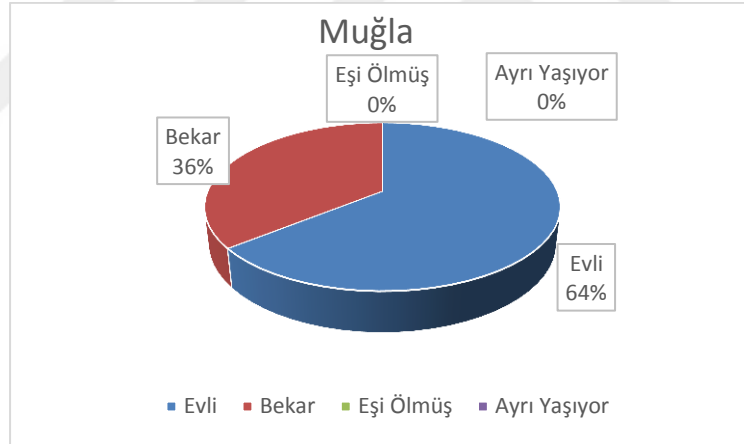

Van'da ve Muğla'da yapılan araştırmada görüşmecilerin çoğunluğunun genç ve yetişkin bireylerden oluştuğu görülmektedir. Grafik 3'te verilen yaş aralığına bakıldığında en yüksek yüzdeliğe sahip dilimin %27'lik kısımla, 40-44 yaş arası Dünya Sağlık Örgütü tarafından genç yaş grubuna giren birey olarak tanımlanan görüşmecilerden oluştuğu görülmüştür. Grafik 3'te %20'lik kesimin 18-50 yaş arası kişilerden, %6'lık kısmın 25-29 yaş aralığının da %7'lik kesim ise 30-34 yaş aralığına sahiptir. Araştırmaya dâhil olmayan kesimin ise %0'lık oranla 35-39 ve 50-54 yaş aralığına sahip kişilerden oluşmaktadır. Muğla'da yapılan araştırmada görüşmecilerin yaş aralığını gösteren grafik 4'de ise görüşmecilerin yaş aralıklarına bakıldığında %27'lik kısmın 30-34 yaş arası kişilerden oluştuğu görülmektedir. . %20'lik kısmını 50-54 yaş, %13'lük kısmını 25-29 ve 65 yaş ve üzeri insanlar oluşturmaktadır. Muğla'da araştırmaya dâhil olmayan kesimin 40-49 yaş ile 60-64 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Grafik5: Van'da Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

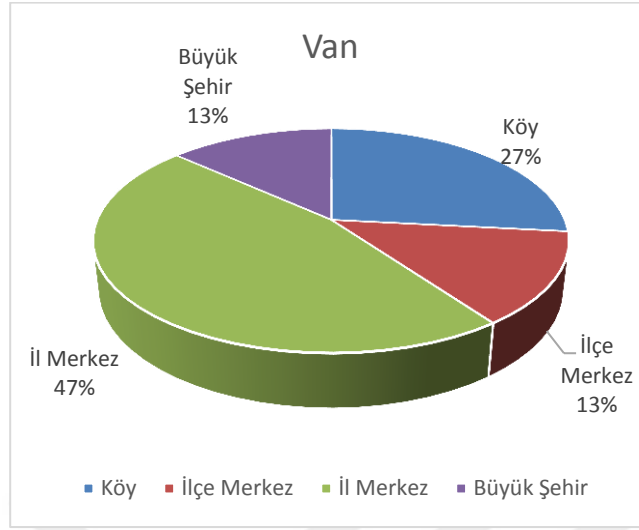

Grafik6: Muğla'da Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

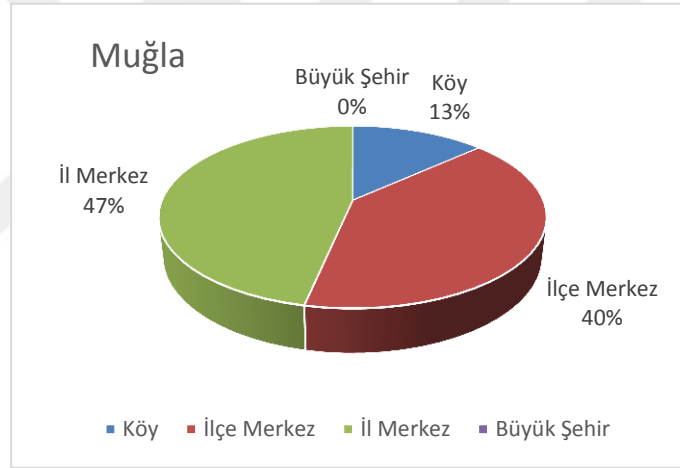

Grafik 5 ve grafik 6'da görüleceği gibi araştırmaya dâhil olan görüşmecilerin çoğunluğu evlidir. Van'da yapılan görüşmelerde görüşmecilerin medeni durumunu gösteren grafik 5 'de görüşmecilerin %47'si evli %33'ü bekârdır. Van'da görüşülen kadınlardan birisi boşanmış diğerrinin ise eşi ölmüştür. Görüşülen erkek görüşmecilerden bir tanesi de eşini kaybettiğini belirtmiştir. Muğla'nın frekans dağılımını gösteren grafik 6'da görüşmecilerin büyük çoğunluğunu oluşturan %64'lük kesim evli olduğunu %36'luk kısmı ise bekâr olduğunu söylemiştir.

Grafik7: Van'da araştırmaya Katılanların Doğum Yerine Göre Dağılımı

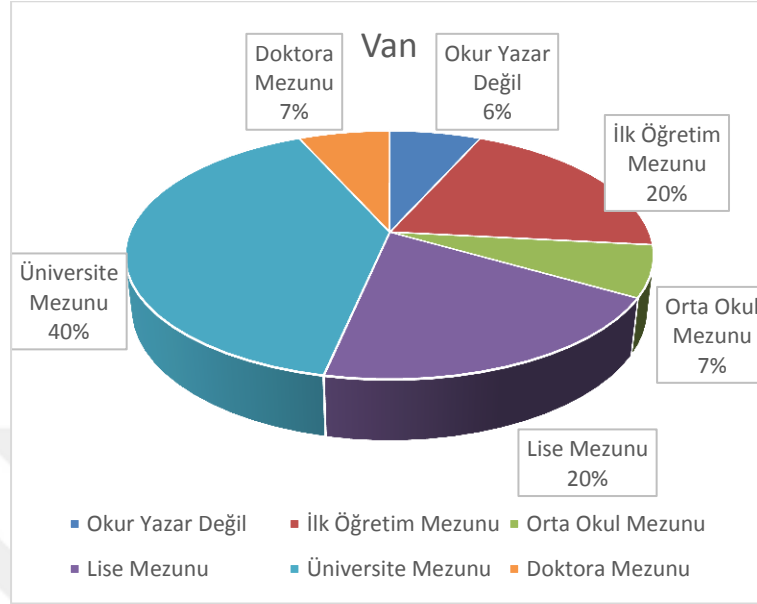

Grafik8: Muğla'da Araştırmaya Katılanların Doğum Yerine Göre Dağılımı

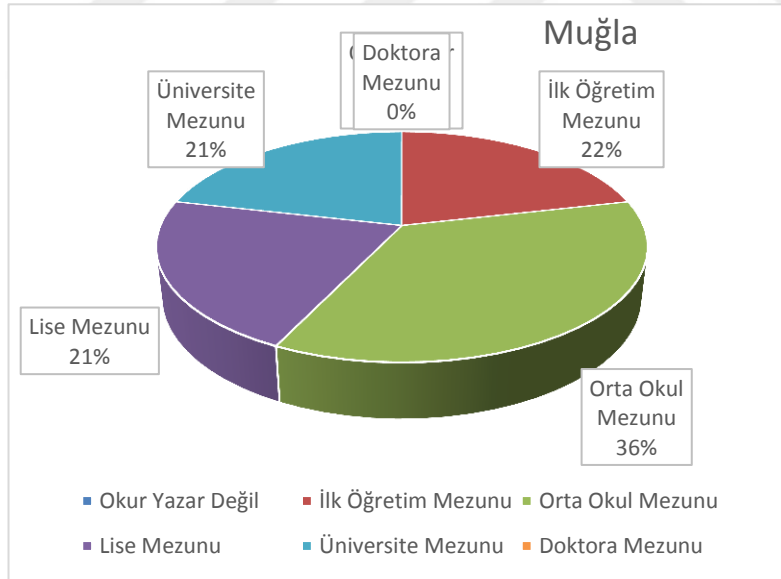

Grafik 7'de yer alan bilgilere göre şu an Van'da yaşamını devam ettiren görüşmecilerin %47'sinin il merkezde %27'lik kesimin ise köy de doğduğu ortaya çıkmıştır. Geri kalan kesim ise %13'ü ilçe merkez ve büyükşehir seçeneğini işaretlemiştir. Muğla'nın frekans dağılımını gösteren Grafik 8'den hareketle görüşmecilerin %47'si il merkezde, %40'ı ise Muğla'nın yerleşim yerlerinden biri olan Marmaris ilçe merkezde doğduklarını belirtmişlerdir. Sık sık doğdukları köye ziyaret ettiklerini söyleyen görüşmeciler ise %13'lük bir oranı oluşturmaktadır.

Grafik9: Van'da Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

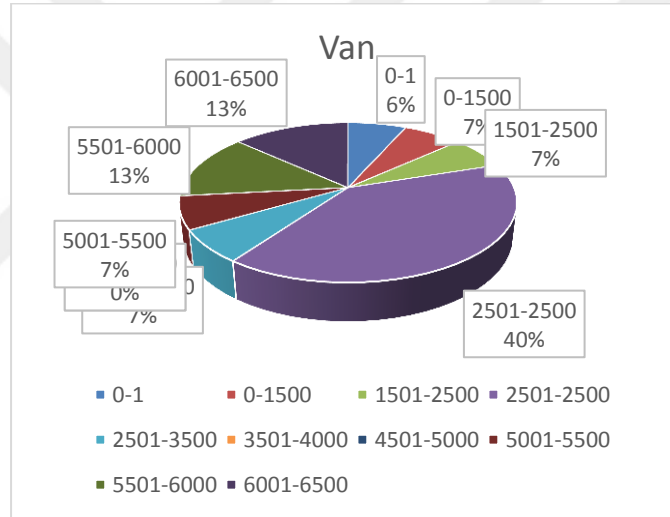
Grafik10: Muğla'da Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

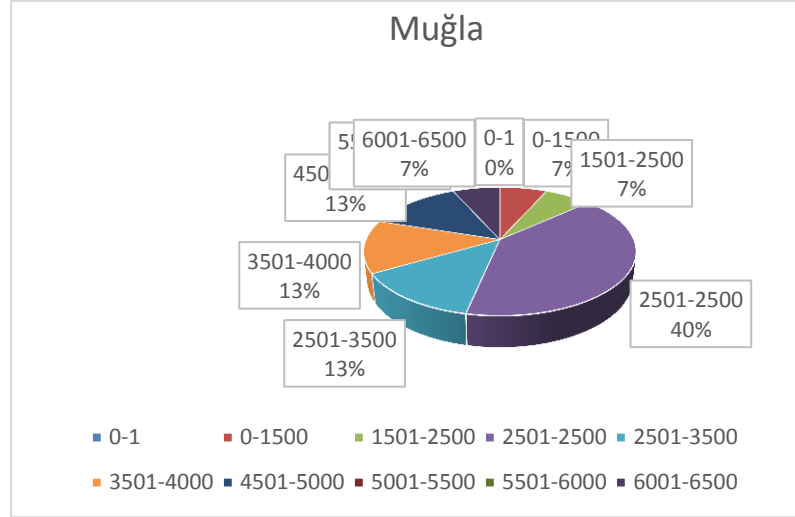
Van'da yapılan görüşmelerde görüşmecilerin büyük bir bölümü üniversite mezunudur ve bu oran %40'lık bir dilimi kapsamaktadır. Görüşülen erkek görüşmecilerden biri doktora diğer ise ortaokul mezunudur. %6'lık kısmı okuma

yazma bilmediğini, %20'lik kısmı ilköğretim mezunu olduğunu belirtmiştir. Lise mezunu olan görüşmeciler ise %20'lik bir oranı oluşturmaktadır. Muğla'nın frekans dağılımı gösteren grafik 10'da görüşmecilerin %36'sı ortaokul mezunu olduğunu ve bu kesim daha çok yetişkin yaş grubunda olan kişilerden oluşmaktadır. İlkokul mezunu olan görüşmeciler %22'lik bir kesimi oluşturarak ilköğretim den sonra okumak istemediklerini belirtmiştir. Üniversite ve lise mezunu olan görüşmeciler ise %21'lik bir orana sahiptir. Muğla'da yapılan görüşmelerde ilköğretim ve ortaokul mezunu olan görüşmeciler Muğla'nın turizme bağlı bir ekonomik yapılanma gösterdiği ve yüksek gelir sağlayan bir sektörde çalıştıkları için eğitim durumlarını devam ettirmediklerini dile getirmişlerdir.

Grafik11: Van'da Araştırmaya Katılanların Aylık Gelirine Göre Dağılımı

Grafik12: Muğla'da Araştırmaya Katılanların Aylık Gelirine Göre Dağılımı

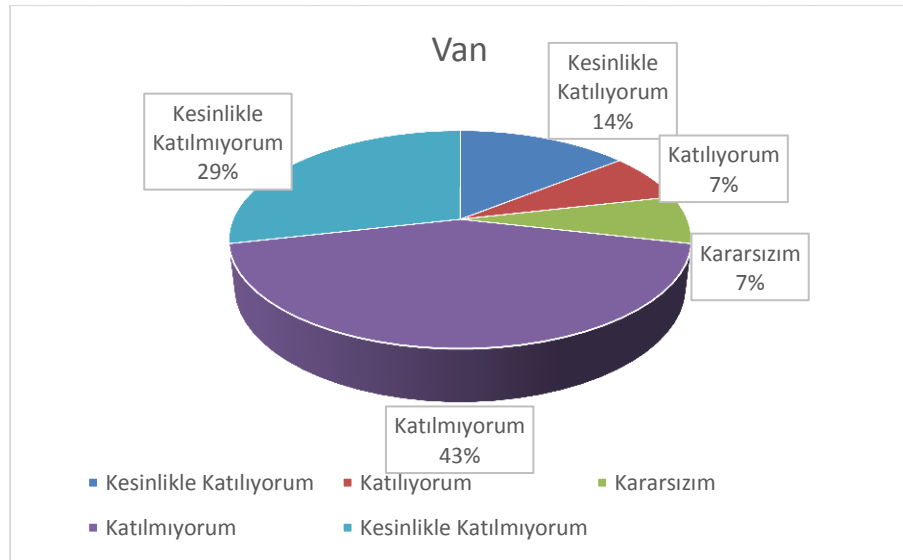

Grafik11’de görüleceği gibi Van’da yapılan araştırmada görüşülen kişilerin aylık ortalama geliri genellikle 2501-2500 arasında olduğu ve %40’lik bir oranı sahip olduğu görülmektedir. Aylık ortalama geliri 5501-6500 arasında olan görüşmeciler %13’lük bir orana sahiptir. grafik12 Muğla’da yaşayan görüşmecilerin aylık ortalama gelirini göstermektedir. Aylık ortalama geliri 2501-2500 olan görüşmeciler Van’da yapılan görüşmecilerin aylık ortalama gelir dilimine benzerlik gösterip %40’lik bir oran oluşturmuştur. Muğla’da aylık ortalama geliri 0-1500 arasında olan hiçbir görüşmecini olamadığı Van’da ise 0-1500 aylık ortalama gelire sahip kişilerin %6’lık bir dilimi oluşturduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamının da görüşmecilerin sosyodemografik özelliklerini ortaya koyan soruların yanında anket formuna ek olarak görüşmecilerin yaşlılık ve yaşlanma olgusuna ilişkin algı ve tutumlarını ortaya koyabilmek amacıyla kolay ve kısa zamanda cevaplandırılabilir sorulara da yer verilmiştir. Bu nedenle görüşme formuna ek olarak likert ölçeği sorularda hazırlanmıştır. Likert ölçeği sorularında yer aldığı görüşme formunda, Katılıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Kesinlikle Katılıyorum ve Kesinlikle Katılmıyorum gibi ifadeler yer almaktadır. Görüşme formunda sorular, araştırmanın konusuna uygun seçilmesine özen gösterilmiştir. Sorular araştırmaya katılan katılımcıların sosyodemografik özelliklerini ortaya koyma, yaşlılık olgusuna ilişkin fikirlerini belirleme, yaşlılık ve yaşlı bireyleri tanımlama biçimi, yaşlı bireyleri toplumsal yaşamda nereye konumlandıkları ve kültürel temeller göz önünde bulundurarak yaşlı bireye karşı nasıl bir tutum ve algıya sahip oldukları amaçlanmak istenmiştir. Anketin başlangıcında katılımcılara sorulan

cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, aylık gelir, mesleki durum gibi sorular katılımcıların sosyodemografik özelliklerini ortaya çıkarmaya yöneliktir. Görüşme formunda yer alan ve nitel görüşme tekniğinden derinlemesine görüşme yöntemden yararlanılan açık uçlu sorular, Van ve Muğla’da yaşayan katılımcıların kültürel temeller üzerinden yaşlılığa ne tür anlamlar yüklediği ve yaşlı bireylere karşı nasıl bir tutum içerisinde olduklarına yöneliktir. Daha sonra katılımcıların yaşlılık algısını ölçmek için şu sorular sorulmuştur. “Yaşlılık muhtaç olunan bir evredir”, “yaşlılık bir hastalıktır”, “yaşlılara aileleri mi bakmalı yoksa huzur evleri mi bakmalı”, “yaşlılara bakmak dini ve kültürel bir gerekliliktir”, “yaşlı bireyler kuşak çatışmasına neden olmaktadır”, “yaşlıların gençlere saygı duymadıkları, fikirlerini önemsemedikleri”, “yaşam tarzları ile alay ettikleri gibi sorulardır. Sorulara katılıp katılmadıkları veya kararsızım, kesinlikle katılıyorum veya kesinlikle katılmıyorum seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Yürütülen alan çalışmasında araştırma sorularına yanıt aranmak istenmiş, kayıt alınan görüşmeler görüşmecilerin verdiği bilgiler ışığında SPSS programına kaydedilmiştir.

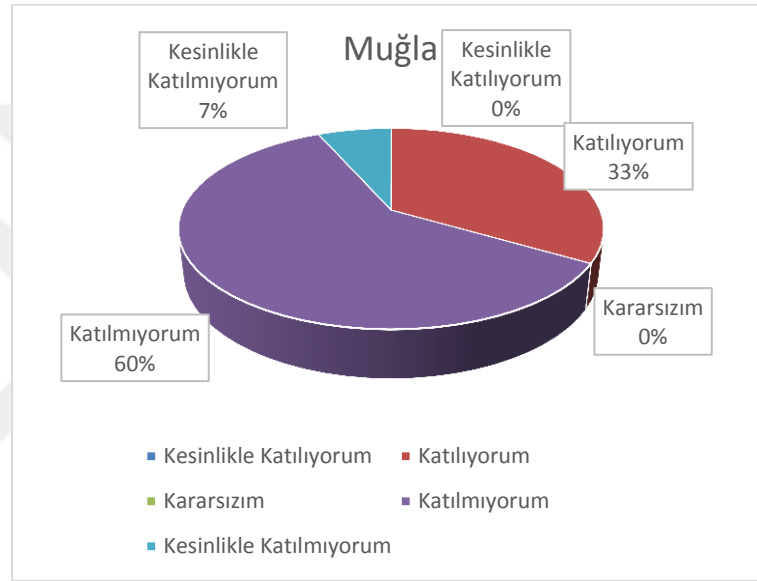
Grafik13: Van’da “Yaşlılık Her İnsanın Yardıma Muhtaç Olduğu Bir Evredir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Ankette yer alan “Yaşlılık Her İnsanın Yardıma Muhtaç Olduğu bir Evredir” ifadesine sadece elden ayaktan düşen yaşlıların yardıma muhtaç olduklarını düşünen ve bu nedenle katılmadıklarını dile getiren görüşmeciler %43’lük bir oranı oluşturmaktadır. %29’luk kesimi ise her yaşlının yardıma

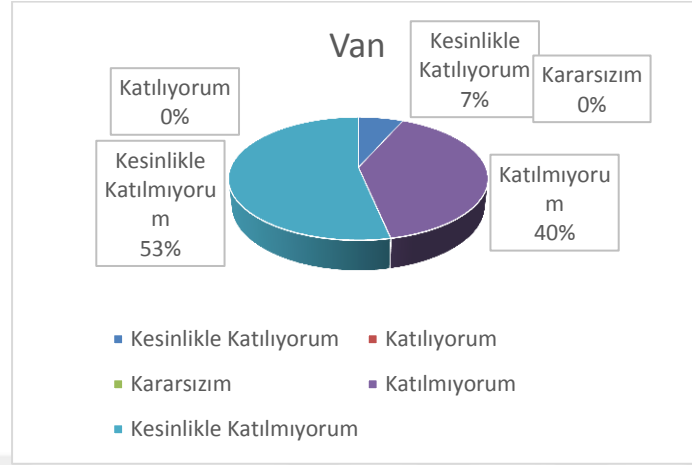
muhtaç olmadığını ve kesinlikle katılmadıklarını belirtmiştir. İfadeye katılanların %7'lik bir oranla kesinlikle katıldıklarını beyan eden görüşmeciler de %14'lük bir oranı oluşturmaktadır. Van'da gerçekleştirilen görüşmelerden bir erkek görüşmecinin bu ifadeye katıldığı diğer erkek görüşmecinin ise kararsız olduğu anlaşılmıştır.

Grafik14: Muğla'da “Yaşlılık Her İnsanın Yardıma Muhtaç Olduğu Bir Evredir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

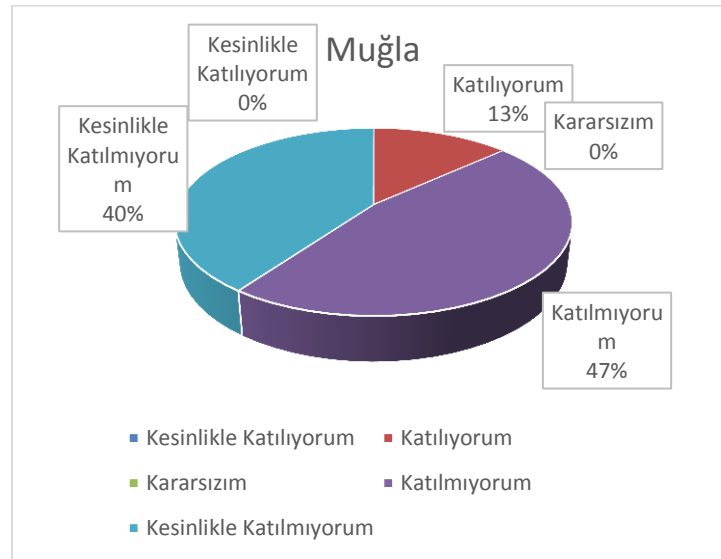
Muğla'da yapılan görüşmelerde “yaşlılığın her insanın muhtaç olduğu bir evredir” ifadesine büyük çoğunluk %60'lık bir oranla katılmadıklarını, Muğla'da yaşayan yaşlıların hala sosyal yaşama dâhil oldukları ve çalışmayı bırakmadıkları için elden ayaktan düşmediklerini bu yüzden de muhtaç konumda olmadıklarını belirtmişlerdir. Soruya kararsızım ve kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyen görüşmecilerin olmadığı ortaya çıkmıştır. %33'lük kesim ifadeye katıldıklarını, bu kesimin ise yetişkin görüşmecilerden oluştuğu bulgulanmıştır.

Grafik15: Van'da “Yaşlılık Her İnsanın yaşamak Zorunda Olduğu Bir Hastalıktır” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Grafik 15’de görüleceği gibi yaşlılığın bir hastalık olmadığını her evrede olduğu gibi bir dönemi kapsadığını bu nedenle ifadeye kesinlikle katılmadıklarını söyleyen kesim %53lük bir oranı oluşturmaktadır. %40’lık bir kesimi oluşturan görüşmeciler ise benzer bir ifade ile katılmadıklarını belirtmişlerdir. İfadeye “kararsızım” diye cevap veren veya yaşlılığın bir hastalık olduğunu söyleyen hiçbir görüşmeci olmamıştır.

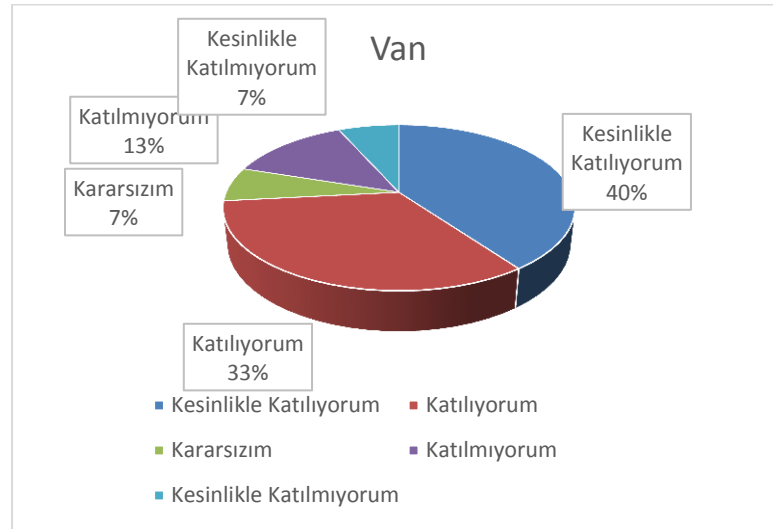
Grafik16: Muğla’da “Yaşlılık Her İnsanın yaşamak Zorunda Olduğu Bir Hastalıktır” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Grafik 16'da yer alan bilgilere göre Muğla'da yaşlılığın bir hastalık olduğu ifadesine %47 katılmıyorum %40'ı kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Kesinlikle katılıyorum ve kararsızım seçeneğini işaretleyen görüşmecinin olmadığı görülmüştür. Yaşlılığı her insanın yaşamak zorunda olduğu bir hastalık olarak değerlendiren görüşmeciler %13'lük bir oranı oluşturmaktadır.

Yaşlanma geri dönüşsüz, tüm sistemleri etkileyen ve kaçınılmaz fizyolojik bir süreçtir. Yaşlıların dünya üzerindeki genel nüfus içinde oranı hızla artış göstermektedir. Buna bağlı olarak da yaşlılara özgü bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunların başında bakım sorunları gelmektedir. Yapılan çalışmalarda yaşlılar kendi ev ortamında kalmayı ve bakım almayı tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (Karahan, Güven, 2002: 155). Bu nedenlerle yaşlılıkta bireylerin bakımını kimlerin ve hangi ortamda yapılacağı önem kazanmaktadır.

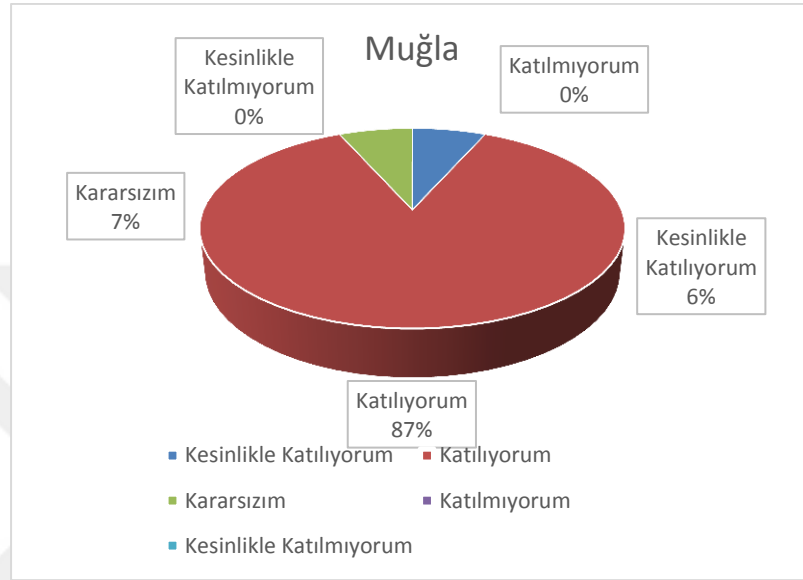
Grafik17: Van'da “Yaşlılar Aileleri Tarafından Bakılması Gerekmemektedir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Van'da gerçekleştirilen araştırmada yaşam biçimi, örf ve adetleri, yetiştirilme tarzı ve toplumun kültürel yapısından kaynaklı yaşlı bireylerin ailesi tarafından kesinlikle bakılması gerektiğini dile getiren görüşmeciler %40'lık bir orana sahiptir. %33'ü katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Yaşlıların aileleri tarafından bakılmasını uygun bulmayan ve kesinlikle katılmıyorum diyen bir

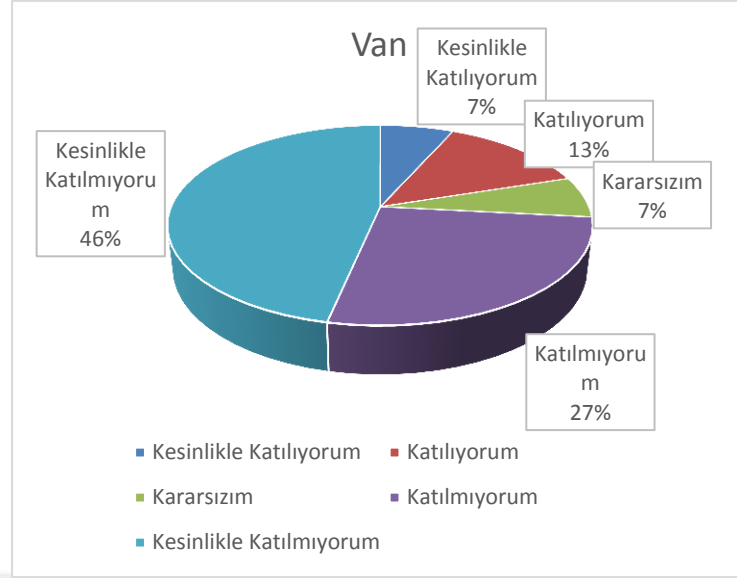
kadın görüşmeci bulunmaktadır ve grafik 17’de görüleceği gibi %7’lik bir oranı oluşturmaktadır. Genç yaş grubunda olan Erkek görüşmecilerden biri bu soruda kararsız kaldığını belirtmiştir.

Grafik18: Muğla’da “Yaşlılar Aileleri Tarafından Bakılması Gerekmedir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

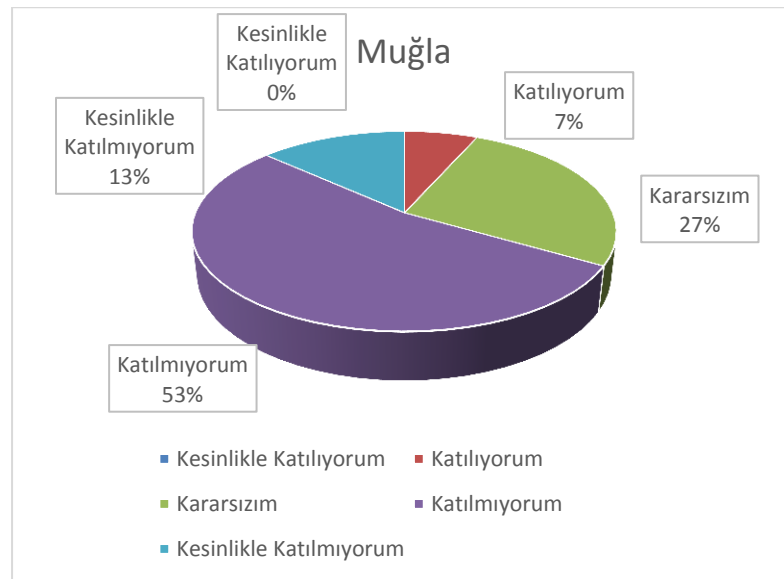
Muğla’da yaşlıların aileleri tarafından bakılmasını uygun bulan ve büyük bir payı oluşturan %87’lik kesim ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir. İfadeye kesinlikle katılıyorum ve katılmıyorum diyen kimsenin olmadığı bulgulanmıştır. Görüşmecilerden biri kararsız olduğunu %6’lık kısmı kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

Grafik19: Van’da “Yaşlıların Huzurevlerinde Olması Gerekmedir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

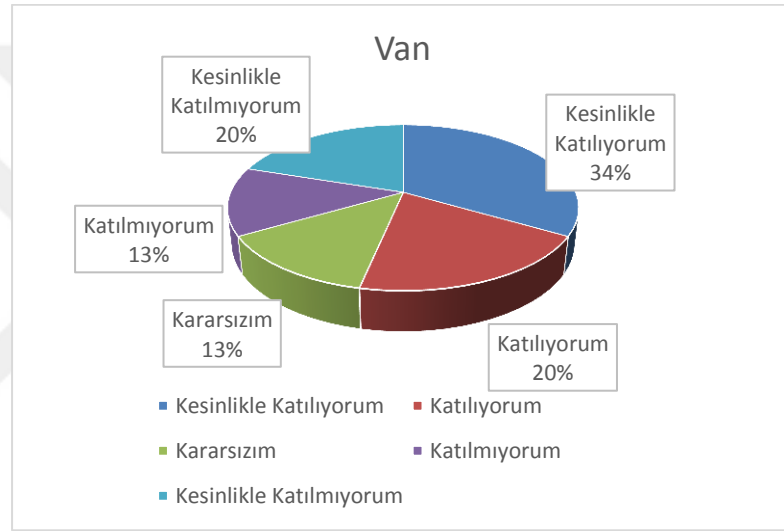
Grafik 19’da verilen bilgilerden hareketle ankette yer alan ifadeye yaşlıların huzur evlerinde olması gerekmektedir sorusuna %46’sı kesinlikle katılmıyorum, %27’si katılıyorum, %7’si ise kararsızım ve kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu ifadeyi yanlış bulup, Van’da anne babasını huzurevine bırakan bireylerin toplum tarafından ayıplandığını ve dışlandığını söylemiştir. %13’ü ise yaşlı bireyin sağlık bakımı söz konusu olduğunda huzurevlerinde bakılması gerektiğine inanmış ve ifadeye katıldığını belirtmiştir.

Grafik20: Muğla’da “Yaşlıların Huzurevlerinde Olması Gerekmedir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

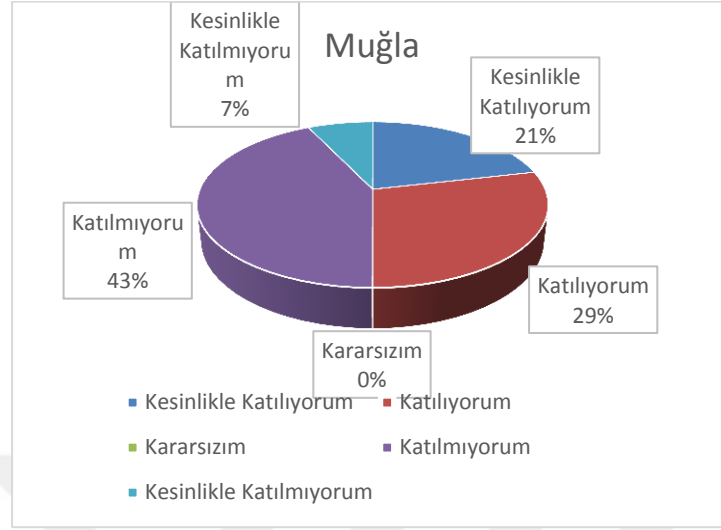
Grafik 20’de yer alan bilgilere göre Muğla’da yapılan araştırma da görüşmecilerin %53’ü ifadeye katılmadıklarını, %13’ü kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Van’da yapılan araştırmada görüşmecilerin ifadelerine benzer bir şekilde yaşlı bireyin son zamanlarını evinde ve aile üyelerinin yanında geçirmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Ciddi sağlık sorunu yaşayan yaşlı bireylerin evde bakımının olamayacağını dile getiren görüşmecilerin %27’si ise bu konuda kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir.

Grafik21: Van’da “Yaşlılara Yardım Etmek Dini Bir Gerekliliktir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

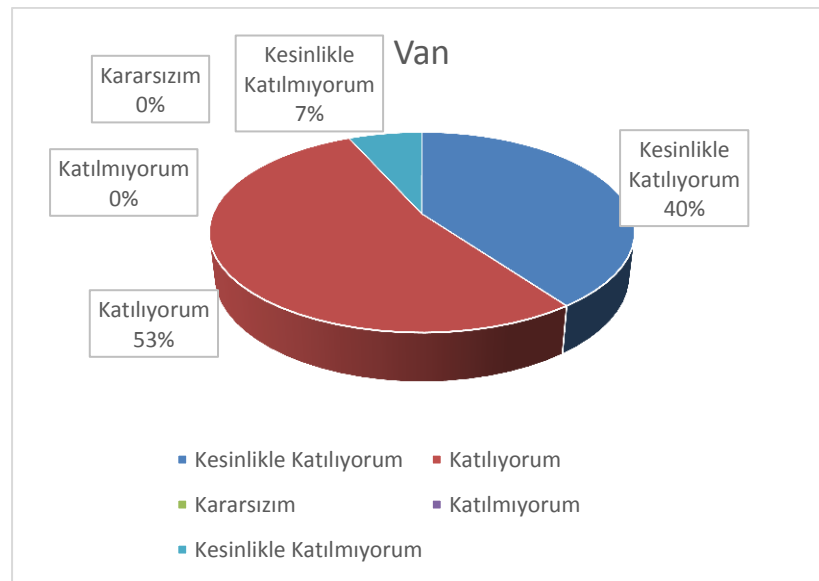
Van’da Yaşlılara yardım etmenin dini bir gereklilik olduğunu düşünen ve kesinlikle katılıyorum cevabını verenlerin oranı %34’tür. İfadeye katılıyorum ve katılmıyorum seçeneğini işaretleyen görüşmecilerin oranı eşit çıkmış olup %20’lik bir oranı oluşturmuştur. Yaşlılara yardım etmenin tamamen insani bir durum olduğunu belirten ve ifadeye katılmayanlar, bu konuda kararsız olduklarını belirten görüşmeciler ise %13’lük paya sahiptir.

Grafik22: Muğla’da “Yaşlılara Yardım Etmek Dini Bir Gerekliliktir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

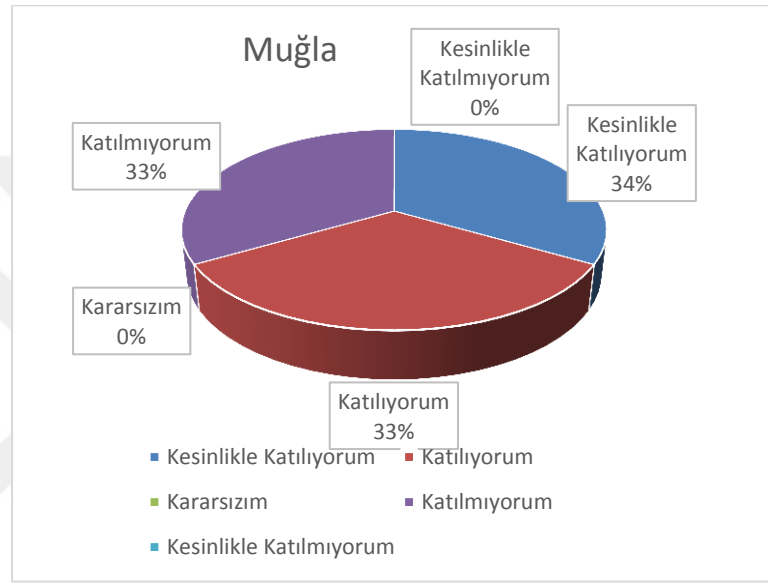
Muğla’da yapılan araştırmada görüşmecilerin büyük çoğunluğu yaşlılara yardım etmenin vicdani bir durum olduğunu belirtmiş, ifadeye %43’ü katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Kesinlikle katılıyorum seçeneğini %21, katılıyorum seçeneğini ise %29’u işaretlemiştir. Dini inanç ve değerlerin bireyler üzerindeki algı ve tutumumuzu etkilemediğini söyleyen bir erkek görüşmeci ifadeye kesinlikle katılmıyorum demiştir.

Grafik23: Van’da “Yaşlılara Yardım Etmek Kültürel Değerlerimizin Bir Gereğidir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

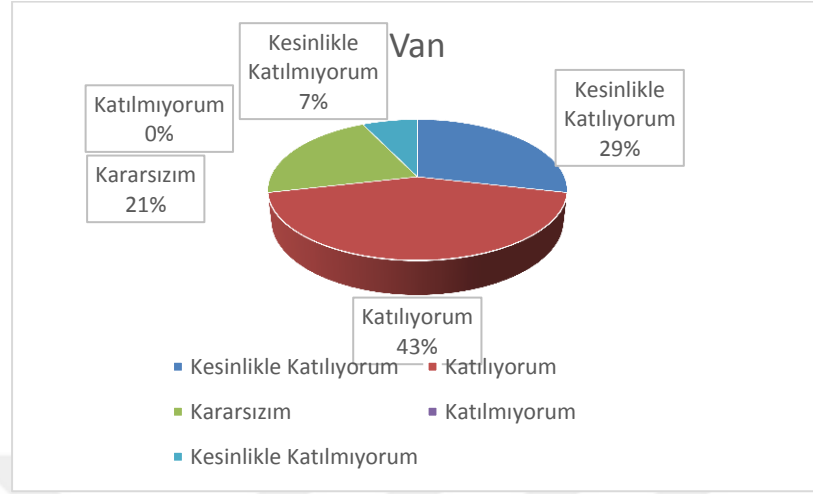
Ankette sorulan yaşlılara yardım etmek kültürel değerlerimizin bir gereğidir sorusuna Van’da yapılan araştırma da görüşmecilerin büyük çoğunluğu %53’ü katılıyorum, %40’ı kesinlikle katılıyorum, katılmıyorum diyenlerin ise hiç olmadığı bulgulanmıştır. Genç bir kadın görüşmeci dini ve kültürel değerlerin görüşlerini etkilemediğini bundan dolayı ifadeye kesin katılmadığını belirtmiştir.

Grafik24: Muğla’da “Yaşlılara Yardım Etmek Kültürel Değerlerimizin Bir Gereğidir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Muğla’da yapılan görüşmelerde ifadeye katılıyorum ve katılmıyorum seçeneğini işaretleyenlerin oranı eşit çıkmış, %33’lük bir oranı oluşturmuştur. Bu ifadeye kararsızım ve kesinlikle katılmıyorum diyenlerin hiç olmadığı görülmüştür. Kesinlikle katılıyorum diyenler ise %34’lük bir orana sahiptir.

Grafik25: Van’da “Yaşlıların Bakımı Ev Ortamında ve Aileleri Tarafından Yapılmalıdır” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

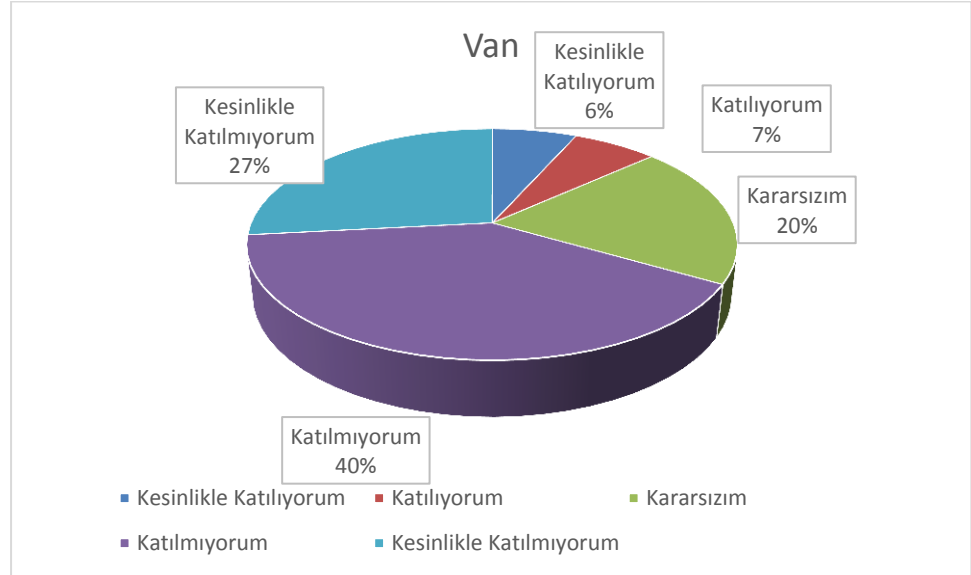
Van’da ifadeye katılmıyorum diyenlerin hiç olmadığı, kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretleyen bir kadın görüşmecinin olduğu ortaya çıkmıştır. Van’da genellikle yaşlıların her türlü bakımının ev ortamında ve aile üyeleri tarafından yapılmasını uygun bulan ve ifadeye katılıyorum seçeneğini işaretleyen görüşmecilerin oranı %43’lük kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyenlerin ise %29’luk bir dilimi oluşturduğu görülmüştür. Bu ifadeye ev ortamında yaşlının her türlü bakımının özellikle sağlık bakımının sağlanamayacağını söyleyen ve kararsız olduğunu belirten görüşmecilerin oranı %21’dir.

Grafik26: Muğla’da “Yaşlıların Bakımı Ev Ortamında ve Aileleri Tarafından Yapılmalıdır” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

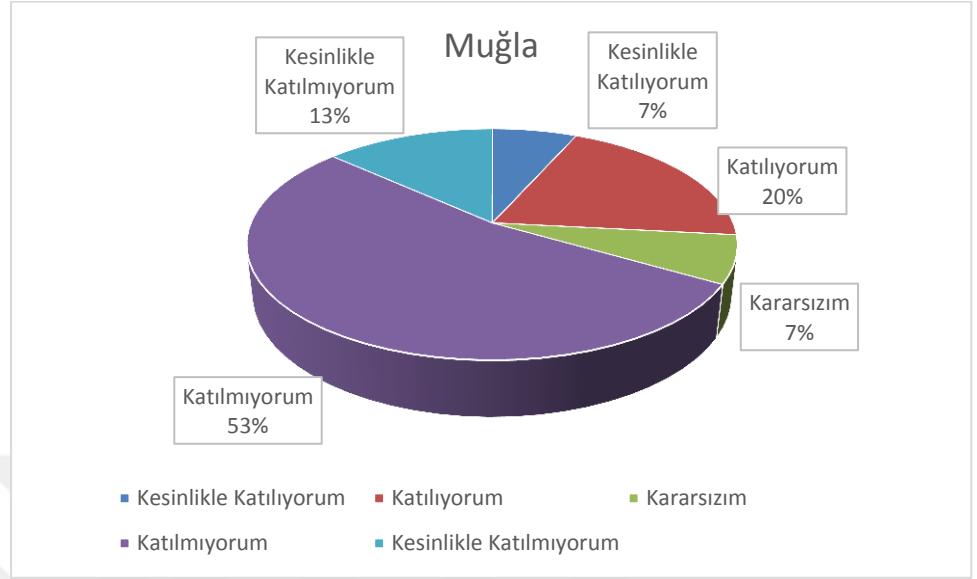
Grafik 26'dan hareketle Muğla'da yapılan görüşmelerde ifadeye %60'ı katılıyorum, %14'ü kesinlikle katılıyorum, %13'ü katılmıyorum ve kararsızım seçeneğini işaretlemişlerdir. Kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretleyenlerin ise hiç olmadığı bulgulanmıştır.

Grafik27: Van'da "Yaşlıların Bakımı Huzurevleri Tarafından Yapılmalıdır" İfadesine Cevap verenlerin Dağılımı

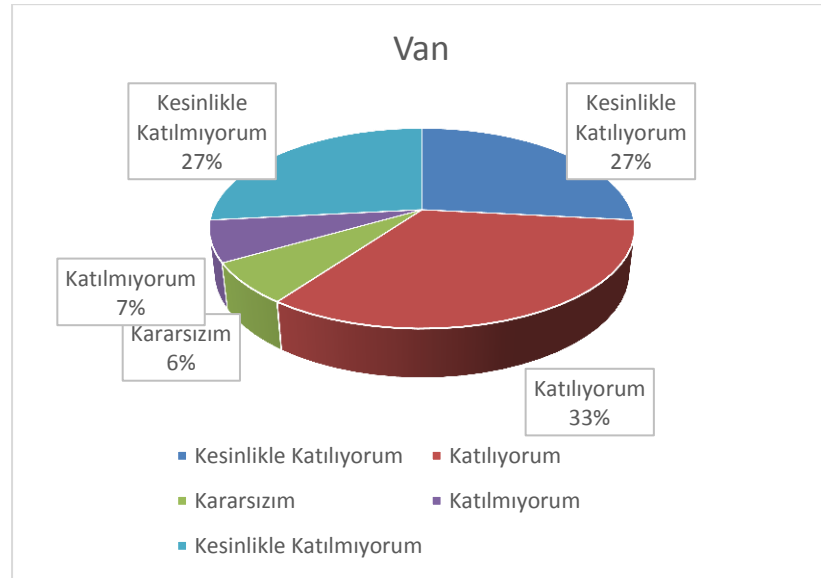
Van'da yapılan araştırmanın grafiğini gösteren grafik 27'de soruya %40'ı katılmıyorum, %27'si kesinlikle katılmıyorum, %6'sı kesinlikle katılıyorum, %7'si katılıyorum ve %20'si ise kararsızım seçeneğini işaretlemişlerdir.

Grafik28: Muğla'da “Yaşlıların Bakımı Huzurevleri Tarafından Yapılmalıdır” İfadesine Cevap verenlerin Dağılımı

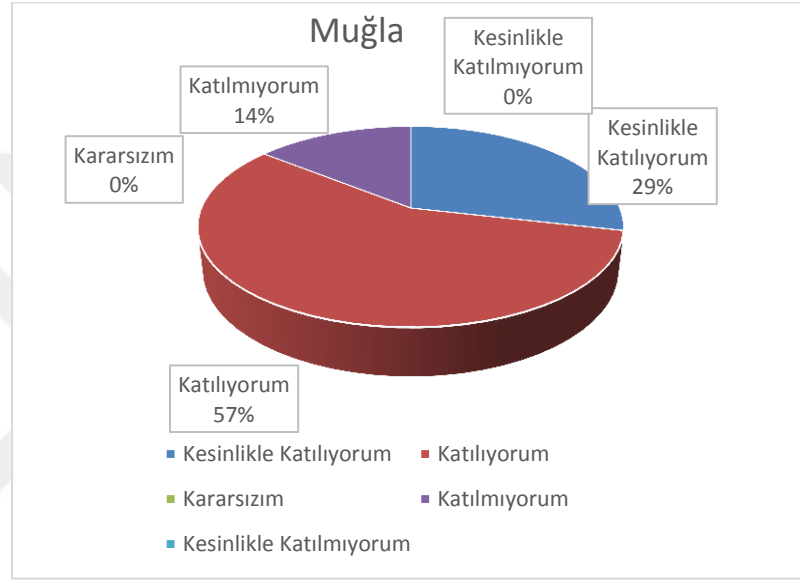
Grafik 28’de ifadeye katılmıyorum diyenlerin oranı %53, kesinlikle katılmıyorum diyenlerin %13, katılıyorum diyenlerin %20’i olduğu bulgulanmıştır. İfadeye sadece bir erkek görüşmeci kesinlikle katıldığını ve bir kadın görüşmeci ise kararsız olduğunu belirtmiştir.

Grafik29: Van’da “Bütün Yaşlılar Saygıyı Hak etmektedir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

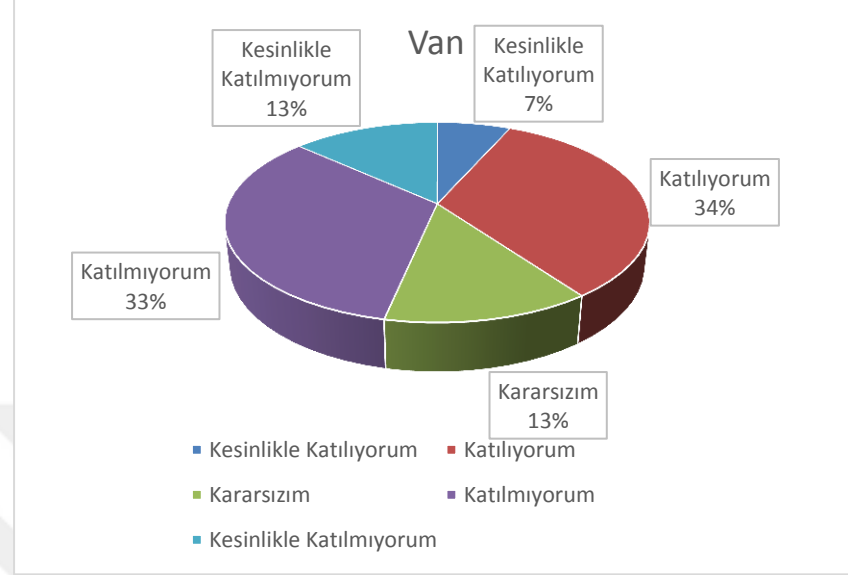
Grafik 29’da verilen bilgilere göre bütün yaşlıların saygıyı hak ettiklerine katılanların oranı %33, kesinlikle katılıyorum ve kesinlikle katılmıyorum seçeneğinin işaretleyenlerin sayısı eşit olmakla beraber %27’lik bir oranı oluşturmuşlardır. Katılmıyorum seçeneğini işaretleyenler %7’lik bir oranı, kararsız olduklarını belirtenler ise %6’lık bir oranı oluşturmuştur.

Grafik30: Muğla’da “Bütün Yaşlılar Saygıyı Hak etmektedir” İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

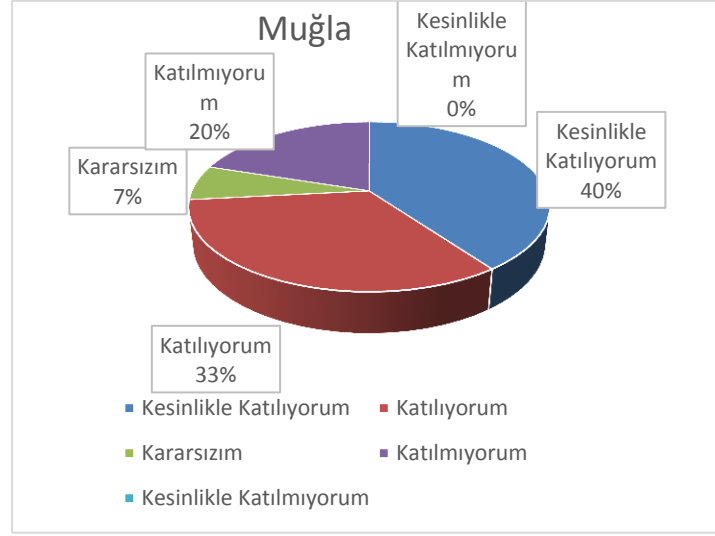
Grafik 30’da Muğla’da bütün yaşlılar saygıyı hak ediyor ifadesine katılıyorum diyenler %57, kesinlikle katılıyorum %29, katılmıyorum seçeneğini %14’ü işaretlemiştir. İfadeye kararsızım ve kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretleyen hiçbir görüşmeci olmamıştır.

Grafik31: Van’da “Yaşlılar Genellikle Geçimsiz Olduklarından Ailede Sorunlar Yaratmaktadırlar” ifadesine Verilen Cevapların Dağılımı

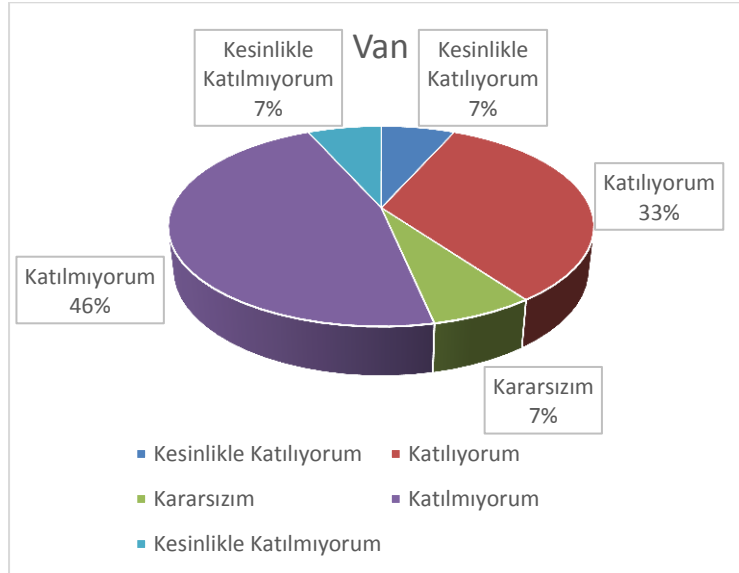
Grafik 31’den hareketle Van’da yapılan görüşmelerde yaşlı bireylerin geçimsiz olduklarını ve aile içerisinde sorunlar yarattıkları ifadesine katılıyorum ve katılmıyorum diyenleri birbirine yakın bir orana sahip oldukları bulgulanmıştır. Katılıyorum seçeneğini işaretleyen görüşmeciler %34’lük bir oranı, katılmıyorum diyenler %33’lük oranı oluşturmaktadır. İfadeye kesinlikle katılmıyorum ve kararsızım seçeneğini işaretleyenlerin eşit bir orana %13’lük bir kısmı oluşturdukları görülmektedir.

Grafik32: Muğla’da Yaşlılar Genellikle Geçimsiz Olduklarından Ailede Sorunlar Yaratmaktadırlar” ifadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Grafik 32’de verilen bilgilere göre Muğla’da yaşlı bireylerin geçimsiz olduklarını ve ailede sorunlar yarattıklarını düşünenlerin ve kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranı daha yüksek çıkmış ve %40’lık bir oranı oluşturduğu görülmektedir. Katılıyorum diyenler %33, katılmıyorum seçeneğini işaretleyenler %20’lik bir orana sahiptir. Bu ifadeye kararsızım cevabını veren sadece bir görüşmeci bulunmaktadır.

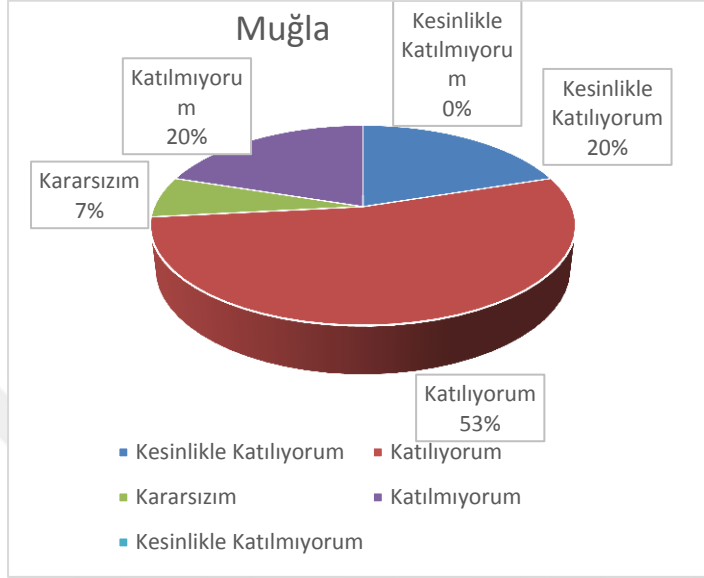
Grafik33: Van’da “Yaşlılar Her Şeye Karışıkları İçin Aile Huzurunu Bozmaktadırlar” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

Grafik 33’de Van’da yaşlı bireylerin her şeye karışıkları için aile huzurunu bozdukları ifadesine çoğunluk katılmıyorum cevabını vermiş ve %46’lık bir oranı oluşturmuştur. %33’ü katılıyorum cevabını vermiştir. Görüşmelerde ifadeye

kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretleyen bir görüşmeci, kararsızım cevabını veren bir görüşmeci ve kesinlikle katılıyorum diyen bir görüşmeci bulunmaktadır.

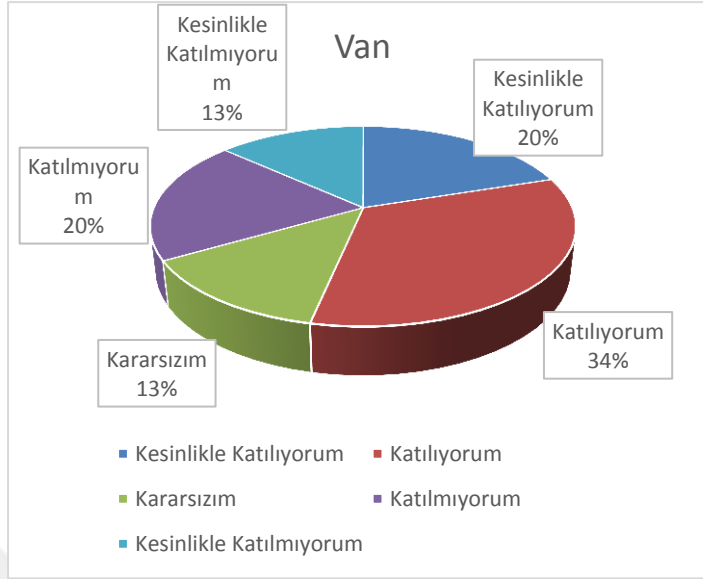
Grafik34: Muğla’da “Yaşlılar Her Şeye Karıştıkları İçin Aile Huzurunu Bozmaktadırlar” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

Grafik 34’de yer alan bilgilere göre ifadeye görüşmecilerin çoğunluğu katılıyorum cevabını vermiş ve %53’lük bir payı oluşturmuşlardır. Kesinlikle katılıyorum ve katılmıyorum cevabını verenlerin sayısı eşit çıkmış %20’lik bir oran oluşturmuşlardır. İfadeye kararsızım cevabını veren bir kişi bulunmaktadır.

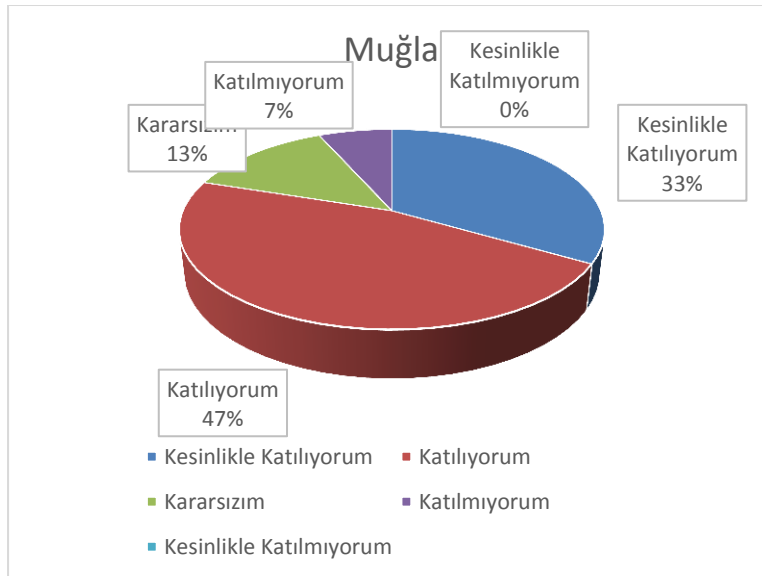
Türkiye’de nüfusun demografik değişimlerden dolayı belirgin şekilde değişen yapısı, yakın gelecekte daha da değişecektir. Yaşam süresinin uzamasından kaynaklanan yaşlı insanların çoğalması ve yüksek bir düzeyde doğum oranlarında meydana gelen gerilemeler, aile kapsamında kuşaklararası ilişkilerin önemini daha da arttıracaktır. Özellikle bakıma muhtaç yaşlılar ve onlara bakan aile fertlerinin perspektifinden bakıldığında, aile ilişkilerinin yeni değerlendirmelere tabi tutulmasının gerekli olduğu anlaşılmaktadır (Tufan ve Yazıcı, 2009: 47). Bu bağlamda aile içerisindeki yaşlı bireyin diğer aile fertleri ile arasındaki ilişkinin boyutu hem yaşlı bireyler hem de genç bireyler açısından büyük önem taşımaktadır.

Grafik35: Van’da “Yaşlılarla Aynı Evde Yaşamak Kuşak Çatışmasına Neden Olmaktadır” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

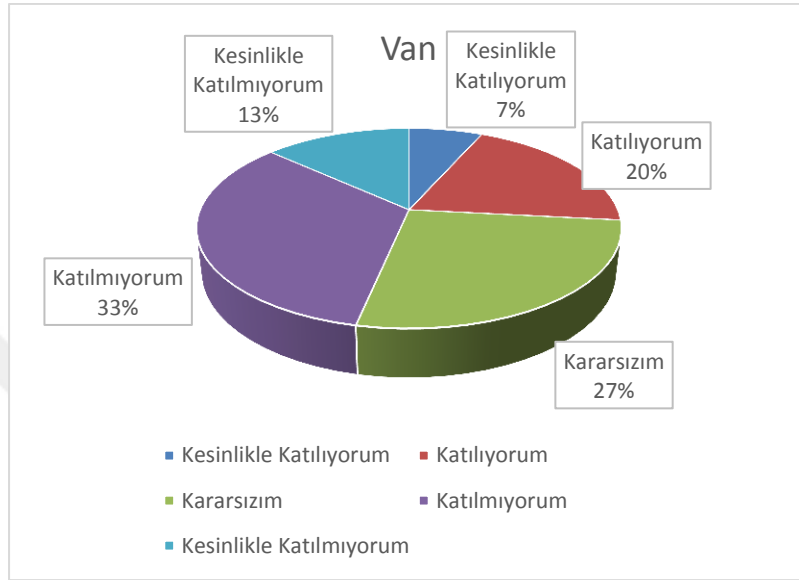
Grafik 35’de Van’da yapılan görüşmelerde yaşlı bireylerin kuşak çatışmasına neden olduğu görüşüne katılanların sayısı fazla çıkmış olup, %34’ü katılıyorum cevabını vermiştir. Kesinlikle katılıyorum ve katılmıyorum seçeneğini işaretleyenler %20’lik bir oranı oluşturmaktadır. %13’ü ise kararsızım ve kesinlikle katılmıyorum cevabını vermişlerdir.

Grafik36: Muğla’da “Yaşlılarla Aynı Evde Yaşamak Kuşak Çatışmasına Neden Olmaktadır” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

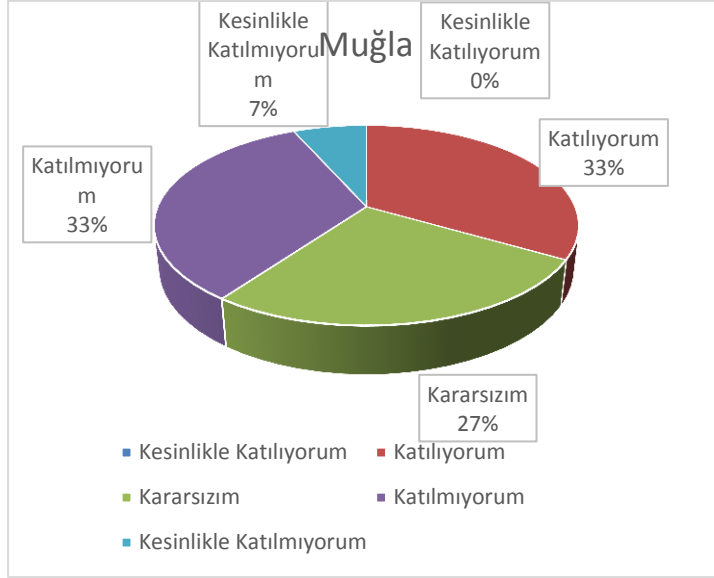
Grafik 36'da Muğla'da yapılan görüşmelerde yaşlı bireylerin kuşak çatışmasına yol açtığı görüşüne katılanların oranı %47'dir. %33'ü kesinlikle katılıyorum, %13'ü kararsızım, %7'si katılmıyorum cevabını vermiştir.

Grafik37: Van'da “Yaşlılar Gençlere Saygı Duymuyorlar” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

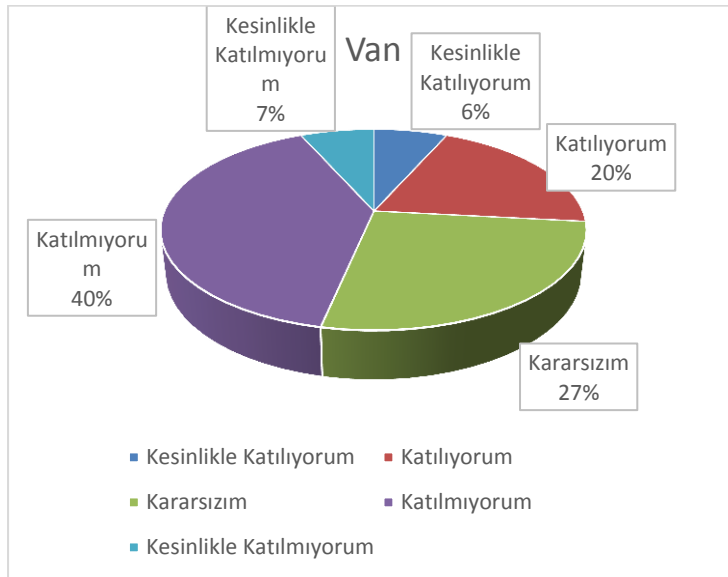
Grafik:37'de verilen bilgilere göre Van'da yaşlı bireylerin genç bireylere saygı duyduğu görüşü daha yaygındır. İfadeye %33'ü katılmıyorum, %13'ü kesinlikle katılmıyorum, %27'si kararsızım, %20'si katılıyorum, görüşmecilerden bir tanesi de kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir.

Grafik38: Muğla'da “Yaşlılar Gençlere Saygı Duymuyorlar” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

Grafik38'de Muğla'da yaşlıların gençlere saygı duymuyorlar ifadesine katılıyorum ve katılmıyorum cevabını verenlerin sayısı eşit çıkmış, %33'lük bir oranı oluşturmuşlardır. %27'si kararsızım, görüşmecilerden biri ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. İfadeye kesinlikle katılıyorum cevabını verenlerin hiç olmadığı ortaya çıkmıştır.

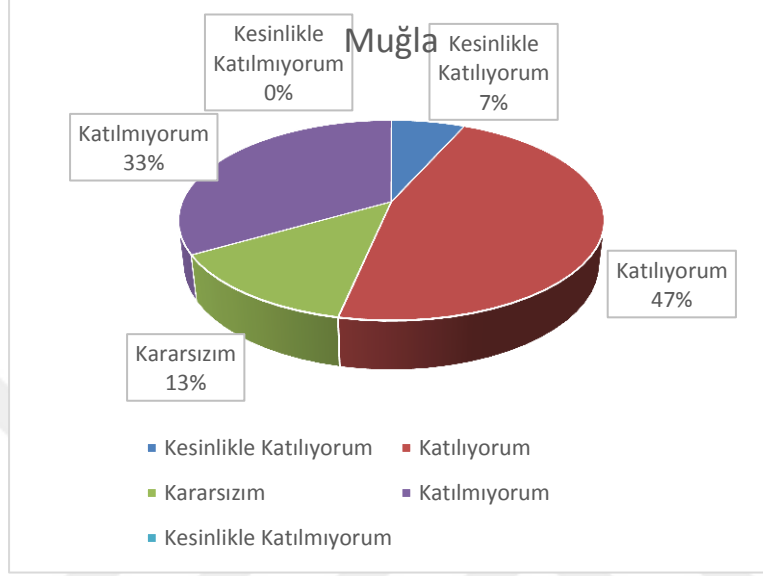
Grafik39: "Van'da Yaşlılar Gençlerin Fikirlerini Önemsemiyorlar" İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

Grafik 39'da Van'da yapılan görüşmelerde yaşlılar gençlerin fikirlerini önemsemiyorlar ifadesine %40'ı katılmıyorum, %20'si katılıyorum, %27'si

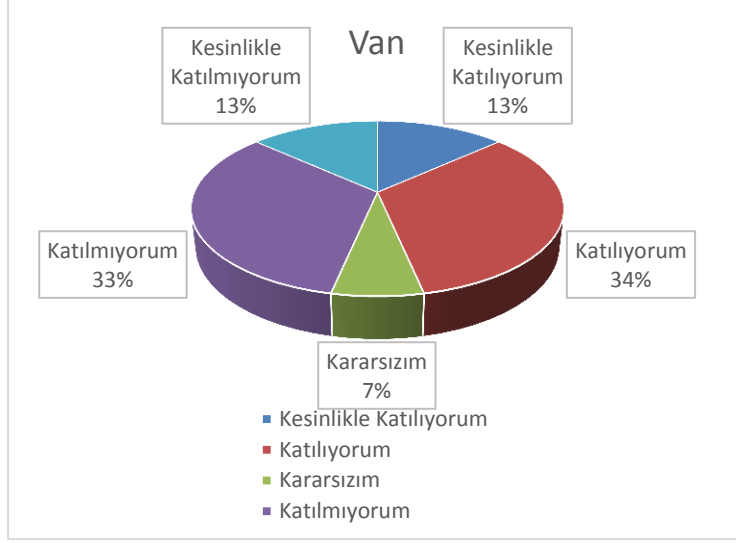
kararsızım, %7'si kesinlikle katılmıyorum, %6'sı ise kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir.

Grafik40: Muğla'da "Van'da Yaşlılar Gençlerin Fikirlerini Önemsemiyorlar" İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

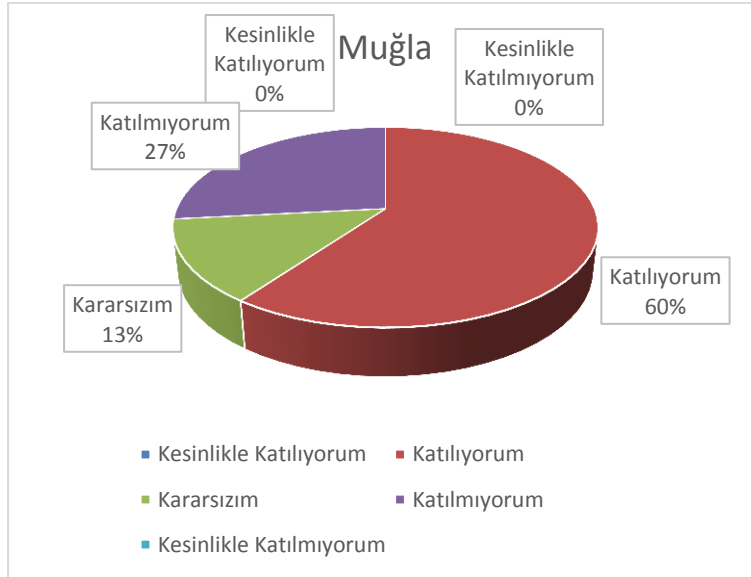
Grafik 40'da verilen bilgilere göre Muğla'da yaşayan yaşlıların Van'daki yaşlılara oranla gençlerin fikirlerini önemsemediği bulgulanmış görüşmecilerin %47'si ifadeye katılıyorum cevabını vermiştir.%33'ü katılmıyorum, %13'ü kararsızım cevabını vermişlerdir. İfadeye kesinlikle katılıyorum cevabını bir görüşmeci kesinlikle katılmıyorum cevabını veren hiçbir görüşmecinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Grafik41: Van'da "Yaşlılar Gençlerin Yaşam Tarzlarıyla Alay Ediyorlar" İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

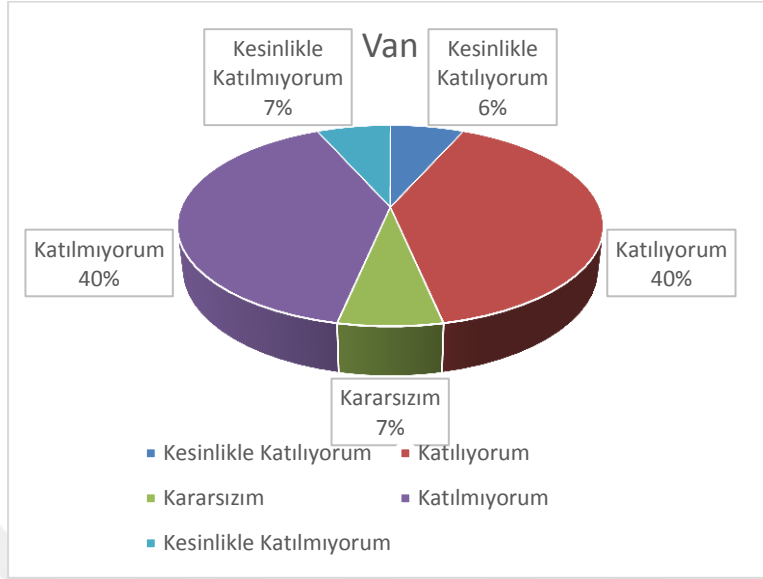
Grafik41’de verilen bilgilere göre Van’da yaşlılar, gençlerin yaşam tarzları ile alay ettikleri ifadesine %34’ü katılıyorum, %33’ü katılmıyorum cevabını vermiştir. Kesinlikle katılıyorum ve kesinlikle katılmıyorum cevabını verenleri oranı eşit çıkmış, %13’lük bir oran oluşturmuşlardır. Kararsızım seçeneğini işaretleyen bir görüşmeci bulunmaktadır.

Grafik42: Muğla’da “Yaşlılar Gençlerin Yaşam Tarzlarıyla Alay Ediyorlar” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

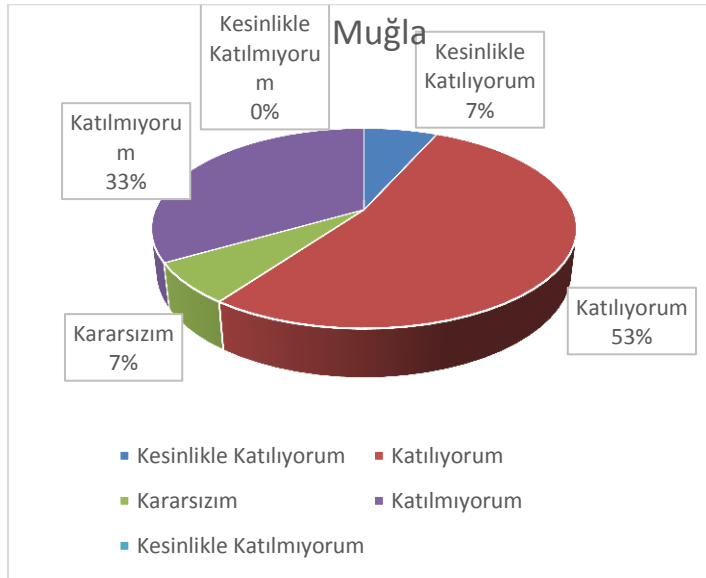
Grafik 42’de verilen bilgilere göre ifadeye %60’ı katılıyorum cevabını vermiş, %27’si katılmıyorum, %13’ü seçeneğini işaretlemiştir. Soruya kesinlikle katılıyorum ve kesinlikle katılmıyorum cevabını verenlerin olmadığı bulgulanmıştır.

Grafik43: Van'da "Yaşlılar Gençlere Baskı Uyguluyorlar" İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

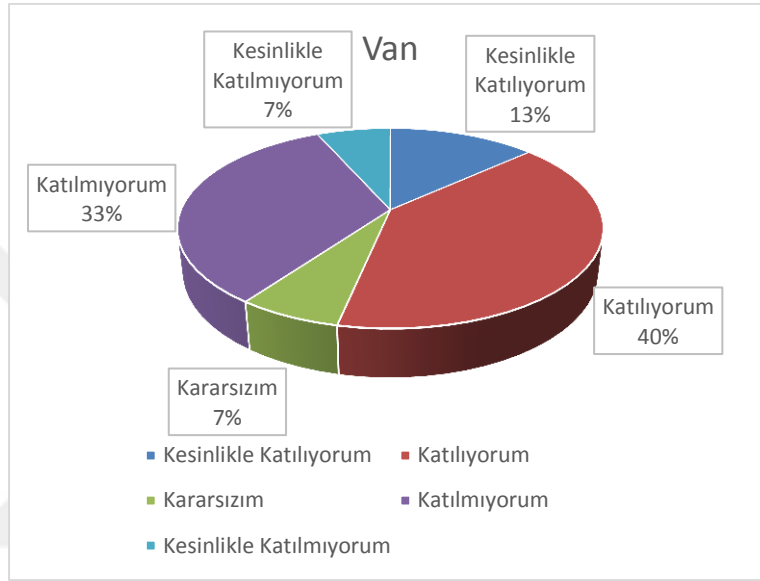
Grafik 43'de verilen bilgilere göre Van'da yaşlıların gençlere baskı uyguladığı ifadesine katılıyorum ve katılmıyorum diyenlerin oranı eşit olmakla beraber %40'lık bir oranı oluşturmuşlardır. İfadeye kararsızım ve kesinlikle katılmıyorum cevabını verenlerin oranı %7'dir.

Grafik44: Muğla'da "Yaşlılar Gençlere Baskı Uyguluyorlar" İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

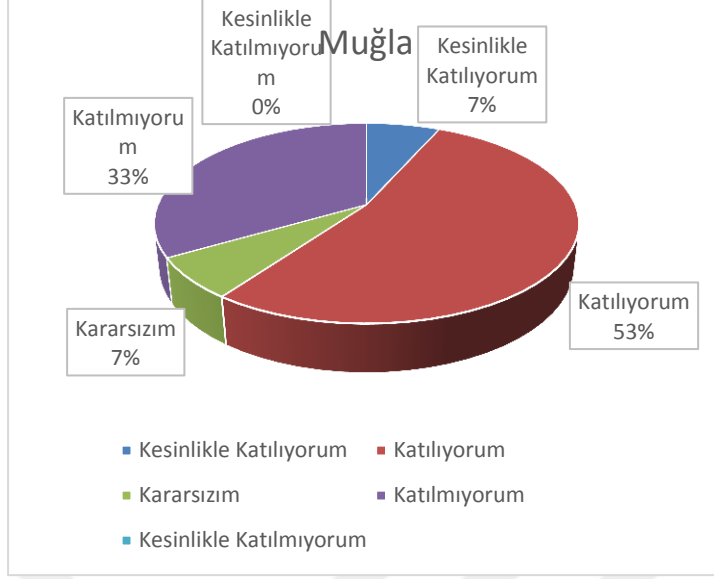
Grafik 44’de Muğla’da yaşlıların gençlere baskı uyguladığına dair görüşün yaygın olduğu ve %53’ün katılıyorum cevabını verdikleri ortaya çıkmıştır. İfadeye %33’ü katılmıyorum cevabını vermiştir. Kesinlikle katılıyorum ve kararsızım seçeneğini işaretleyenlerin oran %7’dir. İfadeye kesinlikle katılmıyorum diyen hiçbir görüşmeci olmamıştır.

Grafik45: Van’da “Yaşlılar Gençlerin Özel Yaşamlarına ve Arkadaşlık Seçimlerine Karışmamalılar” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

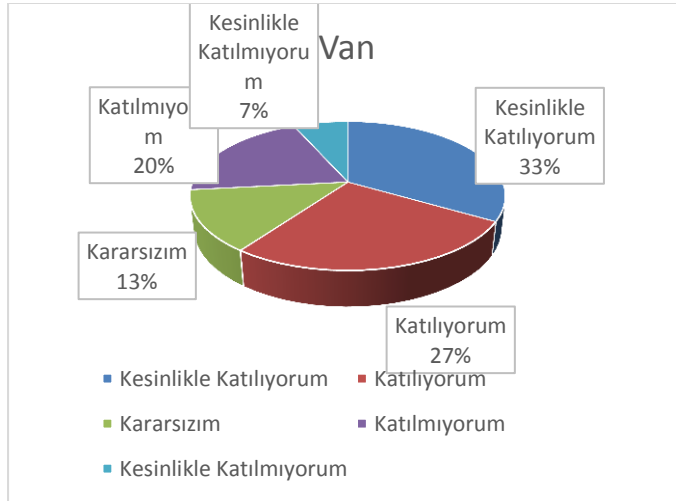
Grafik45’de ifadeye daha çok genç kesimin katıldığı, yetişkin ve yaşlı görüşmecilerin ise ifadeye katılmadığı bulgulanmıştır. Ankete sorulan soruya görüşmecilerin %40’ı katılıyorum, %33’ü katılmıyorum, %13’ü ise kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Kararsızım ve kesinlikle katılmıyorum cevabını verenlerin %7’lik bir oranı oluşturduğu görülmektedir.

Grafik46: Muğla’da “Yaşlılar Gençlerin Özel Yaşamlarına ve Arkadaşlık Seçimlerine Karışmamalılar” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

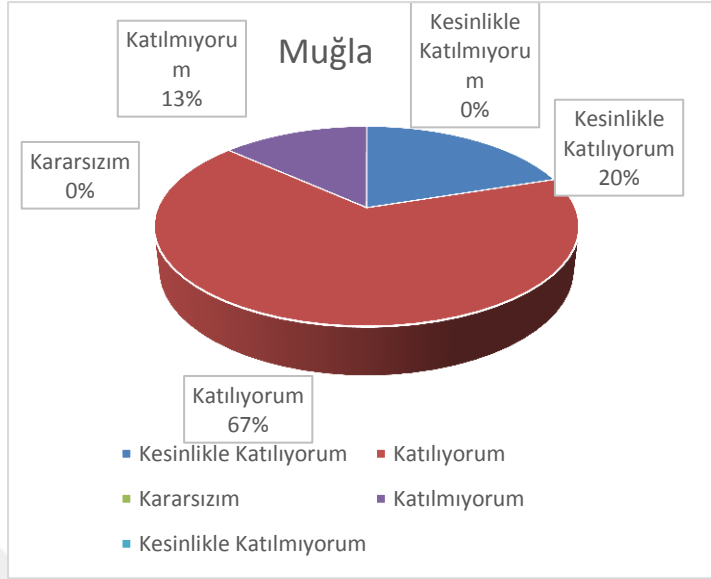
Grafik 46'da Muğla'da yapılan araştırmada ifadeye %53'ü katılıyorum, %33'ü katılmıyorum, %7'si kararsızım ve kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Muğla'da yapılan görüşmelerde ifadeye kesinlikle katılmıyorum diyen hiçbir görüşmecinin olmadığı bulgulanmıştır.

Grafik47: Van'da "Yaşlılar Gençlerin Mesleki Seçimlerine Karışmamalıdır" İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

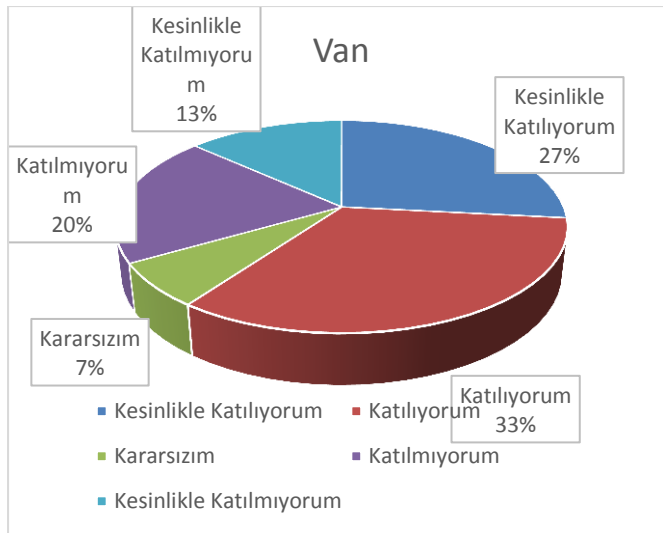
Grafik 47'de Van'da yapılan görüşmelerde görüşmecilerin %33'ü kesinlikle katılıyorum, %27'si katılıyorum, '20'si katılmıyorum, %13'ü kararsızım, %7'si ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir.

Grafik48: Muğla’da “Yaşlılar Gençlerin Mesleki Seçimlerine Karışmamalıdır” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

Tablo 48’de verilen bilgilere göre Muğla’da yapılan araştırmada görüşmecilerin ifadeye katılıyorum cevabını verenlerin çoğunlukta olduğu ve %67’lik bir kesimi oluşturdukları ortaya çıkmıştır. %20’si kesinlikle katılıyorum, %13’ü katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Kararsızım ve kesinlikle katılmıyorum cevabını veren hiçbir görüşmecinin olmadığı bulgulanmıştır.

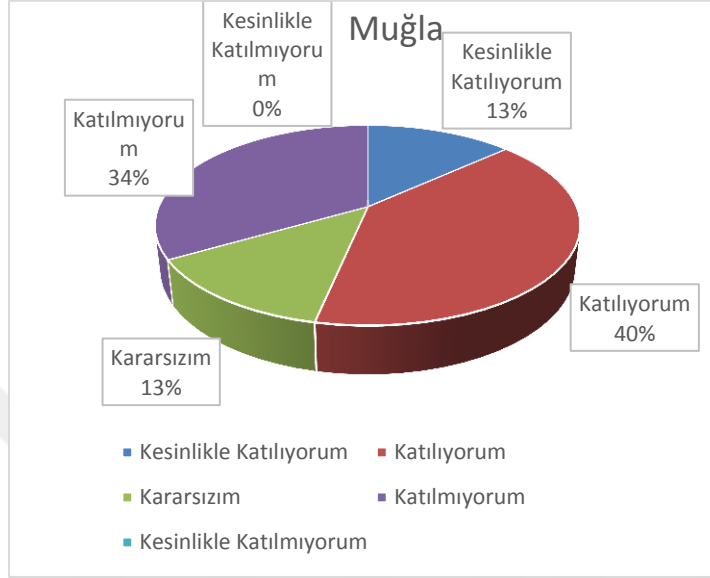
Grafik49: Van’da “Yaşlılar Gençlerin Giyim Kuşamlarına Karışmamalıdır” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

Grafik 49’da Van’da yapılan görüşmelerde ifadeye %33’ü katılıyorum, %27’si kesinlikle katılıyorum, %20’si katılmıyorum, %13’ü kesinlikle katılmıyorum

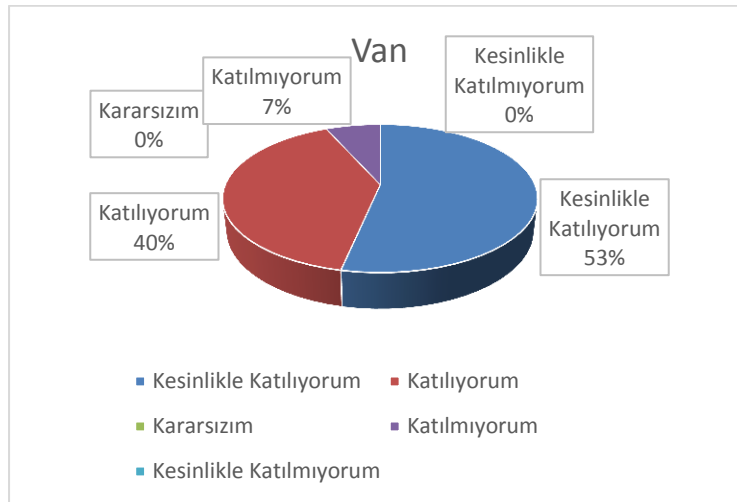
cevabını vermiştir. İfadeye kararsızım cevabını veren bir görüşmecinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Grafik50: Muğla’da “Yaşlılar Gençlerin Giyim Kuşamlarına Karışmamalıdır” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

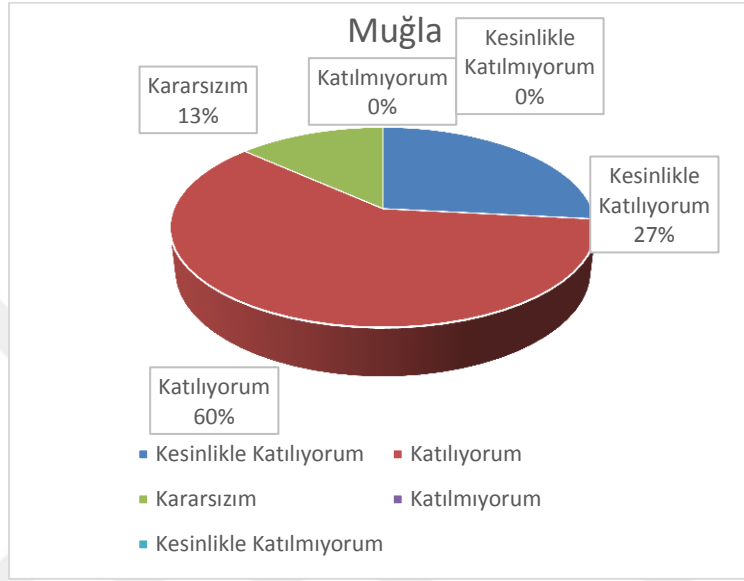
Grafik 50’de verilen bilgilere göre Muğla’da yapılan araştırmada ifadeye %40’ı katılıyorum, %34’ü katılmıyorum, %13’ü ise kararsızım ve kesinlikle katılıyorum cevabını vermişlerdir. İfadeye kesinlikle katılmıyorum cevabını veren hiçbir görüşmecinin olmadığı bulgulanmıştır.

Grafik51: Van’da “Yaşlılar Aile İçerisinde Birleştirici ve Koruyucu Bir Role Sahiptirler” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

Grafik 51’de verilen bilgilere göre Van’da yaşlı bireylerin aile içerisinde birleştirici ve koruyucu bir role sahip olduğu ve bu ifadeye görüşmecilerin geneli kesinlikle katılıyorum cevabını vermiş, %53’lük bir oranı oluşturmuşlardır. Grafiğe göre katılmıyorum cevabını veren bir kadın görüşmeci bulunmaktadır.

Grafik52: Muğla’da “Yaşlılar Aile İçerisinde Birleştirici ve Koruyucu Bir Role Sahiptirler” İfadesine Cevap Verenlerin Dağılımı

Grafik 52’de verilen bilgilere göre Muğla’da da benzer bir şekilde yaşlı bireylerin aile içerisinde birleştirici ve koruyucu bir role sahip olduğu, görüşmecilerin %60’ı ifadeye katılıyorum cevabını verdikleri görülmüştür. %27’si kesinlikle katılıyorum, %13’ü kararsızım seçeneğini işaretlemiştir. İfadeye katılmıyorum veya kesinlikle katılmıyorum cevabını veren hiçbir görüşmecinin olmadığı bulgulanmıştır.

3.2 Araştırmanın Niteliksel Verileri ve Analizi

3.2.1 Muğla ve Van’da Görüşülen Kişilerin “Yaşlılık Tanımı” İle İlgili Görüşleri

Yaşlılık, bireyin yaşamının son halkası olarak değerlendirilen çocukluk, ergenlik, gençlik, yetişkinlik evrelerinde olduğu gibi doğal ve kaçınılmaz bir evreyi kapsamaktadır. Yaşlılık kavramı bireydeki fiziksel, ruhsal, biyolojik ve sosyal anlamda meydana gelen değişimleri ve farklılıkları tanımlamaktadır. Yaşlılık aynı zamanda yaşam karşısında bireyde fiziksel, bilişsel ve sosyal düzeyde kayıpların ve

çöküşün görülmesidir. Yaşlılık kronolojik, fizyolojik ve biyolojik boyutlarıyla tanımlan bir kavram olmasıyla göreceli bir kavram olma özelliğini kazanmaktadır.

Yaşlılığın göreceli bir kavram olması, yaşlılığın her toplumda her kültürde ve her bireyde farklı tanımlanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla yaşlılığın salt ve tek bir okumasını ve tanımını yapmak mümkün değildir. Yaşlılık esas itibariyle daha çok biyolojik ve fizyolojik terimlerle açıklanıyor olsa da yaşlılığın bireysel ve toplumsal bir algılanışının olması yaşlılığın sosyal ve kültürel bir formunu da ön plana çıkarmaktadır. Yaşlılıkta genetik, fizyolojik ve psikolojik değişimlerin yanında sosyal ve kültürel faktörler de bireyin yaşlılık dönemini etkileyebilmektedir. 2013 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından “Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı uygulama programı” hazırlanmıştır. Bu program da yaşlılık ile ilgili politikalar ve programlar hakkında bilgi verilmiş yaşlıların yaşam kalitesi ve genel sağlık ile ilgili çalışmalara odaklanılmıştır. Aynı zaman da ülkemizdeki yaşlılık ve yaşlanma olgusu toplumsal olarak ele alınmış ve şu şekilde değerlendirilmiştir:

Yaşlanma, kişinin fiziksel ve ruhsal yönden değişime uğramasıdır. Bu durum bireysel olmakla birlikte, toplumsal değerler ve diğer etkenler toplumda yaşlı ve yaşlılığa verilen değeri ve yeri belirlemektedir. Toplumda yaşlı denilince bakıma muhtaç, yürüme güçlükleri olan değişime kapalı, mutsuz, yalnız ve sosyal ilişkileri zayıflamış bireyler akla gelmektedir. Tecrübe ve bilgelik gibi yaşlılığın olumlu yanları göz ardı edilerek sürekli yaşlılık ile ilgili olumsuzluklara vurgu yapılmakta, aktif ve sağlıklı yaşlılık süreci geçiren çok sayıda yaşlı değerlendirme dışı tutulmaktadır (Aile Sosyal ve Politikalar Bakanlığı, 2013).

Spesifik bir kavram olarak değerlendirebileceğimiz yaşlılık, bireye özgü kişiden kişiye tanımı değişebilen bir olgudur. Yaşlılığın bireysel bir algılanışının olması kavrama ilişkin farklı tanımların oluşmasına yol açmıştır. Çalışmam da katılımcıların yaşlı bireylere karşı nasıl bir tutuma sahip olduklarını öğrenmem için yaşlılığı nasıl tanımladıklarına değinmem gerekiyordu. Bu nedenle “yaşlılığı ve yaşlı bireyi nasıl tanımlıyorsunuz?” sorusunu Muğla’da doğup büyüyen Ev hanımı Fatma Hanım (39) şu şekilde ifade etmiştir.

“Yaşlılık, bir meyvenin olgunluk süreci gibi birey, artık kıvama gelmiş durumdadır. Benim için yaşlılık kesinlikle bir hastalık değildir sadece bir evredir.” (Fatma, 39, Ev Hanımı)

Fatma Hanım, yaşlılığı bireyin en çok olgunlaştığı dönem olarak tanımlamış birçok görüşün aksine yaşlılığın bir hastalık olmadığını bireyin yaşamında bir evreye tekabül ettiğini dile getirmiştir.

Embriyonik dönem ile başlayan bireyin yaşamı, bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve son olarak yaşlılık evresi ile tamamlanmaktadır. Yapılan görüşmelerde yaşamın son evresi olarak nitelendirilen yaşlılık evresi ile bireyin çocukluk evresi arasında benzerlikler kurulmuş yaşlı bireylerin yaş aldıkça bir çocuğa benzediğini ve yaşlıların zaman içerisinde çocuklaştığına dair katılımcıların benzer söylemleri olmuştur.

Örneğin bu konuda Muğla’da yaşayan Ayşe Hanım (36) ile Van’da yaşamını devam ettiren Meryem Hanım benzer söylemlerde bulunmuşlardır.

“Yaşlı birey ilgiye muhtaç bebek gibidir. Bebeğe nasıl bakıyoruz her şeyiyle ilgileniyoruz yaşlıda öyledir bebek gibidir sürekli ilgi alaka ister.” (Ayşe, 36, Öğretmen)

İnsanın yaşlanma sürecine ve yaşlılığa ilişkin pek çok görüş ortaya atılmıştır. Yaşlılık evresi, kimilerince bir hastalık kimilerince bakıma, yardıma muhtaç ve ölüme yakın bulunduğu bir evre olarak tanımlanmıştır. Yaşlılığı daha çok yardıma muhtaç bir evre olarak tanımlayan Emine Hanım,

“Yaşlılık, zor bir dönemdir. Allah kimseyi elden ayaktan düşürmesin. Yaşlılık benim için bir muhtaçlıktır.” (Emine, 40, Ev Hanımı)

“Muhtaç, kısıtlanmış olan birisidir yaşlı. Çabuk küsen, alıngan sevgi ve saygıya ihtiyaçları olan insanlardır.” (Burak, Mühendis, 30)

Muğla’da yaşamlarına devam eden Emine Hanımın söylemlerinde öne çıkan nokta yaşlılığın daha çok olumsuz yönlerine vurgu yapıldığıdır. Yaşlılık, ölüme yakın bir evre ve bireyin başkalarına daha çok bağımlı olduğu ve muhtaç kaldığı bir evre olarak tanımlanmıştır. Emine hanımın söylemlerine paralel olarak Muğla’da doğup büyüyen Burak Bey, yaşlılığın daha çok psikolojik yönüne dikkat çekmiş, yaşlandıkça bireyin sevgi, saygı ve ilgiye ihtiyacının olduğunu dile getirmiştir.

Yaşlılık, kendine özgü biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve kültürel özellikleri olan bir evredir. Yaşlılık kaçınılmaz ve doğal bir süreci içinde barındırmakla birlikte gerek fizyolojik gerek bedensel ve gerekse de psikolojik devinimleri ile ön plana çıkmaktadır. İnsan yaşamının bir parçası olan yaşlılık evresinde bireyin birtakım fiziksel, bedensel ve algı potansiyel olarak gerilemeler yaşaması olası bir durumdur. Van'da gerçekleştirdiğim görüşmelerde yaşlı birey, geçirdiği fiziksel ve bedensel değişimler ile tanımlanmış, yaşlılık olgusunun bireyde yarattığı fizyolojik gerilemelere vurgu yapılmıştır. Örneğin, Van'da yaşayan genç bir birey olan Hakan (18) ve Muğla'da yaşayan Gökhan Bey (30) yaşlı bireyi benzer özellikler ile tanımlamış, Gökhan Bey, yaşlılığın doğal ve kaçınılmaz bir evre olduğuna dikkat çekmiştir.

“Yaşlı benim için beyaz saç, kırışık yüz, kambur bel, aksakallı, dişleri hafiften gitmiş tontiş dede ve nenelerdir.” (Hakan, 18, Öğrenci).

“Yaşlılık sadece tamamen bedensel olarak bir gerilemedir. Çünkü vücut organları eskiyor, yıpranıyor tabii kişiye bağlı değişiyor. İnsanların yüzde doksanı yaşa takılır, yaşlılarda öyle. Bence yaşa takılmanın bir anlamı yok yedi yaşındayken nasıl eğleniyorsan 70 yaşında da eğlenebilirsin, evet eskisi gibi hızlı yürüyemiyor koşamıyor olabilirsin ama bu engel değildir. Yaşlanıyorsun saçlarına aklar düşüyor ama yapacak bir şey yok. Sonuçta hayatın bir kademesi doğal bir durumdur.” (Gökhan, 30, Barmen)

“Yaşlılık, fiziksel olarak bir ağırlaşmadır. Bireyler istedikleri hareketleri rahat yapamıyorlar, bazen beyin olarak değişebiliyorlar. Yani beyin ve fiziksel olarak güçsüzler. 85 yaşında babam var göz tansiyonu hastasıdır. Bir gözü hiç görmüyor diğer gözü yüzde otuz görüyor ama o hala ben görüyorum deyip yaşlandığını kabul etmiyor, her işini yapmaya çalışıyor, camisine de gidiyor, arkadaşlarıyla da geziyor. Yaşlandım diye kendini bırakmıyor” (Hilal, 50, Ev Hanımı).

Artan yaş ile bireyde ortaya çıkan fiziksel, bedensel ve psikolojik açıdan görülen fonksiyonel yetersizlik ve gerilemelere de vurgu yapan Muğla'da yaşayan Hilal Hanım, tüm bunlara rağmen bireyin yaşlılık evresinde de halen aktivitesini koruyabileceğini dile getirmiştir.

Birey dünyaya geldiği ilk andan itibaren sosyal bir varlık olma özelliğini kazanmaktadır. Sosyal bir varlık olarak nitelenen bireyin sosyal yaşamı doğumla başlar, ölümle sona ermektedir. Ölüm olgusu bireyler tarafından hep uzak bir

geleceğe mal edilmekle birlikte bu olgunun bireyler üzerinde büyük bir etki alanı yarattığı düşünülmektedir. Bireylerin ölüm düşüncesi onun zihin dünyasında insan hayatının yaşam evreleri ile ilgili bir takım kalıp yargılar oluşturmaya neden olmaktadır. İnsanın gelişim evrelerinde ölüm olgusu yaşlılık evresi ile daha yakın tutulmuş bireyin yaşlılık evresinde ölüm olgusu ile karşı karşıya kalacağı düşünülmektedir. Yapılan görüşmelerde ölüm ve yaşlılık olgusu arasında ilişki bir bağ kuran ve ‘Muğla’da yaşayan 67 yaşındaki Hatice Hanım yaşlılığı şu şekilde tanımlamıştır.

“Yaşlılık denilince aklıma ne mi geliyor, insan yaş aldıkça yaşlanıyor yaşlandıkça da ölüyor.” (Hatice, 67, Emekli)

Yaşlılık evresinde olan Hatice Hanımın söylemine benzer bir şekilde Van’da doğup büyüyen, genç bir birey olma özelliğini taşıyan Esra Hanım, yaşlılığa yönelik oldukça olumsuz psikososyal bir bakış açısı ortaya koymuş, yaşlılığı hastalık ve ölümle bağdaştırmıştır.

Yaşlılık bir hastalık, kurtuluşu yoktur. Ölümcül işte insan yaşlandıkça ölüyor. O yüzden ben yaşlanmak istemiyorum.”(Esra, 18, Öğrenci).

3.2.2 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Yaşlılara İlişkin Tutumları

Türkiye’de yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı hızlı bir biçimde artmaktadır. Artan yaşlı nüfusu ile birlikte yaşlılara karşı toplumun ve bireylerin algı ve tutumları önem kazanmaya başlamıştır. Türk toplumunun kültürel yapısı bireylerin anlam ve düşünce dünyaları üzerinde belirleyici bir etkisi bulunmaktadır. Her bireyin yaşlı adayı olduğunu düşünüldüğünde yaşlılara yönelik oluşacak düşünce ve tutumlar önem taşımaktadır. Yaşlılara karşı oluşacak olumlu veya olumsuz tutumlar yaşlı bireylerin sosyal, kültürel, ekonomik, sağlık ve psikolojik yaşantısını doğrudan etkileyecektir. Duygu, düşünce, tutum ve algıların insan davranışı üzerindeki önemli etkisi düşünüldüğünde bireylerin yaşlılık olgusuna dair algı ve tutumlarının araştırılması daha fazla önem kazanmaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcıların yaşlı bireylere karşı nasıl bir tutum içerisinde olduklarını öğrenmek amaçlı sorduğum yaşlı bireylere karşı nasıl bir tutuma sahipsiniz sorusuna Muğla ve Van’da yaşayan katılımcıların birçoğu benzer tutumlara sahip olduğu gözlenmiştir. Katılımcılar, genellikle yaşlı bireylere karşı saygılı, sabırlı, merhametli olduklarını,

ölüme yakın olduklarından dolayı acıdiklarını, yardımcı olmaya ve her ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Örneğin bu konuda Gökhan Bey tutumunu şu şekilde dile getirmiştir.

“Sürekli yardım ederim, kibar davranıyorum öyle de olması gerekir. Çünkü yaşlı yolu yarılmış biri, benden çok daha fazla tecrübelidir. Benim arkadaş grubumun yaş ortalaması genelde kırklı yaşlarda olan kişilerdir. Benim en yakın arkadaşlarımdan bir tanesi 70 yaşındaki bir adam, onu dinlemekten acayip keyif alıyorum, çok güzel hikâyeler anlatıyor, gençlerle değil de onlarla takılmak daha keyif verici. Onların dönemleri farklı her halde o dönemleri daha çok sevdiğimden kaynaklanıyor. Onlarla vakit geçirmek hoşuma gidiyor, bilgi birikimleri var onlar bir cevher aslında. Çünkü orda hayat tecrübesi var.” (Gökhan, 30, Barmen).

Yaşlılık olgusu nitel olarak yorumlandığında toplumlar ve bireyleri tarafından bir deneyim, tecrübe, bilgi birikimi olarak değerlendirilmektedir. Geçmişin bir aynası olarak yorumlanan yaşlı bireylerin deneyim tecrübe sahibi olmaları kimileri için iyi kimileri içinde kötü bir özellik olarak algılanmaktadır. Yaşlı bireyin geçmiş tecrübesini iyi yönde yorumlayan Gökhan Bey, yaşlı bireylere karşı arkadaşça bir tutuma sahip olduğunu, en iyi anlaştığı yaş grubunun yaşlı bireylerden oluştuğunu ifade etmiştir. Gökhan Bey’in ‘yaşlılar bizim için bir cevherdir’ benzetimine paralel olarak Van’da gerçekleştirdiğim görüşmecilerimden biri olan Zehra Hanım ise ‘yaşlılar, bizim için birer kazanımdır’ söyleminde bulunmuştur.

“Merhametliyimdir. Bilinçli, olgun, sırtımı dayayabileceğim, dertleşebileceğim bir yaşlı isterdim etrafımda. Yaşlılar bizim için dayanaktır, bazı durumlarda yaşlı tecrübedir. Geçenlerde iftardaydık 82 yaşında bir yaşlı bayanla tanıştım. Normalde insanların yaşını yakalarım. Ama sorsalardı bayan kaç yaşında diye 65 falan derdim. O kadındaki enerjiyi genç bir bireyde bulamazsınız. Öyle bir ihtiyar yanında niye olmasın böyle yaşlılar bizim için birer kazanımdır.” (Zehra, 46, Öğretmen)

Zehra Hanım, yaşadığımız toplum içerisinde bazı yaşlı bireylerin gençlik evresinde olan bazı bireylerden daha aktif, daha üretken, hayata daha bağlı ve hayat enerjisini hala yitirmeyen yaşlı bireylerden söz etmiş, bunu deneyimlediği bir olayla örneklendirmiş bu tür yaşlı bireyleri toplum için birer kazanım olarak değerlendirmiştir. Zehra Hanım’ın düşüncesine paralel olarak Muğla’da yaşayan Fatma Hanım; görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Yaşlılara karşı merhametliyim. Acıma duygum çok fazla, acıyorum onlara ne bileyim yürümeleleri daha sınırlı, içmeleri daha sınırlı yani yaşlılık hastalığı bekler gibi bir evre. Son zamanlarını yaşadıkları için insana bir burukluk geliyor. Merhametle bakarsan eğer her yaşlı yardıma muhtaçtır. Onunla hastaneye gitmek evindeki ihtiyaçlarını karşılamak onlara mutluluk verir. Ben elimden geldiğince bu konuda yardım etmeye çalışırım. Ama buralardan ziyade onlarla oturup sohbet etmek onları daha çok mutlu eder. Hiç tanımadığım yaşlıların kapıma gelip birkaç gün kaldıkları oluyor. Mesela yıkanmaya muhtaçlar bir günlüğüne gelip üç dört gün kaldıkları oluyor. Doğuda olsaydım yaşlıyı daha rahat evime alırdım. Buradaki insanlar yaşlı dahi olsa başımıza ne geleceğini bilemiyoruz. Doğuda insan daha samimi, kapınızı kilitlemeye gerek yok, avlumuzu açabiliyoruz. Burada kendi kapımızdan ziyade dış kapıyı da kilitlemek gerekiyor. Burada oto kontrol daha fazla ama doğuda öyle değil. Egeliyim ama kanımda birazcık doğuluk var galiba.”(Fatma, 39, Ev Hanımı)

Fiziki yetersizliklerinden dolayı yaşlı bireylere acıdığını ve merhamet duyduğunu belirten Fatma Hanım, aynı zamanda yaşlı bireylerin sevgi, saygı, ilgi ve alakaya muhtaç bireyler olduğunu dile getirmiştir. Fatma Hanım yaşlılara ilişkin var olan tutumunu belirtirken doğu ve batı arasındaki yaşam biçiminin farklılığına dikkat çekmiş, doğuda insanların daha samimi ve daha güvenilir bir yaşam geçirdiklerinden söz etmiştir. Bu durumun da bireylerin yaşlılara karşı olan tutumları etkilediğini ve davranışlara sirayet ettiğini ifade etmiştir.

Kendini yaşlılık evresinde olan bir birey olarak tanımlayan Muğla’da yaşayan 65 yaşındaki Mehmet Bey, yaşlılara karşı olan tutumun hiçbir zaman değişmediğini gençlik yıllarında benzer tutum ve davranışlara sahip olduğunu dile getirmiştir.

“Bende artık yaşlılık evresindeyim. Yaşlılara karşı tutumum gençken de aynıydı. Yoldan geçerken yaşlının elinde poşetleri gördüğüm zaman erkek olsun kadın olsun yardım ederim. Yardım ettiğim yaşlının Allah razı olsun demesi bile bana yetiyor.” (Mehmet, 65, Emekli).

İki genç katılımcım arasında yer alan Muğla’da yaşayan lise öğrencisi Gül ve Van’da yaşayan Hakan yaşlı bireylere karşı oldukça olumlu bir tutum içerisinde olduklarını söylemişlerdir. Gül, bu evre de iletişim kurmanın önemli olduğunu ve iletişimin yaşlı bireyleri mutlu ettiğini bundan dolayı çoğu durumlarda yaşlı bireyler ile etkileşime geçtiğini ve onları yalnız bırakmak istemediğinden söz etmiştir.

“Yardımsever ve saygılıyım yaşlılara karşı. Onlara saygı duyuyorum, fikirlerini önemsiyorum. Sürekli oturup onlarla dertleşmek istiyorum.

Onlarında da konuşmaya ihtiyaçları olduklarını düşünüyorum. Arkadaşlarıma anlatamadığım çoğu şeyi babaanneme ya da anneanneme anlatıyorum. Bende ileride yaşlandığımda gençlerden sevgi, saygı bekliyorum.” (Gül,18, Öğrenci).

Yaşlı bireylere karşı tutum ve davranışlarını yer ve zamana bağlı olduğunu söyleyen Hakan, sabırsız bir yapıya sahip olduğu halde yaşlı bireylere karşı oldukça sabırlı davrandığını, yaşlı bireyi birer çocuğa benzettiği için tutumunu ona göre belirlediğini ifade etmiştir. Hakan, günlük yaşam pratiklerinden örnekler vererek tutumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Her ne olursa olsun yaşlılara yardımsever davranmak gerekiyor ama benim onlara karşı tutumum bulunduğum yere ve zamana bağlı. Mesela otobüste yaşlı bir kadın gördüğüm zaman içgüdülerim kalk ve yer ver diyor, yolda ve önümde yavaş yürüyorsa eğer sabırla geçmesini bekliyorum çok sabırlı bir yapıya sahip olmadığım halde. Onlar bir nevi çocuk gibiler. Onlarla tartışmaktan da kaçınırım. Bugüne kadar gördüğüm tüm yaşlıların torbasını taşımışımıdır.” (Hakan, 18, Öğrenci).

Ezgi diğer görüşmecilerden farklı olarak yaşlı ile olan karşılıklı etkileşimine bağlı olarak tutumunu belirlediğini söylemiş, bu durumun nedeni olarak da zayıf aile bağlarını göstermiştir.

“Çok zıttıma gitmedikleri sürece saygı sınıırımı aşmam. İşime karışmadıkları sürece her dediklerini yaparım. Onlar benim büyüğüm tabi elimden geldiğince saygı göstermeye, üzmemeye çalışırım. Bizim aile bağları çok kopuk olduğu için bilemiyorum ama isterdim ki gidip bir aile büyüğüne danışayım. Hayata eskilere dair çok şey öğrenmek isterdim. Eskiden Muğla nasıldı, eski insanlar nasıldı vs. bilgi almak isterdim.” (Ezgi, 24, öğrenci)

Van’da yaşayan ve üniversite öğrencisi olan Alper, genellikle yaşlı bireyler ile iletişime geçmekten kaçındığını belirtmiştir. Yaşlılık evresinde olan bireylerin genellikle huysuz olduklarını ve yaşlıların bireylerin gençlerin fikir ve düşüncelerine saygı duymadıklarını dile getirmiştir. Kendi deneyiminden örnek vererek düşüncelerini ifade eden Alper, yaşlılara karşı olumsuz tutumunu yaşlı bireylerin gençlere karşı olan olumsuz tutum ve düşüncelere bağlamıştır.

“Fazla muhatap olmamaya çalışırım. Çünkü her şeye çok karışıyor, eleştiriyorlar. Muhatap olunca istemediğimiz şeyleri söyleyebiliyorlar. Buda bizi sinir ediyor. Uzun saçlı olduğum dönemlerde yaşlılar sürekli beni aşağılıyorlardı bize saygı duyduklarını düşünmüyorum. Galiba bundan dolayı yaşlılara karşı tutumum böyle.” (Alper, 21, Öğrenci).

Van'da yaptığım görüşmelerden biri olan Esra, farklı bir tutuma sahip olduğunu samimi bir şekilde ifade etmiştir. Van ve Muğla 'da yaptığım görüşmelerimden farklı bir tutum gösteren Esra, yaşlı bireylere çoğu zaman saygısızca davrandığını, yaşadığımız çağın gençlerin çağı olduğunu hatta tecrübe ve bilgi sahibi olarak gösterilen yaşlı bireylerin genç bireyler kadar bilgi sahibi olmadığından söz etmiştir.

“Ben biraz yaşlılara karşı saygısız davranıyor olabilirim. Çok basit örnekler; dolmuşta kimseye yer vermem, karşıdan karşıya kimseyi geçirmem, poşetleri taşımam. Sigara içerken yaşlının biri beni uyardığında çok rahat bu seni niye ilgilendiriyor diyebilirim. Yani otobüse biniyorum mesela oturuyorum. Yaşlı bir teyze biniyor. Günden geliyor belli, tüm gün oturmuş, eğlenmiş. Ben ise tüm gün dershanedeyim yoğunum, yorgun bir gün geçirmişim. Başımda durup kalkmam için bakıyor. Asla yerimi vermem. Buna saygısızlık diyebilirsiniz ama bence değil” (Esra, 18, Öğrenci)

Gençlik ve yetişkinlik evrelerinde yaşlı bireylere karşı olan tutumun farklılaştığından söz eden Van'da yaşayan Adem Bey, kendi yaşam deneyiminden örnek vererek bireyin yaşlılık evresine yaklaşması ile tutum, duygu ve düşüncelerinin değişim gösterdiğini söylemiştir. Yaşadığı örnek olaydan pişmanlığını dile getiren Adem Bey, şu söylemlerde bulunmuştur.

“Son dönemlerde yaşlı kişilerle olan ilişki ve tutumum dönüşmekle birlikte adı konulmamış bir çatışmayı her zaman içeriyordu. 20’li yaşlarımızda ya da ergenliğe geçiş yıllarımızda kendi isteklerimiz yaşlı bireylerle uyuşmuyordu. Çocukluk dönemlerinde onların yanında kaldığımızda onlardan kopmaya çalışırdık. Çünkü yeni şeyleri yaşama isteği ile doluyduk. Ama o dönemi atlattıktan sonra özellikle insan kendisi de yaşlanmaya başlayınca o dönemde çoğu güzel şeyi göz artı ettiğimizi anlıyor insan. Ben mesela kişisel olarak babaannem ölmeden önce sıklıkla beni evine yemeğe davet ederdi. Evinde kalmam için çok şey yapardı. Yaşlıydı, tekti. Dedem öldükten sonra 8-10 yıl tek başına yaşadı. Bende her zaman kendi yaşıtım biriyle dışarıda zaman geçirmekten keyif aldığımından dolayı taleplerimi ya ertelerdim ya da göz ardı ederdim. Şu an pişmanım. İnsan yaşlandıkça yaşlılığın yalnız bir evre olduğunu fark ettikçe onların yalnızlığına karşı daha duyarlı olmaya çalışıyorum.” (Adem,43, Akademisyen)

3.2.3 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin “Yaşlı Bireyler İle Birlikte Yaşanılır Mı” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Bireyin vücut organlarının eskimesi ve yıpranması olarak da tanımlanan yaşlılık, hastalıkların arttığı, fiziki yetersizlik ve güçsüzlük durumunun baş gösterdiği bir evredir. Yaşlılık evresinde bireyin fiziksel ve ruhsal yapısında meydana gelen gerileme ve değişimler yaşlıların yalnız kalmama, aile üyeleri ile birlikte yaşama ihtiyacını doğurmuştur. Ülkemizde toplumsal yapı dönüşmekle beraber çoğunlukla kırsal ve geleneksel toplumlarda yaşayan yaşlılar, aile üyeleri ile birlikte kalan hayatını devam ettirmektedir. Yaşlıların her türlü bakım ve ihtiyacı ev ortamında sağlanmakta ve giderilmektedir. Bu durum yaşlı açısında kolaylıklar sağlarken, diğer aile fertleri tarafından olumsuz bir durum ve algı yaratabilmektedir. Yapılan çalışmalarda aile üyelerinden yardım ve destek alan yaşlı bireyin daha mutlu olduğu ve psikolojik olarak olumlu etkiler yarattığı ortaya konulmuştur. Kültürümüzde yaşlı bireyin önemli bir yerinin olması, bireylerin yaşlılık evresinde aile üyeleri ile birlikte yaşama gerekliliğini doğurmuştur. Bu doğrultuda Van ve Muğla illerinde yaşayan bireylerin anne babaları ile birlikte yaşama isteklerinin ne yönde olduğu ve bunu neye bağladıkları araştırmada merak ettiğim sorulardan biriydi. Bu soruya Ezgi Hanım,

“Kendileri elden ayaktan düşmeyecek kadar yaşayabilirlerse birlikte yaşamak istemem ki kendileri de aynı kafadalar. Çocuklarımızı rahatsız etmeyelim düşüncesindedir. Tabi ki ihtiyaçları oldukları zaman, kızım ben artık sizde kalmak istiyorum dedikleri zaman bir şekilde eşimi ve diğer aile üyelerimi kabul ettirip, yanımda kalmalarını isterim. Bir vefa borcu sonuçta onlarda zamanında bize çok yardım ettiler. İyi kötü günlerimde oldu. Ben onların emeğinin bir eseriyim. Onun haricinde bende ileride bu duruma düşebilirim. Bir nevi empati kurmalıyız. Kendini yalnız hisseden, toplumu dışına itilmiş yaşlılar oluyor. Ben anne babamın bu duruma düşmesini istemem. Çünkü onlar anne babam.” (Ezgi, 24, Öğrenci)

Toplumumuzda yaşlı bireylere bakmanın sorumluluğu aile üyelerine verilmekle beraber, bu görev daha çok ailenin büyük erkek evladına, gelinine ve onların çocuklarına verilmiştir. Kültürden kültüre bu durum değişmekle birlikte Van ve Muğla’da yapılan görüşmelerde görüşmecilerin büyük çoğunluğu anne ve babası ile birlikte yaşamak istediklerini dile getirmişlerdir. Bu konuda Ezgi, anne babası ile birlikte yaşama isteğini onların yaşlılık evresindeki durumuna bağlı olarak

değişebileceğini, yardıma muhtaç oldukları zaman diliminde onları yanına alabileceğini belirtmiştir. Kendi var olma nedenini anne babasının varlığı ile açıklayan ezgi, toplumda bazı yaşlıların yalnızlık sorunu ile baş başa kaldığını ve toplumsal yaşamın dışına itildiklerini söylemiştir. Böyle bir durumu anne babasının yaşamasını istemediğini neden olarak göstermiştir. Muğla’da yaşayan Fatma Hanım, yaşlıya İslami ve insani değerler çerçevesinde yaklaşmış, anne babaya yaşlandıklarında bakmanın dini bir gereği olduğunu ifade etmiştir.

“Zor ama düşünürüm birlikte yaşamayı. Çünkü onlara bakmak farzdır. Rahmetli babam vefat etti ama annem yaşıyor. Annem zor bir kadındır yine de yaşamak isterim her halde. Eşimde kabul eder. Çünkü eşimde benim gibi merhametlidir.” (Fatma, 39, Ev hanımı)

Diğer görüşmecilerden farklı söylemlerde bulunan Van’da yaşayan ve Gençlik evresinde olan Esra, yaşlı bireyi toplum ve aileye karşı birer yük olarak değerlendirmiştir. Anne baba ile yaşamamanın kendisi gibi gençlik evresinde olan kişilere sorunlar yaratacağını bu nedenle onlarla birlikte yaşamak istemediğini dile getirmiştir.

“Birlikte yaşamam mümkün değil. Onlarla yaşayamam, onları şu an bile kaldıramıyorum. Annem 50 babam 45 yaşında kaldı ki onlar yaşlandıktan sonra hiç katlanamam. Eşime bana tamamen yük olacaklar.”(Esra, 18, Öğrenci)

Yaşlı birey, takvimsel olarak yaşı ilerleyen, biyolojik değişimler geçiren ve fiziksel olarak gerilemeler yaşayan kişidir. Aynı zamanda yaşlı birey, tecrübeli ve yaşam birikimine sahip olan kişi olarak da tanımlanmaktadır. Yaşlılık bazı insanlar için, bitiş ve çöküş dönemi, ölüme yakınlık, üretmeyen ama tüketen bir dönem olarak tanımlanmıştır. Kültürden kültüre ve kişiden kişiye değişen tanımın yanında yaşlı birey, saygı ve değeri hak eden, tecrübe ve birikimleri ile hayata daha olgun ve sorunlar karşısında çözümler üretebilen bireyler olarak görülmüştür. Görüşme esnasında yaşlı bireyin daha çok tecrübe sahibi olduğuna dikkat çeken Van’da yaşayan Esmâ Hanım, görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir.

“Evet yaşamak isterim. Çünkü yardıma ihtiyaçları var. Yaşlılar tecrübeler insanlardır, tecrübeden yararlanmak çok önemli daha az hata yaparsın. Van’da yaşlılar aileleri tarafından bakılıyor. Huzur evi yok burada, müracaat eden başvuran yok. Burada bu durum ayıp karşılanır. Kültürümüze çok ters Yaşlılara, anne babaya, kayınvalideye aileleri kendileri bakıyor.

Mesela benim anne babam bir huzurevi ya da yaşı bakım merkezindeyse ben huzurlu oturamam. Onlara benim bakmam lazım bu sanırım kültürel bir şey.” (Esmâ, yönetici, 46).

Muğla’da yaşayan Eda Hanım, anne babası ile birlikte yaşama konusunda ikilemde kaldığını belirtmiş, bu görüşünü daha önce aile ferдинin yaşadığı birtakım sıkıntılara bağlamıştır. Eda Hanım, çoğu zaman yaşlı annelerin çalışan bayanlar için kolaylıklar sağladığı görüşündedir.

“Bilmiyorum şu anda rahatım, onlarla birlikte yaşayınca ne olur diye düşünüyorum. Mesela ablam boşandı. Boşandıktan sonra annemle tekrar yaşamaya başladı, yapamadı, ayrı eve çıktı. Bir yandan çocuğuma bakar, temizlik yemek derdim olmaz daha rahat olur diye düşünüyorum. Kararsızım bu konuda ama bazı noktalarda yaşlıların kolaylıklar sağladığı doğrudur.” (Eda, 28, Esnaf).

Anne babası ile birlikte yaşamak isteyen Adem Bey, zaman içerisinde hayatına girecek insan sayısının azalacağını düşünmektedir.

Kesinlikle yaşarım. Neden şu; belli bir dönem sonra insan hayatında tartışmasız her suretiyle kabul edeceği insan sayısı giderek azalıyor, Ailedeki üyelerde öyle. Bundan 30-35 yıl önce hayatına girmiş insanlar iki sene önce hayatına girmiş insanlara oranla daha rahat yaşayacağını insan sayısı azalıyor. 15 yaşında olsaydım yeni bir insanı hayatına katma daha makul olurdu. Ama anne baba benim açımdan zaten her zaman birlikte yaşayacağım insanlardır. Çünkü onlar kendimin bir parçasıdır.” (Adem ,43, Akademisyen)

Şehir ve köy hayatın farklılığına dikkat çeken Zehra Hanım, üç çocuk sahibi olduğunu, aynı evde yaşlı ve genç bireyin bir takım sorunlar yaratabileceğinden dolayı devamlı bir şekilde yaşlı anne baba ile birlikte kalmak istemediğini söylemiştir. Aynı zamanda kültürel farklılığa da değinen Zehra Hanım, evli olduğunu ve bu süreçte kendi anne babası ile birlikte yaşamasının çevresi tarafından uygun bulunmayacağını dile getirmiştir.

“Babam 82 yaşında annem 78 yaşında 20 yıl öncesine kadar yaşamak isterdim. Ama şu an çocuklarımla birlikte ne kadar mutlu olabiliriz bilmiyorum. Şehir ortamında beraber yaşanması taraftarı değilim. Ama yine de iki üç ay geldikleri zaman biz çok mutlu oluyoruz.” (Zehra, 49, Öğretmen)

3.2.4 Van ve Muğla'da Görüşülen Kişilerin Aile içindeki Yaşlının Rol ve Statüsü Hakkındaki Görüşleri

Yaşlıya ilişkin araştırma konuları, toplum içinde yaşlıların cinsiyetine göre farklılık ve ayrımcılık gibi sorunlardan ziyade yaşlıların statüsü ve rolünün dönüşümü ile kadın ve çocuklar ile birlikte toplumda dezavantajlı grup içinde olmalarıdır (Murakami, 2016: 518). Yaşlı bireylerin toplumsal yapıda statü ve rollerde yaşadıkları dönüşümler ilk olarak aile hayatında kendini göstermektedir.

Aile, toplumun varlığını, düzenini ve devamlılığını sağladığı temel kurumların başında gelmektedir. Aile, bireyin sosyal varlık olma özelliğini kazandığı ilk yer olup, anne baba ve çocuktan oluşan toplumsal bir kurumdur. Aile kurumunun ortaya çıkışı en az insanlık tarihi kadar eskidir. Her ailenin yapısı, görev ve sorumlulukları toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişmektedir. Bu farklılıklar çeşitli aile türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aile oluşturan bireylerin sayısı ve yaşayış biçimi aile türünün belirlenmesinde de rol oynamış, iki farklı aile türünü ortaya çıkarmıştır. Literatüre bakıldığında çok çeşitli aile türünün var olduğu görülecektir. Fakat en geniş anlamda Türkiye'de iki farklı aile türünün çekirdek ve geniş aile türünün yaygın olduğu bilinmektedir. Çekirdek aile genellikle anne baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşmaktadır. Geniş aile ise anne baba çocuklar, damat, gelin ve çocuklarının tek bir çatı altında yaşadığı aile türüdür.

Aile denildiği zaman akla gelen ilk öge aileyi oluşturan üyelerdir. Her üyenin aile içerisindeki yeri ve önemi farklıdır. Aile kurumu içerisinde var olan üyelerin her birinin statüsü değişmekle birlikte rolleri sahip oldukları statüye göre belirlenmiştir. Roller statülere göre anlam kazanmakta, varlığını statüler ışığında devam ettirmektedir. Statü ve rolleri birbirine bağlayan bir takım görev ve sorumluluklar bulunmaktadır. Statüye göre belirlenen rol ve sorumluluklar aile içerisinde bir hiyerarşi ve tabakalaşma oluşturmaktadır. Bu bakımdan Van ve Muğla'nın kültürel yapısı göz önünde bulundurulduğunda aile içerisinde yaşlı bireyin sahip olduğu statü ve rollerin neler olduğu, değişen aile yapısı yaşlı bireyin konumunu nasıl değiştirdiği çalışmada incelenen konular arasındadır. Bu konuda çekirdek ailede yetişen ve Muğla'da yaşayan Gökhan Bey, kendi aile yaşamını örnek vererek aile içerisinde herkesin eşit statüye sahip olduğunu, alınan kararlar noktasında geniş ve çekirdek

aile ayrımını yaparak yaşlının kararlar noktasında belirleyiciliğin olduğu tek yerin geniş aile olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda bireysel ve özgür bir yaşam biçiminin olması gerektiğine dikkat çeken Gökhan Bey, kendi kararlarını kendi aldığı, evdeki baba ve dedesinin gönlünü hoş tutmak için fikirlerine başvurduğunu belirtmiştir.

“Bizim ailede herkes eşittir. Ben mesela kendi ailemde kimseye danışmam, kendi kararımı kendim alırım. Sadece fikirlerini merak eder, fikirlerini alırım. Biraz yaşlının karar verme de etkili olduğu yer geniş aileler. Genelde o tür ailelerde büyükler karar almada rol oynar.” (Gökhan, 30, Barmen).

Ailede yaşlı bireyin statüsü ve önemi noktasında karar alma sürecine değinen Ezgi Hanım, batı toplumu ve doğu toplumları arasında farklılıklar olduğuna, doğu toplumlarında yaşlı bireyin aile yaşamı içinde önemli bir belirleyiciliğinin olduğuna ve aile fertleri arasında bir tabakalaşmanın, bu tabaka da yaşlı bireyin en üstte yer aldığı söylemiştir. Doğu toplumlarında aile içi alınan kararlarda yaşlı bireyin etkisinin daha fazla çoğu doğu ailelerinde son sözün yaşlı bireyde olduğunu belirtmiştir. Batı insanının yaşam tarzına değinen Ezgi, Hanım, yaşadığı yörede yaşlı bireyin sadece fikrinin alındığını son söz hakkına sahip olmadığını dile getirmiştir.

“Doğuda çok keskin bir sınır var. Karar almada son noktayı yaşlı koyacak. Kararlar, senatoya gider gibi yaşlıya gidiyor. Ama burada ortak kararlar verme daha fazla. Yaşlıya da danışırız ama her zaman onun dediği yapılmaz. Burada rahatlık biraz daha fazladır.” (Ezgi, 24, Öğrenci)

Farklı toplumlar arasında yaşlılık olgusunun tanımı, yaşlı bireylere yüklenen anlam ve algılar noktasında farklılıklar göstermektedir. Geleneksel toplumlarda yaşlı; kültürün aktarıcısı, bilgeliğin sembolü, görmüş geçirmiş, deneyim sahibi ve toplum aile içerisinde saygın bir yeri olan kimsedir. Modern toplumlarda ise yaşlı; yavaş yavaş bir yük haline gelen, tüketen, kuşak çatışmasına neden olan kimsedir. Van’da yaptığım görüşmelerden Esmâ Hanım, Van’ın geleneksel bir toplum modeline sahip olduğunu söylemiş, bu yörenin aile yapısında Yaşlı bireyin büyük bir saygınlığının olduğunu, belli bir otorite ve güce sahip, alınan kararlarda son merci olduğunu söylemiştir. Yaşlı bireyin, ailenin devamlılık ve bütünlüğünü koruduğunu söyleyen Esmâ Hanım, aile kurumunu ayakta tutan yegâne kişilerin toplumdaki yaşlılar olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda yaşlılığın kadın ve erkek bağlamında farklı deneyimlendiğini belirten Esmâ Hanım, kadınların gençlik ve yaşlılık evresinde

farklı muameleler gördüğünü ve yaşlandıkça kadının hem toplumda hem de aile içinde statü ve konumunu arttırdığını söylemiştir.

“Buradaki ailelerde genelde yaşlının çok saygın bir yeri vardır. Ailede yaşlılar başköşede oturur, büyüktür, aileyi toparlar, aile ilişkilerini güçlendirir. Yaşlı sayesinde kardeşler daha sıkı görüşür. Düşün anne baban yoksa ailede kardeşlerle bir yerden sonra bağın kopuyor. Yaşlılar birlik beraberliği sağlıyor. Aileyi bir arada tutuyor, nasihat ediyorlar. Tecrübelerinden yararlanıyoruz. Bence Van’da yaşlıların yeri çok saygın kadın için yaşlılık daha bir ayrı oluyor. Gençken, gelirken daha farklı davranılıyor. Yaşlandığında aile anaerkil oluyor. Kadın yaşlandıkça daha bir değer görüyor. Daha bir kıymetleniyor. Van’da geniş aile çekirdek aile olma yaşlı açısından çok bir şey değiştirmiyor.” (Esmâ, 46, Yönetici).

Benzer şekilde Van’da yaşlı bireyin eski otorite ve saygınlığını koruduğunu söyleyen Nurgül Hanım görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir.

“Bizim ailede alınan kararlarda kesinlikle babaannemin sözü geçerli. Buda gördüğü şeylerden kaynaklı oda büyüklerinden öyle görmüş. Bizde yaşlı içeri girdi mi herkes ayağa kalkar, ayak ayak üstüne kimse atamaz. Ortamda yaşlı varsa eğer küçük, herhangi bir şekilde yaşlı ile aynı konumda oturamaz, yerde oturur. 25 yaşındayım hala ailemin evin idaresini babaannem yapar.” (Nurgül, 25, Öğretmen).

Toplumsal yapının değişimi ile birlikte aile yapısının ve aile içindeki yaşlı bireyin statü ve rolünün de dönüştüğünü dile getiren Adem Bey, yaşlının statüsü ve değişen rolünü toplumsal yapı içindeki farklı sınıfsal gruplara bağlı olarak farklılıklar gösterdiğini söylemiştir.

“Budun 25-30 yıl önce benim ailemdeki yaşlı algısı belki çok değişmedi ama sınıfsal olarak daha geçişken, sınıfsal değişikliklere gebe olan, toplumsal roller bakımından ciddi başkalaşımalar yaşayan ailelerde ciddi değişiklikler olmuştur. Yaşlının eskisi gibi ailedeki rol ve statüsü işlemiyor. Yaşlılara ilişkin ön yargılar arttığı için gençler yaşlıları daha az dinliyor. Ama halen Van merkezde son sözün yaşlıda olduğu aileler var.” (Adem, 43, Akademisyen).

Adem Bey’den farklı olarak görüşünü belirten Hakan Bey, toplumsal yapı ve aile kurumunun zaman içerisinde değiştiğini fakat bu durumun yaşlının toplum ve aile içindeki konumunu değiştirmedini belirtmiştir. Yaşlı bireyi ulu bir çınara benzeten Hakan Bey, yaşlının aile içindeki bütünleyici ve birleştirici konumuna dikkat çekmiştir.

“Bir çocuk nasıl bir evin neşesi ise yaşlı da bir evin bütünleyicisidir. Kavgaları önler, lider gibidir, ulu bir çınardır. Değişen aile yapısında yaşlının rolünün değiştiğini düşünmüyorum. Yine koruyucu ve bütünleyici roldedir. Kavgaları önler, aile içerisinde son söz genelde ya dede de ya da babada olur. Ama karara göre de değişir. Evin boyasını değiştirmek istediğimizde kalkıp yaşlıya da sormayız. Önemli bir karar oldu mu söylenir. ” (Hakan, 18, Öğrenci).

Hakan Bey’in görüşlerini destekler nitelikte Ahmet Bey, görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Yaşlı ailenin reisidir. Geniş bir yerde ailenin sözcüsü oluyor. Umumi davetlerde önderlik ediyor.” (Ahmet, 30, Muhasebe).

3.2.5 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Yaşlının Dini Değerler İçerisindeki Yeri İle İlgili Görüşleri

Din, insanın varoluşunu fiziksel, tarihsel zaman dilimi ve toplumsal zaman ve mekân boyutunun dışına taşıyarak yaşamı bir süreklilik ya da sonsuzluk duygusu ve inancı çerçevesinde, görece bütünlüklü ve anlamlı bir çerçevede tanımlamaktadır. İnsanın fiziksel biyolojik, kültürel, psikolojik ve sosyal varlığına, kendine özgü tanrısal dinsel öğretisi ve çağrıştırdığı huzur, güven ve esenlik duygusu aracılığı ile ilave boyutlar katmaktadır. Din, insan yaşam döngüsündeki evrelerini bir bütünlük içinde kavramasını sağlayan anlam, duygu ve inanç yoğunluğu ile yaşam evreleri arasında değişen yaşam süreci ve farklılaşmaları ve sahip olduğu duygu ve inanç aracılığı ile dengelemesini temin etmektedir. Özellikle yaşlılıkla birlikte tecrübe edilen hayatın negatif görüntü, algı ve yansımalarını, pozitif bir biçimde algılama da oldukça işlevsel görünmektedir (Witter ve diğerleri, 1985, akt, Akgül2004: 22). Yaşlılık ve yaşlanma olgusuna farklı yaklaşım ve perspektifler sunan din olgusu, insan yaşam evrelerindeki farklılaşma ve değişimlere olumlu bir bakış açısı getirmekte, yaşlılık olgusuna ilişkin var olan negatif düşünceleri pozitif hale dönüştürmektedir. Din olgusu insana manevi bütünlük ve anlam kazandırmakta, yaşlı bireye de çeşitli anlamlar yüklemektedir. Bu doğrultuda dini inanç ve değerler içerisinde yaşlının ne derece bir öneme sahip olduğu noktasında Fatma Hanım,

“Ayeti kerime var bu konu ile ilgili diyor ki eğer beşikteki bebekleriniz olmasa, evdeki yaşlılarınız olmasa gök kubbeyi başınıza indirirdim. Çok dehşetli bir ayet onların olması için bir ayet varsa, onların çok değerli olduğunu bilmek bence ehemmiyetli diye düşünüyorum. Hatta kendi yaşlınız anne

babanızdan yoksa birinci dereceden bakmakla yükümlü olduğun teyzen, amcan, dayı, hala onlara da bakmak farzdır. Gerçekten bakıma ve yardıma ihtiyacı olan yaşlılarda ibadet zorunluluğu bile kalkıyor.” (Fatma, 39, Ev Hanımı).

Muğla’da yaşayan Fatma Hanım’ın söylemlerine paralel olarak Van’da yaşayan Zehra Hanım, dini inançta ayet ve hadislerin de yaşlı bireylerin önemi üzerinde durduğu, yaşlı bireylere önemli destek sağladığı görüşündedir.

“Beli bükülmüş ihtiyarlarınız olmasaydı belalar üstünüze sil gibi yağacaktı. Hayvan suretindeki bir kedi bile evinize geldiğinde eve rızık gelir. Hayvan suretindeki bir kedi bile eve rızık getiriyorsa insanlığın en merhamete açık olan anne babanın bir evde olduğunu düşünün büyük bir bereketidir. Çocuk nasıl bir evin neşesi ise yaşlısı da evin bereketidir. Çocukların bize bir faydası yok hatta yükü var ama biz yine onlar için her şeyi yapıyoruz, çırpınılarımız onlar için. Üzerlerine su döker kızmayız, altlarına yaparlar psikolojilerini düşünüyoruz. Ama tüm ömrünü bize vermiş insanlar var, senin için gençliğini yitirmiş, malını mülkünü harcamış, senin için çalışmış, senin için hasta olmuş insanların en acınası durumunda olan Allah’ın da en çok merhametine açık olduğu biri. Ona gelecek senden bir kötülük Allah’ın gazabına sebep olur. Bu bizim dini yönümüz, senden gelecek bir merhamette Allah’ın merhametine açık olur. Bu yüzden turnayı gözünden vurmak gibi bir şeydir. İnsan annesi babası sayesinde Allah’ın merhametini kazanabilir. Allah’ın kendi hakkından sonra anne babanın hakkını soracağını biliyorum”. (Zehra, 49 Öğretmen).

Dini inanç ve değerlerin bireyin her yaş döneminde olumlu katkılar sağladığı yaşam kalitesini arttırdığı ve zenginleştirdiğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Yaşlı bireyler için dini yaşantının gerekliliği, yaşlı bireylerin yaşlılık döneminde dini değerlere yönelmesinden çıkarabiliriz. Geçmiş yaşantılarında düzenli bir dini hayata sahip olmayan bireylerin yaşlılık evresinde ölüm gerçeğinin kendini çok güçlü bir şekilde hissettirmesi ile dini yaşantıya önem vermeye başlamaları, bu evrede dinin etkisinin önemini ortaya koymaktadır. Herhangi bir dini inanca mensup olmadığını ve dini değerler içerisinde yaşlının bir öneminin olmadığını yaşlıya bakmanın ve yardım etmenin dini bir temele dayandırmadığını söyleyen Gökhan Bey, Muğla’da yaşayan yaşlı bireylerin yaşlılık evresine doğru dini değerlere yöneldiğini belirtmiştir.

“Ben ateist bir adamım yani. Dinin fikirlerini pek önemsemiyorum. İhtiyacımın olduğunu pek düşünmüyorum. Dini bir eğitim almadım o yüzden bana öğrettiği bir şey de yok. Kediye su vermem, yaşlıya yardım etmem dinle bir alakası yok ki bu tamamen benim kendi vicdanım hassasiyetim ile ilgili bir

şey, olaya bakış açımı alakalı. Dinle hiçbir ilgisi yok bence. Bizim yaşlılar dinci. Dini biliyorlar ama kimsenin de gidip beş vakit namaz kıldıklarını görmüyorum. Bizde herkes yolun sonuna doğru namaz kılar halatları yerler. Sonrada namaz kılarlar.” (Gökhan, 30, Barmen).

Yaşlılık dönemini yaşamın son basamağı olarak gören Muğla’da yaşayan Hilal Hanım, tıpkı Gökhan Bey gibi yaşlılık döneminde dini inanç ve değerlerin önem kazandığını savunmuştur. Gökhan Bey’den farklı olarak yaşlıya bakmanın ve yardım etmenin dinin insanlara verdiği bir görev olduğunu belirtmiştir.

“Dine göre onlara bakmam gerekir ama din olmasa da yine bakarım. Çünkü çok vicdanlıyım. Burada yaşlandık namaz kılayım diyen çok yaşlı var. Ama benim kendi eşim namazında niyazında bir insan evlendiğimde de öyleydi. Kayınpederim de yetmiş seksen yaşında namazını kılar. Ama etrafımda pek görmüyorum öyle insanları.” (Hilal, 50, Ev Hanımı).

Dini değerlerden ziyade yaşlı bireylere karşı olan tutumunu örf ve adetlere bağlayan Burak Bey, görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

Din yaşlıya nasıl bakıyor bilmiyorum ama yaşlıya bakmanın din ile alakası yok gibi. Biraz yetiştirilme tarzı biraz da sorumluluk alma bilinci. Biraz görev gibi beş altı yaşlarımda bile babaannemin dedemin dışlarını leğende götürdüğümü bilirim. Tiksinmedim. Benim annem küçükken hem annesine hem de babamın annesine bakmış. Örf ve adetlerimiz anne babamıza, yaşlımıza sevgi ve saygıyla yaklaşmayı, onlara el kaldırmamayı öğretiyor. (Burak, 30, Mühendis)

Dini değerler içerisinde yaşlının büyük bir saygınlığı olduğuna inanan Van’da yaşayan Esmâ Hanım, yaşadığı kültür içerisinde yaşlı bireylere karşı her hangi bir olumsuz davranışın olamayacağını, her şeyden önce örf ve adetlerinde yaşlıya saygının esas olduğunu dile getirmiştir.

Biz yaşlılara nasıl bakıyorsak din de öyle bakıyor. Yaşlılar bizim için kıymetli ve değerli. Ben çocukluğumdan biliyorum benim anneannem dedem içeri girdi mi kim varsa odada herkes ayağa kalkar. Yaşlı içeri girdi mi sen ayağa kalkacaksın. Hala bizim ailelerde köylerde var. Yaşlı otur demeden oturamazsın, ayak ayaküstüne atılmaz. Bir kere o hatayı yaptım. Büyük azar işittim. Bilmeyerek gayri ihtiyari yapmışım. Büyüğe yaşlıya saygı esastır. Dinde bu böyledir.” (Esmâ, 46, Yönetici).

Yaşlılık ve din olgusuna dair yapılan çeşitli araştırmalar dini değer ve tutumların yaşlılık ve yaşlı bireyler üzerinde ciddi bir etkisinin olduğunu

göstermiştir. Genç bireylerin daha çok sosyal ve bireysel aktiviteler içerisinde olduğu yaşlı bireylerin yaşlılık döneminden kaynaklı dini etkinliklere yoğunlaştığı yapılan görüşmeler sonucunda görüşmecilerin ortak bir fikir etrafında birleştikleri ortaya çıkmıştır. Yaş ilerledikçe bireylerin daha fazla ölüm korkusu ve kaygısı nedeniyle dini eğilimlerin arttığını savunan Nurgül Hanım, inancı gereği yaşlının evin bereketini sağladığını, aynı zamanda genç ve yaşlı bireylerin belli konularda çatışma yaşadıklarını dile getirmiştir.

“İslam’da çok fazla değer veriliyor yaşlılara. Bununla alakalı efendimiz yaşlının olduğu evde bereket eksik olmaz diyor. Bu yüzden yaşlılar evin bereketidir. Çocukların anne babasına bakması farzdır. Benim babaannemin çok komik bir anısı vardır. Babaannem kendi gençliğinde televizyon yabancı diziler izlerlermiş ama şu an asla izletmez bize. Bizim evde asla televizyon dizileri izlenilmez. İzlenecekse de dini kanallar izlenir. Yaşlandıkça korku başlıyor ölüm korkusu. Ölüm korkusu da ister istemez dine yönelmeye sebep oluyor. Aslında dini de tam olarak yaşamıyorlar, yaşamaya çalışıyorlar.”(Nurgül, 25, Öğretmen).

Yaşlılık ve yaşlanma olgusuna çeşitli katkılar sunan din olgusu, bireyin yaşamına çeşitli anlamlar yüklemiştir. Bireyin varoluşunu bütünleyen ve insanın psikolojik durumunu olumluyan dinin yaşlı bireyler üzerinde farklı bakış açıları yarattığını söyleyen Mustafa Bey, çeşitli hadis ve ayetlerden örnekler vererek İslamiyet inancının yaşlılığı olumluyıcı özelliğine dikkat çekmiştir.

“İslami inançta tam olarak hadis ve ayetini hatırlamıyorum ama hadis olabilir. Anne babaya hürmet noktasında bizim inancımıza göre öf bile demeyin hadisi var. Başka bir ayet de eğer sizin başınızda yaşlılarınız olmasaydı belki belalar başınıza taş gibi yağardı diyor. Dolayısıyla anne babaya hürmet Allah’a itaatten sonra anne babaya itaat gelir. İslam inancına göre budur. Belki de bu noktada dinimiz en demokratik dindir. Dinimizi bilmemek ve uygulamamaktan dolayı görevlerimizi yapmıyoruz ama dini inancı hakkıyla yerine getirirsek bu konu da mahrum ve muhtaç düzeyde olmayız.” (Mustafa, 48, Öğretmen).

3.2.6 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Yaşlılığın Toplumsal Algılanışı ve Değişimi İle İlgili Görüşleri

Yaşlılık, toplumsal değişme sürecinde değişik boyutlar kazanmıştır. Yaşlının bulunduğu çevreye göre konumu farklılaşmıştır. Değişen koşullar içerisinde yeni işlevler kazanmıştır. Değişim sürecinde rollerinden bazıları değişmiştir. Rol değişimi

çeşitli toplumsal sorunlar yaratmıştır. Toplum biçimlerinde göre de yaşlılık, değişik görünümler kazanmıştır (Tezcan, 1989: 169).

Genel itibari ile 65 yaş ve üzeri bireyler yaşlı olarak tanımlanmaktadır. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak yapılan bu tanım kültürel olarak farklı toplumlarda farklı şekilde yorumlanmaktadır. Yaşlılığın kronolojik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutunun olması yaşlılığın birçok tanımını ortaya koymakla beraber yaşlılığın farklı perspektiflerden incelenmesini mümkün kılmaktadır. Her toplumda ve her toplumun sosyokültürel yapısında yaşa ilişkin değerlendirmeler ve yaşlılığa yüklenen anlamlar bulunmaktadır. Yaşlılık ve yaşa ilişkin yapılan değerlendirmeler kültürel açıdan farklılık göstermekte, bireyin deneyimleri, yaşam pratikleri edindiği roller ve sosyalleşme boyutu da bu süreci etkilemektedir. Bireylerin günlük yaşam pratiklerinde kendini gösteren kültür, toplumsal gerçekliği içinde barındıran her olguda olduğu gibi yaşlılık olgusunun da sınırlarını çizmekte, toplumsal algının oluşumunda belirleyici olmaktadır. Muğla’da yaptığım görüşmelerde yaşlı bireylere ilişkin tutum ve algının görüşmecilerin söylemleri doğrultusunda farklılıklar gösterdiği genç, orta yaşlı ve yaşlılık evresinde olan görüşmecilerin farklı görüşlerde olduğu ortaya çıkmıştır. Genel itibari ile Muğla’da yapılan görüşmelerde toplumsal algının geçmişten günümüze değiştiği söylenmiştir. Örneğin; Doğu batı toplumları arasındaki farklılıklara değinen Ezgi Hanım’ın bu konudaki fikirleri aşağıdaki gibidir:

“Muğla’daki yaşlı bireyler genel olarak doğudaki yaşlılara oranla daha enerjik, sosyal faaliyetler içinde bulunan insanlardır. Çevremdeki doğulu arkadaşlarımdan biliyorum. Doğudaki yaşlılar, genelde bir süre sonra bir yerlerde bile yürüyemeyecek, bir şey yapamayacak durumundalar. Çocukları sürekli yardım ettikleri için elden ayaktan düşüyorlar. Ama burada öyle değil. Muğla’daki gençlerin yaşlılara karşı çok daha yakın olduklarını görüyorum. Doğuda daha çok şu var: hürmet ve saygı. Burada gençler, tam bir arkadaş gibiler yaşlılara karşı, bir masada oturup sohbet edebiliyorlar. Batıda ege taraflarında geleneğe bağlı saygı hürmet var. Ama en çok arkadaşça bir tutum var. Doğuda geleneğin ve kültürün yukarı seviyelerde muhafaza edilmesi oranın daha sınırlayıcı olmasına neden oluyor. Bu ilişkilere de yansıyor. Burada olumlu anlamda düşündüğümüzde daha güzel bir algı var. (Ezgi, 24, Öğrenci)

Genç bir birey olan Ezgi Hanım, yaşadığı yerde yaşlılarının yaşlı bireyler ile arkadaşça ve samimi ilişkiler kurduğunu dile getirmiştir. Bu düşüncenin aksine

Muğla'da yaşayan ve yaşlı bir birey olan Mehmet Bey, yaşadığı yerde gençlerin yaşlı bireyleri görmezden geldiğini çoğu zaman yaşlıların olumsuz tutum ve davranışlara maruz kaldığını, gençlerin yaşlılar ile birlikte vakit geçirmek istemediklerini söylemiştir. Toplumsal algının değiştiğine dikkat çeken Mehmet Bey, bu durumun nedenini eğitim düzeyinin yükselmesi ile gençlerin gelenek, örf ve adetlerden uzaklaşmasına bağlamıştır:

Şimdiki gençler eski yaşlıları tanımıyor, bilmiyorlar. Eskiden Muğla bambaşkaydı. Şimdi babaanne dede... Bazı gençler yaşlıları hor görmeye başladı. Bunlar olmaması gereken şeyler ama maalesef oluyor. Çok okuyanlarda mı oluyor yoksa biz kendimiz mi ihtiyarlandık diye düşünüyorum. Ya biz bazen Yunanistan'a gidip geliyoruz, oranın genci yaşlısı hep birlikte. Bizde bir Cuma namazı oluyor. Anca o zaman birlikte olabiliyoruz. Sahil kesimlerinde bu yok. (Mehmet, 67, Emekli).

Toplumsal yapıda birçok birey ve grup dil, din, etnisite, yaşam biçimi veya cinsiyetinden dolayı toplumsal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Toplumsal dışlanma veya ayrımcılık yaşa bağlı da yapılabilmektedir. Yaşa bağlı yapılan ayırım genç bireyleri hedef aldığı gibi yaşlı bireylere yönelikte olabilmektedir. Gençlere yönelik yapılan dışlanma, yaşa bağlı deneyimsiz olmaları bundan dolayı fikirlerinin önemsenmemesi şeklinde olmaktadır. Gençler çoğu konuda yetersiz görülmekte aile büyükleri tarafından görüşlerine başvurulmamaktadır. Yaşa bağlı yapılan bir diğer ayırım ise gittikçe yaş alan yaşlı bireylere karşı yapılmaktadır. Yaşlı bireylerin genç nesil tarafından yeniçağa ayak uyduramayan, üretemeyen, yeni olana uyum sağlamayan bireyler olarak görülmesi bazı çevrelerce yaşlı bireylerin genç bireyler tarafından toplumsal yaşamın dışına itildiği görüşünün ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu görüşü destekler şeklinde görüşlerini belirten Muğla'da yaşayan Berna Hanım, yaşadığı toplumda gençlerin yaşlıları azarladığı, hor gördüğü ve aşağıladığı durumlarla karşılaştığını dile getirmiştir.

Toplum açısından çeşitli nedenlerden dolayı yaşlılık ötelenmeye çalışan bir olgu olmuştur. Bununla birlikte fiziksel güçsüzlük ve hayattan kopma fikri korkuya neden olmaktadır. Bazı toplumlarda yaşlılar bir değer olarak yükseltilirken bazı toplumlarda da istenmeyen yük haline gelmektedir. Ben açıkçası toplumun yaşlılara bir değer ve anlam yüklediğini düşünmüyorum. Çünkü günlük yaşamda çok karşılaşıyorum ya da duyuyorum. Gençler belli bir yaşa gelmiş yaşlılara konuşma ve davranışları ile aşağılıyorlar ve ben bunlara

şahit oldukça yaşlıların değer kazandıklarını düşünmüyorum.” (Berna, 25, Öğretmen).

Van’da yaşlılara ilişkin toplumsal algının hiç değişmediğini söyleyen Esmâ Hanım, Van’da hala gelenek, görenek, inanç, tutum ve değerlerin vb. tüm kültürel unsurların muhafaza edildiğini, yaşlı bireylere yönelik algı ve tutumların hala geçerliliğini koruduğunu söylemiştir.

Van’da toplumsal algı hiç değişmedi. Bizim bir kültürümüz var. Bu kültür kuşaktan kuşağa hiç değişmeden geçti. Küçüklükten terbiyeyi alıyorsun bilinçli veya bilinçsiz çocuğuna da onu öğretiyorsun. En azından kendi çevremde yaşlılara olan algının değiştiğini hiç görmedim. Bizde yaşlı geldi mi yolu açarsın geçsin, ona yardımcı olursun. İnşallah Van’da öyle kalır. (Esmâ, Yönetici, 49)

Esmâ Hanım’ın söylemlerine karşı görüş beyan eden Adem Bey, değişen sosyal kültürel yapı ile birlikte gençlik yıllarında yaşlılara karşı var olan algı tutumun olumsuz yöne doğru seyir gösterdiğini, yaşlı bireylerin sosyal yaşam içerisinde değer kaybettiğini belirtmiştir.

“Bundan bir yirmi yıl öncesinde yaşlı olmanın Van’da olumlu anlamda değer gördüğünü ama giderek değersizleşti gibi. Bunun birçok nedeni var. Son zamanlarda hayatımızın merkezine giren dijital bir dünyamız var cep telefonumuzdan bir film izliyoruz, haberleri izliyoruz, dünyayı takip ediyoruz vb. böyle şeyler üzerinden dünyamızı kurduğumuz için böyle bir dünyada yaşlının anlamı ve değeri eskisi gibi olmasa gerek. Nasıl olabilir ki onlara eskisi gibi ne kadar değer verebilirsin ki. Çağımızda yaşlıların bize öğretecek bir şeyi olmadığına eminiz. Herkesin rahatlıkla başkalarına verebilecek bir öğüdü vardır. Yaş aldıkça insanlar daha fazla öğüt verebilecek konumda hissediyorlar. Ama işte işin ironisi ne kadar çok verecek öğüdün varsa yaşlandıkça o kadar az dinleyen oluyor.” (Adem, 43, Akademisyen).

Toplumda yaşlı bireylere yüklenen anlamlar olduğu gibi yaşlı bireyden beklenen davranışlarda vardır. Toplum bireye yaşına uygun hareket etmesini bekler. Yaşlı bireylerde ileri yaşlılığın göstergelerinden biri olan fiziki yetersizlik gibi yavaş yürüme, yavaş hareket etme, saçların ağarması, belin bükülmesi gibi değişimler yaşlı bireyi farklı sınıfsal gruba dâhil etmektedir. Bu durum da daha çok toplumun kültürel normları ile ilgilidir. Birey her evre de sosyal varlık olma özelliğini kazanmaktadır. Yaşlılık evresinde de birey sosyal varlık olmakta, aktivitesini koruyabilmektedir. Yaşlı bireyin evde zaman geçirmeyip sosyal ortamlara dâhil olma isteği başarılı bir

yaşlanma geçirmesine de neden olmaktadır. Sosyal ortamlara karışma, sosyal iletişimin güçlü olması kendini yaşlılık evresin de hissettirmektedir. Kimi yaşlılar kalan zamanlarında ev ortamını bir yaşama alanı seçerken kimi yaşlılar ise dışarıyı veya kamusal alanları yaşam alanı olarak seçmektedir. Van’da yaşlı bireylerin sürekli dışarıda zaman geçirmelerini eleştiren Hakan Bey sosyal yaşlanma ve başarılı yaşlanma kavramlarını gözden kaçırdığı görülmüştür.

“Buradaki yaşlıların sürekli çarşıya çıkma gibi bir hastalıkları var. Benim dedemde böyledir. Yani siz yaşlısınız, yerinizde oturun, torunlarınıza bakın, çayınızı için yani ne bileyim televizyonunuzu izleyin. Niye kendinizi yorup başınıza bir şey gelme riskinizi arttırıyorsunuz. Kendilerini hala genç görüp çarşıya çıkıyorlar. Bence gerek yok bunlara. Burada yaşlılara karşı büyük bir saygı var. Van’da yaşlıları hor gören var mı bilmiyorum ama varsa da yaşlının zamanında ne yaptığı ile alakalı bir şey. Bazen gerçekten iyilik yapmak istemiyorsun ama yaşlı diye yapmak zorunda hissediyorsun kendini. Bu tamamen yaşlının geçmişteki tutumuna bağlıdır.” (Hakan, 18, Öğrenci).

Yaşlılık evresinde bireyde biyolojik, fiziksel, psikolojik ve sosyal anlamda birçok değişimler meydana gelmektedir. Yaşlı bireyin toplumsal yaşamda edindiği rol ve sorumluluklar sosyal ilişkilerini etkilemekte ve ona yüklenecek anlamları belirlemektedir. Yaşlılıkta bireyin sosyal aktiviteleri azalmakta, saygınlığı sosyal ilişkileri, statüsü ve yaşam beklentisi kişiden kişiye değişmekle beraber değişimler geçirmektedir. Genel itibari ile fiziksel ve sosyal aktivitesini kaybeden yaşlı, kronik hastalıkların baş göstereceği, toplum içerisinde yardıma muhtaç, elden ayaktan düşen ve birer yük olarak görülmesine neden olacaktır. Van’ın toplumsal yaşamında meydana gelen değişimler ile yaşlının rol ve statü kaybı yaşadığını belirten Zehra Hanım, yaşlıların günümüzdeki nesil tarafından birer yük olarak değerlendirildiğini belirtmiştir. Ayrıca kırsal ve şehir yaşamında bireyin yaşlılığı farklı deneyimlediğini, rol ve statü bakımından farklı sorumluluklar edindiğine dikkat çekmiştir.

“Toplum artık bir yük olarak bakıyor. Üzerinden atılması mümkün mertebe bir yük gibidir. Bize biraz uzak olsun iyi olsun anlayışı var. Eskiden bu kadar şehir hayatı yoktu şehirleşme ile değişti yaşlı algısı. Kırsal kesimde bir gelini düşünün çoluk çocuk doğuruyor. Tarlası bağı bahçesi var evdeki yaşlı insanlar çoluk çocuğun bakımını üstleniyor. Onlar için aslında yaşlı bir yardımcıdır. Bu ne kadar büyük bir yük olabilir ki. Ama şehir ortamında eş çalışıyor, karı koca çalışıyor, çoluk çocuk okula gidiyor. Evde yaşlı olunca sürekli aklın orda kalıyor. O yüzden şehir ortamındaki yük ile kırsal kesimdeki aynı değil. Biraz da insanlar bencilleşti. Çocuklar daha çok nefsinin düşünüyor.

Herkesin bir odası televizyonu cep telefonu var artık ister istemez yaşlıya çok ihtiyaç duyulmuyor sanki” (Zehra, 49, Öğretmen).

3.2.7 Van ve Muğla’da Görüşülen Kişilerin Yaşlılığın Kaybı ve Kazanımı İle İlgili Görüşler

Yaşlılığın insan yaşamında neleri alıp götürdüğü ya da neleri insan ömrüne kattığı merak edilen sorulardan biridir. Yaşlılık bir dönem yaşlanmanın da bir süreç olduğunu düşünürsek birey, yaş alma ile birlikte bu süreci nasıl deneyimlediği neleri kaybettiği ve neleri elde ettiği yaşlılığı anlamlandırma noktasında bize önemli veriler sunacaktır. Hemen her toplumda gerek yaşlı gerekse diğer yaş grubunda olan bireyler, yaşlılıkta elde edilen kazanım ve kayıplar üzerine olumlu olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Yaşlılığın etkileri, kayıp ve kazanımları, geniş kapsamlı olabilmekte kişiden kişiye değişebilmektedir. Bazı toplum ve bireylerde yaşlılık tamamen bir kazanımlar dönemi olarak görülebilmekte bazen de kayıplar dönemi olarak da değerlendirilebilmektedir. Örneğin yaşlılığı tamamen bir kayıplar dönemi olarak değerlendiren Muğla’da yaşayan Emine ve Leyla Hanım benzer ifadelerde bulunmuşlardır.

“Yaşlandığımızda ömrümüzü kaybediyoruz. Yaşam ne yazık ki göz açıp kapanıncaya kadarmış. Zaman su gibi akıp gidiyor. Yaşlanınca insan çok boşa zaman harcadığını anlıyor. Gençlikte ne yaparsan yap o sana kar kalıyor. O yüzden yaşlılıkta bir kazanım olduğunu düşünmüyorum. Belki ibadete daha çok zaman kaldığı için kazanım olabilir. Ama her şeyi gençken yapıyorsun.” (Emine, 40, İşçi)

“Yaşlılıkta başkalarına muhtaç oluyorsun en büyük kayıp bence. Eski sağlığımlı, hareketliliğimi kaybediyorsun. Yaşlılıkta hep kaybediyorsun ne kazanımın olabilir ki.” (Leyla, 36, Esnaf)

Yaşlılık yaşamın bir evresi olmakla birlikte bu evre de birey; biyolojik, fiziksel, sosyal, psikolojik ve zihinsel anlamda bir takım değişimler geçirmektedir. Görüşmeler sonucunda genç ve yetişkin görüşmeciler yaşlılık evresinde meydana fiziksel değişimler üzerinde durmuş ve bu değişimleri yaşlılıkta bireyin karşı karşıya kaldığı en büyük kayıp olarak nitelendirmişlerdir. Görüşme yaptığım yaşlı bireyler ise fiziksel değişimlerin yanında bilişsel düzeyde kayıpların da olduğunu ifade etmiş, yaşlılığın bireye kaybettiği ve yaşlılıkta ortaya çıkan önemli bir sorun olarak

unutkanlığa dikkat çekmişlerdir. Bu konuda kendini yaşlı olarak tanımlayan 67 yaşındaki Mehmet Bey kendini şu şekilde ifade etmiştir:

“Sağ olsun devlet, emekli maaşımızı veriyor, yiyip içiyoruz. Yaşlı olunca insan, hep gezmek dolaşmak istiyor, her yeri görmek istiyor. Bunlar aslında bizim için kazanımdır. Tabi bunun için her yaşlının biraz birikimi olmalı. Bizim için en büyük kayıp unutkanlık oluyor. Bir şeyi hatırlamak için iki üç saat düşünmek zorunda kalıyorum. Büyüklerimiz üç gün yatak dört gün sonrası toprak derler. Yaşlılık bakana da yatana da zordur.” (Mehmet, 67, Emekli)

Yaşlılığın başlangıcı olarak pek çok düşünce ortaya atılmış genel olarak 65 yaş ve üzeri insanlar yaşlı olarak tanımlanmıştır. Yaşlılığın ne zaman başladığına dair ortaya atılan görüşlerden bir tanesi de bireyin emekli olma durumunda yaşlılık evresine girdiğidir. Başka bir deyişle emeklilik, yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilir. Bu yönüyle emeklilik ve yaşlılık birbiri ile ilintilidir. Dolayısıyla emeklilik yaşlı bireyin yaşamında meydana gelen önemli bir sosyal değişim sürecidir. En önemlisi bireyin yaşamında bir değişim süreci olarak nitelenen emeklilik, aynı zamanda bireyin yaşamına da pek çok değişimler yaratmaktadır. Emeklilik ile birlikte yaşlı, boş zaman elde etmekte, kendine ve çevresine zaman ayırabilmekte, hoş zaman geçirmektedir. Bu noktada emeklilik yaşlı birey ve çevresi tarafından olumlu karşılanabilmektedir. Bazı bireyler açısından değerlendirildiğinde ise emeklilik, bir rol ve statü kaybı olarak düşünülebilmektedir. Kısacası emeklilik, sosyal rollerdeki bir kayıp olarak düşünülebileceği gibi bireye yeni roller attığından bir kazanım olarak da düşünülebilir. Yapılan görüşmelerde emeklilik görüşmecilerin pek çoğu için birer kazanım olarak değerlendirilmiştir.

“Yaşlılara yaşlandıklarında insanlar daha fazla değer göstermeye çalışıyorlar. Ne kadar ömürleri var ki diye düşünüyorlar. Daha çok ilgi görüyorlar bu yaşlılar için bir kazançtır. Tabi buda göreceli herkese göre değişebilir. Emekli olan burada geziyor, tozuyor gayet güzel yani. Emeklilik onlar için bir kazanım.” (Hilal, 50 Ev Hanımı)

Çoğu görüşmeci gibi yaşlılık evresinde meydana gelen fiziksel ve ruhsal değişimleri birer kayıp olarak değerlendiren Kübra Hanım, emekliliğin yanı sıra yaşlı bireyin tüm yaşamı boyunca edindiği deneyim ve yaşanmışlıkları birer kazanım olarak görmüştür. Nesillerin çoğalmasını aile üyelerinin ve bireylerin bir aradalığını

yaşlı bireylere borçlu olduğunu söyleyen Kübra Hanım, yaşlı bireyler gibi bu tür durumların kendileri içinde kazanım olduğunu dile getirmiştir.

Balkonda otururken gençler geçtiğinde dönüp bakacaksın, üzüleceksin. Çünkü sende bir zamanlar öyleydin. Yaşlılıkta hareketlerin kısıtlanıyor, cinsel dürtülerden tutun fiziki görünüm ve manevi olarak değişimler olacak, belki de sokağa çıkma isteğin bile olmayacak bunlar kayıp. Ama her yaşın bir güzelliğinin olduğundan yanayım. Böyle düşünersek her yaş çok güzel geçebilir. O yüzden kazanımlar olarak bakıldığında eğer bir arada tutabileceksen senden olabilecek çok güzel bir nesil, çok güzel deneyimler oluyor ve bunları başkaları ile paylaşıyorsun her şeyin bir sonu olduğu gibi yaşamın da yaşlılığın da var. Bir yuva aile kurmak bile bir kazanımdır. Ege tarafların da yaşlı kadın evlenmemişse evine bir sürü kedi almış ve onlarla hayat sürüyor. Yaşlı emekli oluyor buda bir kazanım.(Ezgi, 24, Öğrenci)

Bireyde meydana gelen fiziksel değişim ve gerilemelere rağmen yaşlılığın doğal ve güzel bir durum dönem olduğunu söyleyen Van'da yaşayan Esmâ Hanım, yaşlılık evresini mutlulukla özdeşleştirmiştir.

“Yaşlılıkta fiziksel kayıpların çok oluyor elbette. Saçların beyazlıyor, dizlerin tutmuyor, hareket yetin kısıtlanıyor. Kullana kullana o bedeni yıpratıyorsun, eskitiyorsun. Tamam ama çok güzel şeylerde oluyor. Yaşanmışlıkların var, ailen oluyor, çocukların, torunların onların o mutlulukları seni de mutlu ediyor. Bunlar güzel kazançlar. Yaşlılık mutluluktur. Bu hayata bir kere geliyorsun. Yani fiziksel ve duygusal kayıpların oluyor. Ama ben yine de yaş almayı torun sahibi olmayı isterim.” (Esmâ, 46, Yönetici)

Yaşlılığın tıpkı çocukluk ve gençlik gibi doğal ve kaçınılmaz olduğunu söyleyen Esmâ Hanım, bütün canlıların yaşlanacağını, yaşlandıkça da doğal olarak belli bazı değişimler yaşayacağını dile getirmiştir. Bu nedenle yaşlılığın önüne geçilemeyeceğini, durdurulamaz bir süreç olduğunu belirtmiştir. Zehra Hanıma göre yaşlılık dönemini yaşayan kişilerin bu süreci kabullenmeleri ve evreye uygun rol, davranış ve etkinliklerde bulunmaları gerektiğidir. Yaşlı ve genç bir birey arasındaki temel farkın his ve duygular olduğunu söyleyen Zehra Hanım, yaşlı bir bireyin gençlikte yaşadığı his ve duygulara sahip olamayacağını belirtmiştir.

“Ben yaşlılığın kayıplar getirdiğine inanmıyorum. Bunların hepsi bir dönemdir ve yaşanması gerekiyor. Mesela düşünsene bu yaşta 16 yaşındaki bir gencin duygularını besleydim. Ne kadar zavallı olurum. Hatta bir İslam âlimi şunu der: ne bedbahtır ki ihtiyar ağırmış saçlarıyla içinde delikanlı coşkusu hisseder, duyguları hala dünyaya aç hisseder ve sonra diyor ki ne bedbahtır ki genç on altı yaşındadır ama ruhu seksen yaşındadır. Seksen yaşa

yeri geldiğinde buruşmuş bir yüz ağarmış bir saç bence çok yakışıyor. Onun olgunluğu odur. Her şey yerinde uygundur merdiveni yavaş çıkması, gerekiyorsa yavaş çıkacak. Bunların hepsi olması gerektiği kadar güzeldir. Kazanım var tabi ki arkada çocuk, torun bırakıyorsun, gurur var tecrübe var, arkana baktığında ürün var. Etrafında torun çocuk müthiş bir manzardır. Böyle bir ihtiyarlığı Allah herkese yaşatsın. Asıl kayıp yaşlılıkta etrafın da kimseyi bulamamaktır. En yalnız en kaybetmiş yaşlı, çoluk çocuk içindeki insandır. Yaşlılar Allah'ın merhamet celbidir.”(Zehra, 49, Öğretmen)

İnsan ömrünün giderek uzaması ve artan yaşlı oranı, yaşlılık olgusunu ve yaşlılık ile ilintili olan her konuyu yeniden gündeme getirmiştir. Yaşlı ve sorunları, yaşlı beklentileri, yaşlılıkta meydana gelen değişimler, yaşlılık ve ölüm korkusu gibi konuların yanı sıra henüz konu ile ilgili sınırlı çalışmalar yapılsa da yaşlılık ve cinsellik ilişkisi merak edilen ve incelenen konular arasındadır. Her yaş grubunda olduğu gibi yaşlılık evresinde de cinsellik önemlidir ve insan hayatını etkilemektedir. Yaşlılık evresinde cinsel dürtülerin olamayacağını savunan görüşlerin aksine bazı bilim adamları tarafından cinsel dürtü ve arzunun mümkün olabileceği görüşü ortaya atılmıştır. “Bazı bilim adamları isteniyorsa hala cinsel yaşamın, yaşlı bireylerde de mümkün olacağını ifade etmişlerdir” (Aksu ve Şirin, 2007: 246). Genç bir birey olan Van’da yaşayan Esra, yaşlılıkta bireyin kaybettiği en önemli kaybın cinsellik olduğuna vurgu yapmıştır.

“Enerjini hayata olan o inanılmaz bakış açını kaybediyorsun. Bir ayağın çukurda zaten varsa eğer toplumun çok baskın bir dini ona kayıyorsun. Daha fazla sorguluyorsun. Gençlikte ölümü düşünmeyen insan yaşlılıkta sürekli ölümü düşünüyor. Değer vermeyi kıymet görmeyi çok seven bir kadını. İnanılmaz hoşuma gider. Kırk kırk beş hele altmışlı yaşlarda bunun asla olmayacağını bilirim. Eğer bir hayat arkadaşın yoksa. Altmış yaşından sonra dünyanın en mükemmel olan şeyi cinsellik, senin için bitmiş oluyor. Bu çok büyük bir kayıptır. Elinde bir nimet var ama onu kaybediyorsun. Cinsel çekiciliğinizi kaybediyorsunuz. Kadın veya erkek hiç fark etmez eğer benim gibi ilgiyi seven biriyseniz bu yaşlılıkta sizin için büyük bir kayıp.” (Esra, 18, Öğrenci).

Yaşlılık evresinde olan pek çok birey, fiziki yetersizliklerin yanında tıbbi sorunlarla da baş başa kalmakta bundan dolayı birey güç durumlara düşmektedir. Başarılı bir yaşlanma geçirmeyen birey, yaşadığı rahatsızlıklara bağlı olarak bağımlı duruma gelebilmektedir. Bağımlı nüfus olarak adlandırılan yaşlı bireyler toplum içerisinde sayıca artmakta buna bağlı olarak ciddi sorunlar yaşamaktadır. Yaşlı bireyin bakıma ve yardıma muhtaç olduğu durumda kayıplar yaşadığını söyleyen

Mustafa Bey, her yaşının böyle bir kayıp yaşamadığını bu durumun kişiden kişiye değiştiğini, etkinliğini hala koruyamayan ve başkasına muhtaç olan bireyin yaşlılık evresinde bir takım kaygı ve korkulara maruz kaldığını belirtmiştir.

“Hayat şartlarına bağlı olarak değişir. Yaşlandıkça heyecanını kaybeder yaşlı. Daha çok başkalarına bağımlı oluyorsun. Gençken insan kendini daha dinç ve güçlü hissediyor. Kimseye muhtaç değildir. Kendi ayaklarının üstünde durabiliyorsun. Gelecek kaygısı yaşamıyorsun. Fakat insan yaşlandıkça çalışmama korkusu birikimin olup olamayacağı kaygısı yaşıyor yani korku ve kaygıların belli bir derece artıyor. Kazanım olarak da yaşlı her şeyden önce tecrübe kazanıyor. Her şeyi biliyor, olgunlaşıyor. Her şey yerli yerine oturmuş, daha az hata yapıyorsun. Artık hayat biraz daha bilinçli yaşıyor.” (Mustafa, 49, Öğretmen)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal varlık olan bireyin toplumsal yaşamda sosyal ilişkilerini, rollerini, davranışlarını, ilgi alanlarını, deneyim ve görüşlerini etkileyen bir takım faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında kültür dediğimiz önemli bir sosyal olgu gelmektedir. Bireyin algı ve tutumunu toplum içerisindeki diğer bireyler ile olan ilişkisi belirlerken belirleyici olan diğer bir etmen ise kültürel farklılıklardır. Bireyin kültürel geçmişi ve kültürel geleceği onun sosyal ve bireysel gelişimini etkileyen çok önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kültürün etki alanı ve işlevselliği toplumdan topluma değişmektedir. Kültür bazı toplumlar için yaşamsal bir zorunluluk iken bazı kültürlerde arka plana itilmiş olabilir. Toplumlar arası bu farklılık toplumsal algı ve tutumların da değişmesine yol açmaktadır. Kısacası kültür ve kültürel etmenler bir nesneyi, bir canlıyı, bir bireyi ya da sosyal bir olguyu nasıl algılayacağımızı belirler.

Kültürün yanı sıra bireyin algı, tutum ve bireysel gelişimi üzerinde rol oynayan başka faktörler de olabilmektedir. Bireyin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, gelir seviyesi, eğitim düzeyi ve yaşadığı çevre bireyin görüşlerini etki alanına almaktadır. Bu nedenle Van ve Muğla'da yaşayan bireylerin kültürel temelleri temel alınarak yaşlılık ve yaşlanma olgusuna ilişkin görüş ve tutumlarının araştırıldığı bu çalışma da görüşmecilerin, yaş ortalaması genel olarak 18-50 yaş gurubu arasındadır. Görüşmecilerin çoğu Van ve Muğla'nın İl Merkezinde doğmuş, genel yüzdelik oranlarına bakıldığında pek çoğunun evli olduğu saptanmıştır. Eğitim durumunun bireyin kültürel gelişimini, tutumunu, algı ve görüşünü etkilediği tezi araştırma süresince görüşmeciler tarafından ifade edilmiş, araştırma sonucunda da görüşmecilerin yarısından fazlasının üniversite mezunu olduğu ortaya çıkmıştır. Görüşmecilerin aylık ortalama gelirlerinin 2501-3500 arasında olduğu bulgulanmıştır.

İnsan yaşamının her dönemi kendine özgü özelliklere sahip olmakla birlikte, oluşabilecek önemli sonuçları da içinde barındırmaktadır. Genel olarak bireyler tarafından insan yaşam döngüsü çocukluk, gençlik ve yaşlılık olarak sınıflandırılmakta ve tanımlanmaktadır. Toplumlar genç ve yaşlı toplum olarak tanımlanırken bireylerde çocuk, genç ve yaşlı olarak tanımlanır. Çünkü her birey bu

evrelerden geçmektedir. Dolayısıyla bireyin geçireceği evrelerden biri olan yaşlılık, her toplumun her bireyi tarafından tanımlandığından çok çeşitli anlamları içinde barındırmaktadır. Yapılan araştırmalarda yaşlı bireylerin genel olarak yaşamın son evresinde olan bireyler olarak tanımlandığı görülmüştür. Tanımın, toplumlarda ve bireylerin zihin dünyalarında farklılıklar gösterebileceği göz önünde bulundurulduğunda araştırmada yaşlılık ve muhtaç olma durumu merak edilen konular arasında olmuştur. Bu noktada her iki ilde yapılan araştırma sonucunda yaşlı bireylerin yardıma muhtaç bireyler olarak görülmediği ortaya çıkmıştır. Özellikle Muğla'da yaşlıların genel itibari ile eşi ile yaşadıkları ya da eşi ölmüş durumunda olan kişilerin tek başına yaşadıkları görülmüştür. Van'da yapılan araştırma sonucunda görüşmecilerin %45'i katılmadıklarını, Muğla'da ise görüşmecilerin %60'ı yaşlıların yardıma muhtaç durumunda olmadıklarını ifade etmiştir. Bu nokta da Muğla'da yaşlılık evresinde olan bireyler, muhtaç durumunda olmadıklarını, emekli olan birçok yaşlı hala aktif çalışma hayatını sürdürdüğünü söylemiştir.

Toplumda yaşlılık ile ilgili yapılan diğer bir tanım ise yaşlılığın bir hastalık olduğu düşüncesidir. Araştırma sonucunda yaşlılık bir hastalık olarak tanımlanmamış, çoğu görüşmeci hastalığın her evrede olabileceği görüşünü sunmuştur. Van'da görüşmecilerin %53'ü Muğla'da ise %47'si yaşlılığın her insanın yaşamak zorunda olduğu bir hastalıktır görüşüne katılmadıklarını belirtmiştir. Yapılan çalışmalarda yaşlı ve aile ikilisinin çeşitli çalışmalara konu olduğu görülmüştür.

Yaşlının aile içerisindeki konumu yaşlının yaşamını etkilerken aynı zamanda toplumsal konumu ve algılanışını da belirlemektedir. Günümüzde ailelerin çekirdek bir yapıya bürünmesi ile yaşlının yaşam alanı değişmiş aile kurumunun yanı sıra farklı kurumlarında doğduğu görülmüştür. Bu bakış açısı ile "bireylerin yaşlılık evresinde ailesinin yanında kalmalıdır" sorusu görüşmeciler tarafından doğru bir ifade olarak tanımlanmıştır. Özellikle Muğla'da görüşmecilerin %87'si genellikle orta yaş grubu olmakla birlikte huzurevi ve günlük bakım evi gibi kurumlara karşı olduklarını, yaşlıların aile içerisinde yaşamaları gerektiğini ifade etmiştir. Van'da ise görüşmecilerin %40'ı kesinlikle katılıyorum cevabını vererek yaşlıların son zamanlarını yalnız geçirmemeleri gerektiğini söylemiştir. Buna paralel başka bir

soruda yaşlıların huzurevlerinde olması gerekmektedir ifadesidir. Görüşmeler sonucunda bu ifadeye görüşmecilerin pek çoğunun katılmadığı tespit edilmiştir. Van %46'lık bir oranla kesinlikle katılmadığını Muğla' ise %53'lük bir oranla katılmadığını belirtmiştir.

Yaşlılara yardım etmenin dini bir gereklilik olup olmadığı da çeşitli çevrelerce tartışılan konular arasında olmuştur. Araştırma da yaşlılara yardım etmenin çok düşük bir oran ile dini inanç ve değerlerin vermiş olduğu bir gerekliliktir sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle Van'da bu oran çok yüksek çıkmış olup, %34'ü kesinlikle katılıyorum demiştir. Muğla ise Van'ın aksine görüşmecilerin %43'ü kendilerini yaşlı bireylere yardım etmede her hangi bir dini inanç gütmediklerini, dini gereklilikten ziyade insani ve vicdani bir durum olduğunu söylemişlerdir. Yaşlılık ve yaşlanma olgusunu ele alan bu çalışma, yaşlılara yardım etmenin kültür ile ilişkisini ortaya koymaya çalışmış, araştırma sonucunda her iki ilde de yüksek bir oran ile yaşlılara yardım etmenin kültürel bir değer ve öğrenme olduğu ortaya çıkmıştır.

Her yaşlının saygıyı hak edip etmediği noktasında ise genel olarak görüşmecilerin %30'u her yaşlının saygıyı hak ettiğini düşünmüşlerdir. Muğla'da bu oran daha yüksek çıkmış, %60'ı kesinlikle hak ettiklerini söylemiştir. Van'da ise genç görüşmecilerin daha fazla olması sonucu bu oran % 27 olmuştur. Van'da 18-25 yaş arası görüşmeciler her yaşlının saygıyı hak etmediklerini belirtmişlerdir. Toplum içerisinde bazı yaşlılar, şirin, sevimli, ton ton nene ve dedeler olarak nitelendirilirken bazıları da huysuz, asabi, geçimsiz her şeye karışan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Geçimsiz ve her şeye karışan bireyler olarak tanımlanan yaşlıların ev içerisinde bir takım sorun ve huzursuzluklar yarattığı düşüncesi Muğla'da yapılan görüşmeler sonucunda doğrulanmış, Muğla'da yaşayan görüşmeciler ifadeye katıldıklarını dile getirmiştir. Bu konuda Van'da yapılan araştırma sonucunda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Van'da yapılan görüşmelerde görüşmecilerin %46'sı aksine bir görüş belirtmiş, yaşlıların geçimsiz ve her şeye karıştıkları için ailede sorunlar yarattığı ve huzursuzluk çıkarttığı görüşüne katılmamışlardır.

Yaşlı bireyler ile aynı evde yaşamının kuşak çatışmasına yol açtığı araştırma sonucunda tespit edilmiştir. Özellikle Muğla'da genç ve orta yaşlı görüşmeciler bazı

durumlarda kuşak çatışması yaşadıklarını deneyimleri ile anlatmışlardır. Yaşlı bireylerin gençlere saygı duymadığı ve fikirlerini önemsemediği noktasında Van'daki görüşmecilerin büyük çoğunluğunun ifadeye katılmadığı ortaya çıkmıştır. Muğla'da ise görüşmeciler, yaşlıların gençlere saygı duymadığı noktasında kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Fikirlerini önemsememe noktasında Muğla'daki görüşmecilerin %47'si ifadeye katıldıklarını belirtmiştir. Daha çok geleneksel toplumlarda baskı ve otoritenin yaygın olduğu buna bağlı olarak yaşlı bireyin genç bireylere baskı uygulama durumlarının söz konusu olduğu fikri, toplumsal yapı içerisinde kabul görmüştür. Van'da yapılan araştırma sonucunda yaşlı bireylerin genç bireylere baskı uyguladığı görüşüne ilişkin görüşmecilerin %40'ı katılıklarını %40'ise katılmadıklarını dile getirmiştir. Van gibi geleneksel tutum ve değerleri ile ön plana çıkmış bir ilde bireylerin bu noktada düşünceyi destekler nitelikte görüş bildirmediği tespit edilmiştir. Muğla'da görüşmecilerin %53'ü yaşlı bireylerin baskıcı olduğunu, bazı durumlarda büyük dede ve nene ile tartışmalar yaşadıklarını ifade etmiştir.

Yaşlı bireylerin toplumun genç bireylerin yaşam biçimi, mesleki seçimleri, özel yaşam tercihleri üzerindeki etkisi incelendiğinde; “yaşlılar gençlerin özel yaşamlarına, arkadaşlık ilişkilerine, giyim kuşamlarına ve mesleki seçimlerine karışmamalıdır” ifadelerinin iki il arasında farklılık göstermediği, verilen cevaplar doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Her iki ilde de görüşmeciler yaşlıların genç bireylerin özel yaşam, giyim kuşam ve mesleki seçimlerine karışmaması gerektiğine yönelik görüşlerini sunmuşlardır.

Dünyada genelinde yaşanan gelişmeler, ailenin toplumun süreklilik ve devamlılığını sağlayan kültürel değer ve inançların gelecek nesillere aktarılmasında etkili olan kurum olma özelliğini giderek yitirmesine yol açmıştır. Toplumsal yapıda aile kurumunun yön değiştirmeye başlaması aile içinde her yaş grubunun rollerini, ilişkilerini ve statüsünü değiştirmiştir. Dolayısıyla yaşlının toplum ve aile içerisindeki rolleri toplumun nüfus ve yapısal anlamda meydana gelen değişimler sonucu dönüşüm yaşarken aynı zamanda toplumun gelenek ve kültürüne göre de değişim ve farklılıklar göstermektedir. Yaşlı bireylere ilişkin hem toplum hem de aile içerisindeki rol ve statüleri hakkında olumlu olumsuz pek çok değerlendirmeler

yapılmaktadır. Yaşlı bireyler genel itibari ile aile içerisinde bütünleyici, birlik beraberliği sağlayan, ailenin devamlılığında büyük bir payı elinde bulunduran birey olarak görülmektedir. Bu duruma paralel olarak “yaşlı bireyin aile içerisinde birleştirici ve koruyucu bir role sahiptir” ifadesinin Van ve Muğla’da nasıl değerlendirildiği, her iki ilde yaşlı bireyin hangi özellikleri ile öne çıktığı incelenen konular arasındaydı. Hem Van’da hem de Muğla’da yaşlılar aile içerisindeki anlaşmazlıkları çözen, kavgayı önleyen, aile üyelerini bir arada tutan, alınan kararlarda son derece etkili olan bireyler olarak değerlendirilmiştir. Gerek Van’da görüşmecilerin % 53’ü kesinlikle katılıyorum gerek Muğla’da görüşmecilerin %60’ı yaşlıların aile içerisinde birleştirici ve koruyucu bir role sahip olduğunu ifade etmiştir. Araştırma sonucunda Muğla’da yapılan görüşmelerde yaşlı ve yaşlılığa ilişkin sorular her soruya görüşmecilerin kesinlikle katılıyorum veya kesinlikle katılmıyorum gibi ifadelerle net cevaplar vermekten kaçındığı gözlenmiştir.

Katılımcılar, genel itibari ile yaşlılığı yaşamın son evresi ve olgunluk dönemi olarak yaşanan bireyi de daha çok fiziksel anlamda gerilemeler yaşayan, tecrübe sahibi, ilgi, sevgi ve saygıya muhtaç bireyler olarak tanımlamışlardır. Van’da yapılan görüşmelerde yaşlı bireyler fiziksel özellikleri ile tanımlanırken, Muğla’da yapılan görüşmelerde katılımcılar yaşlı bireyi ve yaşlılık evresini daha çok doğal ve kaçınılmaz bir durum olarak tanımlamışlardır. Hem Van’da hem de Muğla’da yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunluğu yaşlı bireylere ilişkin benzer tutumlara sahip olduğu; yaşlı bireylere saygı duyduklarını, merhametle yaklaştıklarını, yardıma muhtaç oldukları zamanlarda yardım ettiklerini ve yaşlıya karşı sabırlı davranmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Van’da yapılan görüşmelerde iki genç katılımcının yaşlı bireylere karşı bazı durumlarda olumsuz tutum sergiledikleri katılımcıların ifadelerinden ortaya çıkmıştır. Yaşlı ile birlikte yaşama noktasında yine benzer ifadelerde bulunan katılımcılar, ilerleyen dönemlerde yaşlı anne babası ile birlikte yaşamak istediklerini belirtmiştir. Yaşlı anne babası ile birlikte yaşayabileceğini dile getiren katılımcılar, neden olarak yaşlının tecrübe sahibi oluşunu buna bağlı olarak tecrübelerinden faydalanmak istediğini aynı zamanda kendi varoluşlarını yaşlı anne babaya bağladıklarından dolayı birlikte yaşayabileceklerini söylemişlerdir. Hem Van’da hem de Muğla’da bazı katılımcıların yaşlı anne babaya bakmanın ve ileride onlarla birlikte yaşama gerekliliğini dini inanç

ve değerlerine bağladıkları görülmüştür. Anne babaları ile birlikte yaşamak istemeyeceğini dile getiren katılımcılar, şehir yaşamını öne sürerek yaşlı anne babalarının kent hayatına uyum sağlayamayacaklarını ifade etmişlerdir. Araştırma sonucunda yaşlılık evresinde emeklilik ve tecrübenin bireyin elde ettiği en büyük kazanım olarak görülürken, bireyin fiziksel ve bilişsel yetilerde yaşadığı değişim ve gerilemeler birer kayıp olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akın, G. (2006). *Her Yönüyle Yaşlılık*. Ankara: Palme Yayınevi.

Akçay, C. (2015). *Yaşlılık ve Emeklilik: Kavramlar, Kuramlar, Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi

Alver, K. Doğan, N. (der.) (2013). *Kültür Sosyolojisi*. Ankara: Hece Yayınları.

Armağan, M. (2013). *Gelenek ve Modernlik Arasında*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Arpacı, F. (2005). *“Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık”*. Ankara: Eğitim ve Kültür Yayınları.

Baran, Aylin Görgün; Kalıncara, Velittin; Aral, Neriman; Akın; Galip; Baran, Gülen; Özkan, Yasemin; (2005) *“Yaşlı ve Aile İlişkileri Ankara Örneği”*, TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü: Ankara

Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve Refah Devleti*. (Birinci Baskı). İstanbul: Açılım Kitap Yayınevi.

Çağlar, T. (2017). *Yaşlı Bakımı: Modeller ve Uygulamalar*. (Birinci Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.

Coşkun, A. (der.) (2013). *Din Toplum ve Kültür*. İstanbul: İz Yayıncılık

Çoraklı, E. (Editör). (2018). *Cicero: Yaşlılık Üzerine*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayınevi.

Durgun, B. (2015). *Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Hizmetler*. İstanbul: Yalın Yayıncılık

Giddens, A. (2014). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Günce, G. (1984). *Gelişim Psikolojisi Ders notları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Kutsal, G. (2003). *“Yaşlanan Dünya, Yaşlanan Toplumve Yaşlanan İnsan, Sağlıklı Yaşlanma”*. Ankara: Geriatri Derneği Yayını.

Kalinkara, V. (2016). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Korkmaz, N., Yazıcı, S. (Derleyenler). *Küreselleşme ve Yaşlılık*. (2014). (Birinci Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Köknel, Ö. (2015). *Yaşlanmayan Yaşlılar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Okyanus Yayınevi.

Onur, B. (1997). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*. Ankara: İmge Kitapevi.

Saygılı, S. (2017). *Yaşlılık Psikolojisi*. İstanbul: Türdav Yayınevi.

Sebil, H. (2005). *Yaşlılığın Sosyal Anotomisi*. Ankara: Sabev Yayınevi.

Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*. (Birinci Baskı). Bursa: Dora Yayınevi.

Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*. (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Varışlı, B. (2017). *“Türkiye’de Yaşlanma ve Demografi”, Gerontoloji Disiplinlerarası İşbirliği*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Zastrow, C., Karen, K., Ashman K. (2015). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre 2 Yetişkinlik- Yaşlılık*, (Çev. E. Türközü, B. Alparslan). Ankara: Nika Yayınları

.Makale

Akgül, M. (2004). “Yaşlılık ve Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi Konya Huzurevi Örneği”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 7(19), 19-56.

Aksu, H., Şirin, A. (2007). “Yaşlılık ve Cinsel Yaşam”. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okul Dergisi* 23(2), 243-253.

Akın, M. (2013). *Bir Kültür Birimi Olarak Sosyoloji ve Kültür Sosyolojisi*. Alver, K. Doğan, N. (der.) Kültür Sosyolojisi. (Ankara: Hece Yayınları). 121-132.

Alver, K. (2010). Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi. *Sosyoloji Dergisi*. 3(21). 199-210.

Arun, Ö. (2008). “Yaşlı bireyin Türkiye Serüveni: Kaliteli Yaşlanma İmkânı Üzerine Senaryolar”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(2), 313-330.

Aydın, M. (2013). *Kültür Sosyolojisinin Temel Kavramları*. Alver, K. Doğan, N. (der.) Kültür Sosyolojisi. (Ankara Hece Yayınları). 47-68

Baran, A. (2017). “Yaşlandıkça Hayatın Neden Çabuk Geçtiğine Dair Bir Deneme”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3(2), 261-270.

Baran, A. (2008). “Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi”. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi* (2), 86-97.

Beğer, T., Yavuzer, H., (2012). “Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemolojisi”. *Klinik Gelişim* 125(3), 1-3

Bektaş, O. (2017). “Postmodern Dünyada Yaşlı Olmak”. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi* 10(2), 9-18.

Canatan, A. (2009). “Gençlerin Yaşlılarla İlgili Düşünceleri”. *Ekev Akademi Dergisi* (39), 179-187.

Demirbilek, S. (2007). “Yaşlılık ve Emeklilik İlişkisinin Sosyolojik Boyutu”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi* 10(2), 131-144

Dikeçligil, B. (2013). *Kültür Kavramının Analizi veya sosyo- Kültürel Gerçekliğin Yapısı Üzerine Bir İnceleme*. Alver, K. Doğan, N. (der.) Kültür Sosyolojisi. Ankara: Hece Yayınları. 133-150

Doğan, N. (2013). *Kültür Sosyolojisinde Yöntem Arayışları*. Alver, K. Doğan, N. (der.) Kültür Sosyolojisi. Ankara: Hece Yayınları. 83-105.

Dinçer, Y., Usta, E., Bulduk, S. (2016). “niversite ğrencileri Gözüyle Yaşlılık Nasıl Algılanıyor”. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi* Cilt 9, 26-38.

Duyar, İ. (2005). “İnsanda Yaşlılığın Evimi”. *Türk Geriatri Dergisi* 8 (4) 209-214.

Er, D. (2009). “Psikososyal Açıdan Yaşlılık”. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 4(11).

Güven, S. (2000). “Yaşlılıkta Aile İlişkileri”. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* (1), 92-99.

Kalaycı, I., zkl, M. (2017). “Geleneksel Kalabilsem Modern Olabilsem Modernleşme sürecinde Yaşlılık Deneyimleri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 8(18), 90-110.

Karahan, A., Güven. (2002). Yaşlılıkta Evde Bakım. “*Türk Geriatri Dergisi*” 5(4), 155-159.

Murakami, I. (2016). Aileye İlişkin Araştırmalarda Yaşlılık algısının Değişimi. *İstanbul Üniveritesi Sosyoloji Dergisi* 36(2), 520-525.

Nazlı, A. (2016). Yaşlanma, Birey ve Toplum: Yaşlanmaya Sosyolojik Bakış. *Ege Tıp Dergisi*. 55(zel Sayı), 1-5

Nişancı, Z. (2012). “Toplumsal Kültür, rgt Kültürü İlişkisi ve Yönetim zerine Yansımaları”. *Batman niversity Journal of Life Sciences* 1(1), 1279-1293.

İnce, A. (2017). “Değer İle Sorun Arasında Türkiye’de Yaşlılarla İlgili Toplumsal Değer Yargıları (Din Bilimleri Perspektifinden Bir İnceleme). *Türk Fizik Tıp Rehabilitasyon Dergisi* Cilt 52 zel sayı, 42-45.

z, F. (2002). Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık Psikososyal Açıdan Gözden Geçirme. *Kriz Dergisi* 10(2), 17-28.

Özer, M. Karabulut, Ö (2003). *Yaşlılarda Yaşam Doyumu. Türk Geriatri Dergisi* 6(2). 72-74

Öztop, H., Şener, A., Güven, S. (2008). “Evde Bakımın Yaşlı ve Aile Açısından Olumlu ve Olumsuz Yönleri”. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi* (1), 39-49.

Tanrıverdi, H. (2018). “Din Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 8(3), 595-601.

Tezcan, M. (1982). Toplumsal Değişme ve Yaşlılık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15(2), 169-177.

Tufan, İ. (2001). “Yaşlanan Dünya’da Bir Delikanlı: Türkiye”. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 12(3), 27-49. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 13(2), 11-37.

Tufan, İ. (2002). “Yaşlanan Kadınıımız Bağımsızlığa Nasıl Kavuşur? Yaşlanma: Kadının Değiştirilmesi Mümkün Olmayan Yazgısı”.

Tufan, İ., Yazıcı, S. (2009). “Yaşlılıkta Kuşaklar Arası İlişkiler”. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 20(1), 47-52.

Yertutan, C. (1991). “Yaşlılıkta Ortaya Çıkan Fiziksel Değişiklikler”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 2(2).

Yılmaz, M. (2013). “Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (39), 243-264.

Tezler

Kurt, G. (2008). *Türkiye’de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış (Sivas İl Örneği)*.Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Kocaoğlu, H. (2007). *Toplumsal Kültür Değerlerinin Örgüt Kültürüne Etkisi (Türkiye İtalya Değerlendirmesi)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.

Soysal, H. (2015). *Yaşlılık Olgusu Bağlamında Yaşam Memnuniyetine Sosyolojik Bir Bakış (Karabük yücel huzurevi örneği)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Şahin, H. (2015). *Yaşlılık Algısı ve Yaşlılara Sunulan Kurumsal Hizmetler Farkındalığı Üzerine Bir İnceleme (Erzurum İl Örneğinde)*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Yapıcıoğlu, A. (2008). *Modernleşme Süreci ve Yaşlılık: İki Yerleşim Yerinde Modernitenin Yaşlılığa Etkileri*. (Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Yıldız, A. (2013). *Yaşlılık ve Yaşlı Bakışı (Ömür Dedigin Programı Örneği)*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Raporlar

Kalaycıoğlu, S., Tol, U., Küçükkural, Ö., Kurtuluş, c. (2003). *“Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri”*. Türkiye Bilimler Akademisi(TÜBA) Raporları: Ankara

Sözlük

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bilim Sanat Yayınları.

İnternet Kaynak

ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) (2012). Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Taslağı, Ankara: <http://www.ozurlu.gov.tr>. Ozurlu ve yaşlı. gov

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012a). Türkiye'nin Demografik Yapısı ve Geleceği, 2010-250. <http://www.tuik.gov.tr>.

EKLER
GÖRÜŞME FORMU

Bu anket çalışması "*Türkiye'de Yaşlılık Olgusu ve Yaşlılara İlişkin Tutumların Kültürel Temelleri*" adlı Yüksek Lisans Tez projesi kapsamında yapılmaktadır. Anket sorularına vereceğiniz cevaplar sadece proje kapsamında değerlendirilecek olup, göstereceğini ilgi ve vereceğiniz cevaplar için şimdiden teşekkür ederiz.

S.1.Cinsiyetiniz?	a) Kadın	b) Erkek		
S.2.Doğum Tarihiniz?	a) 18-24	b) 25-29	c) 30-34	d) 35-39
e) 40-44	f) 45-49	g) 50-54	h) 55-59	i) 60-64
k) 65 yaş ve üzeri				
S.3.Medeni Durumunuz?	a) Evli	b) Bekâr	c) Eşi Ölmüş	d) Boşanmış
e) Ayrı yaşıyor				
S.4.Doğum Yerinizi?	a) Köy	b) İlçe Merkezi	c) İl Merkezi	d) Büyükşehir
e) Yurtdışı				
S.5.Eğitim Durumunuz?	a) Okur-yazar değil	b) Okur-yazar	c)	
İlköğretim mezunu	d) Ortaokul mezunu	e) Lise mezunu		
f) Üniversite mezunu	g) Y. Lisans mezunu	h)		
Doktora mezunu				
S.6.Aylık Ortalama Geliriniz?	a) 0-1 TL	b) 0-1500 TL		
	c) 1501-2500 TL			
	d) 2501-3500 TL	e) 3501-4000 TL		
	f) 4001-4500 TL	g) 4501-5000 TL	h)	
	5001-5500 TL	ı) 5501-6000 TL		
i) 6001-6500 TL	k) 6501 ve üzeri			
S.7.Mesleğiniz?	a) İşçi	b) Memur (üst düzeyde/ yönetici)	c)	
Memur (orta düzeyde)	d) Esnaf-Zanaatkar	e) Emekli	f) Çiftçi	
	g) Öğrenci	h) Öğretmen-Öğretim Üyesi	ı) Sanayici,	
Büyük Tüccar				
i) İşsiz / Çalışmıyor	k) Serbest Meslek (Dr. Av. Müh. vb)	l) Ev Hanımı		
	m) Diğer			

S1. Yaşlılık hakkında ne düşünüyorsunuz?

S2. Yaşlı bireylere karşı nasıl bir tutuma sahipsiniz?

S3. Anne ve babanız yaşlandığında onlarla birlikte yaşamayı düşünür müsünüz? Evet/Hayır Neden?

S4. Yaşlılara ilişkin toplumsal algı hakkında ne düşünüyorsunuz?

S5. Yaşlıların değişen aile içindeki rol ve statüsü hakkında ne düşünüyorsunuz?

S6. Toplumun yaşlılara yüklediği anlamları nasıl değerlendiriyorsunuz?

S7. Yaşlılığın kültürel değerleriniz içindeki yeri ve önemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

S8. Yaşlılığın dini değerleriniz içindeki yeri ve önemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

S9. Sizce yaşlılık, insan hayatında ne tür bir kazanım veya kayba neden olmaktadır?

S10. Sizce yaşlılara yönelik toplumun algısı değişmekte midir? Değişiyorsa nedeni nedir?

	Düşünce ve Tutumlarınız	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Yaşlılık, her insanın yardıma muhtaç olduğu bir evredir.					
2	Yaşlılık, her insanın yaşamak zorunda olduğu bir hastalıktır.					
3	Yaşlıların aileleri tarafından bakılması gerekmektedir.					
4	Yaşlıların huzurevlerinde olması gerekmektedir.					
5	Yaşlılara yardım etmek dini bir gerekliliktir.					
6	Yaşlılara yardım etmek kültürel değerlerimizin bir gereğidir.					
7	Yaşlı bireylerin bakımı ev ortamında ve aileleri tarafından yapılmalıdır.					
8	Yaşlı bireylerin bakımı sosyal hizmetler veya huzurevleri tarafından yapılmalıdır.					
9	Bütün yaşlılar saygıyı hak etmektedirler.					
10	Yaşlılar genellikle geçimsiz olduklarından dolayı ailede sorunlar yaratmaktadır.					
11	Yaşlılar her şeye karıştıkları için aile huzurunu bozmaktadırlar.					
12	Yaşlılarla aynı evde yaşamak kuşak çatışmasına neden olmaktadır.					
13	Yaşlılar, gençlere saygı duymuyorlar.					
14	Yaşlılar gençlerin fikirlerini önemsemiyorlar.					
15	Yaşlılar gençlerinyaşam tarzlarıyla alay ediyorlar.					
16	Yaşlılar, gençlere baskı uyguluyorlar.					
17	Yaşlılar,gençlerin özel yaşamlarına ve arkadaşlık seçimlerine karışmamalıdır.					
18	Yaşlılar, gençlerin mesleki seçimlerine karışmamalıdır.					
19	Yaşlılar, gençlerin giyim ve kuşamına karışmamalıdır.					
20	Yaşlılar, aile içinde birleştirici ve koruyucu bir rol üstlenmelidir.					

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı Adı : GÖK Hicret
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 09.0.1993
Telefon : 05422980328
Faks :
E-mail : hcrtgk@gmail.com

Eğitim:

Derece:	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora:
Yüksek Lisans:
Lisans	SOSYOLOJİ	20.06.2016

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

07/06/2019

Tez Başlığı / Konusu:

**“Türkiye’de Yaşlılık Olgusu ve Yaşlılara İlişkin Tutumların Kültürel Temelleri
Üzerine Bir Alan Araştırması (Van Muğla Örneği)”**

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam **185** sayfalık kısmına ilişkin, 07/06/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından **Turnitin** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%17** (yüzde onyed) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

07/06/2019
Hicret GÖK

Adı Soyadı : Hicret GÖK

Öğrenci No : 169209007

Anabilim Dalı : Sosyoloji

Programı :

Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN

Doç. Dr. M. Zeki DUMAN

...../...../20.....

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

...../...../20.....
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü